

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Pedagogická fakulta

Mgr. Martin Gregor

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Disertační práce

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracoval samostatně a použil uvedené prameny a literaturu.

Olomouc 27. srpna 2014

.....
Mgr. Martin Gregor

Děkuji Mgr. Blance Rozehnalové, Ph.D. a doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr., za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky, nekonečnou trpělivost, pochopení i potřebný nadhled. Upřímné poděkování, úcta i vděčnost patří mým rodičům za vše, co pro mě udělali a dělají. Děkuji všem svým učitelům, protože mě trpělivě vedli a vedou po cestách studijních, profesních a životních. Děkuji svým spolupracovníkům v Nakladatelství PARTA, s. r. o., za vytvoření podmínek pro dokončení práce. Děkuji všem ředitelům škol i učitelům, kteří se rozhodli zapojit do mého výzkumného šetření.

Z celého srdce děkuji Mgr. Kateřině Jechové, Ph.D., za trvalou pomoc, podporu i oporu. Zvláštní poděkování patří Mgr. Vlastě Vaňkové, za nesmírnou vstřícnost a laskavé poskytnutí čítanky pro 6. ročník ZŠ i dalších výukových materiálů, které vytvořila pro vlastní potřebu a potřebu svých žáků.

Obsah

Úvod	6
Cíle disertační práce	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Teoretická východiska	10
1.1 Funkce učebnice	10
1.2 Struktura učebnice	12
1.2.1 Funkčně strukturální model podle Zujeva	12
1.2.2 Strukturální model učebnic geografie podle Wahly	12
1.3 Čtení, četba, čtenářství	13
1.4 Čtenářská gramotnost	15
2 Kurikulární východiska	19
2.1 Vzdělávací program Základní škola a literární výchova na 2. stupni ZŠ	20
2.2 Rámcový vzdělávací program a literární výchova na 2. stupni ZŠ	21
2.2.1 Rozvoj klíčových kompetencí	22
3 Typografická a ergonomická východiska	24
3.1 Formát knihy	25
3.2 Knižní vazba	26
3.3 Rozsah textu	27
3.4 Barevnost	28
3.5 Papír	28
3.6 Druh písma	30
3.7 Velikost písma	32
3.8 Šířka sloupců a řádkování	33
4 Kriteriaální východiska	35
4.1 Tvorba, hodnocení a schvalování učenic v České republice	35
4.1.1 Kritéria hodnocení učebnic MŠMT ČR	36
4.1.2 Vlastní pohled na současnou praxi hodnocení a schvalování učebnic	37
4.1.2 Hodnotící nástroj Zuzany Sikorové	39
4.1.3 Kritéria hodnocení podle Ladislavy Lederbuchové	40
4.1.4 Návrh kritérií pro tvorbu a hodnocení učebnic Věry Matinkové a Mirolavy Váňové	42
5 Čítanky a jejich variantnost jako výzva pedagogické teorii i praxi	45
5.1 Pojem čítanka a jeho vymezení	45
5.2 Čítanka a pedagogický výzkum v prvním desetiletí 21. století	46
5.3 Možnosti výběru čítanek pro 2. stupeň ZŠ	47
5.4 Analyzované ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ	48
5.5 Hlediska hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ	49
6 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR	57
6.1 Čítanky z nakladatelství Fraus	57
6.2 Čítanky z nakladatelství SPN	61
6.3 Čítanky z nakladatelství Prodos	64
6.4 Čítanky z nakladatelství Alter	66
6.5 Čítanky z nakladatelství MOBY DICK	68

6.6 Čítanky z nakladatelství Dialog	70
6.7 Čítanky z nakladatelství Tripolia	72
6.8 Čítanky z nakladatelství Fortuna	73
6.9 Učebnice literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna	75
6.10 Čítanky z nakladatelství Scientia	77
6.11 Učebnice českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce	79
6.12 Čítanky z nakladatelství Nová škola	81
Závěry teoretické části	88
EMPIRICKÁ ČÁST	91
7 Průzkum mezi učiteli	91
7.1 Výzkumné problémy	91
7.2 Cíle průzkumu	92
7.3 Formulace hypotéz	92
7.4 Výzkumná metoda	92
7.4.1 Dotazník	92
7.4.1.1 Konstrukce dotazníku	93
7.4.1.2 Způsob administrace dotazníku	93
7.4.1.3 návratnost dotazníku	94
7.5 Vzorek užívaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ	94
7.6 Vzorek uživatelů čítanek pro 2. stupeň ZŠ	95
7.7 Zpracování dat průzkumu	97
7.8 Výsledky průzkumu	99
Závěry průzkumu	107
8 Výzkum	108
8.1 Motivace výzkumu	108
8.2 Výzkumné problémy	108
8.3 Cíle výzkumu	108
8.4 Výzkumné předpoklady	109
8.5 Výzkumná metoda	109
8.6 Výzkumný vzorek analyzovaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ	109
8.7 Analyzované ergonomické a typografické parametry	110
8.8 Zpracování dat výzkumu	111
8.9 Výsledky výzkumu	111
Závěry výzkumu	142
Závěry empirické části a výzvy k dalšímu výzkumu	144
Použitá literatura a prameny	146
Publikační činnost autora disertační práce	163
Anotace	166
Přílohy	172

Úvod

Problematika role, významu a užívání učebnic všech vzdělávacích oborů na všech stupních škol nepřestává přitahovat pozornost pedagogických odborníků a výzkumníků u nás i ve světě. Citujeme ze známé studie amerických odborníků analyzující úlohu učebnic v USA, kteří přiznávají, že „*učebnice mají větší vliv na výsledky žáků než se dosud předpokládalo*“ (Elliot, Woodward, 1990, s. 56). Věříme, že tato slova platí i pro školství v České republice. Ani v době nástupu nových informačních technologií nepřestává být učebnice důležitým prostředkem školní edukace. Respektovaná česká odbornice v oboru obecné didaktiky dokonce říká: „*Učebnice je nejdůležitějším zdrojem poznávání žáků*“ (Skalková, 2007, s. 106). Nejsme si jisti tímto jednoznačným vyjádřením. Rozhodně ale nehodláme učebnici upřít její podstatnou úlohu klasického didaktického prostředku, který nic neztrácí na své potřebnosti ve škole 21. století. Ukazuje se, že nová média mohou s učebnicemi účinně spolupracovat. Zájemcům o tuto oblast této mnohavrstevnaté problematiky budoucnosti tištěných učebnic a využití možností Internetu doporučujeme například sborník z 8. konference pořádané *International Association for Research on Textbooks and Educational Media (2005)* s příznačným názvem *Caught in the Web or Lost in the Textbook?*

Aby učebnice byly rovnocennými partnery médiím, jež jsou edukanty využívány bez kritického nadhledu, musí být jejich výzkumu věnována větší pozornost, což se odráží ve zvýšeném zájmu o výzkum učebnic, jejich hodnocení i tvorbu podle požadavků nových kurikulárních dokumentů, a to v České republice i v zahraničí.

Velkou zásluhu na renesanci pedagogického výzkumu v České republice má v současnosti Institut výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (dále jen IVŠV), který navazuje na práci Centra pedagogického výzkumu založeného v roce 2003 jako pracoviště Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V edici *Pedagogický výzkum v teorii a praxi* znovu začaly vycházet odborné monografie a sborníky zaměřené na problémy současného pedagogického výzkumu, čímž byly obnoveny aktivity blízké středisku teorie učebnic ze 70. a 80. let 20. století.

Důležitou a záslužnou práci na poli celosvětového výzkumu učebnic a učebních materiálů odvádí již zmiňovaná *International Assosiation for Research on Textbooks and Educational Media* (dále jen IARTEM), která na svých pravidelných konferencích, z nichž jsou následně vydávány konferenční sborníky (2005, 2007 a 2009), věnuje pozornost i užívání a tvorbě učebnic.

Pro všechny zájemce z řad odborné i laické veřejnosti uvádíme, že na podzim roku 2013 se uskutečnila další z mezinárodních konferencí pod záštitou IARTEM na půdě Ostravské univerzity v Ostravě.

Přáli bychom si, aby k prohloubení zájmu o pedagogický výzkum učebnic, potažmo čítanek pro 2. stupeň ZŠ alespoň malým dílem přispěla i naše disertační práce. Zaměřujeme se na pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Toto téma jsme zvolili na základě dlouhodobého profesního zájmu.

Čítanku považujeme za specifický druh učebnice, která neztrácí své místo mezi didaktickými prostředky školy v podmínkách nové kurikulární politiky prvního desetiletí 21. století a je schopna naplňovat cíle základního vzdělání tak, jak je stanovují platné kurikulární dokumenty.

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ vnímáme jako aktuální výzkumný problém. Spojení „pedagogicko-didaktické“ naznačuje těsnost vztahu mezi pedagogikou a didaktikou, na kterém se shodují odborníci z řad pedagogů i didaktiků, např. Grecmanová, Holoušová, Urbanovská (2002), Kalhous, Obst a kol. (2002), Maňák (2003), Švarcová (2005), Vališová, Kasíková a kol. (2007) a další. Znovu připomínáme Skalkovou (2007, s. 16): *„I když je v současné době didaktika chápána jako samostatná vědní disciplína, nelze ji ostře oddělovat od součástí pedagogiky. (...) Didaktické problémy jsou velmi komplexní.“*

Parametry učebnic můžeme charakterizovat jako *„kvantitativní hodnoty vznikající jako výsledek měření různých vlastností učebnic“* (Průcha, 1987, s. 52). Vycházíme i z jeho pojetí vlastností učebnice. Podle Průchy (1998) má každá učebnice vlastnosti komunikační, obsahové a ergonomické, které lze zjišťovat a vyhodnocovat exaktními postupy. V práci akcentujeme nejvíce parametry ergonomické, protože je považujeme za stejně důležité jako parametry komunikační a obsahové. Podle našeho názoru není ergonomickým parametrům věnována potřebná pozornost, i když jsou ve všech učebnicích běžně užívány.

Uvědomujeme si, že okruh problémů takto obecně zvoleného tématu je velice široký. Těžištěm disertační práce je naše vlastní charakteristika čítanek pro 2. stupeň ZŠ v teoretické části práce. V empirické části se zaměřujeme na průzkum mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji a na analýzu vybraných ergonomických a typografických parametrů ve vybraných čítanekách pro 2. stupeň ZŠ. Plně si uvědomujeme všechna úskalí takto zvoleného postupu, přesto věříme, že závěry disertační práce budou podnětné a přínosné pro

pedagogickou teorii i pro pedagogickou praxi. Poskytnou pomoc a podporu učitelům při výběru z čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT ČR) i dalších čítanek, kterým už platnost schvalovací doložky vypršela, ale školy je stále mají a používají.

Do práce nezahrnujeme čítaneky vytvořené učiteli pro jejich vlastní potřebu a potřebu konkrétních žáků. Tyto učebnice nepodléhají schvalovacímu řízení MŠMT ČR – nemají schvalovací doložku MŠMT ČR, přesto MŠMT ČR takové aktivity učitelů podporuje. Citujeme přímo z 1. a 2. odstavce § 27 Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školského zákona), v aktuálním znění: „(...) *Seznam učebnic a učebních textů, kterým byla udělena schvalovací doložka, zveřejňuje ministerstvo ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „Věstník“)* a způsobem umožňujícím dálkový přístup.

Školy mohou při výuce kromě učebnic a učebních textů uvedených v seznamu podle odstavce 1 používat i další učebnice a učební texty, pokud nejsou v rozporu s cíli vzdělávání stanovenými tímto zákonem, rámcovými vzdělávacími programy nebo právními předpisy a pokud svou strukturou a obsahem vyhovují pedagogickým a didaktickým zásadám vzdělávání. O použití učebnic a učebních textů podle věty první rozhoduje ředitel školy, který zodpovídá za splnění uvedených podmínek.“

Je to výzva pro všechny kreativní učitele, kteří nejsou spokojeni s aktuální nabídkou učebnic, aby si vytvořili vlastní. Odpovídající nejen konkrétnímu školnímu vzdělávacímu programu, ale i metodám a formám, jež chtějí se žáky uplatňovat.

Věříme, že závěry disertační práce podnítl zejména odbornou diskusi o této problematice, stanou se jedním z impulsů vedoucích ke zkvalitnění všech současných i budoucích ucelených čítankových řad pro 2. stupeň ZŠ.

Cíle disertační práce

Hlavním cílem disertační práce je analyzovat současnou nabídku čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Dílčí cíle:

Změřit didaktickou vybavenost čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Analyzovat spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ (se zaměřením na kraj Hlavní město Praha a Olomoucký kraj).

Analyzovat vybrané ergonomické parametry v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Teoretická východiska

1.1 Funkce učebnice

Při hledání teoretických opor k další podrobnější analýze čítanek pro 2. stupeň ZŠ se soustředíme na vybrané poznatky z teorie školní učebnice, které v dalších částech této práce využijeme k analýze jednotlivých ucelených čítankových řad.

Čítanku jako specifický typ školního didaktického textu můžeme analyzovat i z pohledu zastoupení obecných funkcí školní učebnice. Shodujeme se s Průchou (1998), že funkční koncept má význam nejen pro pedagogickou teorii, ale i pro pedagogickou praxi, a významně ovlivňuje tvorbu a hodnocení učebnic. Z celé řady hledisek a přístupů volíme funkčně strukturální koncept učebnice podle D. D. Zujeva (1986), který považujeme za nejkomplexnější obecné funkční východisko dobře využitelné pro další analýzu vybraných ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Taxonomie funkcí školní učebnice podle D. D. Zujeva zahrnuje:

Funkci informační – učebnice vymezuje obsah v konkrétním vzdělávacím oboru nebo vzdělávací oblasti.

Funkci transformační – učebnice poskytuje didaktickou transformaci odborných informací a zpřístupňuje je žákům s respektem na jejich věk a psychické odlišnosti.

Funkci systematizační – učebnice systematicky rozděluje učivo do jednotlivých ročníků, dodržuje jeho posloupnost.

Funkci zpevňovací a kontrolní – učebnice umožňuje a podporuje i kontroluje osvojování a upevňování poznatků vzdělávacího oboru, pro který je určena, i osvojení a další rozvoj klíčových kompetencí.

Funkci sebevzdělávací – učebnice stimuluje žáky k samostatné práci a vytváří motivaci k učení. V případě čítanky je to především motivace ke čtení, mimoškolní četbě a celoživotnímu čtenářství.

Funkci integrační – učebnice integruje poznatky z různých oborů i oblastí vědění, vede žáka k vnímání souvislostí, k maximálnímu přesahu do jiných vzdělávacích oborů a podporuje mezipředmětové vztahy a činnosti.

Funkci koordinační – zajišťuje vzájemnou koordinaci učebnice a dalších didaktických prostředků, které na ni navazují nebo s ní souvisejí.

Funkci rozvojově výchovnou – formativní funkce učebnice, jež vede ke komplexnímu rozvoji osobnosti. V případě čítanky jde například o vedení ke kritickému myšlení, rozvoj vnímání estetických kvalit, zprostředkování hodnotných textů české i světové literatury, podněcování a utváření osobního celoživotního čtenářství ad.

Existují i další klasifikace funkcí učebnic, např. Mikk (2000) včleňuje čítanky do podpůrných didaktických prostředků a připisuje jim především funkci vzdělávání k hodnotám. Upozorňuje také na to, že stejné funkce jako učebnice mohou plnit i další podpůrné didaktické prostředky, jako jsou příručky pro učitele aj. Skalková (2007) k Zujevově pojetí přiřazuje ještě funkci poznávací a motivační, Jiní pedagogičtí odborníci zdůrazňují praktický vliv funkcí učebnic na hodnocení a tvorbu nových učebnic Tento přístup vymezuje „*funkci informační, transformační, motivační, řídicí (kontrolní) funkci, systematizační funkci, koordinační, integrační, sebevzdělávací, diferenciací a hodnotovou funkci*“ (Sikorová, 2007, s. 16).

Maňák upozorňuje na proměnu tradičních funkcí učebnice a na jejich nutnou inovaci a rozšíření v souvislosti s novými podmínkami a požadavky kurikulární reformy. Navrhuje přidat funkci normativní nebo unifikační, která by měla spolu se standardy pro základní vzdělávání „*vytyčovat a sjednocovat požadavky (normy) na příslušné obory a ročníky, a to na základě ukazatelů vytvořených zvláštními komisemi odborníků*“ (Krecht, Janík a kol., 2008, s. 24).

Funkce mohou být zastoupeny v jednotlivých čítankách i v celých ucelených řadách různou měrou podle záměru konkrétních sestavovatelů.

1.2 Struktura učebnice

1.2.1 Funkčně strukturální model učebnice podle Zujeva

Každá učebnice je komplexem strukturálních komponentů. Jak uvádí Průcha (1998, s. 21): „*Tyto komponenty je možno v učebnici identifikovat, exaktně analyzovat, a tak učebnici celkově vyhodnocovat.*“. Východiskem pro naši analýzu čítanek pro 2. stupeň ZŠ nám bude funkčně strukturální model učebnice prezentovaný D. D. Zujevem (1986).

Texty:

- základní,
- doplňující,
- vysvětlující.

Mimotextové složky:

- aparát organizující osvojování,
- ilustrační materiál,
- orientační aparát.

Domníváme se, že prezentovaný strukturální model je pro jeho přehlednost možné aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, přestože je nutné brát na zřetel specifika čítanek a odlišnosti jednotlivých autorských přístupů.

1.2.2 Strukturální model učebnic geografie podle Wahly

Učebnicemi geografie a metodou pro výzkum plošného rozsahu jejich strukturálních složek se zabýval Wahla (1983). Učebnici rozdělil na tři základní části:

I. Informační část učebnice.

1. Textová část učebnice.

2. Netextová část učebnice.

II. Imperativní část učebnice.

1. Učební úlohy.

III. Orientační část učebnice.

V učebnicích geografie byly analyzovány parametry: „počet stran, formát učebnice v mm, plocha jedné strany v cm^2 , plocha učebnice v cm^2 , plocha textové části učebnice v cm^2 , plocha netextové části učebnice (plocha s neverbálními informacemi) celkem a v %, plocha učebních úloh celkem a v %, plocha prázdná (nevyužitá) celkem a v %“ (Wahla, 1983, s. 22).

Plocha byla měřena pomocí čtverců a obdélníků. Domníváme se, že tato metoda při respektování specifík čítanek pro 2. stupeň ZŠ je využitelná i pro čítanky na 2. stupni ZŠ. Jako velmi perspektivní ji spatřujeme při analýze zaplnění plochy strany textem a ilustracemi. Textově přesycené plochy stran znesnadňují orientaci na stránce, schopnost čtení a porozumění textu.

1.3 Čtení, četba, čtenářství

Literární teoretikové i didaktikové (např. Toman, 1990; Vášová, 1995; Řeřichová, 1999) se shodují v názoru, že z obecného hlediska lze za čtenáře považovat každého, kdo ovládl dovednost čtení, tedy kdo chápe tištěnou a psanou řeč. Ale existuje i řada dalších kategorizací. Podle záměru definice lze čtenáře vymezit například z pozice knihovníka, věku recipienta, ze substantiálního hlediska aj. (Srov. Vášová, 1995, s. 33–34.)

Čtení bývá také nazíráno různým způsobem. Průcha, Walterová, Mareš (2003) je vnímají jako druh řečové činnosti opírající se o zrakové vnímání všech znaků textu, které jsou pak stimulem pro myšlenkovou činnost, pochopení obsahu čteného a tvorbu vlastního názoru o přečteném. Klumparová (2006) chápe čtení jako jednání mířící k porozumění čteného textu a naplnění čtenářského cíle. Autorka specifikuje čtení jako dovednost, což je osvojení si techniky čtení všech druhů textů.

Na další mnohovýznamový pojem *četba* můžeme nahlížet taktéž z mnoha úhlů. Lederbuchová (2002) charakterizuje četbu jako příjem literárního textu v procesu jeho

uskutečnění i následného výsledku. Jako osobitého, pocíťovaného sdělení literárního díla. Základem četby je čtení, do něhož zahrnuje i recepci poslechem. Četba znamená proces v rovině přímého smyslově vnímaného zážitku, přemýšlení nad přečteným textem, které vedou ke čtenářově osobité, individuální komunikaci s textem, do níž se promítají jeho emoce, prožitky i zkušenosti. Proces četby pokračuje i dále, po odložení knihy, dalším vybavováním čteného a nacházením nových významů textu v jiných souvislostech.

Četbu ale nelze zužovat pouze na čtení literárních děl. Každodenní realita vyžaduje studovat různá nařízení, příručky, návody či jízdni řády. Francouzský sociolog literatury Robert Escarpitt (1968) odlišuje tzv. *četbu „literární“* a *četbu „funkcionální“*. (Četba literární je obohacena proti četbě funkcionální o estetickou a psychologickou funkci. Literární dílo působí na čtenářovu psychiku nejen stránkou obsahovou, ale i formální (vazba, ilustrace, využití barev, druh papíru, typ a velikost písma ad.), která je stejně důležitá jako ta obsahová. Kniha komunikuje se čtenářem, s jeho psychikou, zkušenostmi, znalostmi, vědomostmi, prostředím ve kterém žije, pracuje, předává mu informace, poskytuje zábavu, poučení i umělecký zážitek. Četba není vázána na místo ani čas.

Funkcionální četba upřednostňuje prospěšnost, slouží vnímateli k poučení a doplnění informací. Patří sem příručky rozličného charakteru, encyklopedie, různá technická i jiná odborná sdělení, slovníky, návody nebo také jízdni řády či programy kin, divadel ad. Escarpitt upozorňuje také na to, že odbornou literaturu nelze automaticky zařazovat do kategorie funkcionální četby, protože míru pouhé užítkovosti této literatury pocíťuje každý čtenář individuálně. Pro mnoho z nich ani tento typ literatury není četbou literární, která přináší radost a nové prožitky.

Ústředním pojmem je *čtenářství*. Ve shodě s autorkou Řeřichovou (in Mlčoch, Juřicová, 2004, s. 150) je chápeme jako jistý životní zvyk charakterizovaný „*schopností soustředění, schopností odhalovat souvislosti a vztahy vnímavostí vůči slovu, zvidavostí a činorodostí, preferováním určitých duchovních hodnot a postojů*“. Úkolem učitele nejen literární výchovy je podle našeho názoru k takovému čtenářství žáky vést, budovat jej a snažit se ho rozvíjet. Škola nepochybně tento prostor nabízí a může silně a pozitivně ovlivnit rozvoj dětského čtenářství. Záleží na vlastní aktivitě každého učitele. Zvláště markantní je to u dětí, které nemají kvalitní čtenářské zázemí v rodině. Tyto děti nemají vybudovány čtenářské návyky, schází jim dostatek nejen čtenářských podnětů, chybí motivace ke čtení ad.

Škola je nepochybně schopna tyto nedostatky ve značně míře kompenzovat. Školní prostředí má kapacitu čtenářství dětí rozvinout. Ale to předpokládá otevřeného učitele, který nebude bránit dialogu, obousměrné komunikaci mezi ním a žáky, a který bude respektovat zkušenosti, prožitky, postřehy, názory a informace žáků a bude nabízet podněty, různé metody a formy práce nejen se školní, ale i mimoškolní četbou. Takové prostředí pozitivně působí na rozvoj dětské četby a čtenářství, zvyšuje úroveň celkové vzdělanosti, kladně ovlivňuje a posiluje vzájemný vztah učitele a žáka, stejně jako klima třídy i celé školy.

Čtení a četba školní nebo mimoškolní (mimočítanková) i snaha o rozvoj a ukotvení čtenářství jako celoživotního zvyku a potřeby je celosvětovým problémem. Za velice důležité, inspirativní i prospěšné potřebám pedagogické teorie i praxe považujeme všechny aktivity *International Reading Association* (dále jen *IRA*), která kromě odborných monografií, např. *Adolescent Literacy, Field Tested Effective Solutions for Every Classroom* (2009), *To Be a Boy, To Be a Reader* (2010), *Engaging Teen and Preteen Boys in Active Literacy Best Ever Literacy Survival Tips. 72 Lessons You Can't Teach Without* (2012), vydává i elektronické časopisy *The Reading Teacher*, *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. *Reading Research Quarterly* s jednoznačným cílem podpořit a pomoci především učitelům v praxi, a to na všech stupních škol. Zajímavým příspěvkem k problematice výzkumu četby a čtenářství podává už 3. vydání sborníku Farstrupa a Samuelse (2009) také z produkce *International Reading Association* a také příspěvek amerického výzkumníka Dona Balla s názvem „Číst či nečíst“ (2007).

1.4 Čtenářská gramotnost

Problematika čtenářství, úrovně čtenářské gramotnosti a možností jejich rozvoje u dětí i dospělých poutá pozornost odborníků u nás i v zahraničí.

Věnujeme se jednomu z provedených mezinárodních výzkumů, a to výzkumu *Program for International Student Assessment* (dále jen *PISA*) zaštitěnému Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*OECD*) a naplánovanému do tří fází. První se uskutečnila v roce 2000, druhá v roce 2003 a třetí proběhla v roce 2006.

Výzkum se orientoval na dovednosti patnáctiletých žáků, které měřil nejen v oblasti čtenářské, ale také matematické a přírodovědné gramotnosti. Definice *PISA*: Čtenářská gramotnost je vymezena jako „*schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k*

aktivní účasti ve společnosti“ (in Straková aj., 2002, s. 10). Testovaným materiálem byly různé typy textů, pasáže z literatury, tabulky i různé dokumenty. Analýza se zaměřila na hledání informací, formování interpretace a hodnocení obsahových i formálních vlastností textů. Nepopiratelný význam má čtenářská gramotnost i v procesu celoživotního učení.

Komplexnější vymezení definice čtenářské gramotnosti nabídl panel pro čtenářskou gramotnost Výzkumného ústavu pedagogického v Praze a publikace *Gramotnosti ve vzdělávání* (2010, s. 7): „*Čtenářská gramotnost je celoživotně se rozvíjející vybavenost člověka vědomostmi, dovednostmi, schopnostmi, postoji a hodnotami potřebnými pro užívání všech druhů textů v různých individuálních i sociálních kontextech.*“ Čtenářská gramotnost v tomto pojetí zahrnuje několik rovin: „*vztah ke čtení, doslovné porozumění textu, hledání souvislostí a hodnocení přečteného, metakognice, tj. dovednost reflektovat záměr vlastního čtení, sdílení zážitků s ostatními čtenáři a aplikace, kdy se přečtené zúročuje v dalším životě čtenáře*“ (podrobněji viz Tematická zpráva Podpora rozvoje čtenářské gramotnosti v předškolním a základním vzdělávání, 2011, s. 3). Podle Hlavního zjištění výzkumu PISA v roce 2006 nejsou výsledky českých žáků povzbuzující. V oblasti čtenářské gramotnosti jsou podprůměrní. Jejich celkové skóre v této kategorii se stále snižuje. V roce 2006 měli lepší výsledky žáci 21 zemí z 56 zúčastněných států. Nejlepších výsledků dosáhli v oblasti čtenářské gramotnosti žáci Korejské republiky, Finska a Hongkongu. Česká republika obsadila 26. místo. Prohloubily se rozdíly mezi dobrými a špatnými žáky. Zvětšily se rozdíly mezi dívkami a chlapci ve prospěch dívek. Druhé úrovně způsobilosti, která prokazuje základní čtenářské dovednosti i vědomosti nutné pro porozumění textu a práci s ním, nedosáhla v zemích OECD v průměru pětina žáků. V České republice to byla jedna čtvrtina. (Výsledky českých žáků převzaty z Palečková, Tomášek, Bastl, Kramplová, 2007, s. 19.)

Výzkum dále ukázal nedostatky českých žáků ve sféře hodnocení a posuzování textu po obsahové i formální stránce. K pozitivnímu výsledku jistě nepřispívá ani to, že naši žáci se s úlohami tohoto typu setkávají zřídka.

Impulesem pro realizaci mezinárodních výzkumných projektů včetně výzkumu PISA bylo přesvědčení řady pedagogických odborníků v zemích OECD, že vzdělávací systémy jednotlivých zemí nejsou schopny rychle reagovat na vývoj společnosti. Školy podle nich nedostatečně vybavují žáky nezbytnými vědomostmi a kompetencemi, které by jim usnadnily prosazení na trhu práce i v životě samotném. Nejdůležitějším znakem

realizovaného výzkumu PISA je podle Strakové (2002) jeho zaměření na vědomosti i dovednosti nutné pro úspěšné prosazení v současné společnosti.

Mezinárodní srovnání v kategorii čtenářské gramotnosti nedopadlo pro české žáky dobře. Výzkum PISA z roku 2009 ukázal další zhoršení výsledků českých žáků. (Podrobněji viz Palečková a kol., 2010). To podnítilo MŠMT ČR, Českou školní inspekci i učitele v praxi k analýze nepříznivého stavu, v úsilí o zlepšení výsledků našich žáků a k účinné podpoře rozvoje čtenářské gramotnosti na všech stupních škol. Dobrým příkladem iniciativy vedoucí k rozvoji čtenářské gramotnosti je např. projekt občanského sdružení Abeceda, které získalo finanční podporu z ESF v rámci operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost na projekt *Čtenářská gramotnost a projektové vyučování*. Projekt byl tříletý (od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2012). Cílem projektu bylo podpořit rozvoj čtenářské gramotnosti na základních školách, a to ve třech oblastech:

1. Čtenářství a čtenářská gramotnost.
2. Čtenářská gramotnost a mediální výchova.
3. Čtenářská gramotnost a tvůrčí psaní. (Podrobněji viz webové stránky projektu dostupné na <http://www.ctenarska-gramotnost.cz/> [cit. 2011-06-05].)

V poslední době vznikla řada publikací od zkušených odborníků, lektorů kritického myšlení, kteří se snaží zvýšit informovanost o čtenářské gramotnosti i o jejích jednotlivých složkách a nabídnout učitelům v praxi některé metody a způsoby, jak čtenářskou gramotnost se svými žáky rozvíjet. Česká školní inspekce v březnu 2010 vydala sborník *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl pro každého žáka*, do kterého přispěli Hana Košťálová, Ondřej Hausenblas, Miloš Šlapal a Kateřina Šafránková, lektoři programu *Čtením a psaním ke kritickému myšlení*. Této aktivitě České školní inspekce předcházelo její šetření v mateřských a základních školách i v nižších stupních víceletých gymnázií ve školním roce 2009/2010. (Viz Tematická zpráva Podpora rozvoje čtenářské gramotnosti v předškolním a základním vzdělávání, 2011.)

Lukáš Doubrava v článku *Chybí strategie k podpoře čtenářské gramotnosti* (in *Učitelství noviny* 2011, roč. 114, č. 14, s. 12–13) na základě tematické zprávy České školní inspekce shrnuje její zjištění do čtyř okruhů problémů:

1. Definice čtenářské gramotnosti není stále sjednocena – pod čtenářskou gramotností si jednotliví učitelé představují více či méně odlišné jevy.
2. Komplexní strategie a centrální opatření na podporu čtenářské gramotnosti na národní úrovni vůbec neexistuje.
3. V RVP ZV není čtenářská gramotnost uvedena jako cíl, je proto nejasné, o co by měly v oblasti čtenářské gramotnosti školy usilovat.
4. Nezanedbatelný pokles hodinové dotace českého jazyka a literatury nejen na 2. stupni ZŠ, což inspektoři České školní inspekce považují za alarmující. Zlepšení situace neřeší ani možnost využití disponibilních hodin.

Učitelé mohou využívat i další publikace analyzující metody a možnosti rozvoje čtenářské gramotnosti a čtenářství u nás i v zahraničí. Kromě již uvedených bychom rádi upozornili na publikaci *Výuka čtení v Evropě: souvislosti, politiky a praxe (2011)*. Velice nás zaujal i evropský projekt ADORE (Teaching Struggling Adolescent Readers A Comparative Study of Good Practices in European Countries, jak ho popisuje ve své monografii Garbe et al. (2009). Zaměřil se na strategie výuky čtení pro dospívající žáky mající ve výuce čtení obtíže.

2 Kurikulární východiska

Literární výchova jako složka vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura má ve škole i na počátku 21. století své pevné a neotřesitelné místo. Nabízí mnoho možností a příležitostí k žádoucímu ovlivňování školního i třídního klimatu a k budování pozitivních vztahů mezi učiteli a žáky. Má schopnost účinně žáky oslovit, komplexně rozvíjet jejich osobnost, otevřít jim cestu k sebepoznání, sebezdokonalování a k životnímu uplatnění.

Posláním učitele literární výchovy je vypěstovat vztah žáka ke knize a přivést ho k celoživotnímu čtenářství. Četba se stává prostředkem k získání nových poznatků a informací, ale také radostí a celoživotní potřebou. Úspěšná výchova ke čtenářství předpokládá erudovaného a nadšeného učitele flexibilního ve výběru metod a forem výuky a samostatně tvořivého a otevřeného k tvořivosti žáků.

V dalších podkapitolách se budeme věnovat literární výchově, jejím cílům a pojetí na 2. stupni ZŠ z pohledu v době psaní práce platných kurikulárních dokumentů.

V době psaní práce (2007–2012) probíhala na základních školách výuka paralelně podle dvou vzdělávacích programů, a to podle „starého“ dobíhajícího *vzdělávacího programu Základní škola* (s platností od 1. 9. 1996) a „nového“ *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* zavedeného do našeho vzdělávacího systému Zákonem č. 561/2004. Na všech základních školách se podle *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* začalo učit od 1. 9. 2007.

Tato nelehká situace se projevila i na trhu s učebnicemi a zákonitě ovlivnila schvalování učebnic MŠMT ČR, a tedy udělení či neudělení schvalovacích doložek stávajícím i budoucím učebnicím. Učitelé tak měli a stále mají k dispozici čítanky koncipované podle *vzdělávacího programu Základní škola*, které se autoři a nakladatelé snaží postupně inovovat tak, aby odpovídaly novým vzdělávacím dokumentům, zároveň však začaly vznikat řady zcela nové, které jsou již sestaveny podle požadavků *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*.

2.1 Vzdělávací program Základní škola a literární výchova na 2. stupni ZŠ

Vzdělávací program Základní škola formuluje specifické cíle pro literární výchovu na 2. stupni ZŠ. Učitel směřuje výuku tak, aby se „žáci přiměřeně svému věku naučili s porozuměním číst a interpretovat přístupné texty z literatury minulosti i současnosti a postupně si vytvářeli základní čtenářské dovednosti a návyky, získali elementární a použitelné literárněvědné poznatky, seznámili se se základními literárními žánry a formami a dovedli rozlišovat hodnotnou literaturu od literatury konzumní a manipulační, na základě četby a dalších činností se utvářel jejich čtenářský vkus a trvalý zájem o četbu, chápali funkci divadla, filmu, televize a ostatních médií, naučili se orientovat v jejich mnohostranné nabídce z hlediska kvality a významu pro vlastní život“ (Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola, 1996, s. 5).

Literární výchova se má významně podílet na emocionálním zrání žáků, pomoci jim ozřejmovat hodnoty, které ovlivňují jejich jednání a rozhodování. Pomoci jim v jejich sebepoznání a motivaci. Má ovlivňovat jejich smysl pro vnímání krásy a měla by podporovat jejich schopnost pomáhat, spolupracovat a podporovat ostatní.

Učivo i předpokládané výstupy jsou v literární výchově koncipovány ve dvou blocích: pro 6.–7. ročník a pro 8.–9. ročník. Tomu se přizpůsobuje i koncipování čítankových řad a již tradičně řazených v 6. a 7. ročníku žánrově tematicky a v 8. a 9. ročníku chronologicky.

Podle učebních osnov *vzdělávacího programu Základní škola* pro předmět český jazyk by měli žáci v 6.–7. ročníku umět „*pracovat s literárním textem, rozumět literárním pojmům, přiřadit literární text k příslušnému žánru, uvést příklad spisovatelů jednotlivých žánrů, formulovat vlastní názory k četbě, k divadelnímu i televiznímu představení, uvědomovat si význam literatury v minulosti i současnosti, chápat smysl kulturních akcí, orientovat se v knihovně, obohatit vlastní jazykovou kulturu*“ (Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola, 1996, s. 30). Toto úsilí o kultivaci dovedností, postojů, hodnot i kompetencí plynule pokračuje i v 8. a 9. ročníku. Žák už se „*orientuje ve struktuře literárního textu, rozumí významu a smyslu literárního textu, vybírá si hodnotnou četbu, přiřadí literární text k literárnímu žánru, který dokáže charakterizovat, má přehled o významných představitelích české a světové literatury, dokáže formulovat názory na diskutované problémy, chápe literaturu*

jako významného pomocníka při získávání životních hodnot“ (Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola, 1996, s. 31).

Tomuto pojetí se přizpůsobuje i výběr textů, výběr doprovodných metatextů, didaktické zpracování i zařazování aktivizačních úkolů a metod pro individuální i skupinovou práci. Nezanedbatelným faktorem je důraz na maximální mezipředmětové využití zvolených textů.

2.2 Rámcový vzdělávací program a literární výchova

na 2. stupni ZŠ

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) je jedním z nových kurikulárních dokumentů zavedených do našeho školství v návaznosti na Národní program rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihu (2001). Vystává potřeba přizpůsobit se novým požadavkům, kompetencím, výstupům i odlišné strukturaci a posloupnosti učiva. V návaznosti na RVP ZV pak školy vypracovaly své vlastní školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP), které každou školu profilují. ŠVP by se měl stát oporou pro hledání cest k efektivní výchově a k vzdělávání, k nalezení motivace k celoživotnímu učení, k získání klíčových kompetencí a k naplňování výstupů RVP ZV. Poskytuje žákovi kvalitní všeobecné vzdělání, které mu pomůže uspět v každodenním životě.

V literární výchově RVP ZV obecně vymezuje tyto činnosti a cíle: „žáci v literární výchově poznávají prostřednictvím četby základní literární druhy, učí se vnímat jejich specifické znaky, postihovat umělecké záměry autora a formulovat vlastní názory o přečteném díle. Učí se také rozlišovat fikci od skutečnosti. Postupně získávají a rozvíjejí základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé recepce, interpretace a produkce literárního textu“ (RVP ZV, 2006, s. 20).

Literární výchově je v učebním plánu základní školy obvykle věnována pouze jedna hodina týdně, což nedává učitelům mnoho prostoru tyto specifické kompetence budovat, upevňovat a rozvíjet. Prostředkem k naplňování cílů literární výchovy jsou nejen profesní kompetence a entuziasmus učitele, ale i různé metody a formy práce i texty v užívaných učebnicích.

2.2.1 Rozvoj klíčových kompetencí

Jak uvádějí Henzl, Šikulová (eds.) (2008), klíčové kompetence nejsou objevem současnosti ani nápadem českého školství, jsou součástí vzdělávacích programů řady evropských zemí. V souvislosti s trhem a zaměstnaností se o nich hovoří již od 70. let 20. století a na konci 90. let vstupují i do oblasti vzdělávání ve snaze zvýšit kvalitu a efektivitu vzdělávání s důrazem na celoživotní učení a úspěšnou aplikaci vědomostí a dovedností v praktickém životě.

Podle *RVP ZV* má základní vzdělání pomoci žákům „*utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání orientovaného zejména na situace blízké životu a praktické jednání*“ (2006, s.12).

Klíčové kompetence nenahrazují odborné znalosti ani zkušenosti, ale měly by vést k jejich lepšímu uplatňování. Nevztahují se na žádný konkrétní obor nebo oblast, dají se uplatnit zcela univerzálně v celé řadě situací. Měly by sloužit také jako základ pro celoživotní učení a napomáhat uplatnění jednotlivce ve společnosti. *RVP ZV* (2006, s. 14) je definuje jako „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti*“. Tento soubor je velice flexibilní, multifunkční a nadpředmětový, ne izolovaný. Všechny komponenty v něm zahrnuté se vzájemně ovlivňují, prostupují a doplňují.

K dosažení tohoto společného cíle by měl být orientován veškerý vzdělávací obsah, činnosti i aktivity, které škola produkuje. Zároveň by jeho prostřednictvím mělo být usnadněno přijímání nových informací, podnětů a zvládnuta adaptace na změny a nároky jakéhokoliv prostředí. Proces učení má celoživotní charakter, proto ani není možné klíčové kompetence definitivně ovládnout. Jsou trvalým impulzem k celoživotnímu učení a prostředkem všestranného osobnostního rozvoje.

Do *RVP PV*, *RVP ZV* i *RVP G* byly zahrnuty shodné klíčové kompetence, které na sebe záměrně a promyšleně navazují a jejichž úroveň se postupně stupňuje s tím, jak jednotliví žáci vyspívají na jednotlivých stupních vzdělávání. My se budeme věnovat klíčovým kompetencím a jejich rozvíjení z pohledu základní školy.

RVP ZV pokládá za klíčové „*kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské a kompetence pracovní*“ (podrobněji viz *RVP ZV*, 2006, s. 14–17).

Zavedením klíčových kompetencí do vzdělávání však školství nerezignovalo na řádné vědomosti, které se žáci učí v jednotlivých vzdělávacích oblastech i vzdělávacích

oborech. Bez opory a jistoty postavené na konkrétních vědomostech se kompetence nerozvinou.

Každá klíčová kompetence se u žáků formuje postupným propojováním a vzájemným „nabalováním“ dílčích vědomostí, dovedností, schopností, postojů i hodnot, které žáci již při různých příležitostech získali. Tyto obecně dané klíčové kompetence zasazené do určitého rámce, jenž vychází právě z RVP ZV, musí každá škola a každý učitel ve výuce konkretizovat a stanovit tak zcela určité a jednoznačné činnosti, které musí žák zvládnout. Pedagogičtí odborníci hovoří v této souvislosti o tzv. rozbalování klíčových kompetencí jako o „*aktivitě (určitém postupu), která umožňuje učiteli uvědomit si, jaké činnosti nebo aktivity pro žáka zvolit, aby tu kterou kompetenci u něj utvářel, rozvíjel, posiloval. Způsob uvažování o klíčových kompetencích vede učitele k tomu, aby pod obecnějšími formulacemi hledal konkrétní činnosti, které mají žáci ovládat*“ (Henzl, Šikulová, 2008, s. 13).

Čítanka pro 2. stupeň základních škol je podle našeho názoru jeden z možných efektivních a úspěšných nástrojů rozvoje čtenářství i klíčových kompetencí zvláště v ruce zkušeného a zapáleného učitele, který dokáže své žáky vést a motivovat k jejich upevňování a rozvoji.

3 Typografická a ergonomická východiska

Pedagogicko-didaktické parametry, které mají vliv i na grafickou úpravu, srozumitelnost, čitelnost a především učení z textu jsme zahrnuli do typografických a ergonomických východisek disertační práce. Chceme upozornit na důležitou úlohu typografické a grafické úpravy učebnice včetně čítanek, protože jim podle našeho názoru stále není věnována dostatečná pozornost.

V naší práci jsme se zaměřili na vybrané typografické a ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Tato oblast byla a bohužel stále je většinou učitelů skryta, přestože se s typografickými i ergonomickými vlastnostmi učebních textů setkávají, pracují s nimi a zprostředkovávají je žákům. Věříme, že prezentované informace v teoretické i praktické části práce přispějí k větší informovanosti pedagogů v praxi o vybraných typografických a ergonomických parametrech učebnic a v budoucnu pomohou ke zdokonalení učebnic, které na vydání ještě čekají.

Umění typografie je v povědomí lidí spojeno spíše s úzkým okruhem odborníků, nakladatelských pracovníků a spolupracovníků, kteří typografickou podobu knihy vytvářejí. Zkušený redaktor i nakladatel Vladimír Pistorius (2005) charakterizuje typografa jako osobu, která navrhuje a často také později sama realizuje vnější i vnitřní úpravu knihy. Žádné nakladatelství by se bez znalostí, dovedností a zkušeností typografů neobešlo. Typograf ovlivňuje i ergonomické parametry. Všichni učitelé i jiní lidé, kteří něco někdy četli nebo se číst teprve učí, s nimi pracují a používají je.

Do evaluace kvality učebnic byly ergonomické parametry poprvé včleněny ruským odborníkem Tupalským, když je vymezil jako „*vlastnosti, jež ji uzpůsobují být vyhovujícím pracovním nástrojem pro žáky*“ (Průcha, 1998, s. 46). Mezi ergonomické parametry řadíme ve shodě s Průchou (1998, s. 46) např. „*druh a velikost písma, využití barev, grafické symboly orientující žáka při používání učebnice, grafické odlišení základních a méně důležitých částí učiva aj.*“ Podle našeho názoru je důležitost těchto parametrů stále podceňována.

V Německu byly už ergonomické parametry učebnic zkoumány v 80. letech 20. století v rámci samostatné disciplíny s názvem *Didaktická typografie*. V roce 1984 vyšel v Lipsku profilový sborník této disciplíny. Německý odborník a editor sborníku Dieter Nadolsky oslovil řadu kolegů z různých míst a zemí světa včetně tehdejšího Československa. Vznikl tak jedinečný mezinárodní sborník, z kterého je možné stále čerpat. Bohužel se nám nepodařilo dohledat další významnější monografie tohoto

zajímavého oboru, přestože jsme přesvědčeni o tom, že existují Jsme si vědomi tohoto nedostatku. Zároveň to vnímáme jako výzvu k dalšímu výzkumu a lepší práci s dostupnými prameny. V disertační práci se věnujeme pouze vybraným ergonomickým a typografickým parametrům čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Nejprve charakterizujeme základní parametry, kterým se budeme dále věnovat v teoretické i praktické části práce.

3.1 Formát knihy

Formát knihy je dobře viditelný a snadno měřitelný typografickým a zároveň ergonomickým parametrem přímo ovlivňujícím výchovně-vzdělávací proces. Proto jsme jej zařadili mezi vybrané pedagogicko-didaktické parametry zkoumané v empirické části práce.

Jak uvádí zkušený redaktor a dnes i nakladatel Vladimír Pistorius (2005, s. 61): „*Při popisu formátu (rozměrů) knihy se napřed uvádí její šířka a pak výška. Oba tyto údaje se vztahují k rozměrům knižního bloku (stránek), nikoliv k rozměrům desek či obálky.*“ Rozměry se vždy uvádí v milimetrech a vychází z mezinárodní normy ISO 216, která uvádí standardizované velikosti papíru. V následující tabulce uvádíme všechny rozměry ISO řady A a B. (Informace o mezinárodní normě ISO 216 převzaty z <http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-nazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/> [cit. 2011-11-28].)

Tab. č. 1: Šířka a výška všech formátů papírů ISO řady A a B (v mm)

Formáty řady A		Formáty řady B	
4A0	1682×2378	–	–
2A0	1189×1682	–	–
A0	841×1189	B0	1000×1414
A1	594×841	B1	707×1000
A2	420×594	B2	500×707
A3	297×420	B3	353×500
A4	210×297	B4	250×353
A5	148×210	B5	176×250
A6	105×148	B6	125×176
A7	74×105	B7	88×125
A8	52×74	B8	62×88
A9	37×52	B9	44×62
A10	26×37	B10	31×44

Další řady C a D záměrně neuvádíme, protože se pro výrobu knih prakticky nevyužívají. Pro výzkum v praktické části práce jsme využili zkušeností z vlastní redakční praxe a vybrali jen některé formáty řady A i B, které se podle našeho názoru při výrobě čítanek pro 2. stupeň ZŠ nejvíce používají.

3.2 Knižní vazba

Rozhodnutí o tom, jakou vazbu musí kniha mít, obvykle udělají pracovníci nakladatelství ve spolupráci s autorem. Výroba vazby je úkolem knihařů. Je to důležitá součást každé knihy jakéhokoliv zaměření. Uvědomujeme si, že ji nelze považovat za standardní pedagogicko-didaktický parametr. Přesto jsme přesvědčeni o její důležitosti. Působí sekundárně, ovlivňuje ergonomii každé školní učebnice a do značné míry rozhoduje také o vnímání knihy čtenářem a o životnosti knihy. Stále se zlepšuje technologie výroby knižních vazeb i použité materiály. Vyrovnávají se rozdíly mezi tzv. tvrdými a měkkými vazbami, jež byly oproti tvrdým vazbám často považovány za méně odolné a trvanlivé. Typografové, nakladatelé i odborníci zabývající se knižní kulturou, jako jsou např. Pavlát (1982), Šalda (1983) a další, se shodují na jednotlivých druzích knižních vazeb od měkkých, polotuhých až k tuhým (pevným) vazbách. Každý druh vazby má své číselné označení, podle kterého je možné je snadno identifikovat. Pro účely naší práce a další empirický výzkum jsme převzali klasifikaci knižních vazeb od zkušeného redaktora a nakladatele Vladimíra Pistoria (2005, s. 66). Ten uvádí následující druhy knižních vazeb.

Tab. č. 2: Druhy knižních vazeb

Měkké vazby	
V 1	Měkké desky, brožura sešitá drátěnou sponkou.
V2	Měkké desky, lepená brožura oříznutá po třech stranách.
V2a	Lepená brožura, obálka s přesahem (s chlopněmi).
V2b	Lepená brožura, předsádka je přilepena k obálce.
V3	Lepená brožura sešitá drátem ze strany (tzv. „blokovaná brožura“).
V4	Šitá brožura (vázaný blok, měkké desky).

Polotuhé vazby	
V 5	Tzv. vazba „polotuhá“ – blok je lepen nebo šit nitěmi dohromady s lepenkovými přířezy, desky se potahují papírem po oříznutí předního okraje knižního bloku; horní a dolní okraj se ořezává až u hotové knihy.
V6	Dětské skládanky – leporela.
Tuhé vazby	
V7	Poloplátěná pevná vazba (šitý knižní blok, plátěný hřbet, papírový potah).
V8	Pevné desky, šitý knižní blok, plátěný potah, přebal.
V8a	Pevné desky, papírový potah (eventuálně s laminem), bez přebalu.
V8b	Pevné desky, papírový potah, přebal (od vazby V8 se liší pouze materiálem potahu).
V9	Vazba do desek z plastů, šitý blok.

Tento základní přehled druhů knižních vazeb ilustruje jen některé možnosti, které typografie má. Obor se stále vyvíjí a technika výroby i použité materiály se stále zdokonalují. Nás nezajímá knižní vazba jen z pohledu typografa, ale především z pohledu učitele, a to jak se mu s určitým způsobem vázanými knihami pracuje, jaký druh knižní vazby preferuje. Proto jsme se v empirické části práce rozhodli jako sledované druhy knižních vazeb použít jen ty, které jsou podle našeho názoru a zkušeností z nakladatelské i učitelské praxe nejpoužívanější.

3.3 Rozsah textu

Rozsah textu učebnice je podle našeho názoru jedním ze základních pedagogicko-didaktických parametrů učebnice jakéhokoliv předmětu. Podle Průchy (1998) je jedním z klíčových parametrů pro zjišťování vlastností textu. Je to parametr snadno zjištělný a měřitelný. Je nezbytným parametrem pro autora, redakci nakladatelství, které knihu připravuje k vydání, i pro konečného spotřebitele, čtenáře, v případě učebnic učitele i žáka. V práci záměrně zcela pomíjíme možnost zkoumat rozsah jednotlivých textů, přestože ji vnímáme jako velkou výzvu pro další práci i podrobnější výzkum. Používáme pouze orientační parametr celkového rozsahu textu čítanek. Pro účely naší práce jsme provedli vlastní kategorizaci rozsahu textu, která vychází především z našich vlastních zkušeností z práce nakladatelského redaktora. Čerpáme také z metodických

vysvětlivek k výkazu o neperiodických publikacích¹, jak ho každý rok vyplňuje na žádost Ministerstva kultury České republiky každý z nakladatelů na konci roku. Tak je možné získat údaje o objemu knižní produkce za určený kalendářní rok.

3.4 Barevnost

Využití barev ovlivňuje čitelnost i čtivost textu. Barvy mají schopnost příznivě ovlivnit učení z textu, vyvolat ve vnímání emoce. Ovlivnit jeho psychiku i fyzické prožívání. Využití barev má své nezastupitelné místo ve všech druzích učebnic, tedy i čítanek, ale i v dalších tištěných textech.

Jak uvádí Pistorius (2011, s. 60): „*Barevný tisk se zpravidla vytvoří tzv. soutiskem čtyř barev z nichž jedna, kterou se tiskne text, je černá a zbylé tři jsou azurová (modrá), purpurová (červená) a žlutá – tzv. CMYK.*“²

Pro tisk učebnic, tedy i čítanek, se podle našeho názoru nejčastěji používá tisk plnobarevný, tedy čtyřbarevný, viz CMYK, nebo tisk dvoubarevný – s využitím černé barvy jako základní a jedné z barev doplňujících, nejčastěji modré nebo červené. Tento předpoklad chceme ověřit v empirické části práce a poukázat na způsob řešení tohoto důležitého typografického parametru, který ovlivňuje čtivost i čitelnost textu a schopnost učit se z něj ve sledovaných čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

3.5 Papír

Papír je surovina, která měla a stále ještě má při výrobě „klasických“ tištěných knih stále nezastupitelné místo. S nástupem elektronických knih, počítačově zpracovávané typografie a polygrafie jeho důležitost klesá, stále však jeho dostatek či nedostatek ovlivňuje jeho cenu, má vliv na výrobní dobu tištěných knih i jejich cenu, která je závislá mimo další důležité polygrafické a typografické parametry také na tom, jaký druh papíru je pro konkrétní publikaci použit. Výběr konkrétního typu papíru je v kompetenci grafického úpravce. Ten vše v případě potřeby konzultuje s pověřenými technickými pracovníky tiskárny, která knihu tiskne.

---

¹ Metodické vysvětlivky k výkazu určují: „Kniha je neperiodická publikace o alespoň 49 stránkách, brožura je neperiodická publikace o 5 až 48 stránkách.“ Převzato z Ročního výkazu o neperiodických publikacích za rok 2010. Dostupném online z <http://www.nkp.cz/pages/files/weba_2010.pdf> [cit. 2011-11-18].

² Toto terminologické označení pochází z anglických slov **C**yan, **M**agenta, **Y**ellow, **K**ey.

Obecná definice prezentuje papír jako „*relativně tenkou stejnoměrnou vrstvu vláken (převážně rostlinného původu) vodou naplavených na síto, zplstěných, odvodněných a usušených*“ (Kocman, 2004, s. 6). Toto pojetí není technické, polygrafické, ale spíše umělecké, z pozice výtvarníka. Vnímá papír jako svébytné umělecké médium.

Polygrafové, grafičtí úpravci a další odborníci zabývající se výrobou knih neodpírají papíru jeho umělecký potenciál, ale zároveň jej vidí jako surovinu s určitými specifickými vlastnosti, které ji předurčují použití při tisku knih.

Podle Vladimíra Pistoria (2005, s. 57) jsou těmi základními vlastnosti v tabulce.

Tab. č. 3: Základní vlastnosti papíru

Gramáž	Udává váhu čtverečního metru daného papíru.
Měrný objem	Z něj se odvozuje volumen a bulk.
Volumen	Lze vyjádřit jako objem jednoho gramu papíru vyjádřený v cm.
Bulk	Skutečná fyzická tloušťka papíru.
Opacita	Specifikuje neprůsvitnost papíru – čím je gramáž a volumen vyšší tím je papír silnější
Tisková brilance	Označuje tiskový efekt (lesk) potištěné plochy, který vzniká součinností vlastností papíru a tiskové plochy – není to vlastnost samotného papíru.
Bělost	Určuje jeho jasnost.

Papír nevnímáme jako klíčový pedagogicko-didaktický parametr učebnic. Nelze ho však pominout jako jeden z faktorů, který ovlivňuje učení z textu, čtivost i čitelnost textu i použití barev a jejich kvalitu. Papíry užívané v polygrafii můžeme dělit podle druhu do různých skupin. Pro účely další analýzy jednotlivých čítanek v empirické části práce jsme se rozhodli vybrat pouze dva druhy papíru, které jsou snadno odlišitelné pouhým okem i pohmatem a používají se podle našeho názoru nejčastěji, a to *bezdřevý ofsetový papír* a *křídový papír* (pro účely naší práce bez podrobnější specifikace.)

Podle klasifikace Vladimíra Pistoria (2005, s. 58) můžeme bezdřevý ofsetový (tiskový) papír charakterizovat jako „*papír vhodný pro knihy, hladký a bílý se zpravidla největší bělostí ze všech uvedených druhů. Může být i zabarven. Pro běžné knihy se používá gramáž 60–140 g/m², zpravidla však 70–90 g/m²*“. Jen pro ilustraci

připomínáme, že běžně užívaný kancelářský papír použitelný do všech inkoustových i laserových tiskáren běžných spotřebitelů má gramáž 80 g/m^2 .

Křídový papír je podle definice Vladimíra Pistoria (2005, s. 59) „*dvakrát či třikrát natíraný bezdřevý papír, při jehož výrobě se bezdřevá podložka na bázi bezdřevého ofsetu natírá nátěrovou směsí tvořenou různými druhy pigmentů. Běžná gramáž křídových papírů je 90–170, pro tisk knih se zpravidla používá gramáž 115 g/m^2 nebo 135 g/m^2 , ale i 150 g/m^2 “.* V práci se podrobně nezaměřujeme na detailní charakteristiku všech druhů papíru a jejich vlastností. Další rozdělení křídového papíru na lesklý a matný nereflektujeme. Zkušený grafický úpravce i pracovník tiskárny pohledem i pohmatem pozná druh papíru, dokáže určit jeho vlastnosti a doporučit nebo naopak nedoporučit nakladatelství jeho použití v závislosti na specifikách konkrétní publikace. Běžný spotřebitel se s těmito údaji ani nesetká, jsou součástí kmenového listu každé publikace, kde je nezbytné je uvést, aby grafický úpravce a tiskař věděl, jak má dále postupovat.

3.6 Druh písma

Písmo má velice široké a různorodé uplatnění. Existuje obrovské množství tiskových abeced, ale vznikají stále nová písma. Zvláště díky přechodu k počítačovým písmům se možnosti značně rozšířily. Zcela se proměnil způsob práce s písmem. Od tiskového písma předchozích dob se počítačové písmo v mnoha směrech liší. Především tím, že nemá materiální podstatu, protože je pouhým matematickým zápisem, řetězcem jedniček a nul. Každý znak v celém textu je identický. Ztratila se i závislost písma na materiálu. Počítačové písmo má libovolné možnosti použití. Každý jeho znak lze podle potřeby zvětšit či zmenšit, zúžit či rozšířit, a to bez ztráty kvality. Písmo nemusí být jen na rovném účaří, může sledovat různé křivky a tvary.

Písma nejčastěji používaná v knihách jsou velmi tradiční. Většinou starší sta let. Všeobecně oblíbený a rozšířený Times vznikl ve 30. let 20. století, ale např. písmo Garamond v polovině 16. století a písma Baskerville i Bodoni ve druhé polovině 18. století.

Latinková tisková písma lze dělit do několika skupin. Existuje řada různých klasifikací, které se liší v některých detailech. Hlavními rozlišovacími znaky jsou především způsob zakončení jednotlivých tahů písmen (serifů), rozdíl v síle písmových tahů, tzv. stínování oblých tvarů, a další znaky.

Pro naše účely uvedeme zjednodušené rozdělení skupin písem, jak je uvádí Vladimír Pistorius (2005), který rozlišuje:

- patková (serifová) písma,
- bezpatková (bezserifová) písma, která jsou nazývaná také grotesky,
- psaná písma (skripty),
- lomená písma,
- zdobná písma.

(Ukázky vybraných druhů písem z jednotlivých písmových skupin uvádíme v příloze č. 1 této práce).

Patková (serifová) písma v knižní sazbě zcela dominují. Knihy vysázené jinými písmo tvoří pouze nepatrný zlomek celkové knižní produkce. Důvodem je to, že serify zdůrazňují horizontální tok textu, a tím usnadňují bezděčné sledování řádku. Serify také opticky rozšiřují písmo, aniž by kresbu zbytečně zabarvovaly – tzn. do odstavce dostávají „více vzduchu“. Přinášejí také větší variabilitu síly jednotlivých tahů, a tedy větší „barevnost“ písma. Navíc nesou rysy klasičnosti, tradice a literárnosti. Mezi serifovými písmo rozeznáváme:

- antikvy – písma jsou odvozena z římských majuskulí a karolínských minuskulí; charakteristický je pro ně velký rozdíl v síle hlavních a spojovacích tahů písmen;
- egyptienky – tloušťka hlavních a spojovacích tahů písmen se liší jen málo nebo vůbec.

Nejpoužívanějšími knižními serifovými písmo jsou podle Pistoria (2005) Times New Roman, Bodoni, Goudy, Garamond, Baskerville a Bookman.

Bezpatková (bezserifová) písma se dobře hodí pro titulky, krátké nápisy či slogany, a to kvůli snadné čitelnosti těchto nápisů. Naopak dlouhé řádky z bezpatkového písma jsou čitelné hůře. Tato skupina písem dominuje v reklamní grafice, na orientačních tabulích, na vývěsních štítech firem, v logách ad. Nesou rysy modernosti, antiklasičnosti, civilnosti, ve spojení se silnější tloušťkou tahů i expresivitu. V knihách se vyskytují řidčeji, většinou v odborných a technicky zaměřených textech. Mezi bezserifovými písmo se nejvíce používají Helvetica, Futura, Univers, Franklin, Gothic, Gill, Avant Garde Gotic. Konce tahů bezserifových písem nemají serifová zakončení.

Grotesky = bezserifová písma se stejnou tloušťkou všech písmových tahů.

Kaligrafická písma (tzv. skripty) vycházejí z psané podoby písma. Při knižní sazbě se uplatňují velice málo – např. na obálce, titulové stránce, v nadpisech kapitol.

Lomená písma jsou písma s lomenými tvary a výraznou diferenciací tloušťky písmových tahů. Inspiraci našla v psaných německých písmech z předknihtiskové a rané knihtiskové doby. Zástupci této skupiny písem jsou především různé podoby fraktury a švabachu.

Zdobná písma jsou vytvořena zpravidla pro určitý účel.

3.7 Velikost písma

Velikost písma je jedním z důležitých faktorů, které ovlivňují porozumění psanému textu. Dovednost číst je jedním z hlavních předpokladů nutných pro osvojování nových informací, výchovy a vzdělávání člověka ve školním i mimoškolním prostředí. Základem čtení je podle Tomana (1990) analyticko-syntetická činnost mozkové kůry, do níž se zapojuje řečově kinestetický, akustický a optický analyzátor. My se budeme věnovat pouze vývoji zrakového vnímání, které výrazně ovlivňuje námi sledovaný parametr. Podle Vágnerové (2001, s. 42) je „jedním z předpokladů úspěšnosti ve školní práci je rozvoj schopnosti vidění na blízko, a tudíž i snadnější vnímání detailů“. Vidění na určitou vzdálenost je ovlivňováno schopností zaostření oční čočky. Ta má při čtení obtížnou úlohu, jak potvrzuje i odborník na hygienu školní práce Kamil Provozník (1985, s. 101): „Při čtení jsou největší nároky kladeny na akomodaci.“ Zatížení pozornosti vlivem nutnosti ovládat zaostření oční čočky způsobuje, že vidění drobného tiskového písma i obrázků je namáhavější, proto dítě zvláště v mladším školním věku u této činnosti dlouho nevydrží. Je mu nepříjemná a může ho od čtení odradit.

Maďarská lingvistka Marie Gósyová se zaměřila na zjišťování závislosti pochopení textu na typu a velikosti písma u žáků druhých, pátých a osmých tříd. Očekávala „velké rozdíly v porozumění textu v závislosti na různé typografii u žáků 2. tříd, menší rozdíly předpokládala u žáků 5. tříd a rozdíly nepředpokládala u žáků 8. tříd“ (in Kucharská, 1998, s. 35).

Očekávání se však nepotvrdila. „*Statisticky významné rozdíly v porozumění, jež záviselo na velikosti a druhu písma, se projeví ve všech skupinách.*“ (In Kucharská, 1998, s. 36.) Ukázalo se, že výrazný vliv typografické úpravy na porozumění čtenému textu trvá i u dětí staršího školního věku. Vhodně použité různé typy písma usnadňují žákům na prvním, ale i na druhém stupni ZŠ čtení a učení se z textu.

Pro měření velikosti písma i velikosti řádkování ve shodě s odborníky v oblasti typografie, např. Popem, Flégerem, Popem (1984); Mladým, (1988), Blažejem (1990), Kočičkou, Blažkem, Mohelskou, (2004) i Pistoriem (2005) a (2011), používáme v celé práci základní typografickou měrnou soustavu – tzv. Didotův měrný systém³. Základní jednotkou systému je tzv. cicero. V Didotově systému platí následující základní vztahy:

12 bodů = 1 cicero, tj. cca 4, 51 mm.

1 bod je cca 0,38 mm.

26,6 bodů = 1 cm.

Uvědomujeme si, že se nejedná o parametry pedagogické, ale spíše technické. Také jsme je záměrně zaokrouhlili na dvě desetinná místa. Jsme přesvědčeni o tom, že zmiňované parametry zásadním způsobem ovlivňují čitelnost textu a čtenářovo pohodlí i jeho schopnost se z textu učit. Vycházíme z nich při vlastním měření, při matematických operacích s naměřenými hodnotami v přepočtových vzorcích (viz následující podkapitola) i v komparativní analýze čítanek pro 2. stupeň ZŠ v empirické části disertační práce.

3.8 Šířka sloupců a řádkování

Čitelnost textu a celkové čtenářovo pohodlí při práci s textem ovlivňuje i šířka sloupců textu – délka řádků a použité řádkování, které v součinnosti se zvolenou velikostí písma přímo ovlivňuje nejen čtenářovo pohodlí při čtení, ale i schopnost učení z textu. Přesnou délku řádků podle jednotlivých formátů stran v minulosti přesně udávala technická norma *ČSN 88 4301 Knihy a časopisy. formáty a základní technické*

---

³ Tento systém vznikl už roku 1775 ve Francii. Jeho autorem je francouzský typograf Francois Ambroise Didot. Za základní jednotku svého systému stanovil tzv. cicero (4, 513 mm). Tento systém se používá především v Evropě. Vycházíme z něj i v praktické části naší práce i ve vlastní každodenní redakční praxi. Zájemci o typografii se mohou setkat i s dalšími typografickými systémy. V USA se používá tzv. systém Pica, který je odvozený z velikosti palce. Základní jednotkou je tzv. pica, která je o necelých 10 % kratší než cicero.

(Všechny použité informace o Didotově měrném systému i systému Pica byly převzaty z Pistorius , 2011, s. 81.)

požadavky, která byla od 1. 2. 2003 zrušena bez náhrady. Viz např. <http://www.technicke-normy-csn.cz/884301-csn-88-4301_4_6098.html> [cit. 2012-02-08]. Proto musí pracovníci nakladatelství spoléhat na nepsaná pravidla a vlastní zkušenosti i dovednosti.

Pro analýzu všech čítankových řad s platnou schvalovací doložkou jsme využili techniku měření, a to pravítkem i typometrickým pravítkem.

V empirické části práce používáme měření délky řádků v centimetrech.

Dalším pro nás důležitým a v praktické části disertační práce zkoumaným typografickým parametrem je řádkování – řádkový proklad. Velikost řádkování přímo souvisí s použitým typem a velikostí písma a s jeho čitelností. Stejně jako velikost písma se uvádí v bodech.

Typografičtí odborníci charakterizují proklad jako „*hodnotu, kterou se prokládají jednotlivé řádky textu. (...) Základní proklad se doporučuje 2 body*“ (Kočička, Blažek, Mohelská, 2004, s. 25).

To znamená, že řádkový proklad by měl být o dva body větší než je velikost základního písma sazby. Předpokládáme, že toto pravidlo dodržují i grafičtí úpravci čítanek pro 2. stupeň základní školy. Tento předpoklad ověříme v empirické části práce.

4 Kriteriaální východiska

4.1 Tvorba, hodnocení a schvalování učebnic v České republice

Nabídka učebnic, tedy i čítanek, se značně rozšířila. Čítanky pro 2. stupeň ZŠ se staly atraktivním zbožím a předmětem boje o přízeň učitelů. Trh dává možnost zvolit čítanky různých autorů, koncepcí i kvality. Žádná z ucelených řad čítanek, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, nemůže vyhovovat všem žákům a taktéž učitelům, kteří mohou mít rozdílné koncepty výuky a představy o pomůckách. Učitelé by proto měli mít možnost pracovat s více než jednou ucelenou řadou čítanek a vybírat z nich texty podle specifických potřeb žáků a svých pedagogických záměrů. Nedostatek finančních prostředků na nákup učebnic je pro tyto záměry trvale limitujícím faktorem. Pedagogové pak často musí užívat učebnice, které škola pořídila bez ohledu na jejich představy a požadavky většinou z jednoho nakladatelství.

V procesu tvorby čítanek i jiných učebnic v České republice probíhá interakce mezi státem reprezentovaným MŠMT ČR, nakladatelstvími, která učebnice vydávají, a v neposlední řadě autorem nebo kolektivem autorů, kteří učebnice tvoří.

Stát vytváří kurikulární dokumenty, jež jsou pro tvorbu učebnic závazné. Vlastní tvorbu učebnic pak zajišťují nakladatelé. Hodnotitelem a strážcem kvality jednotlivých učebnic a taktéž jejich ucelených řad je v České republice stát, resp. MŠMT ČR. Učebnice posuzuje a hodnotí prostřednictvím svých odborných lektorů. Znakem kvality, didaktické vhodnosti, přiměřenosti a jedním z rozhodujících kritérií pro konečnou volbu a využití učebnic a jejich ucelených řad na školách by mělo být udělení tzv. schvalovací doložky MŠMT ČR.

Někteří pedagogičtí odborníci schvalovací proces MŠMT ČR kritizují a upozorňují na skutečnost, že *„produkování učebnic je ponecháno živelnému působení tržního hospodářství, tzv. schvalovací doložka udělovaná ministerstvem školství je velmi benevolentní“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, s. 259).

Hodnocení učebnic se významně týká i nakladatelských pracovníků, kteří pomáhají učebnici vydat. Podle Martinkové (in Maňák, Krecht, 2007, s. 41–42) se v současných hodnotících systémech projevují především následující nedostatky: *„Hodnocení učebnic bývají často buď jednostranná, či složitá, takže v podstatě neumožňují autorům, lektorům, nakladatelům, učitelům, ba ani MŠMT ČR se jimi řídit; jednodušší hodnocení učebnic vytvořená odborníky MŠMT ČR dosud neakceptovalo do svého Sdělení*

vztahujícího se k udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům, a proto ani ona nemohou získat všeobecnější platnost v praxi; stávající platné hodnocení učebnic stanovené Sdělením MŠMT ČR obsahuje množství nedostatků a chyb, které brání rychlému a objektivnímu průběhu hodnocení učebnic.“

Greger (in Walterová a kol., 2004) pro zlepšení kvality učebnic doporučuje mimo jiné zapojit do hodnocení učebnic širokou veřejnost a také zveřejňovat recenzní posudky všech učebnic. na internetu. K tomuto kroku zveřejňování posudků učebnic jistě postupně dojde. Možnosti internetu podle našeho názoru ještě nejsou zcela využity. Některá nakladatelství už ke zveřejňování alespoň částí posudků sahají, a to za účelem vlastní propagace a publikace příznivých hodnocení, která by mohla a měla v konečném důsledku příznivě ovlivnit prodejnost konkrétní publikace.

Na kritiku se MŠMT ČR snaží reagovat změnou podoby *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic* včetně úpravy stanovených kritérií pro posouzení učebnice. Kritériím hodnocení učebnic MŠMT ČR se podrobněji věnujeme v následující kapitole disertační práce.

4.1.1 Kritéria hodnocení učebnic MŠMT ČR

Dosud nebyla stanovena komplexní kritéria hodnocení čítanek na 2. stupni ZŠ, ale je možné vycházet z kritérií hodnocení učebnic podle dotazníku MŠMT ČR. Tento veřejně přístupný rastr je zařazen jako Příloha č. 5 – Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií ve *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic*.

Podoba tohoto formuláře (schválená 14. 7. 2009 a účinná až od 1. 1. 2010) má 4 hlavní oddíly a řadu dílčích pododdílů. Uvedeme pouze názvy jednotlivých bloků:

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy.
2. Odborná správnost obsahu učebnice.
3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků.
4. Metodické a didaktické zpracování učebnice.

5. Slovní komentář, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky.
6. Souhrnné vyjádření recenzenta/recenzentky. (Podrobněji viz příloha č. 2 této práce.)

Předpis je závazný pro všechny žadatele o udělení schvalovací doložky i pro recenzenty určené MŠMT ČR, kteří o udělení či neudělení schvalovací doložky rozhodují. Obecně vymezuje parametry pro přijetí didakticky zpracovaných textů a grafických materiálů, jež lze považovat za učebnice a jimž může MŠMT ČR udělit schvalovací doložku. Uvádí i podmínky nutné k úspěšnému průběhu procesu udělení schvalovací doložky.

4.1.2 Vlastní pohled na současnou praxi hodnocení a schvalování učebnic

Jak bylo již výše zmíněno v současné době probíhá udělování schvalovacích doložek pro učebnice podle *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic*.

Podnětem pro zpracování tohoto velmi obsáhlého materiálu byla snaha čelit vzrůstající kritice nově vydávaných učebnic, zkvalitnění udělování schvalovacích doložek a zlepšit práci lektorů při posuzování učebnic.

Tento předpis prodělal jistý vývoj. (Viz příloha č. 3 této práce.) Jeho původní podoba nabyla platnost 1. 9. 2003. Od té doby se nijak zásadně neměnil. Hlavně bylo odstraněno požadované bodování (označování stupňů hodnocení) u některých kritérií. Např. Obtížnost textu mohla být hodnocena 0 – zcela nepřiměřené, 1 – z větší části nepřiměřené, 2 – z větší části přiměřené a 3 – zcela přiměřené. Body se u jednotlivých hledisek sčítaly a pro schválení učebnice bylo nutné získat předepsaný minimální počet bodů. Tento diskutabilní postup hodnocení byl později zčásti nahrazen hodnocením slovním. Doposud platná podoba tohoto předpisu vešla v platnost 1. 1. 2010. Vlastní hodnocení mají recenzenti provádět podle formuláře, který je přílohou č. 5. zmíněného předpisu. Formulář se nazývá Posouzení učebnice podle stanovených kritérií. Jeho rozsah činí 6 stran formátu A4. Po vyplnění jednotlivých rubrik může jeho rozsah narůst ještě o několik dalších stran.

Podle našeho názoru je tento formulář tak, jak je koncipován, ryzím příkladem byrokratizmu a alibizmu. Úředníci MŠMT ČR v něm chtějí mít od recenzenta potvrzené

všechno, co by později mohlo být předmětem nějakých sporů, a to i věci, které objektivně řadový posuzovatel – učitel ani objektivně posoudit nemůže. Formulář je natolik složitý, že jeho vyplnění dá recenzentům často více práce, než samotné prostudování lektorované učebnice.

Původní cíl, zvýšit úroveň schvalovaných učebnic, se dá dosáhnout podobnými administrativními nástroji jen obtížně. Zmiňovaný formulář považujeme v tomto směru za nevhodný prostředek. Od lektora se chce, aby se vyjádřil k mnoha věcem, jako by měl být odborníkem na všechno, aby vyplnil velké množství různých rubrik, někdy slovně, jindy má označit pouze ANO–NE, např. zda je učebnice v souladu s Ústavou a zákony ČR. Takové a podobné otázky lze vyhodnotit jen formálně.

Zjednodušení osnovy pro vypracování recenzních posudků by lektorům práci usnadnilo. Jejich pozornost by měla být soustředěna hlavně na to, co považují u rukopisu za problémové a na sdělení svých představ, jak tyto problémy řešit.

Podle v současné době uplatňovaného postupu se nakladatelství a autoři učebnic dozvědí o připomínkách lektora k připravované učebnici pouze prostřednictvím zmíněného formuláře. K připomínkám ve formuláři musí autoři (nebo nakladatelství) zpracovat stanovisko a oznámit, jak bylo s připomínkami naloženo. Toto stanovisko doputuje prostřednictvím MŠMT ČR k lektorovi. Od něho se očekává písemné sdělení, zda je se zapracováním svých připomínek spokojený či zda má další výhrady. A tak si všichni mohou dopisovat velmi dlouho, aniž by se vůbec vzájemně setkali a měli příležitost si všechny problémy vyříkat. A většinou se také autoři a recenzenti učebnic ani neznají, jako by jim nešlo o společnou věc, o vznik kvalitní učebnice. Mnozí lektoři navíc nevědí, do jaké míry a v jakém směru mohou si klást kategorické požadavky, kde je hranice mezi subjektivním a objektivním názorem, jak dalece mají respektovat práva autorů apod.

Účinnější by byla, podle mého názoru, systematická práce s lektory. Nestačí je jen schválit podle příslušného dotazníku a zařadit do seznamu lektorů MŠMT. Je třeba s nimi komunikovat, radit se s nimi a společně sjednocovat pohledy na současnou i budoucí podobu učebnic. Práce s lektory by neměla být roztržštěná, jen na úrovni příslušných referentů MŠMT, měla by mít svou koncepci.

V procesu zkvalitňování učebnic může lepší práce s recenzenty jen částečně nahradit absenci dříve fungujícího vědeckovýzkumného zázemí MŠMT v podobě Výzkumného ústavu pedagogického a dalších odborných pracovišť, včetně aktivní účasti pedagogických fakult. Bez aspoň částečného obnovení či aspoň iniciování obdobného

odborného zázemí pro tvorbu učebnic, nemůže MŠMT ČR dosáhnout výraznějších úspěchů.

V současné době je tvorba nových učebnic téměř výhradně věcí iniciativy (často nahodilé) jednotlivých nakladatelství a kolem nich soustředěných autorů. Učebnice jsou připravovány hlavně jako zboží, které má uspět na trhu a zhodnotit vložené finanční prostředky. MŠMT ČR povětšinou na tyto aktivity pouze pasivně reaguje, neformuluje „společenskou objednávku“, nevytyčuje směry rozvoje. A právě nedostatečná iniciativa této ústřední instituce je podle našeho názoru jednou z hlavních příčin stávajících problémů s učebnicemi.

4.1.3 Hodnotící nástroj Zuzany Sikorové

Významnými příspěvky do této mnohohrstevnaté problematiky výběru a hodnocení učebnic na základních a středních školách a nástrojů jejich evaluace jsou práce Sikorové (2004), která realizovala výzkum, jehož hlavním cílem bylo zjistit úlohu učitele při výběru a hodnocení učebnic na standardních základních a středních školách v Moravskoslezském kraji. Na základě výsledků tohoto výzkumu, studia odborné literatury a mnoha existujících rastrů sestavila vlastní soubor 40 kritérií pro hodnocení učebnic (2007, s. 40), který je podle našeho názoru možné upravit a aplikovat také na čítanky pro 6. až 9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Kritéria mají podobu otázek o učebnici a učitelé ve výzkumu hodnotili důležitost každého kritéria pro jejich vyučovací předmět na odpovídajícím stupni školy.

Se získanými údaji dále pracovala a kritéria utřídila do 13 kategorií, které rozdělila podle důležitosti do skupin A – E:

Tab. č. 4: Kategorie v rastru pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ Zuzany Sikorové

A.	I. Přiměřenost. II. Přeměřená obtížnost a rozsah. III. Odborná správnost.
B.	IV. Motivační charakteristiky. V. Řízení učení. VI. Obrazový materiál.

C	VII. Shoda s kurikulárními dokumenty. VIII. Cena (dostupnost učebnice). IX. Ergonomické a typografické vlastnosti.
D	X. Doplnkové texty a materiály. XI. Hodnoty a postoje. XII Diferenciace učiva a úloh.
E	XIII. Zpracování učiva.

Prezentovaná kritéria využila při konstrukci vlastního výzkumného nástroje. (Viz příloha č. 4 této práce.)

4.1.4 Kritéria hodnocení podle Ladislavy Lederbuchové

Teorii, tvorbu čítanek a kritérií jejich hodnocení obohacují práce literární teoretičky, kritičky a spoluautorky ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ vydané nakladatelstvím Fraus Ladislavy Lederbuchové, která je autorkou vlastního komplexu kritérií pro hodnocení čítanek na 2. stupni ZŠ (in *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 1, s. 1–7).

– *Kritérium umělecké hodnoty textů*; čítanka by měla obsahovat umělecky hodnotné a reprezentativní texty z literatury starší i současné. Pro kvalitativní srovnání s literaturou hodnotnou je prospěšné využít i ukázek z literatury triviální.

– *Kritérium čtenářského zájmu žáka*; výběr textů v čítance by měl respektovat specifické zvláštnosti žáka staršího školního věku. Texty mají být vybírány tak, aby podporovaly komplexní rozvoj žákovy osobnosti a aby uspokojovaly a naplňovaly jeho potřeby.

– *Kritérium čtenářské kompetence žáka*; osvojení si čtenářských dovedností musí vést k získávání informací důležitých pro další vzdělávání žáka. K tomu by měla přispět i správná grafická úprava celé čítanky tak, aby podporovala rozvoj čtenářských kompetencí a žákovi usnadnila percepci textu.

– *Kritérium poznatkové složky učiva*; výběr textů musí odpovídat požadovaným výstupům a probíranému učivu, poznatkům o žánrech. Texty vybrané do čítanky musí být žánrově průkazné, což se týká také výběru autorů, kteří dané žánry reprezentují. Tento aspekt si všímá výběru i uspořádání textů do jednotlivých tematických bloků a

recipientovi usnadňuje hledání vztahů mezi jednotlivými texty a napomáhá v uvědomování si i širších literárních a jiných kontextů.

– *Kritérium formativních záměrů*; texty v čítance by měly kladně působit na žákovu osobnost, ovlivnit jeho hodnotovou orientaci i jeho postoje. Čítanka by měla vést čtenáře ke kulturním hodnotám obecně, stejně jako ke vstřícnému vztahu k národní kultuře i literatuře.

– *Kritérium umělecké kontextovosti*; čítanka má mít také osvětovou funkci. Měla by zprostředkovávat informace a zážitky i z jiných oblastí kultury, z jiných oblastí umění. Editoři čítanek by měli hledat texty, které jsou schopny posílit mezipředmětové vztahy, vazby a širší kulturní souvislosti. Výběr textů by měl rozšiřovat žákův kulturní obzor, působit na jeho estetický cit. Současně nelze rezignovat na formální stránku čítanek, na komplexní estetickou a z hlediska učení efektivní grafickou úpravu čítanek. S tím úzce souvisí správné využití ergonomických vlastností čítanek. Těmto vlastnostem u všech typů učebnic zatím není v České republice věnována přílišná pozornost, přestože se významně podílejí na čitelnosti a sdělnosti textu, ovlivňují i úspěšnost žákova učení. Nelze opomenout ani neobyčejný význam vzájemného vztahu mezi ilustracemi a textem.

– *Kritérium motivační*; prolíná všemi předchozími požadavky. Motivace vytváří čtenářskou potřebu. Žák by měl být motivován k četbě celých děl i k četbě jiných děl téhož autora a podobných děl blízkých autorů. Otázka motivace také souvisí s přítomností a kvalitou doprovodných informací, otázek k textům se správně uvedenými bibliografickými údaji (všemi složkami aparátu řídicího učení i aparátu orientačního). Všechny složky by měly podpořit komunikaci mezi žákem a textem, poskytovat další impulzy ke čtení.

Je zřejmé, že sestavovatelé čítanek nemohou při veškeré snaze respektovat ve stejné míře všechna kritéria na čítanky kladená. Některá hlediska mohou být i ve vzájemném rozporu. Podstatnou roli hrají také ekonomická hlediska. Požadavky na rozsah učebnice, barevnost, počet a kvalita ilustrací ad. ovlivňují zákonitě jejich cenu. Vyšší cena učebnice může být příčinou, proč ji školy nekoupí a proč se v důsledku méně uplatní v praxi. Nakladatelé se snaží hledat vhodný kompromis mezi kvalitou a prodejností učebnic.

Různí autoři čítanek akcentují hlediska rozdílným způsobem. Ladislava Lederbuchová (in *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 2, s. 56) upozorňuje:

„...autoři osnov i čítanek nabídkou realizačních možností vyučování počítají s didakticky fundovanou interpretací učitele. Úloha osobnosti učitele ve vyučování byla důležitá vždy, ale v současné době vzrostla. Konečnou zodpovědnost za obsah reálného vyučování ve složce literární výchova nenesou autor čítanky, ale češtinář. Učitelově interpretaci osnov bude odpovídat volba čítanky, neboť obsah čítanky a preferované funkce bude považovat za možnosti, které může využít v realizaci vlastní představy o obsahu vyučování.“

Osobnost češtináře a jeho profesní kompetence, jeho přehled ve všech oblastech kultury a umění ovlivňuje volbu čítanek, promyšlený výběr literárních textů, které žákům v hodině nabídne, a metody i formy, které ve výuce použije. Schopnost výběru textu a orientace v široké nabídce čítanek i konkrétních textů je pro učitele a úspěšnost jeho výuky v literární výchově klíčová. Jak uvádí Sladová (in Polák, Vodrážková, 2005, s. 217): *„Pro systematickou kvalitní moderní výuku, jež reflektuje novinky knižního trhu a reálné aktuální čtenářské zájmy jednotlivých věkových skupin dětí a mládeže, je však nezbytné, aby vyučující stále aktivně sledoval kulturní dění, průběžně se vzdělával a kontinuálně získával kompetence pro vlastní odbornou selekci v oblasti kulturních podnětů a hodnot, ale také metod a forem práce, které lze v hodinách aplikovat.“*

Na učitele jsou kladeny stále vyšší nároky nejen z pohledu jejich profesních kompetencí a schopností i nutnosti orientovat se v současné široké nabídce čítanek pro 2. stupeň ZŠ i konkrétních textů v nich obsažených. Denně vychází množství nových knih, což učitelům rozšiřuje možnosti výběru, ale zároveň jim znesnadňuje orientaci. Žádná z ucelených řad čítanek nemůže v plné míře reflektovat především současnou literární produkci, ale neměla by se vzdávat možnosti inspirovat a motivovat učitele i jejich žáky k dalšímu vlastnímu hledání a nalézání nových zajímavých textů i přístupů, jak s nimi tvořivě pracovat.

4.1.5 Návrh kritérií pro tvorbu a hodnocení učebnic Věry Martinkové a Miroslavy Váňové

Jedním z teoretických východisek naší práce je i návrh kritérií sestavený Věrou Martinkovou a Miroslavou Váňovou. Návrh byl součástí výstupů řešení grantového úkolu Tvorba učebnic (1992) a (1993). Podle našich zjištění se jedná o jeden z prvních pokusů, jak navrhnout kritéria pro tvorbu a hodnocení učebnic vydávaných po roce 1989. Autorky chtěly upozornit odbornou veřejnost, všechny autory i hodnotitele

učebnic na důležitost některých aspektů, kterým do té doby byla podle autorek věnována minimální pozornost.

Věra Martinková využila získané zkušenosti, dovednosti a vytvořená kritéria i při tvorbě vlastní ucelené řady čítanek, další profesní směřování i budoucí redakční a nakladatelskou činnost.

Návrh kritérií Věry Martinkové a Miroslavy Váňové považujeme za stále aktuální, obecně platný a inspirativní. Využijeme jej i při komparativní analýze čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Věra Martinková a Miroslava Váňová prezentovaly širší i užší variantu návrhu kritérií. Širší varianta byla primárně určena pro autory učebnic, užší varianta reflektovala hodnocení učebnic.

Věra Martinková a Miroslava Váňová (1992) do širší varianty svého návrhu zařadily následující skupiny kritérií:

- Obecná východiska učebnice.
- Priority.
- Zařazení učebnice do kontextu dalších učebních materiálů.
- Typ učebnice a její složky (kvantitativní kritéria).
- Odborná (obsahová) kritéria včetně preferovaných aspektů.
- Logicko-strukturální kritéria.
- Kritéria náročnosti učebnice z pohledu autorů, učitelů i žáků, využití metod kvantitativního výzkumu.
- Kritéria metodická a zastoupení transmisivních, aktivizujících a inspirujících prvků v učebnici.
- Kritéria komunikativní.
- Kritéria grafická, typografická a polygrafická.
- Přitažlivost učebnic.
- Mezipředmětová návaznost.
- Inovace a zajímavosti.
- Hodnocení učebnice žáky a učiteli (podrobněji viz Martinková, Váňová, 1992, s. 27–32).

Věra Martinková s Miroslavou Váňovou se ve svém systému kritérií pokusily zohlednit aspekty, které byly do té doby upozaďovány. Upozornily na řadu aspektů, které jsou inspirací i pro naši práci (především kritéria grafická, typografická a

polygrafická), i na nutnou přítomnost aktivizujících a inspirujících prvků v učebnicích. Soustředily se na problémy, které jsou v pedagogickém výzkumu stále aktuální, jako je například hodnocení učebnic nejen autory, recenzenty a lektory MŠMT ČR a učiteli, ale především samotnými žáky, a to je výzva nejen pro další pedagogický výzkum a budoucí autory i hodnotitele učebnic.

Užší varianta kritérií sestavených stejnými autorkami se zaměřuje na výběr kritérií z pohledu lidí, kteří učebnici hodnotí ve schvalovacím řízení MŠMT ČR. Věra Martinková s Miroslavou Váňovou (1992, s. 33) doporučují: „*3 odborné lektory a 3–5 odborníků ve schvalovací komisi, kde by měl být zastoupen odborník v oboru, oborový didaktik, praktický pedagog, lingvista i výtvarník.*“

Tato užší varianta se zatím neprosadila. Sami nepochybujeme o její prospěšnosti, stále ovšem naráží na nejen ekonomické bariéry. V současné době již nebo spíše zatím bohužel není aktuální, přesto jsme považovali za nutné se o ní alespoň zmínit, ale nebudeme jí věnovat další pozornost.

5 Čítanky a jejich variantnost jako výzva pedagogické teorii i praxi

5.1 Pojem čítanka a jeho vymezení

Považujeme za nezbytné nejprve vymežit pojem čítanka. I v samotné definici se projevuje určitá variantnost. Jak upozorňuje literární teoretička a sestavovatelka čítanek Jana Čenková (2011, s. 7): „*Čítanka je přiřazována tzv. učebnímu knižnímu komplexu. Není klasickou učebnicí, i když také představuje určitou etapu didaktické transformace kulturních obsahů do školního vzdělávání. V současné době je souborem vybraných literárních textů (úryvků a celých literárních textů, které jsou uspořádány z určitého hlediska (tematické, žánrové, literárně historické) s rozdílným metodickým aparátem, jenž zahrnuje otázky k didaktické interpretaci textu, případně literárně historický přehled, základní teoretické pojmy, slovníček autorů, základy mluvnice apod. Specifickým typem je antologie literárních textů, která je souborem textů určeným metodicky pouze uspořádáním (žánrové, tematické a regionální).*“

Pro významného odborníka v oblasti didaktiky a tvorby učebnic Sýkoru (1996, s. 27) jsou čítanky „*zpravidla rovněž sestavovány účelově, tj. pro potřeby vzdělávání. Obsahují výběr literárních a jiných textů (historické dokumenty, hudební ‚texty‘), sestavených podle dobře definovaných cílů, z nichž některé mohou mít obecně kulturní, ideologický a politický charakter. Zvláštní význam mají texty, jejichž účelem je formovat u žáků sociálně významné mravní, estetické a jiné (‚výchovné‘ v užším smyslu) hodnoty, resp. ‚lidské‘ smysly pro univerzální nebo národní (jiné) hodnoty a ideály*“.

Pedagogický slovník (2003, s. 34) čítanku definuje jako „*druh učebnice obsahující vybrané ukázky z uměleckých nebo odborných textů. Na elementárním stupni školy slouží k nácviku čtení, na vyšších stupních se používá pro účely literární výchovy*“.

Všechny námi vybrané definice ukazují na důležitost a nezastupitelnost čítanek ve výchovně-vzdělávacím procesu na všech stupních škol. Jsme přesvědčeni o plnohodnotném využití čítanky nejen pro účely literární výchovy a nácviku čtení, ale i o jejím mezipředmětovém charakteru a platnosti. Čítanka zprostředkovává kontakt s krásnou literaturou a kulturou obecně, motivuje žáka k celoživotnímu učení,

čtenářství, ke čtení s porozuměním. Dobře sestavená čítanka rozvíjí žákovu osobnost, vede ho k produktivním činnostem, ke kritickému myšlení, kreativitě i rozvoji dovedností, schopností a klíčových kompetencí důležitých pro uplatnění v každodenním životě.

5.2 Čítanka a pedagogický výzkum v prvním desetiletí

21. století

Výzkumu čítanek pro 2. stupeň ZŠ stále není podle našeho názoru věnována dostatečná pozornost, přestože v prvním desetiletí 21. století zaznamenáváme zvýšený zájem i o tento specifický druh učebnic doložitelný nárůstem konferenčních příspěvků i rozsáhlejších prací, z nichž je možné čerpat. Připomínáme jen některé z nich. Monografie známé kritičky a literární teoretičky Jany Čeňkové z roku 2011 s názvem Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty určitým způsobem zaceluje mezeru v poznání čítanek pro starší školní věk a jejich vývoje v letech 1870–1970. Zaměřuje se také na tematické a žánrové preference ve výběru textů, didaktické prezentaci literatury a vybraným autorům čítanek a metodických příruček ve vymezeném období.

Podnětným příspěvkem k evaluačnímu výzkumu čítanek na 1. stupni ZŠ je práce Zítkové (2005), která podrobně analyzovala především čítanky pro 4. a 5. ročník ZŠ, a to především jejich obsahové vlastnosti. Využila přitom především metod makroanalýzy a mikroanalýzy obsahu učebnic. Opírá se také o klasifikaci strukturálních komponentů učebnic a didaktického zpracování jednotlivých čítanek. Její obsahová analýza a komparace je velice podrobná. Jsme přesvědčeni o tom, že je možné stejný postup aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ.

Pokorná (2003) i (2005) se zaměřuje na čítanky pro 6. ročník ZŠ. Jejich charakteristiky, užívání a kritérii jejich výběru. Otevřela i velmi zajímavé téma didaktické vybavenosti čítanek pro 6. ročník ZŠ. (2012–2013). Využila přitom metodu měření didaktické vybavenosti učebnic vyvinutou Janem Průchou. Její příspěvek je takovou první sondou do problematiky, která by si zasloužila podrobnější a dlouhodobější výzkum. Pedagogicko-didaktickým a psychosociálním aspektům pubescentního čtenářství se věnovala Homolová (2008), která vymezuje čtenářství jako pedagogickou kategorii a vymezuje pedagogicko-didaktické aspekty dětského čtenářství. Ve svém výzkumu využila jako měrné nástroje nejen dotazník, ale také

metodu sémantického diferenciálu a Q metodologie. Dokázala tak funkčně propojit metodologii pedagogického výzkumu s obecnou pedagogikou a didaktikou a teorií dětského čtenářství. a na Pedagogicko-didaktické aspekty výuky českého jazyka a literatury s důrazem na literární složku předmětu se ve své rigorózní práci soustředila Číková (2008). Zaměřuje se na učitelovo pojetí výuky předmětu. Předkládá návrh alternativního způsobu hodnocení žáků na 2. stupni ZŠ v předmětu český jazyk a literatura.

Integraci prvků výtvarné výchovy v literární výchově a jejich uplatňováním ve vybraných českých i francouzských čítankách se zabývala Rumpelová (2010). Podle našeho názoru se jedná o unikátní výzkum. Nejen pro specifické zaměření na mezipředmětové vztahy a integraci prvků výtvarné výchovy v literární výchově manifestující se v čítankách pro 2. stupeň ZŠ. Ale také komparativní analýzou vybraných českých a francouzských čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Velice významným příspěvkem ke kvalitě čítanek pro primární školu jsou práce Hany Lavičkové (2012, 2013 a 2014), která se zabývala hodnocením kvality čítanek pro primární školu. Zkonstruovala výzkumný nástroj, který má pomoci analyzovat čítanky pro primární školu, především z hlediska naplnění komunikačního pojetí literárního vzdělávání na prvním stupni ZŠ.

5.3 Možnosti výběru čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Učitelé vybírají z mnoha ucelených řad čítanek vyšlých po roce 1990. Orientace a správný výběr v široké nabídce nejsou jednoduché. Neexistují jednotná a ucelená kritéria hodnocení čítanek. (Pomineme-li univerzální hodnotící kritéria učebnic, která stanovilo MŠMT ČR pro udělování tzv. schvalovacích doložek.) Registrujeme řadu autorských přístupů i způsobů práce s ukázkami. K rozšíření nabídky přispěla také probíhající kurikulární reforma. Řada čítanek byla vydána již před vznikem této významné kurikulární reformy a ještě plně odpovídají vzdělávacímu programu Základní škola. Editoři a všichni pracovníci, kteří se na cestě čítanky ke čtenáři podílejí, i učitelé a žáci, kteří s nimi přímo pracují, se museli přizpůsobit novým podmínkám, nárokům, výstupům i kompetencím. Můžeme vybírat také z několika novějších řad, které se už flexibilně přizpůsobily novým požadavkům na výchovu a vzdělávání stanoveným v nových kurikulárních dokumentech. (Pro nás je to RVP ZV.) Čítanky sestavené podle

těchto nových kurikulárních dokumentů nové výstupy i rozvíjení klíčových kompetencí integrovaly do své obsahové i grafické podoby.

5.4 Analyzované ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Do analýzy v teoretické části práce zahrnujeme ucelené čítankové řady, které mají v době psaní práce platnou schvalovací doložku. Jedinou výjimkou jsou *čítanky z nakladatelství SPN*, u kterých v teoretické části pracujeme i s jejich starším vydáním, kterému platnost schvalovací doložky skončila. Respektujeme, že školy je stále mají, neskončila jejich „životnost“ a oblíbenost mezi učiteli, a proto je školy stále používají. Řídíme se *Seznamem učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platným ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011*, který je i součástí příloh této práce.

Pro identifikaci jednotlivých čítankových řad využíváme v případě, že se nejedná o úplný název konkrétní knihy, pouze jméno nakladatelství, které ucelenou řadu čítanek pro 2. stupeň ZŠ vydalo, případně nezbytné upřesňující údaje, které napomohou jednoznačnému rozlišení mezi čítankami a jejich jednotlivými koncepty. Tento princip uplatňujeme i v dalším textu teoretické i praktické části disertační práce.

Seznam zahrnuje následující ucelené čítankové řady pro 2. stupeň ZŠ:

- *čítanky z nakladatelství Fraus;*
- *čítanky z nakladatelství SPN;*
- *čítanky z nakladatelství Prodos;*
- *čítanky z nakladatelství Alter;*
- *čítanky z nakladatelství MOBY DICK;*
- *čítanky z nakladatelství Dialog (čítanky plné humoru pro 6., 7. ročník a čítanka plná příběhů pro 8., 9. ročník);*
- *čítanky z nakladatelství Tripolia (tzv. Malé čítanky);*
- *čítanky z nakladatelství Fortuna;*
- *soubor učebnic literární výchovy (samostatný svébytný čtyřdílný koncept Vladimíra Nezkusila) z nakladatelství Fortuna;*
- *čítanky z nakladatelství Scientia;*
- *soubor učebnic českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce;*

– *čítanky z nakladatelství Nová škola.*

(Čerpali jsme ze *Seznamu učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011.*

Dostupném na

<http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_dolozky_ZS_brezen_2011.doc> [cit. 2011-05-10], který je zároveň přílohou č. 5 této práce.)

Do analýzy v teoretické části disertační práce nezařazujeme čítanky, které již nemají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, ale na školách se stále ještě používají.⁴ Čítanky, které si učitelé sestavují sami pro vlastní potřebu své třídy i školy, podle sestaveného konkrétního školního vzdělávacího programu do teoretické části práce také nezahrnujeme.⁵

5.5 Hlediska hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Pro analýzu ucelených čítankových řad pro 2. stupeň ZŠ v teoretické části práce jsme si stanovili tato hlediska.

– Typ ucelené čítankové řady pro 2. stupeň ZŠ

Oporou pro určení typů jednotlivých ucelených čítankových řad pro 2. stupeň nám je typologie, kterou navrhl Pluskal (1996) a kterou adaptujeme na specifika čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Respektujeme rozdělení na tyto tři skupiny:

1. Čítankové řady koncipované jako učebnice. V námi analyzovaném souboru jsou to čítanky s literární výchovou z nakladatelství MOBY DICK, čítanky z nakladatelství Nová škola, čítanky pro 6.–9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií nakladatelství Fraus, čítanky pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Prodos, čítanky pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství SPN, čítanky z nakladatelství Scientia.

2. Čítanky zpracované jako antologie textů se samostatnou učebnicí literární výchovy, případně v metodických příručkách, které čítanku doplňují, jako je tomu

---

⁴ Některé z těchto čítankových souborů, které nemají platnou schvalovací doložku, ale na školách se stále používají, jsme zařadili až jako součást dotazníkového průzkumu v praktické části disertační práce. Vedla nás k tomu osobní zkušenost užívání čítanek ve vlastní pedagogické praxi.

⁵ Ukázky z jedné takové čítanky a pracovních listů vytvořených učitelem pro vlastní potřebu třídy i školy uvádíme se svolením jejich autorky Mgr. Vlasty Vaňkové v příloze č. 6 této práce.

například v řadě čítanek nakladatelství Alter, čítanek z nakladatelství Fortuna. (Je nutné upozornit na to, že ucelená řada učebnic literární výchovy nakladatelství Fortuna je zpracována Vladimírem Nezkusilem a je svébytným autorským projektem koncipovaným jako soubor „rozprav“ o literatuře.) Nebo koncepce čítanek a učebnic literární výchovy Věry Martinkové z nakladatelství Tripolia.

3. Čítanky sestavené jako antologie textů se specifickým sjednocujícím záměrem – specifickým konceptem čítanek mimo tyto kategorie je Čítanka plná humoru pro 6. a 7. ročník z nakladatelství Dialog. Čítanky pro 8. a 9. ročník ze stejného nakladatelství jsou koncipovány zase jako čítanky plné příběhů.

Koncept učebnic českého jazyka: literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce je specifický tím, že literární složka je zde podřízena složce komunikační výchovy.

Zmíněné rozdělení čítanek na učebnice v tradičním slova smyslu a na antologie textů, které doprovázejí další didaktické texty, ovlivňuje všechny textové i mimotextové složky struktury učebnic.

– Podpůrné didaktické prostředky

Dalším pedagogickým parametrem čítanek je způsob uspořádání ucelených řad čítanek (většinou jednotlivé díly odpovídají ročníkům příslušného stupně školy) a přítomnost dalších didaktických komponentů, jako jsou metodická příručka, příručka pro učitele nebo pracovní sešit. I z toho hlediska je situace různá. Jako didaktický textový komplex (srov. Průcha, 1998) jsou konstruovány čítanky nakladatelství Prodos – obsahují čítanku, učebnici, příručku pro učitele i pracovní sešit pro konkrétní ročník, který je koncipován i jako čtenářský a kulturní deník. Jiné čítanky doprovází pouze příručky pro učitele, případně metodické příručky pro jednotlivé ročníky (např. čítanky z nakladatelství Fraus, Alter, Tripolia. U čítanek z nakladatelství SPN a MOBY DICK se jedná o koncepci jedné metodické příručky zahrnující v sobě všechny ročníky. U čítanek nakladatelství Fortuna a nakladatelství Scientia metodické příručky pro učitele i pracovní sešity chybí.

– Způsob uspořádání textů

Na formativní funkci má vliv i další důležitý pedagogicko-didaktický parametr čítanek, a to je vnitřní struktura a členění jejich obsahu. V šestém ročníku je

respektován v návaznosti na cíle a výstupy literární výchovy na 2. stupni ZŠ aspekt žánrový, popřípadě žánrově-tematický. V 8. a 9. ročníku se již přechází k řazení chronologickému, které respektuje cíle literární výchovy v dobíhajícím vzdělávacím programu Základní škola i v novém RVP ZV.

– Ilustrace a ilustrační materiál

Důležitou mimotextovou složkou a zároveň pedagogicko-didaktickým parametrem je použití ilustrace, ilustračního materiálu. Funkcemi obrazového materiálu a jeho vztahy k učení se zabývali např. Čáp, Mareš (2007). Učení z obrazového materiálu, jeho funkce a posuzování kvalit nonverbálních prvků v učebnicích si zaslouží větší pozornost. Klasifikací nonverbálních prvků v učebnicích geografie už se zabýval Arnošt Wahla (1983). Posuzování kvalit nonverbálních prvků v učebnicích se věnoval i Tomáš Janko (2010).

Základní funkce ilustrací v učebnicích vymezili Pavlovkin a Macková (1989, s. 95–97) jako: „*poznávací funkci ilustrací, motivační funkci ilustrací, estetickou funkci ilustrací*“.

V oblasti výzkumu čítanek pro 2. stupeň se ilustracemi a jejich funkcemi v komparativním srovnání vybraných českých i francouzských čítanek zabývala ve své disertační práci Ivana Rumpelová (2010).

Zastoupení a funkce ilustrací i vztahy mezi ilustrací a textem v čítankách pro 2. stupeň jsou výzvou pro další samostatný výzkum. V naší práci se ilustracím věnujeme pouze okrajově, k dokreslení celkové podoby čítanek a záměrů jejich sestavovatelů v oblasti použití ilustrací.

Setkáváme se s celou řadou různých přístupů a koncepcí. V některých čítankách převažují černobílé ilustrace, např. v čítance 6 z nakladatelství Fortuna nebo v čítance plné humoru pro 6. ročník ZŠ z nakladatelství Dialog. Převzaté černobílé ilustrace obsahuje také literární výchova pro 9. ročník základní školy I autora Vladimíra Nezkusila. Zajímavé je, že druhý díl učebnice literární výchovy pro 9. ročník i oba díly literární výchovy pro 8. ročník od stejného autora ilustrace vůbec neobsahuje.

Většina z čítanek analyzovaného souboru pracuje s barevnými ilustracemi a s barevným provedením původně barevných ilustrací, využívány jsou reprodukce uměleckých děl, obrázků, fotografií ke konkrétním vybraným textům, jak je to například v čítankách nakladatelství SPN pro 6. a 7. ročník (starší vydání), v čítance

nakladatelství Fraus nebo v Malé čítance 6 nakladatelství Tripolia). Takovéto ukázky mají funkce poznávací, estetické, ale v neposlední řadě také motivační, protože ukazují k dalším významům a přesahům i do jiných oblastí umění a kultury. Rovnocenným partnerem jsou ilustrace textu v koncepci čítanek nakladatelství Alter, které jsou pojaty jako skutečné umělecké artefakty. Využití reprodukce známých výtvarných děl umožňují snáze se zabývat mezipředmětovými vztahy mezi literární a výtvarnou výchovou.

Kombinací obou přístupů, tedy použití ilustrací (obrázků a fotografií) z původních děl a doilustrování čítanky jedním ilustrátorem zvolili editoři čítanek z produkce nakladatelství Nová škola, čítanek z nakladatelství Tripolia) i autorky čítanky pro 9. ročník z nakladatelství Prodos.

Ilustraci všech textů jedním ilustrátorem zvolili sestavovatelé čítanek z nakladatelství SPN. Čítanku pro 8. ročník (starší vydání) ilustrovala Eva Heřmanská a čítanku pro 9. ročník (starší vydání) ilustroval Zdeněk Filip. Nová vydání čítanek z nakladatelství SPN sestavená podle požadavků Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání doplnili ilustracemi Markéta Laštuvková a Jiří Petráček. Ilustrování čítanky pro 6 i 7. ročník z nakladatelství Prodos se ujala Jana Kudličková, čítanku pro 8. ročník ze stejného nakladatelství ilustroval Petr Kaňák, čítanky pro 6. ročník z nakladatelství SPL-Práce Karel Benetka, čítanky z nakladatelství MOBY DICK ilustrátorka Michaela Kukovičová, v literární výchově pro 6. a 7. ročník ZŠ Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna je autorkou ilustrací je Miroslava Jakešová. V těchto případech dominuje motivační a estetická funkce ilustrací.

– Multimediální podpora

Reforma kurikulární politiky v českém školství na počátku 21. století podnítila také reformu a transformaci podoby všech učebnic včetně čítanek. Musely se přizpůsobit novým požadavkům, výstupům, začleňovat do své struktury nové metody a formy práce, začít spolupracovat s elektronickými médii a s interaktivní tabulí. Začaly vznikat tzv. elektronické učebnice. Pedagogický slovník (2009, s. 67) je charakterizuje jako „učebnice a jiné didaktické texty, které nejsou tištěnými knihami, nýbrž jsou uloženy na nosičích CD-ROM nebo jsou přístupné on-line (např. na internetu) a prezentovány uživatelům na obrazovce počítače“. Nakladatelství si uvědomila, že je možné využít prostor vlastních internetových stránek k publikaci doplňkových textů a dalších

podpůrných materiálů, které v tištěné učebnici chybí. Z tohoto hlediska vyzvedáváme koncepci autorů *čítanek nakladatelství Fraus*, které nejen pracují s multimediální podporou, spolupracují s elektronickými médii, nabízejí další doplňující texty ke svým čítankám na oficiálních stránkách nakladatelství, ale také jako první začali vytvářet elektronické verze svých učebnic, včetně čítanek pro použití prostřednictvím interaktivní tabule. Interaktivní učebnice jako doplněk ke svým tištěným čítankám začalo vytvářet i *nakladatelství Alter* i *nakladatelství Nová škola*. Touto cestou jistě půjdou i další nakladatelství.

– Základní charakteristika a koncepce ucelené řady

Při prezentaci jednotlivých čítankových řad jsme se zaměřili na základní charakteristiku i koncepci celé řady.

Opíráme se i o názory literárních teoretiků a didaktiků, pokud jsme je dohledali. Pozornost věnujeme nejen sestavovatelům (autorům) čítanek, ale také grafickým úpravcům a sazečům, bez kterých by žádná kniha nevznikla.

Věnujeme se také vybraným ergonomickým parametrům, které budeme podrobněji analyzovat v praktické části práce.

Snažíme se čítanky pro 2. stupeň posuzovat z pohledu učitele a sestavovatele čítanek. Využíváme i vlastních zkušeností nakladatelského redaktora. Akcentujeme mezipředmětové využití, aktivizační prvky a zpracování otázek před čtením, během čtení a po čtení. Věnujeme se i aparátu orientačnímu. Obsahové analýze se věnujeme pouze velice okrajově. Jsme si plně vědomi tohoto nedostatku, ale jsme přesvědčeni o tom, že potřebná a důkladná analýza obsahu čítanek pro 2. stupeň ZŠ je námětem na samostatnou vědeckou práci.

Vybraná „kritéria obsahu“ jsme včlenili pouze do dotazníku k průzkumu mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ na vybraných základních školách v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji, který prezentujeme v praktické části práce, abychom tak zjistili preference učitelů v užívání čítanek, literatura, která jim v čítankách pro práci se žáky chybí, literární druhy a žánry, které sami preferují aj.

– Didaktická vybavenost čítanek

Pro měření didaktické vybavenosti čítanek jsme využili analytického nástroje – *míry didaktické vybavenosti učebnice* zkonstruovaného Janem Průchou. Podle něj „*didaktická vybavenost učebnice není tedy její vlastností statickou. Nýbrž předurčuje*

její procesuální efektivnost, tj. to, jak bude učebnice využívána v reálných edukačních procesech ve škole i při samoučení žáků“ (Průcha, 1998, s. 94).

Míra didaktické vybavenosti učebnice je založena na vyhodnocování rozsahu využití strukturních komponentů, které je vyjádřeno pomocí kvantitativních koeficientů.

Průcha (1998, s. 141–143) člení strukturní komponenty učebnice do následujících kategorií:

I. APARÁT PREZENTACE UČIVA

A verbální komponenty

1. výkladový text prostý
2. výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky aj. k výkladu učiva)
3. shrnutí učiva k celému ročníku
4. shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím)
5. shrnutí učiva k předchozímu ročníku
6. doplňující texty (dokumentační materiál citace z pramenů, statistické tabulky aj.)
7. poznámky a vysvětlivky
8. podtexty k vyobrazením
9. slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením)

B obrazové komponenty

1. umělecká ilustrace
2. nauková ilustrace (schematické kresby, modely, aj.)
3. fotografie
4. mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.
5. obrazová prezentace barevná (tj. použití nejméně jedné barvy odlišné od barvy běžného textu)

II. APARÁT ŘÍDÍCÍ UČENÍ

C verbální komponenty

1. předmluva (úvod do předmětu, ročníku pro žáky)
2. návod k práci s učebnicí (pro žáky nebo učitele)
3. stimulace celková (podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem)
4. stimulace detailní (podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat)

5. odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, povinné – nepovinné apod.)
6. otázky a úkoly za témata, lekce
7. otázky a úkoly k celému ročníku (opakování)
8. otázky a úkoly k předchozímu ročníku (opakování)
9. instrukce k úkolům komplexnější povahy (návody k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním, aj.)
10. náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace)
11. explicitní vyjádření cílů učení pro žáky
12. prostředky anebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení)
13. výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.)
14. odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura aj.)

D obrazové komponenty

1. grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.)
2. užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu
3. užití zvláštního písma (tučné písmo, kurziva aj.) pro určité části verbálního textu
4. využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.

III. APARÁT ORIENTAČNÍ

E verbální komponenty

1. obsah učebnice
2. členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce aj.
3. marginálie, výhmaty, živá záhlaví aj.
4. rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)

Míra didaktické vybavenosti se vypočítá podle následujícího postupu. (Převzato z Průcha, 1998, s. 141–143.)

V konkrétní učebnici se zjišťuje výskyt jednotlivých strukturních komponentů (podle seznamu výše)...

...Zaznamenává se pouze, zda určitý komponent je nebo není v učebnici využit, bez ohledu na četnost využití. Na základě zjištěných dat se vypočítávají koeficienty, které charakterizují didaktickou vybavenost učebnice:

a) dílčí koeficienty

– koeficient využití aparátu prezentace učiva (E1) – 14

komponentů

– koeficient využití aparátu řídicího učení (E II) – 18 komponentů

– koeficient využití aparátu orientačního (E III) – 4 komponenty

– koeficient využití verbálních komponentů (Ev) – 27 komponentů

– koeficient využití obrazových komponentů (Eo) – 9 komponentů

b) celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice (E) – 36 komponentů.

Všechny uvedené koeficienty se vypočítávají jako procentuální podíl počtu skutečně využitých komponentů z počtu možných komponentů. Všechny uvedené koeficienty nabývají teoretických hodnot v mezích 0 – 100 %. Při hodnocení platí:

Čím více se v učebnici hodnota určitého koeficientu blíží horní (maximální) mezi, tím je její didaktická vybavenost (v příslušné složce struktury) vyšší.

Podle Průchy (1998, s. 95) „*jde celkově o evaluační proceduru, jež má jednak účel zjišťovací, tj. popis stavu využívání strukturních komponentů v učebnici, jednak účel korekční, tj. navržení úprav pro zvýšení didaktické vybavenosti učebnice.*“

Míra didaktické vybavenosti učebnice je mezi pedagogickými odborníky ceněna především pro svoji univerzální použitelnost prakticky na jakýkoliv typ školní učebnice, a to včetně čítanek. Kromě Jana Průchy (1985) a (1987) se mírou didaktické vybavenosti učebnic zabývali v poslední době například Alena Jůvová (in Maňák, Klapko, 2006, s. 97–106) nebo Petra Tannenbergová (2011). V oblasti výzkumu didaktické vybavenosti čítanek je to především příspěvek Ilony Pokorné, která analyzovala didaktickou vybavenost vybraných čítanek pro 6. ročník základní školy (in Český jazyk a literatura, 2012–2013, roč. 63, č. 4, s. 161–166). Pokorná zjišťovala míru didaktické vybavenosti u čítanek z nakladatelství SPN (nové i starší vydání), Fragment, Fraus, Fortuna a Nová škola. Strukturální komponenty zjišťovala také u metodických příruček k čítankám SPN (nové vydání) a Fraus. Naše analýza se zaměřuje výhradně na čítanky s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR. Příručky pro učitele ani pracovní sešity k čítankám analyzovány nebyly. Do analýzy jsme záměrně zařadili i starší vydání čítanky Josefa Soukala z nakladatelství SPN, protože na školách se stále tyto čítanky používají, i když platnou schvalovací doložku již nemají.

6 Čítanky pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR

Současný trh s učebnicemi nabízí pestrou škálu čítanek různého pojetí od mnoha autorů i nakladatelů. Orientaci v současné široké nabídce ztěžuje učitelům mnoho faktorů. Např. neexistence komplexních kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ, podle kterých by se mohli učitelé řídit, i nezanedbatelné ekonomické důvody, jež o výběru pomůcek podstatně rozhodují. Učitelé jsou nuceni často z finančních důvodů volit pouze jedinou řadu čítanek pro všechny třídy s výhledem na mnoho let jejich užívání.

Pro lepší orientaci a snadnější identifikaci celých čítankových řad podle nakladatelství, které celou ucelenou řadu vydalo a vydává. (Viz kapitola 5.3 této práce.) Jedinou výjimkou z tohoto pravidla je svébytný samostatný koncept učebnic literární výchovy z nakladatelství Fortuna, jehož autorem je Vladimír Nezkusil, tam ponecháváme jméno autora.

Pro názvy nakladatelství volíme jednotný způsob pravopisu, přestože z vlastní praxe práce v nakladatelství víme, že je mezi nakladateli zcela běžnou praxí název nakladatelství uvádět v různých pravopisných variantách, odlišných od oficiálního názvu nakladatelství. Často se také pravopisná podoba názvu nakladatelství liší podle části knihy, ve které se jméno nakladatelství uvádí.

6.1 Čítanky z nakladatelství Fraus

Základní charakteristika

Hlavní autorkou čítanek nakladatelství Fraus je zkušená literární teoretička a didaktička Ladislava Lederbuchová. Na čítance pro 6. a 7. ročník spolupracovala Eva Beránková a na čítankách pro 8. a 9. ročník s Ladislavou Lederbuchovou spolupracovala Monika Stehlíková. Zásahu na úspěchu celé ucelené čítankové řady mají jistě také pracovnice nakladatelství Fraus Olga Matulová a Lenka Krausová, které zhotovily grafickou úpravu a sazbu.

Zásadním argumentem pro volbu této čítankové řady může být mimo jiné nejen udělení schvalovací doložky MŠMT ČR, ale také ocenění práce celého týmu lidí, kteří se na přípravě a výrobě podíleli včetně všech pracovníků a spolupracovníků nakladatelství. Ucelená řada čítanek pro 6.–9. ročník základní školy a odpovídající

ročníky víceletých gymnázií z produkce plzeňského nakladatelství Fraus je pouze jednou z alternativ. Podle našeho názoru se jedná o řadu inovativní, propracovanou a komplexní, která respektuje současné moderní vzdělávací trendy. Což potvrzuje i zkušená didaktička českého jazyka a literatury Jarmila Sulovská, která ve svém konferenčním příspěvku (2009) porovnává čítanku pro 6. ročník ZŠ a odpovídající ročník víceletého gymnázia s novým vydáním čítanky pro 6. ročník a odpovídající ročník víceletého gymnázia autora Josefa Soukala z produkce pražského nakladatelství SPN. Jarmila Sulovská upozorňuje na rozdíly v pojetí naplňování požadavků RVP ZV v obou učebnicích. Sulovská přímo konstatuje (in Šink (ed.), 2009, s. 166): „Srovnáme-li tedy učebnici nakladatelství SPN, která podle jejího autora byla vytvořena v souladu s požadavky RVP ZV s učebnicí (tištěnou) nakladatelství Fraus, která se souladem s RVP ZV nezaštiťuje, je nutno konstatovat, že pouze ta druhá požadavky RVP ZV skutečně splňuje. (Elektronická učebnice je ještě umocňuje.)“

V roce 2007 obdrželo nakladatelství Medaili MŠMT ČR 1. stupně za vydání této ucelené řady čítanek pro 6.– 9. ročník ZŠ. Stejného uznání se dostalo i hlavní autorce Ladislavě Lederbuchové. Spoluautorky Monika Stehlíková a Eva Beránková obdržely medaili 2. stupně MŠMT ČR⁶.

Získání těchto ocenění je významným signálem pro odbornou i laickou veřejnost a potřebným impulzem pro učitele i žáky.

Koncepce ucelené řady

Autorský tým respektuje nástup nových informačních technologií i strategií do vzdělávání a snaží se je do svého pojetí výuky začlenit. Záměrně počítá s podporou audiovizuální techniky, internetu i interaktivní tabule. Nakladatelství Fraus jako první na našem trhu začalo vyvíjet interaktivní učebnice tzv. i-učebnice®.propojující klasické učebnice s jejich multimediální podobou. Učitelé tak mohou plně využít možnosti, které pro výchovně-vzdělávací proces interaktivní tabule nabízí.

Každá čítanka pro jednotlivý ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia je v pojetí autorek komplexem učebních pomůcek uplatňujícím multisenzorický, multifaktoriální a multimediální přístup a stimulačním žáků k aktivním činnostem, produktivním i receptivním. Analyzovaný soubor zahrnuje:

---

⁶ Informace o ocenění byly převzaty z oficiálních internetových stránek Nakladatelství Fraus dostupných z: <<http://www.fraus.cz/oceneni/>> [cit. 2010-05-11].

– knižní čítanku textů – využívá předností, které může tištěná kniha nabídnout, s maximálním využitím plochy každé stránky a nabídky velkého množství různorodých textů a informací, ze všech oblastí kultury a umění, se kterými mohou žáci i učitelé pracovat.

– zvukový nosič (CD nebo MC) – s audionahrávkami doplňkových textů a hudebních ukázek k učebnicím Český jazyk a Čítanka v podání různých interpretů. Hudební nahrávky jsou čerpány z Archivu Českého rozhlasu Praha a Bontonu.

– texty na internetových stránkách Nakladatelství Fraus – rozšiřují možnosti práce s čítankou a motivuje učitele k využívání Internetu, on-line podpora zahrnující slovníček autorů a doplňkové materiály i další texty – tzv. internetová čítanka⁷,

– příručka učitele – nabízí praktické i vysvětlující informace, návrhy tematického a časového rozvržení učiva, klíčových kompetencí a očekávaných výstupů, typy a některé možné postupy pro učitele, kteří s čítankami pracují. S akcentem na možnosti využití metody didaktické interpretace textu, kterou autorky této ucelené řady čítanek preferují.

Prezentovaná sestava je na našem trhu s učebnicemi inovativní a jedinečná. Dominantní postavení v celém souboru má však stále knižní čítanka. Na jejích stránkách jsou uvedeny odkazy k dalším pomůckám. Autorky pracují se specifickými piktogramy. Ucho upozorňuje na možné doplnění textu nebo tematického celku zvukovou nahrávkou. Zavináč odkazuje k dalším textům na internetu. Pavučina podněcuje k hledání souvislostí a symbol knihy odkazuje k dalším textům, o něž lze studium rozšířit. Dále je kladen maximální důraz na propojení učiva od 6.–9. třídy i na vzájemnou provázanost mezi jednotlivými složkami vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura, neméně pak na uplatňování průřezových témat a mezipředmětových vztahů.

Všechny čítanky jsou sestaveny jako žánrově tematické celky. V každém ročníku má své místo blok věnovaný českým kulturním osobnostem nazvaný Můj domov. Další oddíly mají různorodé zaměření podle ročníku a tudíž i podle věkové kategorie žáků, samozřejmě v symbióze s učivem a očekávanými výstupy, které požaduje RVP ZV. V 9. ročníku navíc výběr textů reprezentuje jednotlivé umělecké směry 19. a začátku 20. století. Podává obraz soudobých válečných konfliktů, nacismu i obraz situace po komunistickém převratu v roce 1948 atd.

Výrazně akcentována je funkce motivační. Recipient rozvíjí své čtenářské

---

⁷ Pro všechny zájemce jsou materiály on-line podpory dostupné na:
<<http://ucebnice.fraus.cz/rozsireni/on-line-podpora-citanka/>> [cit. 2011-08-11].

kompetence. Snahou autorek je směřovat žáka k celoživotnímu čtenářství. Poskytovat mu podněty pro rozvoj jeho představivosti a fantazie. Podpořit a motivovat ho k vlastní tvůrčí činnosti, sebevyjádření a kritickému myšlení.

Neméně důležitou je kulturně osvětová funkce. Učivo o poetice konkrétních vybraných žánrů a poznatky o umělecké literatuře i dalších druzích umění se autorky snaží prezentovat přiměřeně čtenářské a životní zkušenosti žáků. Respektují specifické vývojové zvláštnosti a potřeby žáků. Pokouší se formovat jejich čtenářské zájmy a preference. Podněcují utváření žádoucích hodnot a postojů. Působí na žákův vkus a estetické vnímání.

U citovaných textů jsou uvedeny základní bibliografické údaje – jméno autora, název textu nebo kompozičního celku, titul díla. Tyto základní informace by měly žákům usnadnit dohledání textů a podpořit jejich paměťové osvojení.

Výběr a uspořádání literárních textů významně ovlivňuje pojetí prosazované autorkami v této ucelené řadě. Zaměřují se na metody a formy práce s čítankami respektující a podporující komunikační pojetí literární výchovy a „*vyučování založeného na didakticky připravené, podporované a usměrňované čtenářské komunikaci žáka a uměleckého textu*“ (in Čítanka 6: příručka pro učitele z nakladatelství Fraus, 2003, s. 5). Žák se učí vnímat jednotlivá literární díla a jejich autory ne izolovaně, ale komplexně; hledá souvislosti a vztahy v širším kulturním a uměleckém kontextu; vnímá umění jako celek, ve všech jeho podobách – literatuře, hudbě, filmu, divadle i výtvarném umění. Tomu je přizpůsobena grafická úprava knižních čítanek.

Efektivního využití celého učebního komplexu by měli učitelé dosáhnout použitím adekvátních metod a forem výuky, které závisí na možnostech, schopnostech a dovednostech jednotlivých žáků i učitele. Autorky doporučují využívat především metody didaktické interpretace textů. Jsme téhož názoru, že pro žáky je tato metoda vhodná. Využívají také metod tvořivé dramatiky.

Tabulka. č. 5: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Fraus (v %)

Nakl. Fraus	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	78,57	78,57	78,57	85,71
Koeficient E II (%)	72,22	72,22	72,22	77,77
Koeficient E III (%)	75,00	75,00	75,00	75,00
Koeficient Ev (%)	74,07	74,07	74,07	77,77
Koeficient Eo (%)	77,77	77,77	77,77	77,77
Koeficient E (%)	75,00	75,00	75,00	80,55

Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek z nakladatelství Fraus jsou velice vysoké, a to ve všech dílčích koeficientech i v celkovém koeficientu didaktické vybavenosti učebnice. Nejnižší hodnota je 72, 22 % u koeficientu využití aparátu řídicího učení. Nejvyšších hodnot dosahují všechny koeficienty u čítanky pro 9. ročník.

6.2 Čítanky z nakladatelství SPN

Základní charakteristika

Řada čítanek autora Josefa Soukala pražského nakladatelství SPN, která je na našem učebnicovém trhu od poloviny 90. let 20. století, přesněji – první vydání čítanky pro 6. ročník je datováno rokem 1997. Od počátku si ucelená řada získala pozornost mnoha učitelů a jejich žáků. Toto postavení si stále udržuje, jak dokazují průzkumy, které realizovala např. Pokorná (2005), nebo Sulovská (2009). Jak uvádí Pokorná (in Polák, Vodrážková, 2005, s. 187): „Učitelé především oceňují věkovou adekvátnost ukázek, ucelenou čítankovou řadu, soulad s osnovami ZŠ, metodickou příručku, tematické uspořádání, vhodnou grafickou úpravu, dostatečné množství ukázek a převládající texty českých autorů. Mezi největší nedostatky patří absence úkolů za texty, absence literární teorie v čítance, neúměrná délka některých textů, nevhodná vazba (brožovaná), náročnost některých textů, absence chronologického řazení a nedostatek ilustrací.“

Na požadavky z praxe i zavádění nových kutikulárních dokumentů do naší vzdělávací soustavy se snažil autor i nakladatelství reagovat a od roku 2007 začala tato řada vycházet v nové, podobě. Při sestavování inovované řady čítanek se autor držel svého osvědčeného pojetí a struktury. Čítanka 6 Literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií vyšla poprvé v aktualizované podobě v roce 2007. Ve stejném roce vyšla i Čítanka 7 Literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií.

Čítanky s literární výchovou pro 8. i 9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií byly vydány v roce 2008. Tím byla celá řada dokončena. Grafickou úpravu a technickou redakci měla u starších i nejnovějších vydání těchto čítanek na starosti Marcela Jirsová.

Koncepce ucelené řady

Autor i nakladatelství deklarují už na obálce všech čítanek celé ucelené řady, že celá řada je zpracována v souladu s RVP ZV. Poslední dvě strany před tiráží učebnice jsou věnovány prezentaci klíčových kompetencí žáka, k jejichž osvojení čítanka konkrétního ročníku směřuje, stejně jako očekávané výstupy z práce s čítankou uvedeného ročníku.

Na provedené inovace se ve své komparativní analýze cílené na čítanky pro 6. ročník a odpovídající ročníky víceletých gymnázií upozorňuje ve svém příspěvku i Sulovská (in Šink (ed.), 2009, s. 163): *„Je třeba ocenit, že učebnice je přehlednější než ta z prvního vydání. Jednotlivé oddíly jsou barevně odlišeny, podobně jako v prvním vydání je každý uveden citátem, který souvisí s obsahem oddílu. Pro lepší orientaci žáků jsou barevně podloženy otázky a úkoly. Zachována je i nabídka „Pro srovnání“ (...) Barevně jsou odlišeny rovněž informace o spisovatelích. Ne vždy jsou však dostatečné. Nedůsledně je napsán i obsah učebnice.“*

Taková zjištění nejsou příliš povzbudivá. To ale pozici na trhu a oblíbenost této čítanky mezi učiteli na druhém stupni ZŠ příliš neoslabuje. Inovovaná čítanka pro 7. ročník je členěna do 6 oddílů. V nových čítankách nechybí ani přehledný autorský rejstřík, stručné informace o autorech a odkazy na další texty pro srovnání a rozšíření čtenářského obzoru. Čítanky nabízí pestrý soubor textů, který má potenciál oslovit současného dětského čtenáře. Nesporným pozitivem celé nové koncepce je obohacení o nové texty oceněných současných autorů literatury pro děti a mládež, jakými jsou např. Alena Ježková, Arnošt Goldflam, Jíří Dědeček, Pavel Šrut a další, což znamená rozhodně přínos a nesporné obohacení čtenářského obzoru žáků.

V nejméně sledované oblasti ergonomických vlastností, v celkové grafické úpravě i formální stránce doznala nová řada čítanek největších změn a inovací. Technická redaktorka a autorka grafické úpravy Marcela Jirsová vsadila na výraznou a pestrou barevnost i nové efektní grafické prvky. Jednotlivé oddíly jsou odlišeny i barevně – barevné záhlaví na každé straně, které má usnadnit orientaci každému čtenáři. Takový postup je jistě efektní, přitáhne žákovu pozornost, ne však efektivní, podporující čtenářské kompetence žáka. Nová řada má i větší formát, který podle našeho názoru

nabízel také možnost použití jiných velikostí písma, výraznějšího členění textů do odstavců a lepší grafické rozmístění textů na jednotlivých stranách, které by usnadnily žákům orientaci a podpořily čtivost, čitelnost, srozumitelnost a schopnost učení z textu. Tento prostor, který se podle našeho názoru nabídl, však zůstal nevyužit. Myslíme si, že ergonomickým parametrům a vlastnostem nových čítanek nebyla věnována dostatečná pozornost.

Čítanka obsahuje texty žánrově pestré, reprezentativní i průkazné, a to z literatury prověřené časem a generacemi čtenářů (např. Staré pověsti české Aloise Jiráska, Erbenova Kytice ad.), i literatury současné (Ezopovy bajky v úpravě Pavla Šruta). Řada textů má podle našeho názoru velký potenciál posilovat a utvářet klíčové kompetence, mezipředmětové i mezipředmětové vztahy a nabízí různé přesahy i k jiným druhům umění, postihuje kulturní souvislosti. (Např. Erbenova Polednice, vedle Polednice Jiřího Suchého aj.) Učitelé je mohou dále rozvíjet svým tvůrčím přístupem, aktivitou a využíváním různorodých metod a forem práce.

S tvořivostí, otevřeností a motivací i entuziasmem učitele souvisí také přítomnost a kvalita doprovodných informací i otázek k textům či správně uvedené bibliografické údaje.

Tabulka. č. 6: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství SPN – starší vydání (v %)

Nakl. SPN – starší vyd.	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	14,28	14,28	21,42	14,28
Koeficient E II (%)	16,66	16,66	16,66	16,66
Koeficient E III (%)	100,00	100,00	75,00	75,00
Koeficient Ev (%)	22,22	22,22	22,22	18,51
Koeficient Eo (%)	33,33	33,33	33,33	33,33
Koeficient E (%)	25,00	25,00	25,00	22,22

Míra didaktické vybavenosti staršího vydání čítanek z nakladatelství SPN je velice nízká, a to především v koeficientu využití prezentace učiva EI a koeficientu využití aparátu řídicího učení. Dáváme to do souvislosti s tím, že toto starší vydání této známé a používané čítanek je především antologií textů. Nároky kladené na strukturní komponenty učebnice nesplňuje. Celková didaktická vybavenost tohoto staršího vydání čítanek je nedostatečná.

Tabulka. č. 7: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství SPN – nové vydání (v %)

Nakl. SPN – nové vyd.	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	28,57	28,57	28,57	28,57
Koeficient E II (%)	55,55	55,55	55,55	55,55
Koeficient E III (%)	100,00	100,00	100,00	100,00
Koeficient Ev (%)	48,14	48,14	48,14	48,14
Koeficient Eo (%)	55,55	55,55	55,55	55,55
Koeficient E (%)	50,00	50,00	50,00	50,00

U nového vydání čítanek Josefa Soukala se hodnoty všech sledovaných koeficientů zvýšily. Čítanka je zpracována podle požadavků RVP ZV, a to se projevilo i na míře její didaktické vybavenosti. Snaze autora celé koncepce udělat z této ucelené čítankové řady i učebnici. Rozdíly v hodnotách koeficientů, ale nejsou velké. Zvláště u koeficientu využití aparátu prezentace učiva. Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice je velice nízký.

6.3 Čítanky z nakladatelství Prodos

Základní charakteristika

Ucelená řada čítanek z produkce nakladatelství Prodos autorek Dagmar Dorovské a Vlasty Řeřichové plně vzdělávacího programu Základní škola i nově zavedeného Rámcově vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Tyto požadavky jmenovaná čítanková řada naplňuje. Čítanky pro 6. a 7. ročník jsou uspořádány žánrově tematicky a obsahují ukázky z české i světové literatury. Zastoupena je i slovenská tvorba, což mimo jiné naplňuje doporučení uvedené ve Sdělení MŠMT ČR. Lepší čitelnosti a sdělnosti textů napomáhá chronologické řazení textů u čítanek pro 8. a 9. ročník. Čítanka pro 8. ročník se snaží ukázkami textů obsáhnout nejstarší období českého písemnictví až do konce století devatenáctého. Přičemž ani zde nechybí vybraní autoři a díla světové literatury. Čítanka pro 9. ročník se zaměřuje na českou i světovou literaturu 20. století a nevynechává ani literaturu nejnovější. Jsou uvedeny ukázky z děl Jiřího Dědečka, Ivy Procházkové nebo Michala Viewegha, Karola Sidona, Ivana Klímy, Evy Kantůrkové. Světovou literaturu reprezentují např. Robert Fulghum, Betty Macdonaldová a další.

Koncepce ucelené řady

Texty respektují psychický vývoj i vzrůstající čtenářské dovednosti žáků. Těmito specifiky se autorky řídí při výběru prózy i poezie. Aniž by scházely třeba i ukázky komiksové tvorby.

Vhodně zvolený formát i velikost titulků a základního písma společně s celkovou grafickou úpravou stránek a s rozložením ilustrací souznících s texty významně usnadňuje žákům orientaci na stránce, zlepšuje čitelnost i čtivost textů a komplexně působí na jejich recepci. Účelně je vkládána výslovnost cizích jmen přímo v textu stejně jako vysvětlení obtížných slov za textem a seznam literatury, z které byly ukázky do každé z čítanek vybrány.

Ke každé čítance byla vydána příručka pro učitele, v níž je možné prostudovat poznámky k další práci nejen s vybranými texty, ale i slovník literárních pojmů, spisovatelů a seznam doporučené odborné literatury. Ke každé čítance byl kromě příručky pro učitele vydán i pracovní sešit. Představený soubor tvoří didaktický textový komplex (srov. Průcha, 1998, s. 17). Spojení čítanky a pracovního sešitu je podle našeho názoru inovativní a inspirující. Pracovní sešit obsahuje opakovací a procvičovací otázky i úkoly a iniciují další mimoškolní četbu. Může se stát také jedinečným čtenářským a kulturním deníkem každého žáka.

Ucelená řada čítanek nakladatelství Prodos tvoří systematicky uspořádaný celek, který respektuje požadavky nových kurikulárních dokumentů, podporuje mezipředmětové vztahy a vnímání všech druhů umění, vede žáky k celoživotnímu čtenářství i k rozvoji všech klíčových kompetencí a kultivaci jejich osobnosti. Na grafické a typografické úprav čítanky pro 6. ročník pracoval Jan Přidal, v dalších ročnících už to byla Jaroslava Slavíková. Jednotlivým prvkem jsou také obálky u všech čítanek, které navrhla Jana Kudličková. Čítanky z nakladatelství Prodos také obdržely prestižní ocenění Zlatá stuha⁸, což dokazuje kvalitu jejich zpracování a zvyšuje jim prestiž mezi odbornou i laickou veřejností.

---

⁸ Viz informace o celé ucelené čítankové řadě i získaném ocenění na oficiálních stránkách nakladatelství. Dostupné online na <<http://ucebnice.org/cesky-jazyk-2st/citanka9/rada>> [cit. 2011-05-15].

Tabulka. č. 8: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Prodos

Nakl. Prodos	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	21,42	21,42	42,85	42,85
Koeficient E II (%)	33,33	33,33	44,44	50,00
Koeficient E III (%)	50,00	50,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	29,62	29,62	44,44	48,14
Koeficient Eo (%)	33,33	33,33	44,44	44,44
Koeficient E (%)	30,55	30,55	44,44	47,22

Překvapivě nízké hodnoty didaktické vybavenosti byly naměřeny i u čítanek z nakladatelství Prodos. Jsme přesvědčeni o tom, že je to způsobeno tím, že jsme do analýzy zjišťování míry didaktické vybavenosti učebnice záměrně zařadili pouze čítanky, nikoliv již pracovní sešity a metodické příručky k čítankám. Nemohly se tak projevit přednosti této ucelené řady. Nejvyšší celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice zjištěný v čítance pro 9. ročník je podle našeho názoru velice nízký.

6.4 Čítanky z nakladatelství Alter

Základní charakteristika

Řada čítanek z nakladatelství Alter je dílem několika autorů. Čítanky tohoto nakladatelství stejně jako ty z nakladatelství Prodos si získaly pozornost pedagogických odborníků. Dokladem je získání několika ocenění na odborných vzdělávacích veletrzích.⁹ Každá z čítanek nakladatelství Alter je sestavena jako krásná kniha. Tomu odpovídá celková koncepce, zvolená grafická úprava, druh papíru i typografická úprava základního textu i titulků. Všechny ukázky doprovází ilustrace významných děl českého i světového výtvarného umění. V těchto čítankách se stala ilustrace rovnocennou partnerkou textu. Jsme přesvědčeni o tom, že takový přístup je v oblasti čítankové tvorby pro 2. stupeň ZŠ ojedinělý a velice inspirující.

Koncepce ucelené řady

Jednotlivá témata jsou prezentována z pohledu poezie, prózy a výtvarného umění, což je hlavním a inovativním záměrem této ucelené koncepce. Všechny jmenované

⁹ Viz informace o celé ucelené čítankové řadě i získaném ocenění na oficiálních stránkách nakladatelství. Dostupné online na <<http://ucebnice.org/cesky-jazyk-2st/citanka9/rada>> [cit. 2011-05-15].

složky působí na žáky společně a vzájemně se doplňují. Naplňují vzdělávací i formativní funkci učebnice a směřují k celoživotnímu čtenářství, vedou žáky ke vztahu k literatuře i k výtvarnému umění. Nabízejí ukázky z děl české i světové literatury, a to přiměřeně věku a psychickému zrání žáků. Autoři se snaží vcítit do jejich pocitů a nabídnout zajímavé a motivující ukázky, jež by je vedly k vlastní zájmové četbě a také je orientovaly v zájmu o tvorbu výtvarných umělců, případně iniciovaly zájem o návštěvu výstav i jiných druhů kulturních akcí.

Nedílnou součástí autorské koncepce každé z ročníkových čítanek je sešit Literární výchovy, který slouží žákům i učitelům a uskutečňuje funkci informační, zpevňovací a kontrolní i sebevzdělávací. Obsahuje podrobné úkoly ke všem textům, slovník spisovatelů i výtvarných umělců, kteří jsou v konkrétní čítance zastoupeni, ale také např. slovník literárních a výtvarných termínů nebo osnovy, jak pracovat s básnickým i prozaickým textem, ale třeba i s filmovým scénářem. Zajímavé je i užití časových přímek a závěrečného testu Co už umíme. Nakladatelství Alter získalo za své čítanky několik ocenění. Členové odborných porot známých literárních i vzdělávacích soutěží i jejich odborní recenzenti, kteří doporučili této ucelené řadě udělení schvalovací doložky MŠMT ČR, ocenili didaktické zpracování celé koncepce.

Nakladatelství se snaží rozšířit svoji nabídku i v oblasti vlastních elektronických učebnic¹⁰, ale také učebnic interaktivních – určených pro práci s interaktivní tabulí¹¹.

Na tento trend musí podle našeho názoru reagovat v současnosti i budoucnosti rychle reagovat všechna nakladatelství učebnic, pokud si budou chtít svá postavení na knižním trhu udržet.

---

¹⁰ V pojetí nakladatelství elektronickými učebnicemi (e-učebnicemi) nazýváme tištěné učebnice v elektronické verzi ve formátu PDF. Viz podrobněji na: <<http://www.alter.cz/obchod/elektronicke-ucebnice-85/>>[cit. 2011-05-10].

¹¹ Interaktivní učebnice ALTER jsou elektronické učebnice v PDF formátu rozšířené o interaktivní doplňky pro interaktivní tabule Smart Board. Informace byly převzaty z: <<http://www.alter.cz/obchod/interaktivni-ucebnice-86/>>[cit. 2011-05-10].

Tabulka. č. 9: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Alter (v %)

Nakl. Alter	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	28,57	28,57	28,57	28,57
Koeficient E II (%)	27,77	27,77	33,33	33,33
Koeficient E III (%)	50,00	50,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	25,92	25,92	29,62	29,62
Koeficient Eo (%)	44,44	44,44	44,44	44,44
Koeficient E (%)	30,55	30,55	33,33	33,33

Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek z nakladatelství Alter jsou ve všech ročnících velice podobné. Rozdíly naměřených hodnot jsou velice malé. Naměřený celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice je nízký. Stejně jako u čítanek z nakladatelství Prodos se i u čítanek z nakladatelství Alter projevilo, že jsme didaktickou vybavenost měřili pouze u čítanek, nikoliv u dalších komponentů tvořících didaktický komplex. Tyto čítanky jsou koncipovány především jako antologie textů s akcentem na využití obrazových komponentů a mezipředmětové vztahy především s výtvarným uměním. V této koncepci nesou didaktickou vybavenost především sešity Literární výchovy, které jsou za své didaktické zpracování oceňovány pedagogickými výzkumníky i učiteli v praxi. Ty jsme ale do měření záměrně nezařadili, a to celkovou didaktickou vybavenost této celé ucelené řady velice ovlivnilo.

6.5 Čítanky z nakladatelství *MOBY DICK*

Základní charakteristika

Ucelená řada čítanek s literární výchovou pro 6.–9. ročník z nakladatelství Moby Dick autorů Zuzany Fialové a Jiřího Podzimka v 1. vydání vydávaná od roku 1997–1998 rozšiřuje nabídku čítanek od 90. let 20. století do současnosti.

Jednotná grafická úprava obálky i vnitřku knihy je dílem Kláry Kvízové. Celá ucelená řada je obohacena autorskými ilustracemi Michaely Kukovičkové. Jednotná grafická i pevná vazba působí reprezentativně i a odolně. Čítanky s literární výchovou pro 7., 8. a 9. ročník dokonce získaly ocenění Nejkrásnější česká kniha roku v kategorii učebnic za rok 1998.¹²

¹² Podrobnější informace jsou na internetových stránkách nakladatelství. Dostupné online na <<http://www.mobydick.cz/literatura.html>>[cit. 2011-05-10].

Koncepce ucelené řady

Adamová (1999, s. 64–65) ve své diplomové práci analyzovala vybrané čítanky pro 7. ročník ZŠ používané na ZŠ pro 2. stupeň v okrese Bruntál. Z výsledků jejího dotazníkového šetření vyplynulo, že je mezi nimi i čítanka pro 7. ročník z nakladatelství MOBY DICK čítanku hodnotí velmi kriticky: „*Není členěna tematicky ani chronologicky, ukázky za sebou navazují bez souvislostí. Estetické působení je zcela opomenuto, místo ilustrací se v čítance objevují pouze černé a zelené obrazce.*“

Zvolenou grafickou úpravu, která se liší v jednotlivých ročnících jen použitím různých doplňkových barev k základové černé, nepovažujeme za špatnou, přestože neodpovídá věku potencionálních uživatelů čítanky, působí jednotně a podle našeho názoru esteticky, ale po obsahové stránce jim skutečně zřetelná návaznost a souvislost chybí. Výsledný textový celek působí nejednotně a nekonceptně. Za textem jsou umístěny Otázky a úkoly, odlišené i graficky symbolem otazníku. Protože je zároveň tato ucelená řada čítanek i učebnicemi literární výchovy nechybí za některými texty i charakteristika vybraných pojmů z literární teorie, graficky odlišených symbolem vykřičníku. Skromný je i orientační aparát učebnice, když autoři přiznávají, že stručné medailónky uváděných i zmiňovaných autorů jsou součástí metodické příručky pro učitele, která je určena pro všechny čítanky od 6.– 9. ročníku. Ani metodická příručka není učitelům dobrou oporou a podporou. Obsahuje seznam uvedených autorů ve všech ročnících a vysvětlení dalších méně známých slov a pojmů, které nejsou uvedeny v jednotlivých čítankách přímo za textem úryvku. Obsahuje jen jednoduchá doporučení a stručné informace a absentuje na další náměty pro individuální i skupinovou práci.

Autoři v grafické úpravě čítanek akceptovali jednoduchost a přehlednost, což oceňujeme, ale po obsahové stránce, úrovni didaktického zpracování i přístupností pro své uživatele – žáky i jejich učitele zaostávají, a to i přes to, že mají stále platnou schvalovací doložku MŠMT ČR. Nemohou dost dobře konkurovat dalším uceleným řadám čítanek, které jsou sestaveny podle požadavků vzdělávacího programu Základní škola i těch sestavených podle požadavků a očekávaných výstupů RVP ZV.

Didaktické zpracování ucelené řady čítanek z nakladatelství MOBY DICK je statické, postrádá další aktivizační a motivační prvky a nedostatečně přispívá k upevnování a rozvoji klíčových kompetencí.

Tabulka. č. 10: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Moby Dick (v %)

Nakl. Moby Dick	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	21,42	21,42	21,42	21,42
Koeficient E II (%)	50,00	50,00	50,00	50,00
Koeficient E III (%)	50,00	25,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	33,33	29,62	33,33	33,33
Koeficient Eo (%)	55,55	55,55	55,55	55,55
Koeficient E (%)	38,88	36,11	38,88	38,88

Nejvyšší naměřený celkový koeficient didaktické vybavenosti čítanek z nakladatelství Moby Dick je 38,88 %, což je hodnota velice nízká a pro nároky současné školy podle našeho názoru nedostatečná. Nejvyšší hodnoty byly naměřeny u koeficientu využití obrazových komponentů. Naopak nejnižší hodnoty v čítankách všech ročníků měl koeficient využití aparátu řídicího učení. Plně se projeví limity didaktického zpracování celé koncepce popsané výše, které nemůže zakrýt ani jednoduchost a přehlednost grafického zpracování.

6.6 Čítanky z nakladatelství Dialog

Základní charakteristika

Liberecké nakladatelství Dialog nabízí všem zájemcům koncept výběrových textů pro 6.–9. ročník ZŠ zpracovaném Ludvíkem Štěpánem, na čítance pro 7. ročník ještě spolupracoval s Václavem Richterem. Celá řada je výjimečná už svými názvy, které implikují zaměření jednotlivých čítanek. Hlavní autor celého konceptu nazývá tyto čítanky pro 6. a 7. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií čítankami plnými humoru a čítanku pro 8. ročník ZŠ i čítanku pro 9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií čítankami plnými příběhů. Bohužel stránky nakladatelství neobsahují o čítankách mnoho informací¹³ ani žádný způsob online podpory. Čítanky nedoplňuje žádná metodická příručka pro učitele ani pracovní sešit pro žáky. Ucelená řada čítanek z nakladatelství Dialog nemá ambice být plnohodnotnou učebnicí, čítankou s literární výchovou. Předpokládáme, že tato řada slouží ve školách spíše jako doplňková, k oživení a ozvláštňení hodiny a vybudování vstřícné atmosféry ve třídě.

¹³ Viz <<http://www.dialog-lbc.cz/36-citanky-pro-zs-a-zvs>>[cit. 2011-05-10].

Koncepce ucelené řady

Celá koncepce ucelené řady připravená v souladu se vzdělávacím programem Základní škola nechává maximálně volný prostor pro samostatnou tvořivou práci žáků i učitelů. I výtvarný doprovod se snaží přizpůsobit. Ve všech čítankách je znatelná snaha maximálně přispět k rozvoji mezipředmětových vztahů zvláště mezi českým jazykem a literaturou a výtvarnou výchovou. Snaha o čítanky netradiční plné humoru, příběhů a dobrodružství se ukazuje i ve výběru ilustrací. Nechybí ani přehledný orientační aparát. Slovníček autorů v čítance uvedených, slovníček žánrů a žánrových forem i slovníček ilustrátorů a výtvarníků. Autor maximálně využívá celou plochu čítanky včetně předsádky. Ve svém pojetí akcentuje kritérium umělecké kontextovosti a kritérium čtenářského zájmu žáka. Klade důraz na produktivní činnosti, na tvořivost a osobnost, každého jedince, přítomnost humoru je blahodárná a nezastupitelná. Velký důraz je kladen na motivaci a aktivizaci žáků nejen k četbě.

Tabulka. č. 11: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Dialog (v %)

Nakl. Dialog	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	28,57	35,71	35,71	35,71
Koeficient E II (%)	38,88	44,44	33,33	33,33
Koeficient E III (%)	75,00	50,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	40,74	44,44	37,03	37,03
Koeficient Eo (%)	33,33	33,33	33,33	33,33
Koeficient E (%)	38,88	41,66	36,11	36,11

Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice je nejvyšší u čítanky pro 7. ročník ZŠ, a to 41,66 %. Rozdíly mezi naměřenými hodnotami didaktické vybavenosti čítanek pro jednotlivé ročníky druhého stupně ZŠ jsou malé. Koeficient využití aparátu prezentace učiva mají shodně čítanky pro 7.–9. ročník, a to 35, 71 %, což je hodnota velice nízká. Výsledky měření potvrdily náš předpoklad, že tuto ucelenou čítankovou řadu budou učitelé používat ve větší míře jako doplňkovou. Její didaktická vybavenost je nedostatečná, ale může dobře sloužit spíše jako antologie, zdroj zábavných a pro žáky zajímavých textů, ne jako plnohodnotná učebnice literární výchovy.

6.7 Čítanky z nakladatelství Tripolia

Základní charakteristika

Známa literární teoretička a didaktička Věra Martinková je autorkou ucelené řady tzv. Malých čítanek z nakladatelství Tripolia¹⁴. Svě zkušenosti z vlastní nakladatelské praxe uplatnila i v systematickém zájmu oblast teorie a tvorby učebnic sestavení vlastního čítankového konceptu, který doprovází tištěná Malá čítanka pro příslušný ročník, učebnice literatury k danému ročníku i Metodický průvodce k učebnici i malé čítance v určitém ročníku. Publikovala výzkumné zprávy (1992, 1993), kde se soustředí na úskalí tvorby a schvalování nových učebnic, navrhuje i vlastní koncept učebnic, je autorkou i učebnice Teorie literatury netradičně (1995), která se velice hravou a přístupnou formou snaží zpřístupnit žákům a studentům základy literární teorie s patřičným přesahem a respektováním mezipředmětových vztahů. Takové jsou podle našeho názoru i její čítanky. Kritérium čtenářského zájmu žáka a kritérium umělecké kontextovosti je v tomto přístupu dominantní.

Koncepce ucelené řady

Martinková vyniká v hledání alternativních cest k zaujetí žáka, k přiblížení literatury běžnému životu a běžným problémům, ale zároveň neztrácí ze zřetele hledisko žánrové pestrosti a reprezentativnosti. Snaží se všemi prostředky, včetně specifické grafické úpravy a použití ilustrací žáka aktivizovat a motivovat. Což se projevuje i ve formulacích opakovacích bloků otázek. Například v Malé čítance pro 6. ročník jsou to úkoly a cvičení pro ty, jimž se nelení, úkoly a otázky pro zvědavé koumáky, otázky a úkoly pro zvědavce ze školy, otázky, cvičení taky pro úplně všechny žáky.

V metodickém průvodci 6 (pro Malou čítanku a učebnici Literatura 6, ale i ostatních ročníků¹⁵) objasňuje mimo jiné i základní složky didaktické výstavby učebnic nebo funkce barev, které v čítance používá. Každá z čítanek a příslušných učebnic literatury k danému ročníku obsahuje nějaký specifický motivační prvek. Pro nás je to v 7. ročníku je to použití vybraného citátu v záhlaví každého listu. V 8. jsou to Otázky,

---

¹⁴ Nakladatelství Tripolia 22. ledna 2009 koupilo nakladatelství Fraus, které dále nabízí všechny tituly nakladatelství Tripolia. Viz <<http://www.fraus.cz/tripolia/>> [cit. 2011-05-10].

¹⁵ V době psaní práce se nám podařilo dohledat pouze metodického průvodce k čítance pro 6. ročník. Přestože víme, že metodický průvodce existuje i k *čítance pro 7., 8. i 9. ročník*. V nabídkách knihkupectví ani v nabídkách veřejných knihoven v České republice jsme žádného dalšího z těchto metodických průvodců fyzicky neobjevili. Předpokládáme, že učitelé už s nimi nepracují a *čítanky z nakladatelství Tripolia* používají pouze jako alternativu k čítankám základním.

úkoly, náměty, cvičení, hry a v 9. ročníku například Užitečné informace pro českého čtenáře.

Její pojetí je v mnohem netradiční a inovativní a jistě našlo a najde své příznivce. Učitelům bude usnadňovat práci a žáky bavit a zajímat.

Tabulka. č. 12: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Tripolia (v %)

Nakl. Tripolia	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	64,28	64,28	64,28	64,28
Koeficient E II (%)	66,66	72,22	66,66	66,66
Koeficient E III (%)	75,00	75,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	59,25	62,96	59,25	55,55
Koeficient Eo (%)	88,88	88,88	77,77	88,88
Koeficient E (%)	66,66	69,44	63,88	63,88

Nejvyšší naměřené hodnoty v čítankách pro 6.-9. ročník ZŠ z nakladatelství Tripolia byly zjištěny u dílčího koeficientu využití obrazových komponentů. Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice dosáhl hodnot od 63,88–69,44 %. porovnání s jinými čítankami zpracovanými podle vzdělávacího programu Základní škola jsme přesvědčeni o tom, že tato ucelená řada může dobře sloužit žákům i učitelům i v současné době. Autorka celé koncepce plně uplatnila své znalosti a zkušenosti teorie a tvorby čítanek, což se projevilo i v míře didaktické vybavenosti těchto čítanek.

6.8 Čítanky z nakladatelství Fortuna

Základní charakteristika

Čítanky z nakladatelství Fortuna jsou kolektivním dílem skupiny autorek kolem Jany Čenkové, známé teoretičky a kritičky literatury pro děti a mládež. Bohaté zkušenosti a znalosti a zájem o problematiku čítanek uplatnila i při tvorbě této řady, kterou významně doplňuje samostatný, svébytný projekt Vladimíra Nezkusila a jeho učebnic literární výchovy.¹⁶

¹⁶ Kompletní nabídka čítanek a učebnic literární výchovy z nakladatelství Fortuna je dostupná na <<http://www.fortuna.cz/shop/citanky-a-literarni-vychova-pro-2-stupen-zs/1140f13a.html>> [cit. 2011-05-10].

Celá ucelená řada čítanek začala být vydávána od roku 1995, původně je tedy sestavena podle požadavků vzdělávacího programu Základní škola. Postupně se i ony musely přizpůsobit novému kurikulárnímu dokumentu RVP ZV.

Spolu s Janou Čeňkovou na čítankách pro 6.–9. ročník základní školy a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií postupně spolupracovaly Helena Marinková, Jaroslava Solfronková, Kateřina Dejmalová a Anna Jonáková. Technická redaktorka Alena Taschnerová vsadila na jednoduchost a použití černobílého tisku. Ilustracemi doprovodili čítanky z nakladatelství Fortuna Gabriel Filčík a Václav Kabát. Ilustrace působí velmi vkusně a vhodně doplňují jednotlivé texty, které jsou řazeny tradičně podle žánrově-tematického principu v 6. a 7. ročníku s postupným příklonem k řazení chronologickému, které je akcentováno především v čítance pro 9. ročník ZŠ a odpovídající ročník víceletého gymnázia.

Koncepce ucelené řady

Texty jsou vybrány velmi promyšleně. Dominantní charakteristikou celé koncepce je snaha o komunikační pojetí výuky literární výchovy, aktivní interpretaci a tvořivou práci s textem.

Pouze čítanku pro 6. ročník ZŠ hodnotila z pohledu svých vlastních zkušeností a kritérií literární teoretička a didaktička Ladislava Lederbuchová (in Český jazyk a literatura, 2003–2004, roč. 54, č. 2, s. 54): „*Také pro čítanku Jany Čeňkové ad. je nejdůležitější žánrová reprezentativnost – texty jsou uspořádány do žánrových bloků, které otevírá výklad o žánru. (...) Podpořena je funkce komunikační rozvíjející čtenářství a funkce literárně-motivační. Podceněn je aspekt kulturně – osvětový (i ve smyslu formování vztahu ke kultuře národní – převažují texty cizích literatur), kontextové vazby (kromě žánrových) jsou oslabeny.*“

Domníváme se, že slabinou celé koncepce je chybějící metodická příručka pro učitele i nedůsledné zpracování jako náměty k úvahám a činnostem. Náměty, úkoly a otázky nejsou bohužel uváděny u všech tematických bloků, což kazí výsledný dojem i jejich využitelnost v praxi. Autorky se snaží zařadit žánrově pestré texty, nebrání se ani osvědčeným textům ze světové literatury. Ale chybí texty z nejnovější literární produkce. Jistě je možné, aby si tyto čítanky udržely schvalovací doložku i v budoucnu, ale je nezbytné je textově i graficky aktualizovat a přizpůsobit požadavkům RVP ZV.

Tabulka. č. 13: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Fortuna (v %)

Nakl. Fortuna	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	28,57	21,42	21,42	21,42
Koeficient E II (%)	22,22	22,22	22,22	27,77
Koeficient E III (%)	50,00	50,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	25,92	22,22	22,22	25,92
Koeficient Eo (%)	33,33	33,33	33,33	33,33
Koeficient E (%)	27,77	25,00	25,00	27,77

Rozdíly v naměřených hodnotách didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ jsou velice malé. Hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti se pohybují od 25–27,77 %. Didaktické zpracování této ucelené čítankové řady je nedostatečné.

6.9 Učebnice literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna

Základní charakteristika

Autorem souboru učebnic literární výchovy z nakladatelství Fortuna je teoretik literatury pro děti a mládež a zkušený literární didaktik Vladimír Nezkusil. Tento svěbytný soubor učebnic literární výchovy pro 6.–9. ročník ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií¹⁷ doplňuje čítanky pro 6.–9. ročník autorky Jany Čeňkové ze stejného nakladatelství. Komplex obsahuje pět učebnic. První učebnice je určena pro 6. a 7. ročník základní školy. Učebnice pro 8. i 9. ročník ZŠ mají vždy dva díly. Výjimečnost celé koncepce naznačuje i podtitul každé z učebnic. V 6. a 7. ročníku autor se žáky o světě literatury rozmlouvá, v 8. ročníku je do světa literatury uvádí a v 9. ročníku se do světa literatury s nimi přímo vypravuje. Učebnice jsou zpracovány podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. O grafickou úpravu a technickou redakci se zasloužily Alena Taschnerová a Jitka Greplová.

Koncepce ucelené řady

Vladimír Nezkusil respektuje tradiční způsob uspořádání textů ve svých učebnicích. Učebnice pro 6. a 7. ročník je členěna žánrově-tematicky. Učebnice pro další ročníky respektují chronologické uspořádání. Grafická úprava je úsporná, ale přehledná.

¹⁷ Podrobnější informace o všech učebnicích literární výchovy z nakladatelství Fortuna jsou dostupné na <<http://www.fortuna.cz/shop/literarni-vychova-pro-6-9-rocnik-zs/180535af.html>> [cit. 2011-05-10].

Základní text je od dalších informací navíc oddělen hvězdičkou. Autor uplatňuje komunikační přístup, se žáky, všemi zájemci a čtenáři rozmlouvá, uvádí je do literárního světa a vede „výpravy“ za jeho tajemstvími a poklady. Nechybí podněty pro učitele i žáky, otázky a náměty k úvahám a činnostem i pasáže věnující se literární teorii a důležitá shrnutí. Jako velice záslužnou a podnětnou spatřujeme rozmluvu třetí v literární výchově pro 6. a 7. ročník věnující se lyrice. Ke čtení poezie se snaží žáky nalákat i v 9. třídě v kapitole s názvem Tajemství v krátkých řádcích. Nechybí ukázky z děl českých i zahraničních autorů. Vladimír Nezkusil se žáky rozmlouvá o tradičních literárních žánrech, jakými jsou pohádky, pověsti, bajky a jiné. Zmiňuje se o divadle i filmu. V dalších částech ucelené řady respektuje chronologické řazení. Vede dialog s žáky i jejich učiteli. Snaží se je aktivizovat, motivovat, nutí je přemýšlet i hledat mezi řádky. Nebojí se ukázky literárních děl proložit i texty populárně naučnými, čerpá i z nejnovější literatury, i když výběr textu je vždy subjektivní a zákonitě ovlivněný dobou vzniku čítanky, v tomto případě učebnice. Věnuje se i žánrům spíše opomíjeným, jako je oddechová literatura.

Sám Nezkusil v Literární výchově pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií: Úvodu do studia literatury I. (1999, s. 8) charakterizuje své přesvědčení a přístup k výuce literární výchovy, když přiznává: „*Literární výchova, má-li mít úspěch, je myslitelná toliko jako spolupráce svým způsobem rovnoprávných partnerů, kteří se v jejím rámci obohacují navzájem.*“

Ucelená řada učebnic literární výchovy autora Vladimíra Nezkusila takovým rovnoprávným partnerem učitelům a jejich žákům je. Domníváme se, že se na školách používá spíše jako řada doplňková.

Určitým problémem jejího uplatnění v praxi mohou být zvýšené nároky na přípravu učitele, časová náročnost práce s texty i úroveň čtenářské gramotnosti žáků.

Tabulka. č. 14: Hodnoty didaktické vybavenosti učebnic literární výchovy pro 6.–9. ročník ZŠ Vladimíra Nezkusila (v %)

Nezkusil	6. a 7. r.	8. r. I	8. r. II	9. r. I	9. r. II
Koeficient E I (%)	28,57	21,42	28,57	28,57	21,42
Koeficient E II (%)	44,44	27,77	22,22	27,77	27,77
Koeficient E III (%)	50,00	50,00	50,00	50,00	50,00
Koeficient Ev (%)	40,74	33,33	33,33	33,33	33,33
Koeficient Eo (%)	33,33	11,11	11,11	22,22	11,11
Koeficient E (%)	38,88	27,77	27,77	30,55	27,77

Přestože se jedná o ucelenou řadu učebnic literární výchovy, ne pouze o antologii textů, naměřené hodnoty všech dílčích koeficientů nepřekračují hodnotu 50 % (u koeficientu využití aparátu orientačního). Hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice se pohybují v rozmezí 27,77–38,88 %, což jsou hodnoty velice nízké.

6.10 Čítanky z nakladatelství Scientia

Základní charakteristika

Čítanky pro 6.-9. ročník z nakladatelství Scientia jsou společným dílem Pavla Šruta, Barbary Lukešové a Jitky Slavíkové. Ucelenou řadu čítanek nedoplňuje metodická příručka pro učitele ani pracovní sešit, přesto si trůfáme tvrdit, že může být v každodenní pedagogické praxi velice úspěšná a použitelná. Hlavní oporou a zárukou takového tvrzení je pro nás osobnost známého básníka, překladatele a autora knih pro děti a mládež Pavla Šruta. Předpokládáme, že on byl a je vůdčí osobností autorského týmu, který tyto čítanky sestavoval. Šrut v těchto čítankách prezentuje svůj postoj k životu i k umění, nejen k literatuře. Do čítanek vtělil také svou hravost a humor i nadhled, který spatřujeme nejen v ukázkách jeho tvorby básnické i překladatelské. K úspěchu celé ucelené čítankové řady přispívá jistě i velice přehledná grafická úprava Olgy Ludvíkové. Čítanky jsou sestaveny žánrově tematiky, a to i čítanky pro 8. a 9. ročník ZŠ. Celá ucelená řada začala být vydávána už na konci 90. let 20. století. Naplňuje požadavky vzdělávacího programu Základní škola. Jsme přesvědčeni o tom, že je možné tuto řadu úspěšně využívat i při naplňování RVP ZV potažmo při naplňování ŠVP jednotlivých škol.

Koncepce ucelené řady

Sestavovatelé této ucelené řady čítanek se snaží se žáky komunikovat, respektovat, což se odráží výběrem textů, které jsou v čítankách, ale také dalšími nezbytnými strukturálními prvky každé učebnice. Každá z čítanek příslušného ročníku obsahuje rejstřík autorů i rejstřík ilustrátorů. Nechybí ani slovníček vybraných literárních pojmů s upozorněním pro žáky: „Neučit se je nazpaměť, jen nad nimi přemýšlet!!!“ (In Čítanka 6 pro 6. ročník základních škol z nakladatelství Scientia, 1999, s. 184.) Motivovat žáky k přemýšlení a vyjádření vlastních názorů i pocitů chtějí sestavovatelé čítanek i oddílem s názvem Přemýšlejme. Tak jsou uvozeny všechny otázky a úkoly pro žáky, které jsou zařazeny za každým textem v čítance. V tomto pojetí je žák pro sestavovatele čítanek důstojným partnerem. Nezbytným prvkem každé z čítanek z nakladatelství Scientia jsou uvozovací metatexty mezi jednotlivými ukázkami. Mají žáky připravit, vtáhnout do děje, motivovat je k další četbě a hledání.

Pro čítanku pro 6. ročník je charakteristický motiv cesty. Žáci jsou vedeni cestou zpátky (do minulosti), cestou do světa, cestou do přírody, cesta do fantazie a také do Veselí a pak cestou domů.

Autoři přiznávají: „Čítanky patří ke škole i v tomto počítačovém věku. Po hliněných tabulkách a textech psaných na papyru přišly texty opisované na pergamen a i ten vytlačil knihtisk. Ale nějaká podoba knihy bude člověka provázet stále. Bude mu otvírat poznání, dobrodružství a hry.“ (In Čítanka 7 pro 7. ročník základní školy z nakladatelství Scientia, 2000, s. 5.) Princip oken a jejich otvírání je charakteristický pro čítanku pro 7. ročník základní školy. Nabízí žákům okna do světa hrdinů a literárních postav, okna do minulosti, okna do současnosti a do světa literární hry a humoru. Čítance pro 8. ročník základní školy vybrali sestavovatelé motiv chvály – chvály snu i skutečnosti, chvály odlišnosti i porozumění, chvály her (především jazykových). Čítanka pro 9. ročník základní školy je řazena podle různých hlasů – mnohohlasů světa a života, hlasů paměti a inspirace i variací pro dva hlasy. Názvy jednotlivých oddílů implikují zaměření jednotlivých ukázek. Tímto výčtem jednotlivých oddílů nechceme nikoho unavovat, pouze naznačit a ilustrovat potenciál, který v sobě tyto čítanky mají.

Pro čítanky z nakladatelství Scientia je charakteristická textová i ilustrační pestrost. Rovnoměrně je zastoupena próza i poezie, nechybí ani ukázky z dramatické tvorby, ale i texty publicistické.

Textovou pestrost a atraktivitu čítanek z nakladatelství Scientia oceňuje ve svém hodnocení i literární teoretička a didaktička i autorka čítanek Ladislava Lederbuchová

(in *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 2, s. 54) upozorňuje: „*Pestrost nabídky textů však nutně omezila jejich rozsah – ukázky jsou většinou neadekvátně krátké, přestože si dokázaly zachovat kvalitou úryvku motivační funkci, neposkytují žákovi prostor pro momentální čtenářskou ‚akci‘.*“

S tímto názorem se neztotožňujeme. Naopak považujeme zvolený rozsah prozaického textu, který obvykle nepřekračuje 2 strany textu, za přednost celé koncepce. Žáci vždy stihnou přečíst úryvek celý a mají dostatečný prostor k „doznění“ přečteného textu, k zamyšlení, k vyjádření vlastních pocitů, k vlastní interpretaci a k další práci s textem.

Tabulka. č. 15: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Sciencia (v %)

Nakl. Sciencia	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	21,42	21,42	21,42	21,42
Koeficient E II (%)	33,33	33,33	33,33	27,77
Koeficient E III (%)	75,00	75,00	75,00	75,00
Koeficient E v (%)	37,03	37,03	37,03	33,33
Koeficient E o (%)	22,22	22,22	22,22	22,22
Koeficient E (%)	33,33	33,33	33,33	30,55

Ucelená čítanková řada z nakladatelství Sciencia je zpracována podle vzdělávacího programu Základní škola, tomu odpovídají i naměřené hodnoty didaktické vybavenosti. Rozdíly mezi naměřenými hodnotami koeficientů u čítanek jednotlivých ročníků byly velice malé. Stejně jako hodnota celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice, která dosahuje maximální výše 33,33 %, což ukázalo na malý podíl skutečně využitých komponentů v jednotlivých strukturních prvcích této ucelené řady.

6.11 Učebnice českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce

Základní charakteristika

Autory učebnic českého jazyka – literatury a komunikace z nakladatelství SPL-Práce jsou Jana Hoffmannová a Bohuslav Hoffmann. Integrační záměr celé řady klade i zvýšené nároky na grafickou úpravu knih. Grafická úprava ucelené řady je dílem Miloše Kašpárka a Jany Bromové. Tato ucelená řada specifických integrovaných učebnic pro

6.–9. ročník ZŠ vyšla v letech 1998–2001. Hlavními principy tohoto konceptu je spojení literární a slohové složky předmětu v rámci komunikační výchovy. Didaktik českého jazyka a literatury a propagátor komunikační výchovy Karel Šebesta (2005, s. 69) charakterizuje komunikační výchovu jako: „složku předmětu český jazyk a literatura, která se orientuje na rozvíjení komunikačních dovedností žáků a studentů: dovednosti číst, psát, mluvit a naslouchat“. V době počátku vydávání těchto čítanek je tento princip integrace zcela ojedinělý. Tyto učebnice jsou sestaveny v souladu s osnovami vzdělávacího programu Základní škola, ale domníváme se, že je možné je úspěšně používat i v současné době platnosti RVP ZV, jehož významnou složkou je i komunikační výchova, důraz na komunikační dovednosti žáků a rozvoj všech klíčových kompetencí.

Koncepce ucelené řady

Slohová složka předmětu je nadřazena složce literární. Úvodní výklad o vybraném slohovém útvaru doprovází většinou několik především literárních textů. Není opomíjena ani komunikace běžná (využívání vzkazů, pohledů, dopisů úředních i soukromých). To vše má žáky motivovat a udržet v pozornosti. V každé z učebnic je propojena složka výkladová, složka textová i složka cvičná. Autoři se snaží s žáky komunikovat, oslovit je i zaujmout, k tomuto účelu podle našeho názoru hodně pomáhají i ilustrace Karla Benetky, které doprovází celou ucelenou řadu. V žádné z učebnic nechybí oddíl s názvem Co si zapamatujeme – Slovníček pojmů a termínů, část procvičovací i opakovací, informace o autorech a dílech, které jsou v integrovaných učebnicích prezentovány. Učebnice obsahují i témata k rozsáhlejší práci a metodické poznámky pro učitele. Dominantní v celé koncepci jsou komunikační a aktivizační prvky – řada her, křížovek, ilustrativních obrázků sloužících k zapamatování učiva, přítomnost humoru, což je i záměr autorů koncepce. Podobně jako tomu je v čítankách z nakladatelství Tripolia autorky Věry Martinkové. Jana Hoffmannová a Bohuslav Hofman (in Český jazyk 6: literatura a komunikace z nakladatelství SPL-Práce, 1998, s. 150) přiznávají: „*Záměrem autorů těchto učebnic bylo skutečně komunikovat se žáky: přímo se k nim obracet, vtahovat je do jednotlivých témat a soustavně je motivovat a aktivizovat – a usnadnit tak učební dialog i učitelům.*“ Podle našeho názoru se to autorům i úspěšně daří, přestože jsme přesvědčeni o tom, že se tato ucelená integrovaná řada používá na školách spíše jako doplňková.

Tabulka. č. 16: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství SPL-Práce (v %)

Nakl. SPL-Práce	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	50,00	50,00	50,00	42,85
Koeficient E II (%)	72,22	72,22	66,66	66,66
Koeficient E III (%)	50,00	50,00	50,00	75,00
Koeficient Ev (%)	59,25	59,25	55,55	59,25
Koeficient Eo (%)	66,66	66,66	66,66	55,55
Koeficient E (%)	61,11	61,11	58,33	58,33

Naměřené rozdíly u čítanek z nakladatelství SPL-Práce v jednotlivých ročnících druhého stupně byly velice malé. Celkový koeficient didaktické vybavenosti této ucelené čítankové řady a zároveň spíše učebnice literární výchovy s důrazem na komunikační výchovu byl nejvyšší v čítankách pro 6. a 7. ročník, a to 61, 11.

6.12 Čítanky z nakladatelství Nová škola

Základní charakteristika

Celá ucelená řada vyšla v letech 2007–2010. Autorkami čítanky pro 6. ročník Marie Fejfušová a Zita Janáčková, autorkou čítanky pro 7., 8. a 9. ročník je Thea Vieweghová.

Nejedná se pouze o čítanku ve smyslu antologie textů, tato řada má i ambice být i úspěšnou a zajímavou učebnicí literární výchovy a zároveň ladit s požadavky stanovenými v RVP ZV. Už na první pohled i pohmat každého zájemce o tyto čítanky zaujme zvolení pro učebnice netradičního formátu B5 (176x250 mm), který je jistým kompromisem mezi formáty A5 (148x210 mm) a A4 (210x297 mm), které stále vnímáme jako nejužívanější. Netradiční formát B5 byl použit pro čítanky v 6.-7. a 7. ročníku. Pro 8. a 9. ročník ZŠ se autorka ve spolupráci s nakladatelstvím vrátila k formátu A4. Změny jsou patrné i v užití druhu vazby, pro 6. a 7. ročník ZŠ je čítanka v pevné vazbě, která má i vyšší hmotnost, ale budí naději na delší životnost, výdrž v nelehkých podmínkách každodenní praxe a především evokuje vzhled „skutečné“ tištěné knihy. Se změnou formátu přišla i změna vazby, a proto se autorka ve spolupráci s nakladatelstvím rozhodla pro čítanky pro 8. a 9. ročník ZŠ rozhodla pro vazbu brožovanou.

Uvedené polygrafické a typografické vlastnosti považujeme za důležité nejen z pohledu školní ergonomie a využitelnosti ve školní praxi, ale použité formáty a materiály ovlivňují další důležité pedagogicko-didaktické parametry těchto čítanek a

jejich užívání a úspěšnost v každodenní pedagogické praxi. Nejen jejich vlastnosti ergonomické, ale také obsahové a komunikační.

Koncepce ucelené řady

Celá ucelená řada je tradičně koncipována žánrově-tematicky v 6. a 7. ročníku a chronologicky v 8. a 9. ročníku ZŠ, což přibližují i změněné ergonomické vlastnosti (formát i knižní vazba). To co zůstává jednotné, je vnitřní grafická úprava, všechny čítanky ucelené řady jsou plnobarevné, využívají původních ilustrací – vytvořených přímo pro konkrétní čítanku. Čítanku pro 6. ročník ZŠ ilustrovala Andrea Schindlerová, ale použito je i převzatých ilustrací i fotografií z vybraných děl, stejně jako je tomu i v dalších ročnících této ucelené řady čítanek. Čítanku pro 7. ročník ZŠ opatřili původními ilustracemi Alena Baisová, Hana Berková a Petr Modlitba, použity jsou i ilustrace a fotografie převzaté, které jsou už zcela zastoupeny v čítankách pro 8. a 9. ročník. I v tom spatřujeme určitý předěl, koncepci a záměr celé řady. Použití původních i převzatých ilustrací považujeme za důležitý pedagogicko-didaktický parametr ve výchovně-vzdělávacím procesu nejen pro uplatnění mezioborových a mezipředmětových vztahů, ale také pro všeobecný kulturní přehled a vnímání všech oblastí kultury, vnímání autorů a literárních děl nikoliv izolovaně, ale v souvislostech a vzájemných vztazích.

Další důležitou vlastností a předností těchto čítanek je i jejich textová aktuálnost. Autorům se podařilo do čítanek zařadit i texty z nejnovější české i zahraniční literární produkce nejen pro děti a mládež. Akcentován je čtenářský zájem žáka. Ukázky jsou přiměřené věku čtenářů a snaží se je motivovat k další četbě a celoživotnímu čtenářství.

Pestrost a komplexnost čítanek pro 6.–9. ročník nakladatelství Nová škola předznamenává i jejich grafická úprava. Autory grafické úpravy čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ brněnského nakladatelství Nová škola jsou pro 6. ročník Linda Průšová a Ivan Hradil, pro 7. ročník je to David Voborský, Linda Průšová a Jaroslav Šandera, čítanku pro 8. i 9. ročník graficky upravili Linda Průšová, Jaroslav Šandera, Martin Bašar.

Grafická úprava celé ucelené řady čítanek má jednotný styl a koncepci. Každá strana je rozdělena na několik přehledných částí. Práci s učebnicí usnadňují symboly na okrajích stránek. Jednotlivé komponenty jsou odlišeny i barevně. Látka literární výchovy je uvedena v hnědých rámečcích, podklady pro medailonky autorů, které si mají žáci sami vytvářet obsahuje zelený rámeček s kroužkovou vazbou, otázky a úkoly pro individuální i skupinovou práci dostaly barvu modrou. Celá koncepce je postavena

na maximálním využití mezipředmětových vztahů, uplatnění průřezových témat a rozvoji klíčových kompetencí, proto nechybí ani odkazy na učebnice dalších předmětů, které mohou pomoci žákům a učitelům vnímat textovou ukázkou ještě dalšími pohledy, posilovat vnímání v souvislostech a vztazích.

Čítanka pro 6. i 7. ročník ještě navíc obsahuje další aktivizační a komunikační prvky, které napomáhají k větší atraktivnosti čítanek a také využití přirozené dětské hravosti a soutěživosti. V 6. ročníku žáci řeší specifické úkoly s hvězdičkou, tím hledají známé souhvězdí, ve kterém musí určit známou skupinu hvězd. Čítanka pro 7. ročník zase žákům zprostředkovává dobrodružnou pouť po významných světových přístavech a řešení úkolů se symbolem kotvy, které jednotlivé přístavy symbolizují. Tuto inovativní koncepci považujeme za velmi přínosnou a pro žáky i učitele příjemnou, nabízející řadu příležitostí, jak žáky motivovat, inspirovat nejen k četbě zajímavých knížek, ale i dalšímu hledání a vzdělávání.

Tabulka. č. 17: Hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Nová škola (v %)

Nakl. Nová škola	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Koeficient E I (%)	85,71	78,57	64,28	78,57
Koeficient E II (%)	77,77	83,33	88,88	94,44
Koeficient E III (%)	100,00	100,00	100,00	100,00
Koeficient Ev (%)	81,48	81,48	85,18	96,29
Koeficient Eo (%)	88,88	88,88	66,66	66,66
Koeficient E (%)	83,33	83,33	80,55	88,88

Naměřené hodnoty didaktické vybavenosti čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ byly velice vysoké. Celkový koeficient didaktické vybavenosti učebnice se pohyboval od 80,55–88,88 %. Což byla jedna z vůbec nejvyšších naměřených hodnot. Tato nejnovější čítanková řada tak přesvědčila o svých strukturálních a didaktických kvalitách.

Tabulka č. 18: Porovnání hodnot didaktické vybavenosti čítanek pro 6. ročník ZŠ

Přehled všech koeficientů míry didaktické vybavenosti čítanek pro 6. ročník ZŠ						
Nakladatelství	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
Alter	28,57	33,33	50,00	29,62	44,44	33,33
Fortuna	21,42	27,77	50,00	25,92	33,33	27,77
Prodos	42,85	50,00	50,00	48,14	44,44	47,22
Nová škola	78,57	94,44	100,00	96,29	66,66	88,88
Moby Dick	21,42	50,00	50,00	33,33	55,55	38,88
SPL-Práce	42,85	66,66	75,00	59,25	55,55	58,33
Fraus	85,71	77,77	75,00	77,77	77,77	80,55
Tripolia	64,28	66,66	50,00	55,55	88,88	63,88
Nezkusil 6. a 7. r.	28,57	44,44	50,00	40,74	33,33	38,88
SPN – starší vyd.	14,28	16,66	75,00	18,51	33,33	22,22
SPN – nové vyd.	28,57	55,55	100,00	48,14	55,55	50,00
Dialog	35,71	33,33	50,00	37,03	33,33	36,11
Sciencia	21,42	27,77	75,00	33,33	22,22	30,55

Ve zkoumaném souboru čítanek pro 6. ročník ZŠ byly nejnižší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice naměřeny u čítanek z nakladatelství SPN – starší vydání, Fortuna a Sciencia. Naopak nejvyšší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice byly naměřeny u čítanek z nakladatelství Nová škola, Fraus a Tripolia.

Tabulka č. 19: Porovnání hodnot didaktické vybavenosti čítanek pro 7. ročník ZŠ

Přehled všech koeficientů míry didaktické vybavenosti čítanek pro 7. ročník ZŠ						
Nakladatelství	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
Alter	28,57	27,77	50,00	25,92	44,44	30,55
Fortuna	21,42	22,22	50,00	22,22	33,33	25,00
Prodos	21,42	33,33	50,00	29,62	33,33	30,55
Nová škola	78,57	83,33	100,00	81,48	88,88	83,33
Moby Dick	21,42	50,00	25,00	29,62	55,55	36,11
SPL-Práce	50,00	72,22	50,00	59,25	66,66	61,11
Fraus	78,57	72,22	75,00	74,07	77,77	75,00
Tripolia	64,28	72,22	75,00	62,96	88,88	69,44
Nezkusil 6. a 7. r.	28,57	44,44	50,00	40,74	33,33	38,88
SPN – starší vyd.	14,28	16,66	100,00	22,22	33,33	25,00
SPN – nové vyd.	28,57	55,55	100,00	48,14	55,55	50,00
Dialog	35,71	44,44	50,00	44,44	33,33	41,66
Sciencia	21,42	33,33	75,00	37,03	22,22	33,33

Ve zkoumaném souboru čítanek pro 7. ročník ZŠ byly nejnižší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice naměřeny u čítanek z nakladatelství SPN – starší vydání, Fortuna, Prodos a Alter. Naplno se tak projevilo úskalí, které jsme popsali výše. Tím, že jsme záměrně měřili pouze čítanky, nikoli metodické příručky pro učitele a pracovní sešity, které u nakladatelství Prodos a Alter tvoří spolu s čítankou ucelený komplex. Pro tento postup jsme se rozhodli záměrně, abychom mohli porovnávat co největší vzorek ucelených čítankových řad s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR a zařadit do zkoumaného souboru i ty učebnice – čítanky, které pracovní sešit ani metodickou příručku pro učitele nemají. Jsme si vědomi toho, že naměřené výsledky byly tímto zkreslené.

Nejvyšší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice byly naměřeny opět u čítanek z nakladatelství Nová škola, Fraus a Tripolia.

Tabulka č. 20: Porovnání hodnot didaktické vybavenosti čítanek pro 8. ročník ZŠ

Přehled všech koeficientů míry didaktické vybavenosti čítanek pro 8. ročník ZŠ						
Nakladatelství	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
Alter	28,57	33,33	50,00	29,62	44,44	33,33
Fortuna	21,42	22,22	50,00	22,22	33,33	25,00
Prodos	42,85	44,44	50,00	44,44	44,44	44,44
Nová škola	64,28	88,88	100,00	85,18	66,66	80,55
Moby Dick	21,42	50,00	50,00	33,33	55,55	38,88
SPL – Práce	50,00	66,66	50,00	55,55	66,66	58,33
Fraus	78,57	72,22	75,00	74,07	77,77	75,00
Tripolia	64,28	66,66	50,00	59,25	77,77	63,88
Nezkusil 8. r. I.	21,42	27,77	50,00	33,33	11,11	27,77
Nezkusil 8. r. II.	28,57	22,22	50,00	33,33	11,11	27,77
SPN – starší vyd.	21,42	16,66	75,00	22,22	33,33	25,00
SPN – nové vyd.	28,57	55,55	100,00	48,14	55,55	50,00
Dialog	35,71	33,33	50,00	37,03	33,33	36,11
Sciencia	21,42	33,33	75,00	37,03	22,22	33,33

Ve zkoumaném souboru čítanek pro 8. ročník ZŠ byly nejnižší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice naměřeny u čítanek z nakladatelství SPN – starší vydání, Fortuna a soubor dvou učebnic Vladimíra Nezkusila. Ukázal se také rozdíl mezi čítankami sestavenými podle požadavků vzdělávacího programu Základní škola a novějšími čítankami, které jsou sestaveny podle RVP ZV a již většinou neslouží pouze jako antologie textů, ale i jako plnohodnotné učebnice literární výchovy – vše v jedné knize.

Nejvyšší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice byly naměřeny opět u čítanek z nakladatelství Nová škola, Fraus a Tripolia.

Tabulka č. 21: Porovnání hodnot didaktické vybavenosti čítanek pro 9. ročník ZŠ

Přehled všech koeficientů míry didaktické vybavenosti čítanek pro 9. ročník ZŠ						
Nakladatelství	E I (%)	E II (%)	E III (%)	Ev (%)	Eo (%)	E (%)
Alter	28,57	33,33	50,00	29,62	44,44	33,33
Fortuna	21,42	27,77	50,00	25,92	33,33	27,77
Prodos	42,85	50,00	50,00	48,14	44,44	47,22
Nová škola	78,57	94,44	100,00	96,29	66,66	88,88
Moby Dick	21,42	50,00	50,00	33,33	55,55	38,88
SPL – Práce	42,85	66,66	75,00	59,25	55,55	58,33
Fraus	85,71	77,77	75,00	77,77	77,77	80,55
Tripolia	64,28	66,66	50,00	55,55	88,88	63,88
Nezkusil 9. r. I.	28,57	27,77	50,00	33,33	22,22	30,55
Nezkusil 9. r. II.	21,42	27,77	50,00	33,33	11,11	27,77
SPN – starší vyd.	14,28	16,66	75,00	18,51	33,33	22,22
SPN – nové vyd.	28,57	55,55	100,00	48,14	55,55	50,00
Dialog	35,71	33,33	50,00	37,03	33,33	36,11
Scientia	21,42	27,77	75,00	33,33	22,22	30,55

Ve zkoumaném souboru čítanek pro 9. ročník ZŠ byly nejnižší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice naměřeny u čítanek z nakladatelství SPN – starší vydání, Fortuna, u souboru dvou učebnic Vladimíra Nezkusila a čítanky z nakladatelství Scientia.

Nejvyšší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice byly naměřeny opět u čítanek z nakladatelství Nová škola, Fraus a Tripolia.

Naměřené výsledky nás přesvědčily o tom, že rozdíly hodnot u čítanek z jednoho nakladatelství v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ nejsou velké. Sestavovatelé čítanek, kteří zvolili pro svou ucelenou řadu určitou míru didaktické vybavenosti si ji drží v čítankách všech ročníků druhého stupně ZŠ.

Závěry teoretické části

V teoretické části disertační práce jsme se zaměřili na čítanku pro 2. stupeň ZŠ a na vybraná klíčová východiska k dalšímu výzkumu. Definovali jsme základní pojmy i směry postupu. Zaměřili jsme se na čítanku z pohledu obecné teorie učebnice i dalších důležitých aspektů. Zmínili jsme i proces tvorby a schvalování učebnic v České republice a upozornili jsme na některé z dlouhodobých problémů a nedostatků celého procesu.

Soustředili jsme se na charakteristiku hodnotících kritérií učebnic v České republice, které podle našeho názoru můžeme aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, zaměřili jsme se i na oblast nakladatelské práce a praxe, s kterou máme osobní zkušenosti. Charakterizovali jsme vybrané ergonomické parametry čítanek, kterým v našem pedagogickém výzkumu zatím není věnována důstojná pozornost. Upozornili jsme na důležitost a jedinečnost grafické úpravy každé knihy a na pracovníky nakladatelství, kteří tuto podobu tvoří.

Při základní charakteristice čítanek nezbytné pro další výzkum jsme se soustředili na čítanky s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, kterým se budeme dále věnovat i v praktické části disertační práce.

Podle stanovených kritérií jsme posuzovali dvanáct ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ, a to včetně specifických tipů učebnic, jakými pro nás jsou čítanky z nakladatelství SPL–Práce, z nakladatelství Dialog a svébytný koncept učebnic Literární výchovy Vladimíra Nezkusila z nakladatelství Fortuna. Mezi analyzovanými řadami upřednostňujeme čítanky z Nakladatelství Prodos, Nová škola, Alter a Fraus. Jsme si vědomi toho, že žádná z ucelených čítankových řad nemůže vyhovovat všem učitelům a všem žákům. Je vždy na rozhodnutí učitele, kterou řadu pro své žáky zvolí, a to i vzhledem k specifikům školního vzdělávacího programu.

U čítanek nakladatelství Prodos oceňujeme možnost žáků pracovat i s pracovním sešitem, kulturním deníkem, zajímavým odlišujícím prvkem je i specifický formát a velice vkusná grafická úprava, ilustrace i fotografie, které podporují rozvoj čtenářství i klíčových kompetencí a naplňuje požadavky dané RVP ZV. Určitým vodítkem pro učitele, kteří se rozhodují, jakou čítanku pro školu vybrat, může být i to, že ucelená řada čítanek z nakladatelství Prodos získala ocenění Zlatá stuha.

Čítanky z nakladatelství Alter staví na propojenosti literární výchovy a výtvarné výchovy. Tomu odpovídá i zvolená grafická úprava a druh papíru, který umožňuje kvalitnější reprodukci výtvarného doprovodu. Tato řada také získala několik ocenění na odborných pedagogických fórech. Vyniká i propracovanou metodickou příručkou, která poskytuje učitelům dobrou oporu pro práci v hodině.

Čítanky z nakladatelství Fraus se už dlouho těší přízni odborné i laické veřejnosti. Formát A4 a specifické grafické prvky a symboly umožňují novou práci s literárními ukázkami. Nakladatelství Fraus dlouhodobě staví na spolupráci s učiteli z praxe, na spolupráci s Internetem. Snad jako vůbec první v České republice nakladatelství Fraus přišlo z konceptem elektronických interaktivních učebnic, což se projevuje i v ucelené řadě čítanek pro 2. stupeň ZŠ a umožňuje tak všem zájemcům „vnímat literaturu všemi smysly.“ Určitou nevýhodu této ucelené řady spatřujeme v určité přeplněnosti texty. Jistě je to záměr autorky, aby s čítankou mohli pracovat i žáci příslušných ročníků víceletých gymnázií, ale pro podmínky výuky na základní škole, kde je hodinová dotace určená literární výchově redukována, to podle našeho názoru není účelné ani efektivní. Učitelé při nejlepší snaze nemohou všechny ukázky „proučit“, ale zase si mohou vybírat z velkého množství reprezentativních textů různých literárních žánrů.

Poslední ucelenou řadou čítanek pro 2. stupeň ZŠ, která nás z analyzovaného souboru nejvíce zaujala a inspirovala je řada čítanek z nakladatelství Nová škola. Ne snad proto, že je nejnovější, ale především promyšlenou a podle našeho názoru funkční koncepcí grafické úpravy a didaktického zpracování. Koncepce se projevuje i ve volbě formátu. knihy. Sestavovatelům čítanek se také podařilo do čítanek včlenit ukázky z nejnovější české i zahraniční literatury, a to velmi oceňujeme.

Nabídka čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ je velmi široká. Provedenou analýzou v teoretické části práce jsme chtěli upozornit na zajímavé aspekty, na určitá kritéria hodnocení, která mohou učitelům pomoci se zorientovat a vybrat čítankovou řadu podle potřeb konkrétních žáků. Ideální by bylo, kdyby učitelé i žáci mohli pracovat s více než jednou ucelenou řadou čítanek, ale to bohužel z ekonomických důvodů často není možné.

Výzkumem vybraných ergonomických parametrů ve vybraných čítankách pro 2. stupeň ZŠ v empirické části práce navážeme na analýzu provedenou v teoretické části práce.

Změření didaktické vybavenosti čítanek nás přesvědčilo o úspěšné použitelnosti této metody. Bylo možné ji aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Nevyhnuli jsme se však

určitým limitům a úskalím. Naměřené hodnoty zkreslil fakt, že jsme se rozhodli míru didaktické vybavenosti učebnice zjišťovat pouze u čítanek, nikoliv již u pracovních sešitů a metodických příruček, které tvoří s čítankami několika nakladatelství ucelený komplet.

Ukázaly se rozdíly hodnot mezi čítankami sestavenými podle požadavků vzdělávacího programu Základní škola proti požadavkům RVP ZV. Novější čítanky zpracované podle RVP mají vyšší míru didaktické vybavenosti než čítanky zpracované podle starého vzdělávacího programu Základní škola, který byl v době psaní práce stále v platnosti. Jedinou výjimkou z tohoto pravidla byly výsledky měření didaktické vybavenosti u čítanek z nakladatelství Tripolia, které ukázaly vysokou míru didaktické vybavenosti této čítankové řady, i když byla zpracována ještě podle starého vzdělávacího programu Základní škola. Nejvyšší hodnoty celkového koeficientu didaktické vybavenosti učebnice byly naměřeny u čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ z nakladatelství Nová škola, Fraus a Tripolia.

EMPIRICKÁ ČÁST

V empirické části nejprve prezentujeme průzkum, který jsme realizovali mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Zajímá nás především spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ a vybrané aspekty polygrafického provedení čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ, které učitelé preferují.

Těžištěm empirické části práce je výzkum zaměřený na komparaci vybraných ergonomických a typografických parametrů u zvolených čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

7 Průzkum mezi učiteli

7.1 Výzkumné problémy

Zaměřili jsme se na užívání a preferenci čítanek mezi učiteli na 2. stupni ZŠ (se zaměřením na učitele v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji). Soustředili jsme se pouze na vybrané aspekty užívání a preferencí čítanek učiteli na 2. stupni ZŠ.

Uvědomujeme si, že se jedná pouze o průzkum, jehož výsledky nemohou být reprezentativní, protože počet probandů není dostatečný, přesto jsme si stanovili několik výzkumných problémů, které formulujeme jako výzkumné otázky:

1. Je spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ srovnatelná?
2. Liší se míra kritičnosti s čítankami pro 6.–9. ročník ZŠ v závislosti na délce praxe učitele?
3. Liší se preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska knižní vazby čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ?
4. Liší se preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ?

7.2 Cíle průzkumu

Cíle průzkumu jsou:

Analyzovat spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ.

Porovnat míru kritičnosti s čítankami pro 6.-9. ročník ZŠ u učitelů s kratší a delší praxí.

Analyzovat preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska knižní vazby čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ.

Analyzovat preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ.

7.3 Formulace hypotéz

H1₀: Spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná.

H1_A: Spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ se liší.

H2₀: Míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ je u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí srovnatelná.

H2_A: Míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ se u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí liší.

H3₀: Preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek se neliší.

H3_A: Preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek se liší.

H4₀: Preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se neliší.

H4_A: Preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se liší.

7.4 Výzkumná metoda

7.4 1 Dotazník

Výzkumnou metodou pro realizovaný průzkum je dotazník. Pedagogičtí odborníci, například Gavora (2000), Chráska (2007) i Švec a kol. (2009), se shodují v tom, že

metoda dotazníku je jednou z nejužívanějších metod v pedagogickém výzkumu. I my jsme tuto metodu v první části výzkumného šetření využili. Pro účely naší práce jsme sestavili dotazník *Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání*. Jedná se o nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce.

7.4.1.1 Konstrukce dotazníku

Při sestavování dotazníku vlastní konstrukce¹⁸ jsme určili 7 okruhů

1. Co a kdo rozhoduje o výběru čítanek pro 2. stupeň ZŠ.
2. Jaké čítanky učitelé používají v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ jako základní (kmenové) případně doplňkové.
3. Postoje a preference učitelů u čítanek, které při výuce používají.
4. Výhrady učitelů a problémy spojené s užíváním čítanek na 2. stupni ZŠ.
5. Obsahové parametry čítanek a jejich preference při práci s čítankami na 2. stupni ZŠ.
6. Čítanky a jejich mezipředmětové využití a naplňování klíčových kompetencí.
7. Ergonomické parametry a jejich zastoupení v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

7.4.1.2 Způsob administrace dotazníku

Dotazníky v kraji Hlavní město Praha jsme administrovali osobně a na vyžádání samotných učitelů i elektronickou poštou. V Olomouckém kraji jsme k setkání s učiteli využili pravidelné setkání didaktiků českého jazyka a literatury pořádané Katedrou českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, zároveň jsme využili pomoci kolegů a studentů 4. ročníku studia Učitelství českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ, aby poprosili o spolupráci své uvádějící učitele v době souvislých praxí. Oslovili jsme i několik kolegů, učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň a zároveň studentů dálkového studia. Všichni administrátoři dotazníku byli proškoleni autorem dotazníku, který je i autorem této disertační práce. Dotazník byl administrován osobně nebo po osobní domluvě (na vyžádání jednotlivých učitelů nebo ředitelů škol i elektronicky) v období prosinec 2010–červen 2011.

---

¹⁸ Finální podoba dotazníku předkládaného učitelům je přílohou č. 8 této práce.

7.4.1.3 Návratnost dotazníku

Pedagogičtí odborníci zabývající se metodologií pedagogického výzkumu, jako jsou například Gavora (2000), Chráska (2007) i Švec a kol. (2009) upozorňují na úskalí použití metody dotazníku v pedagogických výzkumech. Mezi jinými zmiňují i nebezpečí nízké návratnosti, zvláště u dotazníků poslaných elektronicky. S tímto problémem jsme se museli vypořádat i při vyhodnocování našeho průzkumu. Z 250 dotazníků distribuovaných učitelům českého jazyka a literatury v kraji Hlavní město Praha se nám vrátilo pouze 25 vyplněných a použitelných dotazníků. Což znamená návratnost 10 %. V Olomouckém kraji se z 250 dotazníků vrátilo k autorovi práce 62 vyplněných a použitelných dotazníků. V Olomouckém kraji byla návratnost 24,8 %.

Návratnost dotazníků v námi vybraných krajích je velice nízká. Dosažené výsledky proto nelze považovat za reprezentativní. Předpokládali jsme, že návratnost dotazníku bude mnohem vyšší, a to díky naší osobní účasti nebo osobní spoluúčasti dalších námi proškolených distributorů. Ukázalo se, že osobní distribuce dotazníku je velice náročná na čas pro respondenta i výzkumníka. Roli jistě sehrálo i špatné načasování distribuce dotazníku. Mnoho z námi oslovených ředitelů škol a konkrétních učitelů na těchto školách se nám omlouvalo, že jsou každý den doslova zavaleni mnoha žádostmi studentů učitelství o účast ve výzkumech a v žádném případě nemohou ani při nejlepší vůli vyhovět všem žadatelům, protože by jim pak nezůstal čas na jejich vlastní pedagogickou činnost, přípravu na ni. Tyto okolnosti plně respektujeme a chápeme. Děkujeme všem ředitelům škol i učitelům, kteří se i přes zmiňované překážky rozhodli našeho průzkumu zúčastnit.

Jsme si vědomi toho, že prezentované výsledky našeho průzkumu vzhledem k velmi nízké návratnosti dotazníků a malému počtu respondentů nejsou dostatečně reprezentativní, nelze je zobecňovat. Přesto je považujeme za podnětné a hodné další pozornosti všech zájemců i výzkumníků.

7.5 Vzorek užívaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ

V dotazníku vlastní konstrukce *Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání* jsme žádali učitele, aby uvedli konkrétní učebnice, se kterými v současné době pracují ve výuce se svými žáky, způsob výběru těchto konkrétních učebnic a spokojenost s těmito konkrétními učebnicemi. Předpokládali jsme, že učitelé budou preferovat učebnice s platnou schvalovací doložkou, které jsme dále analyzovali. Do dotazníku jsme zařadili

i ucelené řady, které platnou schvalovací doložku MŠMT ČR nemají, ale domníváme se, že se na školách i přesto stále používají. V dotazníku jsme uvedli třináct variant (možností) ucelených řád čítanek, z kterých mohli učitelé vybírat, a to:

Čítanky nakl. Alter (BRADÁČOVÁ, L.; HORÁČKOVÁ, M. aj.).

Čítanky nakl. Fortuna (ČEŇKOVÁ, J.; SOLFORNÍKOVÁ, J.; MARTÍNKOVÁ, H.).

Čítanky nakl. Prodos (DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V.).

Čítanky nakl. MOBY DICK (FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J.; JANÁČKOVÁ, Z.).

Čítanky nakl. Nová škola (FEJFUŠOVÁ, M.).

Čítanky nakl. Fraus (LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E.; STEHLÍKOVÁ, M.).

Malé čítanky nakl. Tripolia (MARTINKOVÁ, V.).

Čítanky nakl. SPN (SOUKAL, J.).

Čítanky nakl. Scientia (ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J.).

Čítanky nakl. Dialog (ŠTĚPÁN, L; RICHTER, V. Čítanky plné humoru pro 6., 7. roč. a Čítanky plné příběhů pro 8., 9. ročník.).

Čítanky nakl. Jinan (STEJSKALOVÁ, A.; HRABÁKOVÁ, J.).

Čítanky nakl. FRAGMENT (ŽÁČEK, J., HANZOVÁ, M.).

Jiné (prosím uveďte jejich název).¹⁹

7.6 Vzorek uživatelů čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Základní soubor představovali interní učitelé českého jazyka a literatury pro 2. stupeň základních škol a příslušných ročníků víceletých gymnázií v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji, kteří vyučovali v těchto školách ve školním roce

---

¹⁹ Do *Seznamu čítanek pro 2. stupeň ZŠ* uvedeném na poslední straně dotazníku jsme na základě konzultací s učiteli z praxe v období předvýzkumu zařadili i ucelené čítankové řady, které již nemají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, ale na školách se stále používají. Do této skupiny patří *čítanky z nakladatelství Fragment* a *čítanky z nakladatelství Jinan* i *starší vydání čítanek z nakladatelství SPN autora Josefa Soukala*. Čítanky z nakladatelství *Fragment* i čítanky z nakladatelství *Jinan* jsme zařadili pouze pro doplnění, dále jsme s nimi nepracovali, nijak je neanalyzovali, proto je zcela záměrně nemáme uvedeny ani v seznamu použité literatury a pramenů.

Z čítankových řad, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT jsme do seznamu záměrně nezařadili samostatné a svébytné *učebnice literární výchovy Vladimíra Nezkusila* a také *čítanky nakladatelství SPL-Práce*. Předpokládáme, že se tyto ucelené řady na školách používají spíše jako doplňkové, nikoliv jako základní učebnice/čítanky, na které se náš výzkum zaměřuje.

2010/2011. Základní soubor nezahrnoval školy spadající do sektoru speciálního školství ani základní školy neúplné (pouze s 1. stupněm ZŠ).

Výběrový soubor byl získán náhodným výběrem. K výběru učitelů jsme přistupovali na základě dat uvedených v:

1. Registru škol a školských zařízení (výběr z databáze MŠMT ČR – stav za rok 2010).²⁰

2. Informací zveřejněných na stránkách kraje Hlavní město Praha²¹ a Olomouckého kraje²² a jejich školských odborů (využito seznamů škol a školských zařízení v obou sledovaných krajích).

Náhodným výběrem jsme určili 120 úplných základních škol (tzn. škol s 1. i 2. stupněm ZŠ) v kraji Hlavní město Praha a 120 úplných základních škol v Olomouckém kraji. Nepodařilo se nám zjistit přesný statisticky doložitelný a ověřitelný celkový počet učitelů českého jazyka na 2. stupni ZŠ ani v jednom ze sledovaných krajů. Podle našich osobních zkušeností a konzultací s učiteli z praxe se počet učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň v jednotlivých školách liší v závislosti na počtu tříd v jednotlivých ročnících a také finanční situaci školy. Podle našich vlastních dílčích poznatků můžeme říci, že počet učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň se pohybuje v rozmezí 1–4 lidí. Nejčastěji se vyskytující počet učitelů českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ jsou dva učitelé. Proto jsme se rozhodli na každou zvolenou školu osobně distribuovat, nebo za osobního přispění dalších proškolených distributorů 2 kusy námi sestaveného dotazníku. V případě, že jsme zjistili, že počet učitelů českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ na konkrétní škole je vyšší než dva a učitelé mají zájem se do našeho výzkumu zapojit, dodali jsme jim dotazníky v požadovaném počtu a ty vyplnili elektronicky. Celkem bylo distribuováno 250 dotazníků učitelům českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ v kraji Hlavní město Praha a 250 dotazníků učitelům českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ v Olomouckém kraji.

---

²⁰ Dostupný online z <<http://rejskol.msmt.cz/>> [cit. 2011-09-19].

²¹ Informace o školách a školských zařízeních v kraji Hlavní město Praha jsou dostupné na stránkách kraje. Viz <<http://skoly.praha-mesto.cz/>> [cit. 2011-09-19].

²² Informace o školách a školských zařízeních v Olomouckém kraji jsou dostupné na stránkách kraje. Viz <<http://www.kr-olomoucky.cz/skolstvi-mladez-a-sport-cl-18.html>> [cit. 2011-09-19].

Mezi respondenty převažovali učitelé středního věku. Ve věku mezi 31 až 55 lety bylo 72,09 % učitelů. Více o přesném věkovém rozložení respondentů vypovídá tabulka č. 45 v příloze č. 9 této práce.

Více než desetiletou praxi jich mělo 71.26 %. Podrobněji viz tabulka č. 46 v příloze č. 9 této práce.

Délka praxe v učitelském povolání a výuce českého jazyka a literatury odpovídala věku respondentů. Podrobněji v tabulce č. 46a v příloze č. 9 této práce.

Našeho průzkumu se zúčastnilo 81 žen a 6 mužů. Ve zkoumaném vzorku to představuje 93.10 % žen a 6.90 % mužů. Podrobněji tamtéž v tabulce č. 47.

Zastoupení žen a mužů ve zkoumaném vzorku odráželo vysoké procento žen v učitelském povolání zvláště mezi učiteli základních škol. Podle Genderové ročenky školství vydané v roce 2009 Ústavem pro informace ve vzdělávání „*ženy tvoří přes 80 % zaměstnanců ve školství a jejich platy jsou v průměru o více než 17 % nižší než platy mužů*“ (Kleňhová a kol., 2009, s. 110).

Genderová hlediska však nepovažujeme z hlediska zkoumaných problémů za relevantní. Uvádíme je jen pro dokreslení skladby respondentů.

Další informace o datech průzkumu naleznete v příloze č. 9 disertační práce.

7.7 Zpracování dat průzkumu

Získaná data byla zpracována programem KontiStat 4.06 firmy Cash, s. r. o. v Olomouci a programem Statistica 12 firmy StatSoft v Praze. Data z krajů Hlavní město Praha i data z Olomouckého kraje jsou zcela záměrně sloučena a zpracována současně. Malý a nevyvážený výzkumný vzorek učitelů českého jazyka a literatury pro 2 stupeň ZŠ v obou krajích nám neumožňuje data v jednotlivých krajích objektivně komparovat. Výsledky a závěry nelze považovat za reprezentativní, protože se jedná pouze o průzkum mezi učiteli dvou krajů. Přesto věříme, že výsledky průzkumu jsou zajímavé a mohou posloužit jako určité vodítko, být inspirací dalším badatelům. Při zpracování jsme použili následující statistické metody:

- Test homogenity pro kontingenční tabulku. Viz podrobněji např. Anděl (2005, s. 282-284); Hron, Kunderová (2013, s. 206-208).
- Test chí-kvadrát dobré shody.

Testem chí-kvadrát dobré shody se ověřuje, zda četnosti, které byly získány měřením v pedagogické realitě, se významně odlišují od teoretických četností, které odpovídají dané nulové hypotéze.

– Test chí-kvadrát dobré shody začíná formulováním nulové a alternativní hypotézy. Obecně platí, že nulová hypotéza (H_0) je předpoklad, že mezi sledovanými jevy není vztah. Alternativní hypotéza (H_A) je naopak předpoklad, že mezi sledovanými jevy existuje vztah. Jestliže H_0 odmítneme, přijímáme tzv. alternativní hypotézu – H_A , předpoklad, že mezi testovanými jevy je významný vztah. Podrobněji viz Chráska, 2007, s. 72).

7.8 Výsledky průzkumu

Prezentace získaných dat, které se vztahují ke stanoveným výzkumným problémům a hypotézám.

Míru spokojenosti učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ ukazují tabulky 22a–22d a Graf č. 7

Tabulka č. 22a: **Míra spokojenosti s čítankami pro 6. ročník ZŠ**

Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1. zcela nespokojen/a	3	4.00 %
2. nespokojen/a	12	16.00 %
3. částečně spokojen/a	20	26.67 %
4. spokojen/a	25	33.33 %
5. zcela spokojen/a	15	20.00 %

Tabulka č. 22b: **Míra spokojenosti s čítankami pro 7. ročník ZŠ**

Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1. zcela nespokojen/a	3	4.05 %
2. nespokojen/a	15	20.27 %
3. částečně spokojen/a	22	29.73 %
4. spokojen/a	20	27.03 %
5. zcela spokojen/a	14	18.92 %

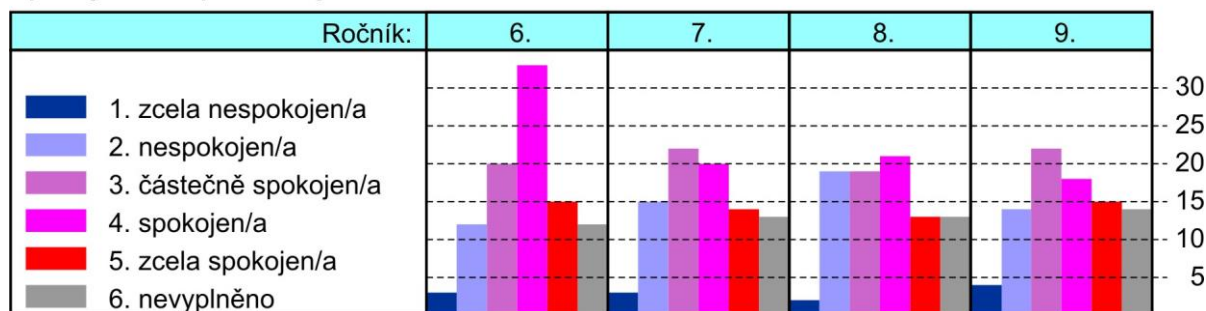
Tabulka č. 22c: **Míra spokojenosti s čítankami pro 8. ročník ZŠ**

Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1. zcela nespokojen/a	2	2.70 %
2. nespokojen/a	19	25.68 %
3. částečně spokojen/a	19	25.68 %
4. spokojen/a	21	28.38 %
5. zcela spokojen/a	13	17.57 %

Tabulka č. 22d: **Míra spokojenosti s čítankami pro 9. ročník ZŠ**

Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1. zcela nespokojen/a	4	5.48 %
2. nespokojen/a	14	19.18 %
3. částečně spokojen/a	22	30.14 %
4. spokojen/a	18	24.66 %
5. zcela spokojen/a	15	20.55 %

Spokojenost s používanými čítankami

Graf č. 1: Spokojenost s používanými čítankami pro 6.–9. ročník ZŠ

O úspěšnosti čítanek vypovídá míra spokojenosti učitelů s nimi, proto jsme se rozhodli analyzovat spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ a ověřit platnost nulové hypotézy, že spokojenost učitelů s čítankou pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná.

Získaná data z tabulek 22a–22d jsme sloučili do základní tabulky.

Tabulka č. 23: **Spokojenost učitelů s čítankou pro 6.-9. ročník ZŠ**

Čítanky	1	2	3	4	5
pro 6. r.	3	12	20	25	15
pro 7. r.	3	15	22	20	14
pro 8. r.	2	19	19	21	13
pro 9. r.	4	14	22	18	15

Legenda:

1 – zcela nespokojen, 2 – nespokojen, 3 – částečně spokojen, 4 – spokojen, 5 – zcela spokojen

Teoretické četnosti u hodnocení zcela nespokojen byly příliš nízké (menší než 5), při kterých se nedoporučuje použít test homogenity. (Viz Anděl, 2005, s. 274) Abychom zvýšili spolehlivost testu homogenity použitého k ověření nulové hypotézy, přistoupili jsme ke sloučení kategorií zcela nespokojen a nespokojen a kategorií spokojen a zcela spokojen.

Vznikla tak upravená základní tabulka:

Tabulka č. 24: **Spokojenost učitelů s čítanky pro 6.-9. ročník ZŠ – sloučené kategorie**

Čítanky	1	3	5
pro 6. r.	15	20	40
pro 7. r.	18	22	34
pro 8. r.	21	19	34
pro 9. r.	18	22	33

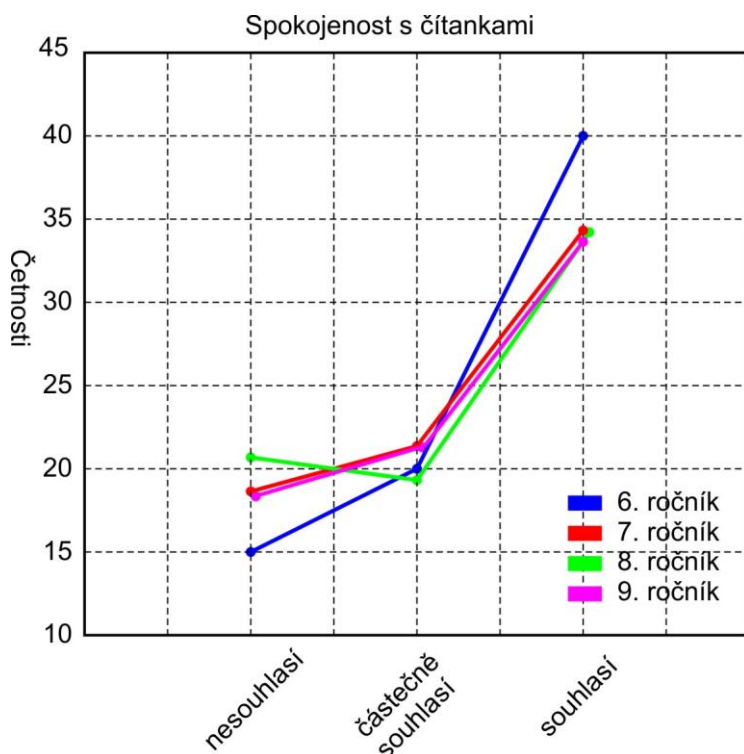
Legenda:

1 – zcela nespokojen a nespokojen, 3 – částečně spokojen, 5 – spokojen a zcela spokojen.

V upravené tabulce byly již teoretické četnosti v jednotlivých kategoriích v pořádku. Proto jsme přistoupili k použití testu homogenity.

hodnota testové statistiky chí-kvadrát = 2,158046, počet stupňů volnosti je 6
p-hodnota = 0,90460

S velkou přesvědčivostí (tj. p-hodnota je velmi blízká jedné) tak první nulovou hypotézu, že spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná, nebylo možné zamítnout. Můžeme tedy očekávat, že spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná. Toto lze doložit grafem č. 2.

Graf č. 2: Spokojenost učitelů s čítankami pro 6.-9. ročník ZŠ

Graf ukazuje, že spokojenost s čítankami pro 6.-9. ročník ZŠ je velmi podobná.

Pro ověření druhé nulové hypotézy, že míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník je u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí srovnatelná, jsme také použili test homogenity pro kontingenční tabulku. Vycházeli jsme z tabulky č. 6 v příloze č. 9 této práce. Aby bylo možné tento test použít a zvýšili jsme jeho spolehlivost, rozdělili jsme si učitele do dvou kategorií, a to učitelé s praxí do 15 let a učitelé s praxí nad 15 let. Tuto hranici délky praxe jsme si stanovili záměrně proto, že učitelé s délkou praxe nad 15 považujeme za učitele zkušené, schopné čítanky kriticky hodnotit podle potřeb a nároků pedagogické praxe. Ze získaných dat vznikla tabulka:

Tabulka č. 25: **Hodnocení čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ v závislosti na délce praxe učitele**

Praxe	1	2	3	4	5
do 15 let	10	34	37	28	9
nad 15 let	8	26	50	51	31

Legenda:

1 – zcela nespokojen, 2 – nespokojen, 3 – částečně spokojen, 4 – spokojen, 5 – zcela spokojen

(Učitelé s praxí do 15 let – 37, učitelé s praxí nad 15 let – 50.)

Teoretické četnosti ve všech kategoriích byly v pořádku, proto jsme přistoupili k ověření nulové hypotézy pomocí testu homogenity.

Hodnota testové statistiky chí-kvadrát = 14,32412, počet stupňů volnosti je 4
p-hodnota = 0,00633.

Druhou nulovou hypotézu, že míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník je u učitelů s kratší a učitelů s delší praxí srovnatelná, jsme na standardní hladině významnosti testu 0,05 (pravděpodobnost chyby prvního druhu, tj. zamítnutí nulové hypotézy, ačkoli ve skutečnosti platí) stejně přesvědčivě zamítli (p-hodnota = 0.006 << 0.05).

Musíme tak přijmout hypotézu alternativní, že míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí se liší.

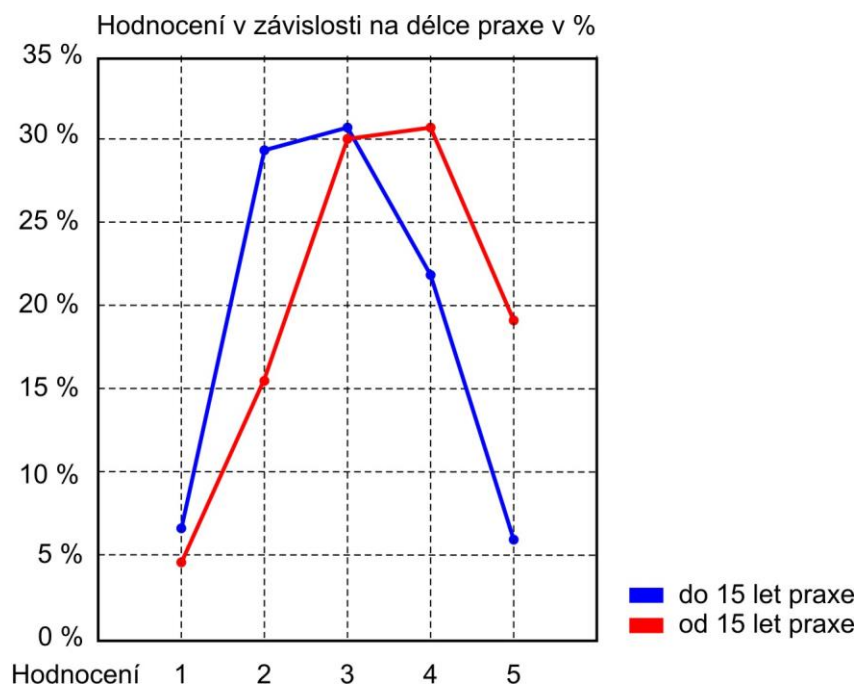
Abychom mohli sestavit graf pro vizuální porovnání, převedli jsme získané hodnoty z tabulky č. 25 na procenta a vznikla následující tabulka.

Tabulka č. 26: Procentuální rozložení hodnocení čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ v závislosti na délce praxe učitele

Praxe	1	2	3	4	5
do 15 let	8,47	28,81	31,36	23,73	7,63
nad 15 let	4,82	15,66	30,12	30,72	18,67

Legenda:

1 – zcela nespokojen, 2 – nespokojen, 3 – částečně spokojen, 4 – spokojen, 5 – zcela spokojen

Legenda:

1 – zcela nespokojen, 2 – nespokojen, 3 – částečně spokojen, 4 – spokojen, 5 – zcela spokojen

Graf č. 3: Procentuální rozložení hodnocení čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ v závislosti na délce praxe učitele (graf vznikl z dat tabulky č. 26)

Vidíme, že rozdělení odpovědí se pro tyto dvě skupiny liší. Učitelé s kratší praxí (do 15 let praxe) jsou k čítankám kritičtější než učitelé s delší praxí (nad 15 let praxe). S odučenými léty a větším množstvím zkušeností se míra kritičnosti snižuje.

Preference učitelů v polygrafickém provedení čítanek z hlediska druhu knižní vazby a formátu prezentují tabulky č. 27 a č. 28 i graf č. 4., které využijeme jako základní pro ověření třetí a čtvrté výzkumné hypotézy.

Tabulka č. 27: Preference v polygrafickém provedení čítanek – druh knižní vazby

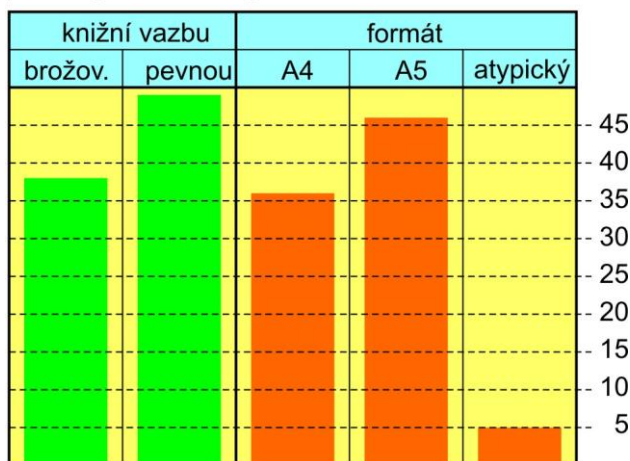
Druh knižní vazby	abs. č.	rel. č.
1. brožované provedení	38	43.68 %
2. pevnou knižní vazbu	49	56.32 %

Tabulka č. 28: **Preference v polygrafickém provedení čítanek – formát**

Formát učebnic	abs. č.	rel. č.
1. formát A4 (velký sešit)	36	41.38 %
2. formát A5 (malý sešit)	46	52.87 %
3. nějaký atypický formát	5	5.75 %

Z hlediska polygrafického provedení čítanek považují za vhodnější

Graf č. 4: Preference učitelů z hlediska polygrafického provedení knižní vazby a formátu čítanek

Pro ověření nulové hypotézy, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek se neliší, jsme použili test chí-kvadrát dobré shody.

Hodnota testové statistiky chí-kvadrát = 1,390805, počet stupňů volnosti je 1.
p-hodnota = 0,238270.

Test vyšel nevýznamně na hladině 0,05, p-hodnota je 0,238270, p-hodnota je větší než 0,05), a tedy nulovou hypotézu, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek se neliší, nebylo možné zamítnout. Můžeme tedy očekávat, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek je srovnatelná.

Pro ověření nulové hypotézy, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se neliší, jsme použili znovu test chí-kvadrát dobré shody.

Hodnota testové statistiky chí-kvadrát = 31,51724, stupňů volnosti je 2,
p-hodnota = 0,0000001.

Test vyšel významně, p-hodnota je téměř nulová, nulovou hypotézu, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se neliší, můžeme zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se liší.

Test vyšel významně především proto, že učitelé velmi málo preferují atypický formát.

Učitelé mírně preferují menší formát čítanek A5 (formáty odvozené od rozměru 148 x 210 mm) oproti většímu formátu A4 (formáty odvozené od rozměru 210 x 279 mm). Tyto větší formáty mají větší uplatnění u čítanek pro 1. stupeň, kde je vyžadováno větší písmo a přehlednější kompozice textu a ilustrací. Atypické formáty mnoho zastánců nemají.

Závěry průzkumu

Cílem průzkumu bylo analyzovat spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ. Porovnat míru kritičnosti s čítankami pro 6.-9. ročník ZŠ u učitelů s kratší a delší praxí. Analyzovat preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska knižní vazby a formátu čítanek pro 6.-9. ročník ZŠ.

První výzkumnou hypotézu: Spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná jsme nemohli zamítnout, a to s velkou přesvědčivostí.

Druhou výzkumnou hypotézu: Míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ je u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí srovnatelná, jsme naopak mohli s velkou přesvědčivostí zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ se u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí liší. Ukázalo se, že učitelé s kratší praxí (do 15 let praxe) jsou k čítankám kritičtější než učitelé s delší praxí (nad 15 let praxe). S odučenými léty a větším množstvím zkušeností se míra kritičnosti snižuje.

V návaznosti na další náš výzkumný zájem o ergonomické a typografické parametry čítanek pro 6.-9. ročník jsme se zajímali i o preference učitelů v polygrafickém provedení čítanek (se zaměřením knižní vazbu a formát). Stanovili jsme si dvě další hypotézy.

Třetí výzkumnou hypotézu, že se preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek neliší, nebylo možné zamítnout. Můžeme tedy očekávat, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek je srovnatelná.

Čtvrtá výzkumná hypotéza, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se neliší, můžeme zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se liší.

Ukázalo se, že učitelé preferují formáty čítanek A5 a A4 před atypickými formáty. Ty mezi učiteli nejsou oblíbené.

8 Výzkum vybraných ergonomických a typografických parametrů v čítankách pro 2. stupeň ZŠ

8.1 Motivace výzkumu

Hlavní motivací našeho výzkumu byl fakt, že ergonomickým parametrům zatím nebyla v našem pedagogickém výzkumu věnována důstojná pozornost, přestože je všeobecně uznáván jejich význam a vědomě nebo nevědomě se jimi necháváme ovlivňovat.

Chtěli jsme současně využít našich zkušeností z nakladatelské práce a praxe a ukázat na vybrané typografické parametry, které se významně podílí na schopnosti učení z textu a čitelnosti jakékoliv knihy. Chceme zvýšit povědomí odborné i laické veřejnosti o této problematice. Poukázat na to, jak jsou tyto parametry důležité pro každodenní pedagogickou praxi i práci a úspěšnost každé knihy.

8.2 Výzkumné problémy

Jaké hodnoty mají analyzované ergonomické a typografické parametry ve vybraných čítankách pro 6.–9. ročník ZŠ?

Jaké knižní formáty, knižní vazby mají čítanky pro 2. stupeň ZŠ?

Jaké druhy papíru se pro výrobu čítanek pro 2. stupeň ZŠ používají?

Jaké druhy písma, délka řádek a velikost řádkování se v čítankách pro 2. stupeň ZŠ vyskytují?

Jakým způsobem je v čítankách pro 2. stupeň ZŠ využívána barevnost jednotlivých komponent?

Má zvolená úprava textu vliv jeho čitelnost a přitažlivost?

Je při typografické úpravě čítanek zohledněna přiměřenost k příslušnému věku žáků, k jejich čtenářským schopnostem?

8.3 Cíle výzkumu

Analyzovat vybrané ergonomické a typografické parametry ve vybraných čítankách pro 6.–9. ročník ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Interpretovat hodnoty zvolených ergonomických a typografických parametrů ve vybraných čítankách pro 6.–9. ročník ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Analyzovat užití ergonomických a typografických parametrů – použitých knižních formátů, velikosti a typu písma a velikost řádkování v závislosti na předpokládaných funkcích čítanek na 2. stupni ZŠ, a rovněž s ohledem k ročníku, pro který je ta která čítanka určena.

8.4 Výzkumné předpoklady

Předpokládáme, že parametry související s polygrafickým provedením čítanek, jakými jsou zvolený knižní formát (rozměry), vazba (knihařské zpracování) a použitý papír jsou odvislé od specifických funkcí čítanek a zohledňují i věk a čtenářské předpoklady žáků v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ.

Předpokládáme, že parametry typografické úpravy čítanek, jakými jsou druh a velikost písma základního, titulkového a poznámkového, délka řádků a proklad řádků, využití barev apod. budou rovněž reflektovat specifické funkce čítanek a zohledňovat čtenářské předpoklady žáků v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ.

Předpokládáme statisticky významné rozdíly v naměřených hodnotách ergonomických a typografických parametrů mezi čítankami pro 6., 7., 8. a 9. ročník ZŠ při jejich vzájemném porovnání.

8.5 Výzkumná metoda

Při analýze vybraných ergonomických a typografických parametrů (formální analýza čítanek), jsme využili metod měření pomocí pravítka a typometrického pravítka¹⁰.

Při zpracovávání dat výzkumu bylo využito i tzv. Didotova měrného systému¹². Měření bylo prováděno opakovaně, abychom omezili možnost chyby a dosáhli, co nejpřesnějších výsledků.

8.6 Výzkumný vzorek analyzovaných čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Výzkumný vzorek analyzovaných čítanek se odlišuje od výzkumného vzorku analyzovaných čítanek, který jsme použili v průzkumu mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ ve vybraných školách Olomouckého kraje a kraje Hlavní město Praha. Zaměřili jsme se pouze na čítanky – učebnice. Záměrně jsme pominuli možnost analyzovat pracovní sešity a metodické příručky pro učitele k čítankám pro 2.

stupeň ZŠ. Stratifikovaným výběrem jsme vybrali ucelené čítankové řady z nakladatelství:

- Alter.
- Fortuna.
- Prodos.
- MOBY DICK.
- Nová škola.
- Fraus.
- Tripolia.
- SPN – nové vydání.
- SPN – staré vydání.
- Scientia.
- Dialog.
- SPL-Práce.
- soubor učebnic Literární výchovy Vladimíra Nezkusila.²³

8.7 Analyzované ergonomické a typografické parametry

Pro další analýzu jsme využili ergonomických parametrů zmiňovaných Janem Průchou (1998) a také vlastních zkušeností z práce nakladatelského redaktora. Vybrali následující ergonomické a typografické parametry:

- formát,
- vazba,
- rozsah stran,
- barevnost,
- papír,
- typ, velikost a barva základního písma,
- typ, velikost a barva titulkového písma,
- typ, velikost a barva poznámkového písma,
- šířka sloupců a velikost řádkování.

---

²³ Pro identifikaci a další práci s jednotlivými ucelenými čítankovými řadami jsme opět zvolili názvy nakladatelství, kde byly čítanky vydány. U souboru učebnic Literární výchovy Vladimíra Nezkusila vydaného nakladatelstvím Fortuna uvádíme jako identifikátor příjmení autora.

8.8 Zpracování dat výzkumu

Ke zpracování dat výzkumu jsme sestavili tabulky. Na základě studia odborné literatury a východisek v teoretické části práce i vlastní redakční praxe jsme určili skupinu parametrů, které chceme sledovat. Použili jsme metod opakovaného měření pravítkem i typografickým pravítkem i metody obsahové analýzy. Naměřené hodnoty uvádíme v milimetrech nebo typografických bodech.²⁴ Přítomnost daného parametru ve zkoumaném vzorku značíme symbolem +. Nepřítomnost parametru znamená políčko prázdné. Pro porovnávání výsledků šetření v jednotlivých ročnících 2. stupně ZŠ využíváme i metod komparace.

8.9 Výsledky výzkumu

Vybraný vzorek čítanek pro 2. stupeň ZŠ jsme pro účely dalšího zpracování rozdělili na jednotlivé ročníky.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 6. ročník ZŠ

Tabulka č. 29: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 6. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola			+					+	
Fraus		+					+		
Tripolia	+							+	
SPN – n. v.			+				+		
SPN – st. v.	+						+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
SPL-Práce	+						+		
Nezkusil 6. a 7. r.	+						+		
Celkem	8	1	3	0	1	0	9	4	0

²⁴ Viz podrobněji typografická a ergonomická východiska v teoretické části práce.

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN – nové a staré vydání
9. Scientia
10. Dialog
11. SPL-Práce
12. Nezkusil pro 6. a 7. ročník ZŠ

Polygrafické formáty:

A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité rozměrové odchylky vytvářené nastavením ořezu knižního bloku; nebývají nahodilé, buď souvisejí s výchozím formátem použitých výrobních archů papíru, nebo jsou záměrem grafického úpravce a plní tak určitou estetickou funkci).

Knižní vazby:

V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Existují i další knižní vazby, ale ve zkoumaném vzorku se nevyskytují.

Interpretace

Mezi čítankami pro 6. ročník ZŠ převažují publikace ve formátu A5. Tento formát je nejen mezi čítankami trvale oblíbený. Domníváme se, že je to způsobeno tím, že tento formát u veřejnosti nejlépe naplňuje představu podoby knihy. Je tudíž projevem jistého konzervatismu. Formát A4 se ve sledovaném souboru vyskytl pouze u *čítanek z nakladatelství Fraus*. Na druhém místě v pomyslném žebříčku oblíbenosti mezi

čítankami pro 6. ročník se umístil formát B5, který je určitým velikostním kompromisem mezi formáty A5 a A4. Nabízí větší plochu strany a větší pohodlí při čtení. Tyto výhody bychom mohli přisoudit i zmíněnému formátu A4. Navíc větší formát učebnice poskytuje více možností pro propojení textu s ilustracemi a využití různých grafických prvků ozvláštňujících učivo. Domníváme se proto, že postupný příklon k větším formátům učebnic by mohl být příspěvkem k jejich zkvalitnění.

Reprezentantkami atypického formátu v analyzovaném souboru jsou čítanky z nakladatelství Prodos. Použití netradičního formátu podle našeho názoru slouží k ozvláštění této řady učebnic a ke zvýšení její atraktivity na učebnicovém trhu. Jiná věc je funkčnost použitého formátu, a ta není podle našeho názoru vyšší, oproti formátům klasickým. U použitých vazeb převažuje vazba V2 – tedy brožovaná lepená knižní vazba s měkkými deskami. Používaná lepidla jsou kvalitnější a trvanlivější, než tomu bylo dříve. Proto se již téměř stírá rozdíl v odolnosti mezi vazbou brožovanou a pevnou (V8). Pevná vazba sice stále v povědomí lidí představuje podobu „pravé knihy“, ale brožované vazby jsou výrobně lacinější a jsou navíc lehčí. Školy při nákupu brožovaných učebnic ušetří a žáci mají lehčí školní tašky.

Různé spirálové vazby spíše vyhovují velmi malým počtům vydaných exemplářů. Knihy takto vázané jsou méně trvanlivé, hůře se s nimi manipuluje a hlavně jsou mnohem dražší.

Volné listy v přebalech se více hodí pro doplňkovou učební pomůcku. Výhodou je možnost pracovat soustředěně pouze s vybraným konkrétním listem. Nevýhodou je nebezpečí poztrácení jednotlivých listů.

Tabulka č. 30: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 6. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68 +	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+		+	
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN – n. v.			+			+		+	
SPN – st. v.			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
SPL-Práce			+			+		+	
Nezkusil 6. a 7. r.			+		+			+	
Celkem	0	0	13	1	3	9	0	11	2

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1 a V2, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bezdrěvý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

Rozsah byl u všech analyzovaných čítanek pro 6. ročník ZŠ více než 100 stran. Podle nastavených kritérií se jedná o rozsáhlejší knihu. Sestavovatelé čítanek raději volí větší rozsah čítanky, což znamená více možností pro výběr konkrétního textu. Uvědomujeme si, že tento parametr mohl být nastaven přesněji tak, aby poskytoval lepší výsledky. Pro nás má tento parametr charakter pouze doplňující. a ilustrativní.

Barevnost tisku vnitřní části knihy významně rozšiřuje možnosti využití ilustrací a barevného odlišení jednotlivých částí textu, využití barevných podkladových ploch

apod. Mezi čítankami pro 6. ročník ZŠ jednoznačně převažuje plně barevný tisk. Ve dvou čítankách pro 6. ročník ZŠ jsme objevili i dvoubarevný tisk – k černé je přidávána jedna další barva. U *čítanky pro 6. ročník základní školy z nakladatelství Fortuna* jsme objevili černobílý tisk – jednobarevný tisk. Dvoubarevné i jednobarevné provedení tisku nemusí znamenat nižší předpoklady pro vnímání textu, je však pravda, že větší barevnost stránek učebnice zvyšuje její přitažlivost a umožňuje širší využití dalších žádoucích podnětů.

V případě druhu použitého papíru pro vnitřní text převažuje u čítanek pro 6. ročník základní školy bezdřevý ofsetový papír, který je podle našich poznatků pro knihy užíván nejčastěji. Jednak jeho kvalita (pevnost, stabilita, nasákavost) v současnosti je natolik dobrá, že umožňuje i slušnou kvalitu barevného tisku, jednak je cenově výhodný. Cena papíru rozhodným způsobem ovlivňuje výrobní cenu knihy.

U knih, kde se předpokládá větší množství ilustrací a klade se vyšší důraz na jejich lepší tiskovou kvalitu, (zejména to platí u fotografií), nebo je záměrem dosáhnout celkově exkluzivnějšího vzhledu publikace, použijí nakladatelé obvykle křídový papír, který je v těchto případech vhodnější a lepší. Křídový papír má jiný typografické vlastnosti, má jinou savost barev, má vyšší gramáž i vyšší cenu na trhu, což se promítá i do ekonomických nákladů na publikaci a výslednou prodejní cenu každé knihy. Vzrůstající nároky na učebnice, kvalitu tisku jejich verbální i nonverbální složky nutí grafické úpravce a nakladatele využívat křídový papír častěji i v oblasti tisku učebnic. Přesto v tomto segmentu knižní produkce mají učebnice na křídovém papíře určitý „punc exkluzivity“, což potvrdil i náš výzkum. Svou roli jistě sehrává nejen jejich vyšší cena, ale rovněž i větší hmotnost, která by u učebnic měla být sledována.

Tabulka č. 31: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 6. ročník ZŠ

Písmo	Základní			titulkové			poznámkové		
	Čítanka	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN – n. v.	T	10		T	12	+	T	8	
SPN – st. v.	T	10		T-verz.	12	+	T-kurz.	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	
SPL-Práce	A-kurz.	10		A-kurz.	12	+	T	10	
Nezkusil 6. a 7. r.	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratky: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky (velká písmena); kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

Dalším předmětem našeho zájmu a výzkumu je typ velikost a barva písma v čítankách pro 6. ročník ZŠ. Všechny tyto důležité ergonomické a typografické parametry ovlivňují úspěšnost učebnice v praxi. Typ, velikost i barva písma zejména ovlivňuje čitelnost textu a v důsledku toho i kvalitu výuky a míru naplnění funkcí učebnice.

Pro účely další analýzy jsme si rozdělili písmo do tří kategorií: písmo základní, písmo titulkové a písmo poznámkové. U každé z kategorií jsme se zaměřovali na parametry: typ písma, barva písma a velikost písma. Všechna měření byla provedena pomocí typometrického pravítka.

Ve všech analyzovaných *čítankách pro 6. ročník ZŠ* grafický úpravce použil typu písma Times New Roman, a to pro písmo titulkové, základní i poznámkové. Výsledek u písma základního je očekávaný a pochopitelný, protože písmo Times New Roman je písmo patkové, dobře čitelné a pro knihy všech žánrů podle našich zkušeností nejvíce užívané. U titulkového písma je však použití stejného písma, v tomto případě Timesu, problematičtější. K tomuto je níže uvedena podrobnější argumentace. U *čítanek pro 6. ročník z nakladatelství Tripolia* bylo jako v jediném případě použito pro zvýraznění a odlišení titulků použito verzálek (velkých písmen). U poznámkového písma ~~užitého~~ v *čítankách z nakladatelství Prodos* bylo použito kurzívy. Ta je vhodná zejména pro kratší texty a dobře slouží k jejich zvýraznění či odlišení.

Ve všech *čítankách pro 6. ročník* bylo užit pro základní písmo a poznámky pouze písmo černé barvy. Jen ve dvou případech byla použita barva u titulků (Moby Dick a Nová škola). Můžeme to hodnotit zejména u barevných *čítanek* jako nedostatečné využití možností celobarevného tisku. Je sice pravda že používání barevného tisku u delších textů bývá na úkor dobré čitelnosti, ale u kratších textů jako jsou např. poznámky či titulky naopak mohou stránky učebnice zpestřovat. Podmínkou však je zvolení barev, které vytvářejí dostatečný kontrast s bílou plochu papíru (např. červená nebo tmavší odstíny modré a zelené).

Velikost základního písma se v *čítankách pro 6. ročník* pohybuje v rozmezí 10–12 bodů. Očekávali jsme, že převažující velikost písma u základního textu bude velikost 12 bodů, která je mezi typografy obecně považována za velikost základní. Provedená měření ukázala, že mírně převažující velikostí základního písma v *čítankách pro 6. ročník* je 10 bodů. Naměřené výsledky jsou do jisté míry překvapivé, zejména proto, že jde o učebnice pro ještě malé ne zvlášť zkušené čtenáře. Úpravci a vydavatelé příslušných *čítanek* pravděpodobně předpokládají, že písmo velikosti 10 bodů je pro žáky 6. ročníku ZŠ ještě dobře čitelné. Nabízí se však ještě další vysvětlení. Může jít o důsledek snahy do učebnic vměstnat co nejvíce textu, a to tak, aby to co nejméně rozšiřovalo počet stran, což má pochopitelně vliv na cenu knihy. Podle našeho názoru by ale na prvním místě měly být upřednostňovány potřeby žáků.

U velikosti titulkového písma je už větší rozptyl hodnot. Titulek sděluje název díla, někdy dokonce ve stručnosti obsahuje i jeho obsah a význam. Plní i významnou orientační funkci. Proto bývá předsazen před ostatní text a zvýrazněn, aby na první pohled upoutal pozornost čtenáře, a to přinejmenším větším formátem písma. Titulek může svým provedením text ozvláštnit, zvýraznit, odlišit, čtenáře doslova k textu přilákat. Měl by být jedním z jednotlicích a určujících prvků grafické úpravy každé knihy. Má významnou estetickou funkci. Pro titulky je možné zvolit i specifické druhy písma – kaligrafická nebo zdobná písma. Hlavní zřetel by ale při výběru titulkového písma měla být jeho snadná čitelnost. Z naší analýzy je patrné, že úpravci námi sledovaných čítanek si s titulky příliš hlavu nelámali a zvolili tu nejjednodušší cestu – stejné písmo, jako u základního textu, jenom nepatrně větší a tučně.

Jak jsme prezentovali už v teoretické části práce, existuje ~~nepsané~~ pravidlo, uplatňované generacemi sazečů a knižních grafiků, že velikost titulku, titulkového písma by měla být minimálně o dva body vyšší, než je velikost základního písma. Naopak velikost poznámkového písma má být minimálně o dva body nižší, než je velikost základního písma. Dvoubodový rozdíl ve velikosti písma je většinou okem bezproblémově postřehnutelná. Tato pravidla nejsou v některých sledovaných čítankách respektována. Za krajnost v tomto směru považujeme použití až příliš malého textu pro poznámky, jako je tomu u *čítanek pro 6. ročník ZŠ z nakladatelství Alter, kde je* poznámkové písmo o čtyři body menší, než je velikost písma základního. Písmo o velikosti 8 bodů považujeme pro žáky 6. ročníků za nevhodné – na hranici čitelnosti.

U *čítanek pro 6. ročník ZŠ z nakladatelství Fortuna, Fraus, Nová škola a Dialog* je velikost titulkového písma shodná s velikostí základního písma. Tento jev je pro nás neočekávaný, protože odporuje běžně užívaným zvyklostem při grafické úpravě tiskovin. U *čítanek pro 6. ročník z nakladatelství Prodos* je velikostní rozdíl mezi titulkovým, základním a poznámkovým písmem nejvyšší a nejvíce odpovídá běžně užívaným velikostem titulkového písma. Titulky jsou u těchto čítanek dostatečně zvýrazněné. Vezmeme-li navíc v úvahu i zvolený specifický formát celé ucelené řady, využití psacího písma a použití dalších grafických prvků, můžeme grafickou úpravu celé této ucelené řady čítanek označit jako velmi nápaditou.

Velikost poznámkového písma se v *čítankách pro 6. ročník ZŠ* vyskytuje v rozmezí 8–10 bodů. Až na výjimky je menší oproti základnímu textu. Tam, kde bylo použito velikostně shodné písmo, byly poznámky odlišeny jinými grafickými prostředky. A až

na zmíněné použití osmi bodového písma, nevidíme v úpravě textů poznámek větší problémy.

Tabulka č. 32: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 6. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	130	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN – n. v.	130	12
SPN – st. v.	112	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12
SPL-Práce	125	12
Nezkusil 6. a 7. r.	112	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu. Klasické novinové a knižní sloupce textu mají řádky obsahující 30–70 znaků. Takové řádky jsou považovány za nejčitelnější. Nad 80 znaků se řádek stává obtížně čitelný.

Řádkování, přesněji řádkový proklad – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu. Řádkový proklad by měl podle typografických zvyklostí činit 122 % velikosti písma. Velikost řádkového prokladu pro písmo 9–12 bodů je obvykle o 2 body větší než velikost písma, ale může být i větší. Větší řádkový proklad potřebují především menší stupně písma kvůli čitelnosti a vedení čtenářova oka, dále pak verzálová sazba a dlouhé řádky, aby nám oko při sledování dlouhého řádku nepřeskakovalo na další řádek.

Interpretace

Délka řádků i velikost řádkování jsou významnými typografickými i ergonomickými parametry, které přímo ovlivňují čitelnost, čtivost a učení z textu. Velikost řádkování se určuje v závislosti na druhu vydávané publikace, formátu, který určuje velikost potištěné plochy a také v závislosti na velikosti základního písma připravované knihy. To vše rozhoduje grafický úpravce na základě svých zkušeností a dovedností. Učitelé a žáci už pracují s hotovými tištěnými učebnicemi, kde není možné tyto parametry měnit. V poslední době se na náš učebnicový trh dostává řada tzv. elektronických a multimediálních učebnic, kde už si každý zájemce a uživatel, který si knihu zakoupí může upravovat velikost základního písma i velikost řádkování konkrétního textu podle vlastních potřeb. Přestože oficiální v minulosti platné typografické normy byly bez náhrady zrušeny, existují určitá pomocná kritéria, kterými se grafičtí úpravci mohou řídit. Je možné použít i vzorců typometrického měrného systému, které jsme uvedli v teoretické části práce.

Odborník na počítačovou typografii Václav Dančo (1995, s. 120) uvádí pro formáty A 4 a A 5 tyto doporučené rozměry sazby: „*A4 – šířka řádku 167 mm; A5 – 113 mm.*“ Tyto rozměry řádků jsou vstřícné ke čtenáři a neunavují tolik jeho oči.

Při porovnání šířek řádků ve sledovaných čítankách s doporučenými rozměry spatřujeme, že typografové se snažili dodržovat možnosti jednotlivých formátů. U formátu A5 jsou řádky široké 110–113 mm, u formátu A4 je to 130 mm. U čítanek z nakladatelství Prodos odpovídá šířka řádků zvolenému atypickému formátu. Tomu nelze co vytknout.

Velikost uplatněného řádkování je v rozmezí 12–14 bodů. Řádkování však musíme posuzovat ve vztahu k velikosti písma. Při porovnání údajů o velikosti písma a řádkování zjistíme následující (zlomek vyjadřuje poměr velikosti písma/řádkování): Alter – 12/13, Fortuna – 10/13, Prodos – 12/16, Moby Dick – 10/13, Nová škola – 12/14, Fraus – 12/12, Tripolia 10/14, SPN – 10/12, Scientia – 10/13, Dialog – 10/12. Ze zjištěného plyne, že většinu jsou výše zmíněná pravidla uplatňována. Výjimkou jsou učebnice z produkce nakladatelství Fraus, u nichž je řádkování (12/12) pro dětského čtenáře nevhodné. U čítanek z nakladatelství Prodos je zvolená velikost základního písma 12 a velikost řádkování 16 nespornou zárukou lepší čitelnosti textu. Ze zjištěných poznatků vyplývá doporučení směřující ke zkvalitnění formální stránky čítanek – při grafické úpravě textu by postačovalo dbát známá a běžně respektovaná pravidla pro sazbu knih.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 7. ročník ZŠ

Tabulka č. 33: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 7. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola			+					+	
Fraus		+					+		
Tripolia	+						+		
SPN – n. v.			+				+		
SPN – st. v.	+						+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
SPL-Práce	+						+		
Nezkusil 6. a 7. r.	+						+		
Celkem	8	1	3	0	1	0	10	3	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN – nové a staré vydání
9. Scientia
10. Dialog
11. SPL-Práce
12. Nezkusil pro 6. a 7. ročník ZŠ

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Typografické a ergonomické parametry formát a vazba u *čítanek pro 7. ročník ZŠ* se prakticky neliší od *čítanek pro 6. ročník ZŠ*. Mírně převažuje užití formátu A5. Četnost zastoupení jednotlivých formátů se nezměnila. Shoda mezi parametry u *čítanek v 6. a 7. ročníku ZŠ* ukazuje na jednoznačnou spřízněnost mezi těmito dvěma ročníky a záměry autorů i nakladatelů, ať už se jedná o způsob uspořádání textů, použité grafické prvky i celkovou formální podobu *čítanek*.

Shoda mezi *čítankami pro 6. a 7. ročník ZŠ ze stejného nakladatelství* panuje i ve výběru druhu vazby. Jedinou změnou je vydání *čítanky pro 7. ročník ZŠ* z nakladatelství Tripolia už ne v pevné vazbě, ale ve vazbě V2 (brožované). Jak již bylo zmíněno, díky rozvoji technologie výroby i kvality použitých lepidel a papíru už mají knihy s brožovanou vazbou téměř stejnou životnost a kvalitu, jako mají vazby pevné. Další výhodou je její nižší hmotnost a o něco nižší výrobní cena.

Pro pevnou vazbu zase hovoří spíše psychologická hlediska. Pro mnoho lidí je pevná vazba symbolem opravdové knihy.

Tabulka č. 34: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 7. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68 +	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+		+	
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN – n. v.			+			+		+	
SPN – st. v.			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
SPL-Práce			+			+		+	
Nezkusil 6. a 7. r.			+		+			+	
Celkem	0	0	13	1	3	9	0	11	2

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bezdrěvý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

Rozsah stran vnitřní části knihy u *čítanek pro 7. ročník ZŠ* je u všech vyšší než 100 stran. Tento parametr je z hlediska našeho výzkumu pouze orientační.

Shoda mezi grafickou úpravou čítanek pro 6. i 7. ročník ZŠ z jednotlivých nakladatelství se projevuje i v parametrech barevnosti a použitého papíru. Jednoznačně je preferován čtyřbarevný tisk a použití bezdrěvého ofsetového papíru na zhotovení

vnitřní části knihy. Nakladatelství dodržují stanovanou grafickou úpravu v čítankách pro 6. i 7. ročník ZŠ.

Pro hodnocení zvolených typografických a ergonomických parametrů u sledovaných čítanek pro 7. ročník ZŠ platí stejnou měrou vše, co bylo uvedeno u čítanek pro 6. ročník ZŠ.

Tabulka č. 35: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 7. ročník ZŠ

Čítanka	základní			titulkové			poznámkové		
	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN – n. v.	T	10		T	12	+	T	8	
SPN – st. v.	T	10		T-verz.	12	+	T-kurz.	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	
SPL-Práce	A-kurz.	10		A-kurz.	12	+	T	10	
Nezkusil 6. a 7. r.	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratk: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

Předpokládali jsme, že ve sledovaných parametrech týkajících se typu, velikosti a barvy písma budou mezi čítankami pro 6. a 7. ročník ZŠ z jednoho nakladatelství statisticky zaznamenatele rozdíly. Vycházeli jsme z toho, že grafická úprava čítanek, bude reflektovat osobnostní vývoj a rozvoj-čtenářských dovedností i zkušeností žáků. Očekávali jsme, především, že u čítanek pro 6. ročník bude užito větší písmo než u čítanek pro 7. ročník ZŠ.

To se nepotvrdilo. Výsledky měření a pozorování naopak ukazují jednoznačnou shodu v námi sledovaných parametrech u analyzovaných čítanek pro 6. a 7. ročník ZŠ v rámci ucelené řady čítanek z jednoho nakladatelství.

V čítankách pro 7. ročník ZŠ rovněž dominuje užití písma Times New Roman jako písma základního i titulkového a poznámkového. Doplnková barva ke standardní barvě černé se využívala pouze u písma titulkového, a to pouze v *čítankách pro 7. ročník ZŠ z nakladatelství Moby Dick, Nová škola a SPN*.

Z toho, že se nezměnily parametry sazby čítanek oproti čítankám pro 6. ročník ZŠ, usuzujeme, že grafičtí úpravci nepovažovali rozdíly mezi čtenářskými potřebami žáků v 6. a 7. ročníku za podstatné, nebo se těmito problémy autoři čítanek ani příslušní nakladatelští pracovníci nezabývali.

Tabulka č. 36: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 7. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	130	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN – n. v.	130	12
SPN – st. v.	112	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12
SPL-Práce	125	12
Nezkusil 6. a 7. r.	112	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Analýza parametrů šířky sloupců a užitého řádkování (řádkového prokladu) v *čítankách pro 7. ročník ZŠ* proběhla za stejných podmínek, stejným způsobem opakovaného měření, jako proběhla analýza čítanek pro 6. ročník ZŠ. Šířka sloupců (délka řádků) se odvíjí od použitého formátu i velikosti základního písma užitě v učebnici. Předpokládali jsme, že i šířka sloupců a velikost řádkového prokladu se bude měnit v závislosti na věku žáka (čtenáře), jeho čtenářských dovednostech a zkušenostech. Očekávali jsme, že u čítanek pro 6. ročník budou řádky kratší a proklad větší. Tento předpoklad se nepotvrdil. Je sice pravda, že pro délku řádky je limitující

formát knihy – šířka knižního bloku, ale dostatečný prostor pro uzpůsobení šířky řádku skýtá volba šířky okrajů, zalomení obrázku do textu apod. Pro velikost řádkování (řádkového prokladu) formát knihy není limitní. Konečné výsledky měření jsou shodné. Mezi grafickou úpravou ve sledovaných typografických a ergonomických parametrech nejsou statisticky významné rozdíly.

Podle našeho názoru formát učebnic, použité druhy písma a shodné grafické prvky, jednotná podoba titulků jsou dostatečnými nástroji pro vytvoření sjednoceného vzhledu učebnic v příslušné ucelené řadě. Ale rozdílná velikost písma a řádkování základního písma jednotný vzhled nenarušuje.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 8. ročník ZŠ

Tabulka č. 37: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 8. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola		+					+		
Fraus		+					+		
Tripolia	+						+		
SPN – n. v.			+				+		
SPN – st. v.	+						+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
SPL-Práce	+						+		
Nezkusil 8. r. I.	+						+		
Nezkusil 8. r. II.	+						+		
Celkem	9	2	2	0	1	0	12	2	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN – nové a staré vydání
9. Scientia
10. Dialog.
11. SPL-Práce
12. Nezkusil 8. r. I. a II.

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Mezi *čítankami pro 8. ročník ZŠ* převažují čítanky klasického „sešitového“ formátu A5. Nejčastěji volená vazba je V2. Nejviditelnější změna koncepce formální i obsahové nastala u *čítanky pro 8. ročník ZŠ z nakladatelství Nová škola*. Nakladatelství opustilo formát B5 a vsadilo na formát A4, který poskytuje více prostoru pro verbální i nonverbální složky čítanky. Tato změna souvisí s celkovou změnou koncepce celé čítankové řady. Proměnu zaznamenal i druh použité vazby u této čítankové řady. Nakladatelství Nová škola vsadilo v 8. i 9. ročníku vazbu V2 (brožovanou vazbu), místo předešlé V8 (pevné vazby).

Další nakladatelství dodržují typ vazby i formát, který uplatňovala u *čítanek pro 6. i 7. ročník ZŠ*.

Tabulka č. 38: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 8. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68 +	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+			+
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN – n. v.			+			+		+	
SPN – st. v.			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
SPL-Práce			+			+		+	
Nezkusil 8. r. I.			+	+				+	
Nezkusil 8. r. II.			+	+				+	
Celkem			14	3	2	9		11	3

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obv. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bez dřevý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

U všech čítanek pro 8. ročník ZŠ je vnitřní rozsah textu větší než 100 stran. Současnému trendu odpovídá užití čtyřbarevného tisku. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ z nakladatelství Fortuna* stále zůstává černobílá. I v 8. ročníku ZŠ trvá využívání doplňkové barvy u čítanek z nakladatelství *Moby Dick* a z nakladatelství *Tripolia*.

Čítanky pro 8. ročník jsou převážně vytištěny na pro polygrafii nejvíce využívaném bezdřevém ofsetovém papíře. Jediná změna v ucelených čítankových řadách jednotlivých nakladatelství nastala u *čítanky z nakladatelství Nová škola*. Změna autorského přístupu přinesla této čítance nejen změnu uspořádání textů v čítance, ale také změnu formátu čítanky, změnu druhu vazby a v neposlední řadě i lepší papír. Použitý křídový papír je sice vhodnější k reprodukci uměleckých děl, ilustrací původních i převzatých a fotografií, ale kvalitnější ofsetový papír dnes rovněž umožňuje slušnou kvalitu reprodukce ilustrací a je na druhou stranu levnější a lehčí.

Tabulka č. 39: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 8. ročník ZŠ

Písmo	základní			titulkové			poznámkové		
	Čítanka	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN – n. v.	T	10		T	12	+	T	8	
SPN – st. v.	T	10		T-verz.	12	+	T-kurz.	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	
SPL-Práce	A-kurz.	10		A-kurz.	10	+	T	10	
Nezkusil 8. r. I.	T	10		T-verz.	10		T	8	
Nezkusil 8. r. II.	T	10		T-verz.	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratk: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

Ani u *čítanek pro 8. ročník ZŠ* nejsou zjištěné výsledky výzkumu překvapivě odlišné. Grafická úprava se statisticky významně neodchyluje od nastaveného trendu v *čítankách pro 6. a 7. ročník ZŠ*. Stále dominuje užití písma Times New Roman u písma základního, titulkového i poznámkového.

Předpokládali jsme, že ve sledovaných parametrech týkajících se typu, velikosti a barvy písma budou mezi čítankami pro 6. a 7. a 8. ročník ZŠ určité rozdíly, že tyto rozdíly budou zohledňovat vývoj žáka – čtenáře. Očekávali jsme, že u čítanek pro mladší žáky bude užito větší písmo. Porovnáním čítanek pro různé ročníky ale zjišťujeme, že těmito problémy se autoři a vydavatelé čítanek nezabývali.

Velikost základního písma se v čítankách pro 8. ročník opět pohybuje v rozmezí 10–12 bodů. Nejčastěji je použito pro základní text písmo velikosti 10 bodů.

Tuto velikost písma považujeme i v učebnici pro 8. ročník spíše vhodnou pro poznámky, kdežto za optimální bychom považovali písmo velikosti 12 bodů, jak je tomu např. v čítankách z produkce nakladatelství Alter, Prodos, Nová škola a Fraus.

K volbě velikosti titulkového písma máme výhrady u většiny sledovaných čítanek, jak jsme se o tom již opakovaně výše zmínili. Zvláště u čítanek pro 8. ročník ZŠ z nakladatelství Fortuna, Fraus a Dialog, kde je velikost titulkového písma shodná s velikostí základního písma. Naše výhrady neplatí pro užití stejné velikosti písma u písma titulkového i základního u čítanky pro 8. ročník z nakladatelství Nová škola. K odlišení a vyznačení titulků zde slouží verzálky a navíc v barevném provedení.

Nejlépe odpovídá běžně užívaným pravidlům velikost titulkového písma u čítanek z nakladatelství Prodos.

Tabulka č. 40: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 8. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	170	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN – n. v.	130	12
SPN – st. v.	112	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12
SPL-Práce	125	12
Nezkusil 8. r. I.	112	12
Nezkusil 8. r. II.	112	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Délka řádů i velikost řádkování (řádového prokladu) se v čítankách pro 8. ročník odpovídá schématu grafické úpravy, jak byla uplatněna v čítankách pro 6. a 7. ročník. K šířce řádků nemáme výhrady, respektují šířku knižního bloku.

Velikost řádkování je u sledovaných čítanek v rozmezí 12–14 bodů, výjimku tvoří opět čítanka nakladatelství Prodos, kde je řádkování o velikosti 16 bodů. Řádkování posuzujeme ve vztahu k velikosti písma. Při porovnání údajů o velikosti písma a řádkování zjistíme, že pravidlo hovořící o tom, že titulky by měly být minimálně o dva body větší, než velikost základního písma, je většinou dodržováno. Neplatí to pro čítanky nakladatelství Fraus, u nichž je řádkování stejně velké, jako je velikost písma.

Pozitivní proměnu jsme zaznamenali u sazby v *čítance pro 8. ročník z nakladatelství Nová škola*. Nový formát čítanky umožnil užití větší velikosti řádkového prokladu, a to odpovídá i zvětšení délky řádku. Naměřené výsledky je možné a zajímavé porovnat s konkurenční *čítankou z nakladatelství Fraus*, která je stejného formátu, ale její sazba je o poznání hutnější a obtížněji čitelná.

Pro hodnocení zvolených typografických a ergonomických parametrů u sledovaných čítanek pro 8. ročník ZŠ platí stejnou měrou vše, co bylo uvedeno u čítanek pro 6. a 7. ročník ZŠ.

Analýza zvolených typografických a ergonomických parametrů u vybraných čítanek pro 9. ročník ZŠ

Tabulka č. 41: Formát a vazba u analyzovaných čítanek pro 9. ročník ZŠ

Čítanka	Formát					Vazba			
	A5	A4	B5	B4	Jiný	V1	V2	V8	Jiná
Alter			+				+		
Fortuna	+						+		
Prodos					+		+		
Moby Dick	+							+	
Nová škola		+					+		
Fraus		+					+		
Tripolia	+						+		
SPN – n. v.			+				+		
SPN – st. v.	+						+		
Scientia	+						+		
Dialog	+							+	
SPL-Práce	+						+		
Nezkusil 9. r. I.	+						+		
Nezkusil 9. r. II.	+						+		
Celkem	9	2	2	0	1	0	12	2	0

Vysvětlivky:

Seznam analyzovaných čítanek – podle nakladatelství

1. Alter
2. Fortuna
3. Prodos
4. MOBY DICK
5. Nová škola
6. Fraus
7. Tripolia
8. SPN – nové a staré vydání
9. Scientia
10. Dialog
11. SPL-Práce
12. Nezkusil 9. r. I. a II.

Formát A5 = 148x210 mm, A4 = 210x297 mm, B5 = 176x250 mm, B4 = 250x353 mm (mohou existovat určité menší rozměrové odchylky způsobené ořezem).

Vazba V1 – brožovaná (sešit), listy jsou spojeny sponkami ve hřbetu.

Vazba V2 – brožovaná, lepená knižní vazba s měkkými deskami.

Vazba V8 je klasická šitá vazba s tvrdými knižními deskami.

Jiná vazba – např. spirálová vazba, volné listy v přebalu apod.

Interpretace

Jednotnost ucelené koncepce je zcela zřetelná i u *čítanek pro 9. ročník ZŠ*. Čítanky pro 8. a 9. ročník z jednotlivých nakladatelství spolu korespondují. Každé nakladatelství se snaží dodržovat stanovené parametry, aby byla celá řada snadněji identifikovatelná. Mezi *čítankami pro 9. ročník ZŠ* převažuje užití formátu A5 a preference brožované vazby V2.

Již zmíněné pozitivní změny u čítanky pro 8. ročník z nakladatelství Nová škola se rovněž projeví u čítanky, kterou toto nakladatelství vydalo pro 9. ročník. S větším formátem knihy (A4) se zvětšil prostor pro sazbu, která proto může být vzdušnější a čtenářsky přívětivější.

Tabulka č. 42: Rozsah stran, barevnost a papír v analyzovaných čítankách pro 9. ročník ZŠ

Čítanka	Rozsah stran			Barevnost				Papír	
	do 64	68 +	100 +	ČB	2B	4B	Jiná	BO	KŘ
Alter			+			+			+
Fortuna			+	+				+	
Prodos			+			+		+	
Moby Dick			+		+			+	
Nová škola			+			+			+
Fraus			+			+			+
Tripolia			+		+			+	
SPN – n. v.			+			+		+	
SPN – st. v.			+			+		+	
Scientia			+			+		+	
Dialog			+			+		+	
SPL-Práce			+			+		+	
Nezkusil 9. r. I.			+	+				+	
Nezkusil 9. r. II.			+	+				+	
Celkem	0	0	14	3	2	9	0	11	3

Vysvětlivky:

Rozsah stran vnitřní části knihy – do 64 stran obvykle. u brožur s vazbou V1, 100 a více stran je považováno za rozsáhlejší knihu.

Barevnost tisku vnitřní části knihy – ČB (černobílý tisk anebo jiný jednobarevný), 2B (dvoubarevný tisk), 4B (plně barevný tisk s využitím modré, červené, žluté a černé barvy).

Papír použitý na zhotovení vnitřní části knihy – BO (bezdrěvý ofsetový papír), KŘ (křídový papír).

Interpretace

Rozsah stran všech čítanek pro 9. ročník ZŠ je více než 100 stran. Tyto výsledky jsme očekávali. Předpokládáme, že čítanka pro 9. ročník bude obsahově rozsáhlejší. Protože se jedná o závěrečný ročník základní školy, předpokládali jsme i větší rozsah opakování a procvičování teorie literatury.

Použití čtyřbarevného tisku je dnes takřka nutností. Až na tři výjimky jsou ostatní sledované čítanky v celobarevném provedení. Jako konkurenční výhoda se může jevit použití křídového papíru umožňující velmi kvalitní reprodukce uměleckých děl. Tyto ambice mají čítanky z nakladatelství *Alter*, z nakladatelství *Fraus* i z nakladatelství *Nová škola*. Převažuje však použití již vyzkoušeného materiálu – bezdřevého ofsetového papíru.

Tabulka č. 43: Typ, velikost a barva písma v analyzovaných čítankách pro 9. ročník ZŠ

Čítanka	základní			titulkové			poznámkové		
	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva	typ	velikost	barva
Alter	T	12		T	14		T	8	
Fortuna	T	10		T	10		T	8	
Prodos	T	12		T	22		T-kurz.	10	
Moby Dick	T	10		T	14	+	T	10	
Nová škola	T	12		T	12	+	T	10	
Fraus	T	12		T	12		T	10	
Tripolia	T	10		T-verz.	12		T	8	
SPN – n. v.	T	10		T	12	+	T	8	
SPN – st. v.	T	10		T-verz.	12		T-kurz.	8	
Scientia	T	10		T	14		T	10	
Dialog	T	10		T	10		T	8	
SPL-Práce	A-kurz.	10		A-kurz.	10	+	T	10	
Nezkusil 9. r. I.	T	10		T	10		T	8	
Nezkusil 9. r. II.	T	10		T	10		T	8	

Vysvětlivky:

Základní písmo – písmo použité v knize na tisk běžného textu.

Titulkové písmo – písmo použité pro titulky jednotlivých ukázek literárních děl.

Poznámkové písmo – písmo použité pro pomocné texty určené ke čtení dětem. Do poznámkového písma zahrnujeme všechny poznámky a vysvětlivky obtížných slov, uvedení správné výslovnosti i další doplňující texty mimo hlavní text.

Typ písma – použité fonty (Times, Arial atd.). Pro snadnější orientaci a vyhodnocení dat výzkumu používáme zkratky: T = Times New Roman; A = Arial; verz. = verzálky; kurz. = kurzíva.

Velikost písma – vyjádřena v bodech.

Barva písma – zda je mimo černé barvy použita i jiná barevnost písma.

Interpretace

V čítankách pro 9. ročník ZŠ se používají byly použity stejné typografické postupy jako u čítanek pro 6., 7. a 8. ročník. Výsledky měření se shodují. Grafická úprava je často jednotná pro celou ucelenou řadu. Dominantním typem písma zůstává Times New Roman. Velikost základního písma se pohybuje v rozmezí 10–12 bodů. U *čítanek pro 9. ročník ZŠ* z nakladatelství Nová škola, Fraus a Dialog je velikost titulkového písma a základního písma je shodná. Nakladatelství Nová škola-však stejně jako v *čítance pro 8. ročník ZŠ* používá k rozlišení titulků verzálek a barevného provedení. Za velmi problematické považujeme řešení titulků u čítanek z nakladatelství Dialog, a to u všech jeho čítanek od 6. po 9. ročník. Nejen proto, že pro ně použité písmo je stejné velikosti jako písmo základní, ale hlavně proto, že je to písmo velké pouze 10 bodů. Z našeho pohledu specifickou a velkorysou typografickou úpravu si od 6. ročníku zachovávají *čítanky z nakladatelství Prodos*. Svojí celkovou grafickou úpravou jsou to čítanky vstřícné ke čtenáři, snaží se ho různými způsoby zaujmout a překvapit. Zcela opačný máme názor na použitou grafickou úpravou *čítanky z nakladatelství Dialog*.

Tabulka č. 44: Šířka sloupců a řádkování v čítankách pro 9. ročník ZŠ

	šířka sloupců	řádkování
Čítanka	v mm	v bodech
Alter	130	13
Fortuna	113	13
Prodos	154	16
Moby Dick	110	13
Nová škola	170	14
Fraus	149	12
Tripolia	113	14
SPN – n. v.	130	12
SPN – st. v.	112	12
Scientia	110	13
Dialog	113	12
SPL-Práce	125	12
Nezkusil 9. r. I.	112	12
Nezkusil 9. r. II.	112	12

Vysvětlivky:

Šířka sloupce – délka řádků ve sloupci textu. Ve vztahu k velikosti písma a řádků může ovlivnit pohodlnost čtení textu.

Řádkování – uvádí se v bodech. Měří se pomocí typometrického pravítka. Společně s velikostí písma se řádkování významně podílí na čitelnosti textu.

Interpretace

Nezbývá než znovu konstatovat, že délka řádů i velikost řádkování (řádového prokladu) v *čítankách pro 9. ročník* odpovídá schématu grafické úpravy, jak byla uplatněna v čítankách pro 6., 7. a 8. ročník. Šířka řádků vychází z šířky knižního bloku.

Velikost řádkování je u sledovaných čítanek v rozmezí 12–14 bodů, výjimku s řádkováním o velikosti 16 bodů tvoří opět čítanka nakladatelství Prodos. Řádkování posuzujeme ve vztahu k velikosti písma. Z porovnání údajů o velikosti písma a řádkování vyplývá, že titulky většinou jsou podle vžitých pravidel minimálně o dva body větší, než velikost základního písma. Opět to neplatí pro čítanky nakladatelství Fraus, u nichž je řádkování stejně velké, jako je velikost písma.

Naměřené hodnoty i dalších sledovaných parametrů jsou u čítanek pro 9. ročník shodné s grafickou úpravou a hodnotami *čítanek pro 8. ročník ZŠ*. Ucelenost jednotlivých autorských a nakladatelských přístupů se promítá i do pojetí grafické úpravy.

Závěry výzkumu

Cílem empirického šetření bylo analyzovat vybrané ergonomické a typografické parametry ve vybraných čítankách pro 2. stupeň ZŠ. Uvědomujeme si, že náš výběr analyzovaných parametrů a čítanek je zákonitě omezený.

Při výzkumu vybraných parametrů jsme se zaměřili pouze na čítanky z vybraných nakladatelství všech ročníků druhého stupně ZŠ.

Očekávali jsme významné rozdíly v naměřených hodnotách především v parametru velikost základního písma, délka řádku a velikost řádkového prokladu.

Předpokládali jsme, že hodnoty zvolených ergonomických parametrů se budou lišit v závislosti na jednotlivých ročnících 2. stupně základní školy. Tento předpoklad se v žádném případě nepotvrdil. Ergonomické a typografické parametry byly povětšinou pevně nastaveny jednotně pro celou příslušnou ucelenou řadu čítanek. Rozdílný věk a rozdílné čtenářské předpoklady žáků v jednotlivých ročnících zohledněny nebyly. Uplatněné parametry sazby písma mohly s výhradami vyhovovat nejstarším žákům z 9. ročníků. Ale převládající malé 10 bodové písmo v 6. ročníku vyhovuje jen málo. Pro jednotné parametry sazby v čítankách pro všechny ročníky není žádný rozumný důvod. Pokud by však takové parametry byly zvoleny správně, musely by zejména vyhovovat těm nejmladším čtenářům.

Jak jsme již uvedli, podle našeho názoru formát učebnic, použité druhy písma a shodné grafické prvky, jednotná podoba titulků jsou dostatečnými nástroji pro vytvoření sjednoceného vzhledu učebnic v příslušné ucelené řadě. Ale rozdílná velikost písma a řádkování základního písma jednotný vzhled nenarušuje.

Je škoda, že věk recipientů a jejich čtenářské zkušenosti neměly na hodnoty ergonomických a typografických parametrů dopad. Použité typografické parametry přímo ovlivňují pohodlí čtenáře při čtení, jeho schopnost se z textu učit a porozumět mu.

Dříve užívané oficiální typografické normy pro ergonomické parametry byly bez náhrady zrušeny. Většinou vycházely ze zkušeností celých generací sazečů, grafiků a nakladatelů. Následkem toho se rozšířily při úpravách knih laické přístupy. Nemalý vliv mají i ekonomická kritéria, tlak na co největší úspornost. Nemalým příspěvkem ke zkvalitnění učebnic by bylo opětovné respektování již dříve známých typografických pravidel. Ty by mohly být vhodně aplikovány v souladu se současnými moderními možnostmi polygrafické výroby, které umožňují větší využití barev a ilustrací.

Typografická a grafická úprava učebnic však má specifika, vyplývají hlavně z funkce učebnic a z požadavku jejich maximální přístupnosti pro dětského čtenáře. Nedají se uplatňovat pro všechny učebnice stejná kritéria. Velkou roli hrají věkové zvláštnosti.

Prozatím i učebnice, které jsou oceňované jako kvalitní vycházejí spíše z citu a intuice jejich tvůrců. Nikde totiž nenajdou radu, např. jaká velikost písma a řádků je vhodná pro žáka 1. ročníku, jaká pro 6. nebo 9. ročník. Jaká délka vět, členění odstavců atd. jsou pro ten který školní věk nejvhodnější. To je oblast, která by ke zkvalitnění učebnic velmi prospěla a je velkým prostorem pro budoucí výzkum.

Z údajů, které se nám podařilo shromáždit, lze usoudit na některé trendy, které naznačují bezprostřední možnosti zkvalitňování ergonomických a typografických parametrů čítanek. Patří mezi ně využití větších formátů učebnic, větší barevnosti ploch a dílčích textů, volba větších typů písma a volnější řádkování, použití výraznějších titulků a nápaditých grafických prvků přispívajících k lepší orientaci čtenářů. Jejich množství však by nemělo přesáhnout rozumnou mez, aby naopak nevytvářely nepřehledný chaos. Bez ohledu na zažité představy o podobě „kvalitních“ knih by u knižních vazeb učebnic a použitého materiálu mělo být preferováno hledisko praktičnosti, trvanlivosti, malé hmotnosti a nízkých výrobních nákladů a potažmo nízké prodejní ceny.

Závěry empirické části a výzvy k dalšímu výzkumu

Empirická část disertační práce nám ukázala, že obliba čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury neklesá. Obvykle se ale používá pouze jedna základní řada čítanek s jednou řadou doplňující. Učitelé v obou sledovaných krajích mají povědomí o čítankách s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, ale mnohdy z ekonomických důvodů nemají možnost používat další řady čítanek pro všechny své žáky.

Přestože jsme si vědomi toho, že počet respondentů, kteří se zapojili do průzkumu není dostatečný k jednoznačným a průkazným tvrzením, nabídl zajímavé výsledky a výstupy.

První výzkumnou hypotézu: Spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná jsme nemohli zamítnout, a to s velkou přesvědčivostí.

Druhou výzkumnou hypotézu: Míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ je u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí srovnatelná, jsme naopak mohli s velkou přesvědčivostí zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ se u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí liší. Ukázalo se, že učitelé s kratší praxí (do 15 let praxe) jsou k čítankám kritičtější než učitelé s delší praxí (nad 15 let praxe).

Třetí výzkumnou hypotézu, že se preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek neliší, nebylo možné zamítnout. Můžeme tedy očekávat, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek je srovnatelná.

Čtvrtá výzkumná hypotéza, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se neliší, můžeme zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se liší.

Výzkumem vybraných ergonomických parametrů učebnic jsme navázali na předchozí průzkum mezi učiteli. Chtěli upozornit na jejich důležitost a nezastupitelnost a zároveň zvýšit obecné povědomí učitelů o této zajímavé problematice. Upozornili jsme především na parametry druh a velikost písma a vztah mezi velikostí písma a velikostí řádkování. Předpoklad, že grafická úprava čítanek se bude lišit v závislosti na věku žáků, kterým je určena, se nepotvrdil.

Jsme si vědomi toho, že problematika čítanek pro 2. stupeň ZŠ a jejich obsahových, komunikačních a i ergonomických parametrů je velice obsáhlá. Naše práce nechce a nemůže komplexně pojmut všechny postupy a přístupy.

Změření didaktické vybavenosti čítanek nás přesvědčilo o úspěšné použitelnosti této metody i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Nevyhnuli jsme se však určitým limitům a úskalím. Naměřené hodnoty zkreslil fakt, že jsme se rozhodli míru didaktické vybavenosti učebnice zjišťovat pouze u čítanek, nikoliv již u pracovních sešitů a metodických příruček. Tímto směrem navrhuje napřít pozornost výzkumníků, aby míra didaktické vybavenosti čítanek byla zjišťována ještě přesněji.

Velmi perspektivní pole dalšího pedagogického výzkumu čítanek spatřujeme v analýze didaktického zpracování úkolů před čtením, během čtení a po čtení textu i oblasti spojené s uplatňováním metod čtením a psaním ke kritickému myšlení a metod rozvoje čtenářské gramotnosti, která se prosazuje i v mezinárodním kontextu. Pozornost výzkumníků si zaslouží i analýza školních vzdělávacích programů jednotlivých škol.

Formulování ergonomických a typografických parametrů, třeba jen v podobě doporučení, by jistě přispělo ke zkvalitnění nejen čítanek, ale i všech ostatních učebnic pro žáky ZŠ.

Zatím opomíjenou oblastí zůstává výzkum čítanek, které si učitelé tvoří pro vlastní potřebu.

V nejnovější *Pedagogické encyklopedii* zmiňuje její editor Jan Průcha (2009, s. 269), že účelem výzkumu učebnic je vytvoření takových poznatků, které umožňují:

„Objasňovat její funkční vlastnosti ve vztahu k edukačním procesům, jimž mají učebnice sloužit. Korigovat nově vytvořené učebnice v těch jejich parametrech, které jsou prokazovány jako nevyhovující. Poskytovat uživatelům (učitelům a ředitelům škol i rodičům žáků) informace o parametrech kvality různých učebnic.“

Věříme, že k získávání takových poznatků přispěla alespoň malým dílem i naše práce, přestože jsme se zaměřili pouze na vybrané aspekty problematiky tohoto specifického typu učebnice, jakým čítanka pro 2. stupeň ZŠ podle našeho názoru je a zůstane.

Použitá literatura a prameny

Odborné monografie

ANDĚL, J. *Základy matematické statistiky*. Praha: Matfyzpress, 2005. 360 s. ISBN 80-86732-40-1.

BALL, D. *To Read or Not To Read: A Question of National Consequence*. Washington: National Endowment for the Arts, 2007. 99 s. Bez ISBN.

BLAŽEJ, B. *Grafická úprava tiskovin pro IV. ročník SPŠG, studijní obor polygrafie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. 192 s. ISBN 80-04-23201-9.

BROZO, W. G. *To Be a Boy, To Be a Reader: Engaging Teen and Preteen Boys in Active Literacy*. Newark: IRA, 2010. 256 s. ISBN 13: 978-0-87207-508-5.

BRUILLARD, E., AAMOTSBAKKEN, B., KNUDSEN, S. V., HORSLEY, M. (eds.) *Conference Volume of Eight International Conference on Learning and Educational Media 2005 „Caught in the Web or Lost in the Textbook?“* IARTEM, 2008. 484 s. ISBN nenalezeno. Dostupné online do s. 214 z <<http://www.iartem.org/>> [cit. 2013-01-15].

ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. 656 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČEŇKOVÁ, J. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 150 s. ISBN 978-80-246-1924-8.

COSTER, I. de, BAIDAK, N., MOTIEJUNAITE, A., NOORANI, S. *Výuka čtení v Evropě: souvislosti, politiky a praxe*. Brusel: Eurydice, 2011. 208 s. ISBN 978-92-9201-189-5.

DANČO, V. (ed.). *Kapesní průvodce [počítačovou] typografií*. 1. vyd. Praha: Via Vestra, 1995. 136 s. ISBN 80-85935-00-7.

ELLIOT, D., WOODWARD, A. (eds.) *Textbooks and Schooling in the United States, 90th Yearbook of the Society for the Study of Education*. Chicago: University of Chicago Press, 1990. 246 s.

ESCARPITT, R. *La révolution du livre*. Paris, UNESCO, 1969. 168 s.

FALTÝN, J.; NĚMEČKOVÁ, K.; ZELENDOVÁ, E. (ed.) *Gramotnosti ve vzdělávání: Příručka pro učitele*. Praha: VÚP, 2010. 64 s. ISBN 978-80-87000-41-0. Dostupné online z <<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Gramotnosti-ve-vzdelavani11.pdf>> [cit. 2011-09-26].

- FARSTRUP, E. A., SAMUELS, S. J. (eds.) *What Research Has to Say About Reading Instruction*. Newark, IRA, 2009. 102 s. Bez ISBN
- GARBE, C., HOLLE, K. and WEINHOLD, S. *ADORE project: Teaching adolescent struggling readers. A comparative study of good practices in European countries*. Scientific report. Lueneburg, Germany: University of Lueneburg. 323 s. Bez ISBN.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2000. 208 s. ISBN 80-85931-79-6.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. 264 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GRECMANOVÁ, H.; HOLOUŠOVÁ, D.; URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 2002. 232 s. ISBN 80-85783-20-7.
- HENZL, J.; ŠIKULOVÁ, R. (eds.) *Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka.: Metodika rozvíjení klíčových kompetencí , průřezová témata, diagnostika*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Pedagogické centrum Ústí nad Labem, o. p. s., 2008. 890 s. (tištěná publikace 160 s. + práce absolventů a podpůrný materiál – nečíslováno). ISBN 978-80-7414-004-4.
- HOMOLOVÁ, K. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7368-641-3.
- HORSLEY, M., MCCALL, J. (eds.) *Conference Volume of Ninth International Conference on Learning and Educational Media 2007 „Peace, Democratization and Reconciliation in Textbooks and Educational Media“* IARTEM, 2009. 278 s. ISBN 978-0-9580587-6-6. Dostupné online z <<http://www.iartem.org/>> [cit. 2013-01-15].
- HRON, K., KUNDEROVÁ, P. *Základy počtu pravděpodobnosti a metod matematické statistiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 332 s. ISBN 978-80-244-3396-7.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KALHOUS, Z.; OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 448 s. ISBN 80-7178-253-X.
- KERLINGER, F. N. *Základy výzkumu chování: Pedagogický a psychologický výzkum*. 1. vyd. Praha: Academia, 1972. 708 s.
- KLEŇHOVÁ, M. a kol. *Genderová ročenka školství*. 1. vyd. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009. 154 s. ISBN 978-80-211-0588-1.

- KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. 198 s. ISBN 978-80-7315-174-4.
- KOCMAN, J. H. *Médium papír*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, nakladatelství VUTIUM, 2004. 88 s. ISBN 80-214-2626-8.
- KOČIČKA, P.; BLAŽEK, F.; MOHELSKÁ, L. *Praktická typografie*. Brno: Computer Press, 2004. 294 s. ISBN 80-722-6385-4.
- KOŠTÁLOVÁ, H.; HAUSENBLAS, O.; ŠLAPAL, M.; ŠAFRÁNKOVÁ, K. *Čtenářská gramotnost jako vzdělávací cíl každého žáka*. 1. vyd. Praha: Česká školní inspekce, 2010. 65 s. Bez ISBN. Dostupné online z <<http://www.csicr.cz/cz/85256-ctenarska-gramotnost-jako-vzdelavaci-cil-pro-kazdeho-zaka>> [cit. 2011-08-10].
- LEDERBUCHOVÁ, L. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 355 s. ISBN 80-7319-020-6.
- MAŇÁK, J. *Nárys didaktiky*. Brno: Masyrykova univerzita v Brně, 2003. 106. ISBN 80-210-3123-9.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. 1. vyd. Brno: Paido, 2007. 142 s. ISBN 978-80-7315-148-5.
- MARTINKOVÁ, V. *Teorie literatury netradičně: Učebnice pro střední školy, pro občanské školy a 6.–9. ročník ZŠ*. 1. vydání. Praha: Trizonia, 1995. 344 s. ISBN 80-85573-61-X.
- MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992. 88 s. Bez ISBN
- MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Výzkumná zpráva – II. část*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1993. 48 s. Bez ISBN.
- MIKK, J. *Textbook: Research and Writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000. 426 s. ISBN 3-631-36335-4.
- NADOLSKI, D. (Hrsg.) *Didaktische Typografie. Informationstypografie, Pädagogische Typografie*. 1. Auflage. Leipzig: VEB Fachbuchverlag, 1984. 296 s.
- OCZKUS, L. D. *Best Ever Literacy Survival Tips: 72 Lessons You Can't Teach Without*. 1. vyd. Newark: IRA, 2012. 204 s. ISBN 13: 978-0-87207-813-0.
- PALEČKOVÁ, J., TOMÁŠEK, V.; BASTL, J.; KRAMPLOVÁ, I. *Hlavní zjištění*

- výzkumu PISA 2006: *Poradí si žáci s přírodními vědami?*. 1. vyd. Praha: ÚIV, 2007. 26 s. Bez ISBN. Dostupné online z <<http://www.uiv.cz/soubor/3269>> [cit. 2011-08-10]
- PALEČKOVÁ, J.; TOMÁŠEK, V.; BASL, J. *Hlavní zjištění výzkumu PISA 2009: Umíme ještě číst?* 1. vyd. Praha: ÚIV, 2010. 52 s. ISBN 978-80-211-0608-6. Dostupné online z <<http://www.uiv.cz/soubor/4391>> [cit. 2011-08-10].
- PARRIS, S. R., FISHER, D., HEADLEY, K. (eds.) *Adolescent Literacy, Field Tested Effective Solutions for Every Classroom*. 1. vyd. Newark: IRA, 2009. 272 s. ISBN 13: 978-0-87207-695-2.
- PAVLÁT, L. *Tajemství knihy*. 1. vydání. Praha: Albatros, 1982. 208 s.
- PAVLOVKIN, M.; MACKOVÁ, Z. *Žiak a učebnica*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1989. 128 s. ISBN 80-08-00109-7.
- PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005. 256 s. ISBN 80-7185-774-2.
- PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. 288 s. ISBN 978-80-87053-50-8.
- PRŮCHA, J. *Výzkum a teorie školní učebnice*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 122 s.
- PRŮCHA, J. *Učení z textu a didaktická informace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. 92 s.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. 150 s. ISBN 80-85931-49-4.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 328 s. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- RODRIGUEZ, J. R., HORSLEY, M., KNUDSEN, S. V. (eds.) *Conference Volume of Ten International Conference on Learning and Educational Media 2009 „Local, National and Transnational identities in Textbooks and Educational Media“* IARTEM, 2011. 644 s. ISBN 978-84-8408-145-6. Dostupné online z <<http://www.iartem.org/>> [cit. 2013-01-15].
- ŘEŘICHOVÁ, V. *Výchova čtenáře v české počáteční škole (1774 – 1948)*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 1999. 122 s. ISBN 80-244-0044-8.

- SIKOROVÁ, Z. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2004. 154 s. ISBN 80-7042-373-0.
- SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 72 s. ISBN 978-80-7368-412-9.
- SÝKORA, M. *Učebnice. Její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů. Dodatek: Tvorba učebnic – Kritéria výběru učebnice*. 1. vyd. Praha: EM – EFFECT, 1996. 78 s. ISBN 80-900566-1-X.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SKUTIL, M. a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
- STRAKOVÁ, J. aj. *Vědomosti a dovednosti pro život: Čtenářská, matematická a přírodovědná gramotnost patnáctiletých žáků v zemích OECD*. 1. vyd. Praha: ÚÍV, 2002. 112 s. ISBN 80-211-0411-2. Dostupné z <<http://www.uiv.cz/clanek/264/1157>> [cit. 2008-04-19].
- ŠALDA, J. *Od rukopisu ke knize a časopisu*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1983. 368 s.
- ŠEBESTA, K. *Od jazyka ke komunikaci: Didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 2005. 168 s. ISBN 80-246-0948-7.
- ŠVARCOVÁ, I. *Základy pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, 2005. 292 s. ISBN 80-7080-573-0.
- ŠVEC, Š. a kol. *Metodologie věd o výchově: Kvantitativně-scientické a kvantitativně-humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2009. 304 s. ISBN 978-80-7315-192-8.
- TOMAN, J. *Vybrané kapitoly z didaktiky čtení a literární výchovy I*. 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích, 1990. 70 s. ISBN 70-40-019-6.
- VALÍŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 404 s. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: UK, 2001. 170s. ISBN 80-7184-488-8.
- VÁŠOVÁ, L. *Úvod do bibliopedagogiky*. 1. vyd. Praha: ISV NAKLADATELSTVÍ, 1995. 189 s. ISBN 80-85 866-07-2
- WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 84 s.

ZUJEV, D. D. *Ako tvoriť učebnice*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, 1986. 298 s.

Odborné statě a články

DOUBRAVA, L. Chybí strategie k podpoře čtenářské gramotnosti: ČŠI zjistila, že češtině se školy věnují stále méně. In *Učitel'ské noviny* 2011, roč. 114, č. 14, s. 12–13. ISSN 0139-5718.

GÓSYOVÁ, M. Závislost pochopení textu na typu a velikosti písma. In KUCHARSKÁ, A. (ed.) *Specifické poruchy učení a chování. Sborník 1997–98*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 35–40. ISBN 80-7178-244-0.

GREGER, D. Učebnice jako realizační scénář kurikula. In WALTEROVÁ, E. a kol. *Úloha školy a rozvoj vzdělanosti, 1. díl*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004. s. 261–271. ISBN 80-7315-083-2.

JANKO, T. Posuzování kvalit nonverbálních prvků v učebnicích. In JANÍK, T.; KNECHT, P.; NAJVAR, P. a kol. *Nástroje pro monitoring a evaluaci kvality výuky a kurikula*. 1. vyd. Brno: Paido a Masarykova univerzita, 2010, s. 55–71. ISBN 978-80-7315-209-3; ISBN 978-80-210-5402-8.

JŮVOVÁ, A. Měření didaktické vybavenosti učebnic přírodopisu pro šestý a sedmý ročník základní školy. In MAŇÁK, J.; KLAPKO, D. (eds.) *Učebnice pod lupou*. 1. vyd. Brno: Paido, 2006, s. 97–106. ISBN 80-7315-124-3.

KLUMPAROVÁ, Š. Jak rozumějí pojmu čtenářská kompetence v Německu? In *Kritické listy*, 2006, roč. 6, č. 24, s. 6–11. ISSN 1214-5823. Dostupné online z http://www.kritickemysleni.cz/klisty/24/_komplet.pdf [cit. 2008-04-12].

LAVIČKOVÁ, H. Kvalita čítanek pro primární školu: od vymezení pojmu k výzkumnému nástroji. In JANÍK, T.; PEŠKOVÁ, K. a kol. *Školní vzdělávání: podmínky, kurikulum, aktéři, procesy, výsledky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 116–127. ISBN 978-80-210-6132-3.

LAVIČKOVÁ, H. Kvalita čítanek pro primární školu: finalizace výzkumného nástroje. In JANÍK, T.; PEŠKOVÁ, K. a kol. *Školní vzdělávání: od podmínek k výsledkům*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 59–76. ISBN 978-80-210-6677-9.

LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). In *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 1, s. 1–7. ISSN 0009-0786.

LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na

čítanky pro 6. ročník). — pokračování. In. *Český jazyk a literatura*, 2003—2004, roč. 54, č. 2, s. 53—56. ISSN 0009-0786.

POKORNÁ, I. Výzkum čítanek pro 6. ročník ZŠ a primu víceletého gymnázia. In. *Pedagogická orientace*, 2003, roč. 13, č. 2, s. 114—119. ISSN 1211-4669.

POKORNÁ, I. Charakteristika čítanek pro 6. ročník základních škol. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 186—190. ISBN 80-244-1002-8.

POKORNÁ, I. Didaktická vybavenost čítanek pro 6. ročník základní školy. In. *Český jazyk a literatura*, 2012—2013, roč. 63, č. 4, s. 161—166. ISSN 0009-0786.

PROVAZNÍK, K. aj. *Hygiena školní práce*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1985. 168 s.

ŘEŘICHOVÁ, V. Konstanty a proměny výchovy čtenáře. In. MLČOCH, M.; JUŘICOVÁ, J. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 28. března 2003 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2004, s. 149—151. ISBN 80-244-0814-7.

SLADOVÁ, J. Výběr textu jako projev profesionální kvalifikace učitele literární výchovy. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 216—219. ISBN 80-244-1002-8.

SULOVSÁ, J. Čítanka – cesta ke čtenářství. In. ŠINK, R. (ed.) *Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí 12. Kulatý stůl: komunikace s dětmi a mládeží – spojující i rozdělující*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 162—167. ISBN 978-80-7368-765-6.

Dokumenty

Český jazyk. Učební osnovy pro 1. až 9. ročník. Vzdělávací program Základní škola. Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky dne 30. 4. 1996 pod č. j. 16 847/96-2 s platností od 1. 9. 1996. 1. vydání. Praha: Fortuna, 1996. 32 s. Bez ISBN.

ČSN 88 4301 *Knihy a časopisy. formáty a základní technické požadavky*.

Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání. 1. první

vydání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 104 s. ISBN 80-87000-03-X.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Bílá kniha. 1. vyd. Praha: MŠMT ČR, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 92 s. ISBN 80-87000-02-1.

Roční výkaz o neperiodických publikacích za rok 2010. Dostupný online z http://www.nkp.cz/pages/files/weba_2010.pdf [cit. 2011-11-18].

Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 16 854/2007-20. Nová úprava platná od 1. ledna 2008. [online]. Dostupné z http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Ucebnice_dolozky_310108/Sdeleni_16854.pdf > [cit. 2009-02-16].

Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 1 052 / 2009-20 ze dne 14. července 2009. Nová úprava platná od 1. ledna 2010. [online]. Dostupné z <http://www.msmt.cz/vzdelavani/schvalovaci-dolozky-k-ucebnicim-cervenec-2009> > [cit. 2009-08-24].

Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011 je dostupný na http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_dolozky_ZS_brezen_2011.doc > [cit. 2011-05-10].

Tematická zpráva Podpora rozvoje čtenářské gramotnosti v předškolním a základním vzdělávání. Praha: ČŠI, 2011, 24 s. Bez ISBN Dostupné z <http://www.csicr.cz/cz/85450-tematicka-zprava-podpora-rozvoje-ctenarske-gramotnosti-v-predskolnim-a-zakladnim-vzdelavani> > [cit. 2011-08-10].

Vzdělávací program Základní škola. Kompletní materiál se všemi doplňky a úpravami. Schválilo MŠMT dne 30.4. 1996 pod č. j. 16 847/96 - 2 s platností od 1. 9. 1996. Dostupné online <http://www.vuppraha.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/zakladni-vzdelavani> > [cit. 2011-08-10].

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dostupný online na <http://www.zakonycr.cz/seznamy/561->

2004-Sb-zakon-o-predskolnim-zakladnim-strednim-vyssim-odbornem-a-jinem-vzdelavani-(skolsky-zakon).html> [cit. 2011-09-23].

Elektronické zdroje

Institut výzkumu školního vzdělávání – o nás. Dostupné online z

<http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=58> [cit. 2011-05-11].

Stránky Institutu výzkumu školního vzdělávání PdF MU v Brně. Dostupné online z

<<http://www.ped.muni.cz/weduresearch/joomla/>> [cit. 2011-08-08].

Stránky nakladatelství Alter – informace o získaných oceněních. Dostupné online z

<<http://www.alter.cz/nakladatelstvi/oceneni-nasich-ucebnic>> [cit. 2011-05-10].

Standardní velikosti papíru podle ISO <<http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-Inazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/>> [cit. 2011-11-28].

TECHNOR Ing. Jiří Řezníček – informace o zrušené technické normě. Dostupné ze

<http://www.technicke-normy-csn.cz/884301-csn-88-4301_4_6098.html> [cit. 2012-02-08].

Stránky nakladatelství Prodos – informace o ucelené řadě čítanek. Dostupné z

<<http://ucebnice.org/cesky-jazyk-2st/citanka9/rada>> [cit. 2011-05-15].

Stránky nakladatelství Mobydick – nabídka čítanek Dostupné online z

<<http://www.mobydick.cz/literatura.html>> [cit. 2011-05-10].

Stránky nakladatelství Dialog – nabídka čítanek. Dostupné z <<http://www.dialog-lbc.cz/36-citanky-pro-zs-a-zvs>> [cit. 2011-05-10].

Nakladatelství Fraus – informace o získaných oceněních Dostupné z

<<http://www.fraus.cz/oceneni/>> [cit. 2010-05-11].

Online podpora čítanek nakladatelství Fraus. Dostupné z

<<http://ucebnice.fraus.cz/rozsireni/on-line-podpora-citanka/>> [cit. 2011-08-11].

Informace o spojení nakladatelství Fraus s nakladatelstvím Tripolia. Dostupné z

<<http://www.fraus.cz/tripolia/>> [cit. 2011-05-10].

Nakladatelství Fortuna – e-shop – čítanky a literární výchova. Dostupné z

<<http://www.fortuna.cz/shop/citanky-a-literarni-vychova-pro-2-stupen-zs/1140f13a.html>> [cit. 2011-05-10].

Čtenářská gramotnost a projektové vyučování. Webový portál pro učitele ZŠ. Dostupné

z <<http://www.ctenarska-gramotnost.cz/>> [cit. 2011-06-05].

Nakladatelství Alter – informace o elektronických učebnicích. Dostupné z

<<http://www.alter.cz/obchod/elektronicke-ucebnice-85/>> [cit. 2011-05-10].

Nakladatelství Alter – informace o interaktivních učebnicích. Dostupné z <<http://www.alter.cz/obchod/interaktivni-ucebnice-86/>> [cit. 2011-05-10].

Nakladatelství Fortuna – nabídka učebnic literární výchovy Vladimíra Nezkusila Dostupné z <<http://www.fortuna.cz/shop/literarni-vychova-pro-6-9-rocnik-zs/180535af.html>> [cit. 2011-05-10].

Rejstřík škol a školských zařízení. Dostupné online <<http://rejskol.msmt.cz/>> [cit. 2011-09-19].

Školství v kraji Hlavní město Praha. Dostupné online ze <<http://skoly.praha-mesto.cz/>> [cit. 2011-09-19].

Školství, mládež a sport v Olomouckém kraji. Dostupné online z <<http://www.kr-olomoucky.cz/skolstvi-mladez-a-sport-cl-18.html>> [cit. 2011-09-19].

International Association for Research on Textbooks and Educational Media Dostupné online ze <<http://www.iartem.org/>> [cit. 2013-01-15].

International Reading Association. Dostupné online ze <<http://www.reading.org/>> [cit. 2013-04-6].

Kvalifikační práce

ADAMOVI, Z. *Analýza učebnic literární výchovy pro 7. ročník základních škol*. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1999, 75 stran, 3 strany příloh. Vedoucí práce: Dr. Igor Fic.

ČÍKOVÁ, D. *Pedagogicko-didaktické aspekty výuky českého jazyka na druhém stupni základní školy (s důrazem na literární složku předmětu)*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta, 2008, 116 stran, 4 strany příloh. Dostupné online z <http://is.muni.cz/th/55544/pedf_r/Rigorozni_prace_-_Dana_Cikova.pdf> [cit. 2011-03-14].

LAVIČKOVÁ, H. *Umělecký text v didaktickém aparátu čítanek pro primární školu*. Disertační práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta, 2014, 196 stran, 2 strany příloh. Školitel doc. PhDr. Naděžda Singlová, CSc. Dostupné online z <http://is.muni.cz/th/173654/pedf_d/DsP_Lavickova.pdf?lang=en> [cit. 2014-08-18].

PLUSKAL, M. *Teorie a tvorby učebnic a metody jejich hodnocení*. Habilitační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 1996, 152 stran.

RUMPELOVÁ, I. *Integrace prvků výtvarné výchovy v literární výchově (se zaměřením na nižší sekundární vzdělávání)*. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta, 2010, 172 stran a 6 stran příloh. Školitel: Mgr. Milan Polák, Ph.D.

TANNENBERGOVÁ, P. *Analýza didaktické vybavenosti učebnic dějepisu pro 6. a 7. ročník základní školy*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta, 2011, 248 stran a 40 stran příloh. Školitel: prof. PhDr. Jaroslav Vaculík, CSc. Dostupné online z <http://is.muni.cz/th/15216/pedf_d/dp_tannenbergova.pdf> [cit. 2014-08-14].

ZÍTKOVÁ, J. *Čítanka jako prostředek kultivace osobnosti žáka primární školy (příspěvek k evaluačnímu výzkumu učebnic)*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Pedagogická fakulta, 2005, 219 stran, 24 stran příloh. Školitel: doc. PhDr. Oldřich Šimoník, CSc.

Učebnice a další didaktické komponenty – 6. ročník

BRADÁČOVÁ, L. a kol. *Čítanka 6*. 1. vyd. Praha: Alter, 1998. 184 s. ISBN 80-85775-74-3.

ČEŇKOVÁ, J.; MARINKOVÁ, H.; SOLFRONKOVÁ, J. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. Praha, Fortuna, 1998. 168 s. ISBN 80-7168-587-9.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 6. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 1998. 208 s. ISBN 80-7230-018-0.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 6: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 1998. 56 s. ISBN 80-7230-013-X.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 6: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 1998. 64 s. ISBN 80-7230-019-9.

FEJFUŠOVÁ, M.; JANÁČKOVÁ, Z. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2007. 196 s. ISBN 80-7289-079-4.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 6. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1997. 240 s. ISBN 80-902223-5-8.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Metodická příručka: Čítanka s literární výchovou pro 6. až 9. ročník*. Praha: MOBY DICK, 1998. 60 s. Bez ISBN.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 6: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: Práce, 1998. 152 s. ISBN 80-208-0470-6.

HORÁČKOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 6: Doplněk k Čítance 6, Bradáčová a kol.* 1. vyd. Praha: Alter, 1998. 80 s. ISBN 80-85775-87-5.

HRABÁKOVÁ, J.; STEJSKALOVÁ, A. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1995. 82 s. Bez ISBN.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 6: učebnice pro základní školy a*

- víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003. 224 s. ISBN 80-7238-248-9.
- LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 6 : příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2003. 80 s. ISBN 80-7238-249-7.
- MARTÍNKOVÁ, V. *Malá čítanka 6*. 1. vyd. Praha: TRIZONIA, 1997. 256 s. ISBN 80-85573-78-4.
- MARTÍNKOVÁ, V. *Literatura 6*. 2. vyd. (1. v nakladatelství Tripolia). Praha: Tripolia, 2002. 336 s. ISBN 80-86448-20-7.
- MARTÍNKOVÁ, V. *Metodický průvodce 6 k učebnici Literatura 6 a Malá čítanka 6*. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1999. 44 s. ISBN 80-85573-88-1.
- MĚCHUROVÁ, A.; ŽÁČEK, J.; HANZOVÁ, M. *Čítanka pro 6. ročník ZŠ a pro primu osmiletého gymnázia*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. 240 s. ISBN 80-7200-121-3.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 6. a 7. ročník základní školy: Rozmluvy o světě literatury*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 192 s. ISBN 7168-630-1.
- SOUKAL, J. *Čítanka 6: Literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2005. 234 s. ISBN 80-7235-229-6.
- SOUKAL, J. *Čítanka 6: Literární výchova pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2007. 210 s. ISBN 978-80-7235-350-7.
- ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná humoru: Cesty za příběhy s dobrodružstvím. Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2003. 168 s. ISBN 80-86218-92-9.
- ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B. *Čítanka 6 pro 6. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 1999. 200 s. ISBN 80-7183-160-3.
- VAŇKOVÁ, V. *Čítanka pro 6. ročník základní školy*. Vytvořeno pro vlastní potřebu autorky a jejích žáků. Nepublikovaný materiál – fragmenty poskytnuté autorkou.
- VAŇKOVÁ, V. *Pracovní sešit k čítance pro 6. ročník základní školy*. Vytvořeno pro vlastní potřebu autorky a jejích žáků. Nepublikovaný materiál – fragmenty poskytnuté autorkou.
- VAŇKOVÁ, V. *Metodika k literární výchově pro 6. ročník základní školy*. Vytvořeno pro vlastní potřebu autorky a jejích žáků. Nepublikovaný materiál – fragmenty poskytnuté autorkou.

Učebnice a další didaktické komponenty – 7. ročník

ČEŇKOVÁ, J.; DEJMALOVÁ, K.; MARINKOVÁ, H. *Čítanka pro 7. ročník a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Fortuna, 2005. 176 s. ISBN 80-7168-925-4.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 7. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 2004. 192 s. ISBN 80-7230-037-7.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 7: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2004. 48 s. ISBN 80-7230-038-5.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 7: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2004. 64 s. ISBN 80-7230-039-3.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 7. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1998. 240 s. ISBN 80-902223-6-6.

HANZOVÁ, M.; ŽÁČEK, J.; MĚCHUROVÁ, A. *Čítanka pro 7. ročník ZŠ a pro sekundu osmiletého gymnázia*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. 244 s. ISBN 80-7200-192-2.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 7: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce, 1999. 152 s. ISBN 80-86287-17-3.

HRABÁKOVÁ, J.; STEJSKALOVÁ, A. *Čítanka pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1996. 80 s. Bez ISBN.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 7: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004. 216 s. ISBN 80-7238-323-X.

LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E. *Čítanka 7: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004. 92 s. ISBN 80-7238-324-8.

LÍSKOVCOVÁ, M.; BRADÁČOVÁ, L. a kol. *Čítanka pro 7. ročník ZŠ a příslušný ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Alter, 2001. 192 s. ISBN 80-85775-82-4.

LÍSKOVCOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 7: Doplněk k Čítance 7*. 1. vyd. Praha: Alter, 2002. 80 s. ISBN 80-7245-000-X.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 7 pro 7. ročník základních, občanských a národních škol a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia: 2002. 288 s. ISBN 80-86448-25-8.

MARTINKOVÁ, V. *Literatura 7 pro 7. ročník základních a občanských škol*. Praha: Tripolia, 2002. 376 s. ISBN 80-86448-23-1.

SOUKAL, J. *Čítanka 7: Literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2003. 208 s. ISBN 80-7235-241-5.

SOUKAL, J. *Čítanka 7: Literární výchova pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2007. 208 s. ISBN 978-80-7235-351-4.

ŠRUT, P. LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 7 pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2000. 200 s. ISBN 80-7183-205-7.

ŠTĚPÁN, L.; RICHTER, V. *Čítanka plná humoru: Soubor autorských děl k výuce literárních výchovy pro 7. Ročník základní školy a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vydání. Liberec: Dialog, 2000. 164 s. ISBN 80-86218-04.

VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 7. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2008. 192 s. ISBN 80-7289-092-1.

Učebnice a další didaktické komponenty – 8. ročník

ČEŇKOVÁ, J.; JONÁKOVÁ, A.; MARINKOVÁ, H. *Čítanka pro 8. ročník a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1998. 144 s. ISBN 80-7168-526-7.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 2005. 192 s. ISBN 80-7230-065-2.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2005. 40 s. ISBN 80-7230-066-0.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 8: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2000. 48 s. ISBN 80-7230-067-9.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 8. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1998. 248 s. ISBN 80-902223-7-4.

HANZOVÁ, M.; ŽÁČEK, J. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ a pro tercii víceletého gymnázia*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2003. 244 s. ISBN 80-7200-196-5.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 8: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2000. 176 s. ISBN 80-86287-30-0.

HORÁČKOVÁ, M.; REZUTKOVÁ, H. a kol. *Čítanka pro 8. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Alter, 2002. 216 s. ISBN 80-7245-009-3.

HORÁČKOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 8: Doplněk k Čítance 8*. Praha: Alter, 2000. 84 s. ISBN 80-7245-010-7.

- LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 8: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2005. 224 s. ISBN 80-7238-422-8.
- LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 8: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006. 104 s. ISBN 80-7238-423-6.
- MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 8 pro 8. ročník základních a občanských škol*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2001. 384 s. ISBN 80-86448-15-0.
- MARTINKOVÁ, V. *Literatura 8 pro 8. ročník základních a občanských škol*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2002. 360 s. ISBN 80-86448-22-3.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 8. ročník základní školy: Úvod do studia literatury I*. Praha: Fortuna, 1999. 160 s. ISBN 80-7168-388-4.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 8. ročník základní školy: Úvod do studia literatury II*. Praha: Fortuna, 1999. 208 s. ISBN 80-7168-389-2.
- POKORNÁ, H.; SYNECKÁ, Z. *Čítanka pro 8. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1996. 80 s. Bez ISBN.
- SOUKAL, J. *Čítanka 8: Literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2005. 248 s. ISBN 80-7235-181-8.
- SOUKAL, J. *Čítanka 8: Literární výchova pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2008. 224 s. ISBN 978-80-7235-396-5.
- ŠRUT, P. LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 8 pro 8. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2001. 176 s. ISBN 80-7183-231-6.
- ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná příběhů pro 8. ročník: Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2002. 160 s. ISBN 80-86218-80-5.
- VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 8. ročník základní školy nebo tercie víceletého gymnázia*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2009. 132 s. ISBN 80-7289-110-3.

Učebnice a další didaktické komponenty – 9. ročník

ČEŇKOVÁ, J.; DEJMALOVÁ, K., JONÁKOVÁ, A., MARINKOVÁ, H. *Čítanka pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1998. 216 s. ISBN 80-7168-580-1.

ČEŇKOVÁ, J.; SOLFRONKOVÁ, J. *Čítanka pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. Úvaly: Jinan, 1995. 80 s. Bez ISBN.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 9. 1. vyd.* Olomouc: Prodos, 2006. 192 s. ISBN 80-7230-102-0.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 9: pracovní sešit*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2001. 40 s. ISBN 80-7230-103-9.

DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V. *Čítanka 9: příručka pro učitele*. 1. vyd. Olomouc: Prodos, 2001. 48 s. ISBN 80-7230-104-7.

FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J. *Čítanka s literární výchovou pro 9. ročník ZŠ*. 1. vyd. Praha: MOBY DICK, 1998. 248 s. ISBN 80-86237-00-1.

HANZOVÁ, M.; ŽÁČEK, J. *Čítanka pro 9. ročník ZŠ a pro kvartu víceletého gymnázia*. 1. vydání. Havlíčkův Brod: Fragment, 2005. 328 s. ISBN 80-7200-282-1.

HOFFMANNOVÁ, J.; HOFFMANN, B. *Český jazyk 9: Literatura a komunikace*. 1. vyd. Praha: SPL-Práce ve spolupráci s nakladatelstvím Albra, 2001. 188 s. ISBN 80-86287-40-8 (SPL-Práce); ISBN 80-86490-15-7 (Albra).

LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2006. 232 s. ISBN 80-7238-539-9.

LEDERBUCHOVÁ, L.; STEHLÍKOVÁ, M. *Čítanka 9: příručka učitele pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2007. 112 s. ISBN 80-7238-549-9.

LÍSKOVCOVÁ, M.; REZUTKOVÁ, H. a kol. *Čítanka pro 9. ročník ZŠ a příslušné ročníky víceletých gymnázií*. Praha: Alter, 2006. 208 s. ISBN 80-7245-017-4.

LÍSKOVCOVÁ, M.; STAUDKOVÁ, H. a kol. *Literární výchova 9: Doplněk k Čítance 9*. Praha: Alter: 2004. 80 s. ISBN 80-7245-022-0.

LÍSKOVCOVÁ, M. a kol. *Slovníčky a přehledy: Příloha k sešitu Literární výchova 9*. Praha: Alter, 2001. 28 s. Bez ISBN.

MARTINKOVÁ, V. *Malá čítanka 9 pro 9. ročník základních a občanských škol*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2001. 224 s. ISBN 80-86448-19-3.

- MARTINKOVÁ, V. *Literatura 9 pro 9. ročník základních, občanských škol a národních škol a odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vydání v nakladatelství Tripolia. Praha: Tripolia, 2001. 312 s. ISBN 80-86448-18-5.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 9. ročník základní školy: Výpravy do světa literatury I*. Praha: Fortuna, 2007. 240 s. ISBN 978-80-7168-988-1.
- NEZKUSIL, V. *Literární výchova pro 9. ročník základní školy: Výpravy do světa literatury II*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. 184 s. ISBN 80-7168-347-7.
- SOUKAL, J. *Čítanka 9: Literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2005. 200 s. ISBN 80-7235-197-4.
- SOUKAL, J. *Čítanka 9: Literární výchova pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2008. 220 s. ISBN 978-80-7235-397-2.
- SOUKAL, J. *Literární výchova pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Dotisk 1.vyd. Praha: SPN, 2002, 192 s. ISBN 80-7235-026-9.
- SOUKAL, J. *Literární výchova pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2009, 248 s. ISBN 978-80-7235-438-2.
- SOUKAL, J. *Metodická příručka k čítankám pro 6.–9. ročník základní školy a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha: SPN, 2002. 160 s. ISBN 80-7235-055-2.
- ŠRUT, P. LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ, J. *Čítanka 9 pro 9. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: Scientia, 2003. 200 s. ISBN 80-7183-231-6.
- ŠTĚPÁN, L. *Čítanka plná příběhů: Výběrové texty literární a výtvarné výchovy pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2003. ISBN 80-86218-86-4.
- VIEWEGHOVÁ, T. *Čítanka pro 9. ročník základní školy nebo kvarty víceletého gymnázia*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2010. 136 s. ISBN 978-80-7289-162-7.

Publikační činnost autora disertační práce

GREGOR, M. Knihovna – věrná kamarádka. In *Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 12.–13. 4 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: UP, 2008, s. 41–45. ISBN 978-80-244-1947-3.)

GREGOR, M. Inovativní soubor čítanek a jeho využití ve výuce. In VAŠŤATKOVÁ, J.; FIALA, B. (ed.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VI. Sborník příspěvků z VI. ročníku konference konané dne 10. prosince 2008*. 1. vyd. Olomouc: VOTOBIA Olomouc, 2009, s. 97–102. ISBN 978-80-7220-315-4.

GREGOR, M. Mezinárodní studentský pedagogicko-vědecký tábor na PdF UP v Olomouci. In *Žurnál UP 2007/2008*, roč. 17, č. 22, s. 8. Bez ISSN.

GREGOR, M. Rámcový vzdělávací program a čítanky pro 2. st. ZŠ. In MAREŠOVÁ, H.; MACOUN, T. *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 10. – 11. 4. 2008 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2009, s. 80–84. ISBN 978-80-244-2240-4.

GREGOR, M.; ROZEHNALOVÁ, B. Je literární výchova skutečně esteticko-výchovnou disciplínou? In KASÁČOVÁ, L. (ed.) *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinarodnou ucastou Prostriedky edukácie v škole 21. storočia*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela a Centrum vzdelavania doktorandov pri PF UMB, 2008, s. 95–98. ISBN 978-80-8083-565-1.

GREGOR, M.; HURTÍKOVÁ, K.; STRÁNSKÁ, E. VI. ročník mezinárodní studentské vědecké konference. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 12, s. 2. Bez ISSN

GREGOR, M. Setkání s poutníkem P. Františkem Líznu. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 20, s. 3. Bez ISSN.

GREGOR, M. Písmo – rozhodující ergonomický parametr učebnic. In LIPTÁKOVÁ, L.; VUŽŇÁKOVÁ, K., RUSŇÁK, R. (eds.) *Slovo o slove. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Ročník 15*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 286–292. ISBN 978-80-8068-972-8

GREGOR, M. Čítanka – úspěšný nástroj rozvoje čtenářství a klíčových kompetencí. In KOUDELKOVÁ, E. (ed.) *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 25.–26. března 2009*. 1. vyd. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009, s. 81–89. ISBN 978-80-86807-79-9.

DOBEŠOVÁ, P.; GREGOR, M. Ústav pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty UP pořádal VII. ročník mezinárodní studentské vědecké konference doktorských studijních programů. In *e-Pedagogium 2009*, roč. 9, č. 2, s. 131–134. ISSN 1213-7758 (tištěná verze); ISSN 1213-7499 (elektronická verze).

HURTÍKOVÁ, K.; GREGOR, M. VI. ročník studentské vědecké konference Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů. In *Pedagogická orientace 2009*, roč. 19, č. 3, s. 131–133. ISSN 1211-4669.

GREGOR, M. Čítanka – specifický typ učebnice. In KUSÁ, J.; SLÁMA, J. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 2. – 3. 4. 2009 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2010, s. 67–74. ISBN 978-80-244-2435-4.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 1. díl (pro 3. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 80 s. ISBN 978-80-7320-159-3.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 2. díl (pro 4. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-154-8.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 3. díl (pro 5. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-155-5.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 2. stupeň základní školy praktické, 4. díl (pro 9. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2013. 80 s. ISBN 978-80-7320-185-2.

Recenze

GREGOR, M. Recenze na odbornou publikaci Ivy Švarcové *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Nakladatelství PARTA, 2012. 220 stran. ISBN 978-80-7320-176-0. In *Speciální pedagogika 2013*, roč. 23, č. 2, s. 180–182. ISSN 1211-2720.

GREGOR, M. Inspiration for Pedagogic Research and Praktice. recenze na odbornou publikaci Jaroslava Valy a Igora Fice. *Poezie a mladí čtenáři: výzkum recepce konkrétních básní*. Olomouc: Hanex, 2012. 88 stran. ISBN 978-80-7409-054-7. In *e-PEDAGOGIUM 2013*, roč. 2013, č. 4, s. 70–72. Dostupné online z <http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2013/e-Pedagogium_4-2013.pdf> [cit. 2014-08-14].

Další aktivity autora tezí

Člen Studentského vědeckého kroužku při Ústavu pedagogiky a sociálních studií PdF UP v Olomouci.

Člen České pedagogické společnosti.

Člen České sekce IBBY.

Editace sborníku

MÁDROVÁ, L.; GREGOR, M. (ed.) *Sborník příspěvků ze Studentské vědecké odborné konference konané dne 19. 4. 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 162 s. ISBN 978-80-244-2152-0.

Redakční práce – jazyková korektura

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Moderní trendy ve speciální pedagogice s přesahem do sociální sféry*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 62 s. ISBN 978-80-7409-014-1.

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Právo*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 82 s. ISBN 978-80-7409-015-8.

VAŠŤATKOVÁ, J.; HOFERKOVÁ, S. (ed.) *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 232 s. ISBN 978-80-244-1991-6.

Práce v Nakladatelství PARTA, s. r. o.

Zaměstnán jako nakladatelský redaktor v Nakladatelství PARTA, s. r. o. (2005–dosud)

V průběhu spolupráce s nakladatelstvím se až dosud podílel na více než patnácti publikacích. Mimo jiné i vysokoškolské učebnici Psychopedie. V tiráži těchto publikací je uveden jako odpovědný redaktor.

Spoluautor ucelené řady čítanek pro 1. stupeň základní školy praktické.

Granty

Participace na grantu FRVŠ: Rozvoj a podpora vybraných studijních programů a oborů realizovaných v kombinaci prezenční a distanční formy studia (Rozvojový projekt na rok 2008).

Participace na grantu CVV: Lektor českého jazyka pro cizince: „Smlouva o realizaci českého jazyka“ s garancí Ministerstva zdravotnictví (listopad 2008 – březen 2009).

Anotace

Název práce: Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Jméno a příjmení autora: Martin Gregor

Obor: Pedagogika

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Pracoviště: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Počet stran celkem: 172

Rok obhajoby: 2014

Klíčová slova: analýza čítanek pro 2. stupeň ZŠ, četba, čítanka pro 2. stupeň ZŠ, čtenářství, čtení, čtenářská gramotnost, druh písma, ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, formát knihy, hodnotící kritéria učebnic, knižní vazba, komunikační parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, kritéria hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ, papír, pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, pedagogický výzkum, Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, schvalovací doložka MŠMT ČR, typografické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ, velikost písma, vzdělávací program Základní škola.

Resumé:

Disertační práce se zabývá tematikou pedagogicko-didaktických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Hlavním cílem práce je analýza a komparace kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

V teoretické části se soustředíme na funkce a strukturu učebnice z pohledu teorie učebnic, charakterizujeme základní pojmy jakými jsou čtení, četba, čtenářství čtenářská gramotnost. Vycházíme i z platných kutikulárních dokumentů, kterými pro nás je vzdělávací program Základní škola a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Velkou pozornost věnujeme kritériím hodnocení učebnic v České republice se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Také charakterizujeme vybraná ergonomické a typografické parametry, jakými jsou formát knihy, knižní vazba, rozsah textu, barevnost, papír, druh a velikost písma i šířka sloupců a řádkování. Těmto vybraným typografickým i ergonomickým parametrům se věnujeme i v empirické části práce.

V disertační práci prezentujeme všechny ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsou v současné době na našem

knižním trhu, abychom učitelům v praxi usnadnili orientaci v nabídce čítanek a usnadnili jim tak jejich výběr a další použití v podmínkách každodenní pedagogické praxe.

V empirické části práce se zaměřujeme na dvě oblasti výzkumu. První oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je užívání čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury 2. stupně vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Druhou oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je analýza vybraných ergonomických a typografických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Využíváme osobních zkušeností a praxe z práce nakladatelského redaktora v nakladatelství specializujícím se na vydávání učebnic a upozorňujeme na mnohovrstevnou problematiku grafické úpravy knihy a používaných ergonomických parametrů učebnic, kterým podle našeho názoru zatím nebyla z pohledu pedagogického výzkumu věnována dostatečná pozornost.

Abstract

Name of work: Educational and didactic parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools

Author's First and Last name: Martin Gregor

Field: Education

Trainer Assoc. Prof. Mgr. Igor Fic, Dr.

Workplace: Faculty of Education at the Palacký University in Olomouc

Number of pages: 172

Year of defense: 2014

Key words: analysis of 2nd grade reading books at Elementary Schools, reading materials, reading book for 2nd grades at Elementary Schools, reading in general, reading, literacy, font, ergonomic parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools, book format, evaluating criteria of textbooks, book binding, communication parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools, evaluation criteria of 2nd grade reading books at Elementary Schools, paper, educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools, research in education, General educational program for elementary education, approval clause of MEYS of CZ, typographic parameters of reading books for 2nd grades at Elementary Schools, font size, Elementary School educational program.

Summary:

Dissertation work focuses on the topic of educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools. The work's main objective is the analysis and comparison of criteria for evaluating 2nd grade reading books at Elementary Schools.

In the theoretical part we discuss function and structure of textbook from the perspective of textbook theory, characterize basic concepts such as reading, reading materials, reading in general, and literacy. We are also using current curricular documents, which in our case are the educational programs Elementary School and General Educational Program for Elementary Education.

We pay great attention to criteria used to evaluate textbooks in the Czech Republic with a focus on 2nd grade reading books at Elementary Schools. We also characterize select ergonomic and ergonomic and typographic parameters such book formats, book binding, text length, color, paper, font type and size as well as column width and spacing. We also focus on these select typographic and ergonomic parameters in the empirical part of the work

The dissertation work presents all versions of 2nd grade reading books at Elementary Schools with an approval clause of the MEYS of CZ, which are currently available on our book market in order to help the teachers in schools easily select from the reading book selection and further use in the environment of daily educational practice.

The empirical part of the work focuses on two areas of research. Our first professional interest and research area is the use of 2nd grade reading books at Elementary Schools among Czech Language and Literature teachers at the 2nd grade of Elementary in Prague City Region and in Olomouc Region. Second area of professional interest and research is the analysis of ergonomic and typographic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools with current approval clause of the MEYS of CZ.

We are using personal experience and practice from the position of a chief editor with a publisher specializing in textbook publishing and we point out the multilayer issue of book graphic design and ergonomic parameters used in cases where from the educational perspective we think insufficient attention was paid to the textbook.

Annotation

Bezeichnung der Arbeit: Pädagogisch-didaktische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Vorname und Familien- des Autors: Martin Gregor

Fach: Pädagogik

Ausbilder: Doz. Mag. Igor Fic, Dr.

Arbeitsstätte: Pädagogische Fakultät der Palacký-Universität in Olmütz

Seitenzahl insgesamt: 172

Verteidigungsjahr: 2014

Schlüsselwörter: Analyse von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe, Lektüre, Lesebuch für die 2. Grundschulstufe, Lesegewohnheit, Lesegewohnheit, Lesekompetenz, Schriftart, ergonomische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Buchformat, Bewertungskriterien der Lehrbücher, Bucheinband, Kommunikationsparameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Papier, pädagogisch-didaktische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, pädagogische Forschung, Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung, Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik, typographische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe, Schriftgröße, Ausbildungsprogramm Grundschule.

Zusammenfassung:

Die Dissertationsarbeit beschäftigt sich mit der Thematik von pädagogisch-didaktischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Hauptziel der Arbeit sind die Analyse und der Vergleich von Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe.

Im theoretischen Teil konzentrieren wir uns auf die Funktionen und Struktur der Lehrbücher aus Sicht der Theorie der Lehrbücher und charakterisieren die Grundbegriffe wie Lesen, Lektüre, Lesegewohnheit, Lesekompetenz. Wir gehen auch von den gültigen Kutikular-Dokumenten aus, was für uns das Ausbildungsprogramm Grundschule und das Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung ist. Große

Aufmerksamkeit widmen wir den Bewertungskriterien der Lehrbücher in der Tschechischen Republik mit Ausrichtung auf die Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Ebenfalls charakterisieren wir ausgewählte ergonomische und typographische Parameter, wie das Buchformat, den Bucheinband, Textumfang, die Farbigkeit, das Papier, die Schriftart und -größe wie auch Kolonnenbreite und Zeilenabstände. Diesen ausgewählten typographischen sowie ergonomischen Parametern widmen wir uns auch im empirischen Teil der Arbeit.

In der Dissertationsarbeit präsentieren wir alle geschlossenen Reihen von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik, die zurzeit auf unserem Büchermarkt vorhanden sind, um den Lehrern in der Praxis Orientierung im Angebot von Lesebüchern zu erleichtern und so ihnen deren Auswahl und Weiterverwendung in Bedingungen der alltäglichen pädagogischen Praxis leichter zu machen.

Im empirischen Teil der Arbeit konzentrieren wir uns auf zwei Forschungsbereiche. Der erste Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Verwendung der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe unter den Lehrern der tschechischen Sprache und Literatur der 2. Stufe von ausgewählten Grundschulen in der Region der Hauptstadt Prag und in der Olmützer Region. Der zweite Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Analyse von ausgewählten ergonomischen und typographischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik.

Wir nutzen persönliche Erfahrungen und Praxis aus der Arbeit eines Verlagsredakteurs im sich auf die Herausgabe von Lehrbüchern spezialisierenden Verlag und machen auf eine vielschichtige Problematik des Layouts von Büchern und der benutzten ergonomischen Parameter von Lehrbüchern aufmerksam, welchen unserer Meinung nach aus Sicht der pädagogischen Forschung bisher viel zu wenig Beachtung geschenkt wurde.

Přílohy

Příloha č. 1: Ukázky vybraných druhů písem

Příloha č. 2: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií MŠMT ČR
(platný od 1. 1. 2010)

Příloha č. 3: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií MŠMT ČR
(platný do 31. 12. 2009)

Příloha č. 4: Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ Zuzany Sikorové

Příloha č. 5: Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní
vzdělávání – český jazyk a literatura (2. stupeň)

Příloha č. 6: Ukázky z čítanky, pracovního sešitu a metodiky k literární výchově pro
žáky 6. ročníku ZŠ autorky Mgr. Vlasty Vaňkové

Příloha č. 7: Typometrické pravítko

Příloha č. 8: Dotazník předkládaný učitelům

Příloha č. 9: Data průzkumu

Příloha č. 1: Ukázky vybraných druhů písem

Ukázky serifových písem

Jedno z nejoblíbenějších a nejčastěji používaných je písmo Times, zejména pro svoji úspornost, dobrou čitelnost i oku lahodící podobu. Původně vzniklo jako písmo novinové. Pro knihy bylo vyvinuto písmo Bookman. Jeho širší kersba má usnadnit čtení rozsáhlejších textů. Písmo Courier tvarově odpovídá dříve běžně používanému písmu u psacích strojů a je rovněž neproporčním fontem, to znamená, že každému znaku je vyhrazen stejný prostor.

Abcdefgh – Times New Roman

Abcdefgh – Bookman Old Style

Abcdefgh – Courier New

Abcdefgh – Bodoni AT

Abcdefgh – Garmond

Abcdefgh – Serifa AT

Ukázky bezserifových písem

Bezpatková písmata jsou často užívána v technicky zaměřených publikacích, ve kterých jejich „strohost“ lépe koresponduje s odborným obsahem textů. Objevují se také jako písmata titulková k základnímu písmu patkovému.

Abcdefgh – Helvetica

Abcdefgh – Avant Garde

Abcdefgh – Arial Black

Abcdefgh – Futura

Ukázky kaligrafických písem

Kaligrafická písmata (tzv. skripty) – vycházejí z psané podoby písma. Při knižní sazbě se uplatňují velice málo – např. na obálce, titulové stránce, v nadpisech kapitol.

Abcdefgh – Lucia AT

Abcdefgh – Commercial Scr

Ukázka lomeného písma

Lomená písmata jsou vnímána jako archaická a v našich publikacích se téměř nevyskytují, snad jen při napodobňování starých tiskovin.

Abcdefgh – Fraktur AT

Ukázka zdobných písem

Zdobná písma – stávají se součástí pojetí určitého výtvarného celku a mají za cíl na sebe poutat pozornost svojí neobvyklostí, stávají se „příznakem“ určitého módního stylu.

Abcdefgh – Orbit AT

ΔB@D@F@H ? @H@T@U@ BL ΔT

**Příloha č. 2: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií
MŠMT ČR (platný od 1. 1. 2010)**

***Příloha č. 5 - Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených
kritérií***

Údaje o učebnici a recenzentovi/recenzentce	
Název učebnice	
Autor/ka učebnice	
Nakladatelství	
Určeno pro rámcový vzdělávací program pro ..... vzdělávání	
Vzdělávací oblast / vzdělávací obor / obsahový okruh / průřezové téma / předmět	
Cílová skupina (např. ročník)	
Jméno a příjmení recenzenta/recenzentky	

Kritérium	Hodnocení recenzentem/recenzentkou

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy

Poznámka:

- 1) Platné kurikulární dokumenty a rámcové vzdělávací programy jsou zveřejněny na internetové stránce MŠMT (www.msmt.cz).
 2) Učebnice musí být zcela v souladu s uvedenými dokumenty nebo principy (učebnice dokumentům nebo principům neodporuje), pokud je soulad jen částečný, označte stupeň NE.

Stupnice hodnocení Recenzent/recenzentka uvede hodnocení pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno stupněm Ano, je hodnocení konkrétně odůvodněno v části 8. Podmínkou udělení schvalovací doložky je stupeň Ano ve všech částech. Pokud text nebude upraven, doložka nebude udělena.	Ano – je v plném souladu (není v rozporu) Ne – není v souladu (je v rozporu) (označte křížkem)			
1.1. Soulad s Ústavou a zákony ČR (zejména rovnost pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství).	Ano	☐	Ne	☐
1.2 Soulad se vzdělávacími cíli a směřování k rozvoji klíčových kompetencí.	Ano	☐	Ne	☐
1.3. Soulad s očekávanými výstupy vzdělávacího oboru rámcového vzdělávacího programu (u průřezového tématu soulad s přínosem průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka).	Ano	☐	Ne	☐
1.4. Soulad s výchovou směřující k:				
a) toleranci (včetně schopnosti rozpoznat její meze) a k vytvoření plurality názorů (podložených vědeckým poznáním),	Ano	☐	Ne	☐
b) demokracii, k pozitivní hodnotové orientaci, k osobní odpovědnosti jedince,	Ano	☐	Ne	☐
c) uplatňování principu rovných příležitostí mužů a žen (učebnice neobsahuje stereotypní přístupy ve vztahu k pohlavím a vytváří předpoklady k rovnocennému formování obou pohlaví),	Ano	☐	Ne	☐
d) udržitelnému rozvoji života a k ochraně zdraví	Ano	☐	Ne	☐
e) porozumění textu, využití a kritickému vyhodnocení zdrojů informací a k obraně před manipulací.	Ano	☐	Ne	☐
1.5 Učebnice obsahuje jen objektivní a tolerantní názory bez xenofobií postojů k různým národům a národnostem, k náboženstvím a církvím, případně k jiným společenským a kulturním organizacím a k jejich duchovním a kulturním hodnotám.	Ano	☐	Ne	☐
1.6. Učebnice obsahuje pouze texty a grafické materiály, které nevedou k vytváření negativních stereotypů a zjednodušených zobecnění o konkrétních sociálních skupinách, národech, národnostech, rasách, pohlaví atp.	Ano	☐	Ne	☐
1.7. Soulad s jazykovými úrovněmi Společného evropského referenčního rámce (pouze pro učebnice cizích jazyků).	Ano	☐	Ne	☐

2. Odborná správnost obsahu učebnice

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí odbornou správnost obsahu učebnice v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

2.1. Odborná správnost textové složky učebnice (soulad podávaných informací se stavem poznání v příslušných vědeckých oborech).

2.2. Odborná správnost grafické složky učebnice.

2.3. Jazyková kultura textu učebnice podle pravidel českého pravopisu.

2.4. Komplexnost daného tématu. Učebnice obsahuje všechny podstatné informace pro komplexní / ucelené osvojování tématu s ohledem na možnou úroveň dosažení klíčové kompetence nebo očekávaného výstupu cílové skupiny žáků.

Celkové zhodnocení (uved'te konkrétní a jednoznačná vyjádření):

3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

3.1. Obtížnost textu ve vztahu k cílové skupině žáků (např. přiměřenost a četnost užití odborných, faktografických a numerických pojmů, jmen a názvů, délka vět, apod.).

3.2. Přiměřenost, vhodnost a obsahová správnost grafické složky učebnice (ilustrace, grafy, písmo,...) vzhledem k věku žáků, tématu vzdělávacího obsahu, návaznosti na text atd.

3.3. Technické zpracování učebnice (zejm. velikost a typ písma, šířka řádků, typ a odolnost vazby, hmotnost, použitý papír – ekologické hledisko).

Celkové zhodnocení (uved'te konkrétní a jednoznačná vyjádření):

4. Metodické a didaktické zpracování učebnice

Recenzent/recenzentka slovně zhodnotí metodické a didaktické zpracování učebnice v každé z uvedených oblastí.

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

4.1. Vyváženost základních poznatků a činností (výkladové texty, pokusy, otázky a úlohy, cvičení, shrnutí aj.) a doplňujících informací.

4.2. Provázanost výkladového textu s ostatními strukturálními prvky učebnice verbálního i neverbálního typu.

4.3. Vhodnost a použitelnost zařazených poznatků a činností z hlediska naplňování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů.

4.4. Motivační úroveň textové části učebnice.

4.5. Motivační úroveň obrazové části učebnice.

4.6. Podpora samostatné aktivity a tvořivosti žáka.

4.7. Uplatnění mezipředmětových vztahů.

4.8. Uplatňování průřezových témat.

4.9. Různorodost příkladů a ilustrativních textů, které obsahují i různé úhly pohledu na každodenní zkušenosti sociálních skupin žáků, ras, národů, pohlaví atp.

Celkové zhodnocení (uvedte konkrétní a jednoznačná vyjádření):

5. Slovní komentář, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky

(recenzent/recenzentka doplní další řádky a stránky podle potřeby)

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či připomínku zásadní, kterou je nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována, stejně jako vyjádření recenzentů k aktuálním společenskovoědním tématům.

6. Souhrnné vyjádření k udělení schvalovací doložky

(recenzent/recenzentka označí pouze jednu variantu)

☐	☐	doporučuje bez připomínek
	☐	doporučuje s připomínkami uvedenými v části 5
	☐	nedoporučuje a navrhuje přepracovat podle připomínek uvedených v části 5

Prohlášení recenzenta/recenzentky

Prohlašuji, že

- 1) jsem byl/a zadavatelem seznámen/a s úplným a platným zněním Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic vydávaného MŠMT, č. j. 1 052/2009-20,
- 2) nejsem v pracovně právním vztahu k nakladateli ani k autorům recenzované učebnice,
- 3) nejsem podjatý/á vůči autorům recenzované učebnice a nakladateli,
- 4) nemám finanční zájem na pozitivní / negativní recenzi nebo prodlužování doby zpracování recenze,
- 5) recenzi jsem zpracoval/a výhradně na základě objektivních kritérií,
- 6) nejsem autorkou/autorem nebo spoluautorkou/spoluautorem učebnice stejného vzdělávacího oboru.

Beru na vědomí, že recenze může být zveřejněna či zaslána jinému posuzovateli jako dílčí podklad k dalšímu posouzení učebnice podle potřeb ministerstva.

Recenze byla zpracována dne	.....
Podpis recenzenta/recenzentky	.....

Převzato ze Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 1 052 / 2009-20 ze dne 14. července 2009. Nová úprava platná od 1. ledna 2010. [online]. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/schvalovaci-dolozky-k-ucebnicim-cervenec-2009>> [cit. 2009-08-24].

**Příloha č. 3: Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených kritérií
MŠMT ČR (platný do 31. 12. 2009)**

***Příloha č. 5 - Formulář pro posouzení učebnice podle stanovených
kritérií***

Údaje o učebnici a recenzentovi/recenzentce	
Název učebnice	
Autor/ka učebnice	
Nakladatelství	
Určeno pro rámcový vzdělávací program pro ..... vzdělávání	
Vzdělávací oblast/vzdělávací obor/ obsahový okruh/průřezové téma/předmět	
Cílová skupina (např. ročník)	
Jméno a příjmení recenzenta/recenzentky	

Kritérium	Hodnocení recenzentem/recenzentkou
------------------	---

1. Celkový soulad učebnice s obecnými a kurikulárními dokumenty a rámcovými vzdělávacími programy

Poznámka:

1) Platné kurikulární dokumenty a rámcové vzdělávací programy jsou zveřejněny na internetové stránce MŠMT (www.msmt.cz).

2) Učebnice musí být zcela v souladu s uvedenými dokumenty, pokud je soulad jen částečný, označte stupeň NE.

<p style="text-align: center;">Stupnice hodnocení</p> <p>Recenzent/recenzentka uvede hodnocení pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno stupněm Ano, je hodnocení konkrétně odůvodněno v části 8. Podmínkou udělení schvalovací doložky je stupeň Ano ve všech částech. Pokud text nebude upraven, doložka nebude udělena.</p>	<p>Ano – je v plném souladu Ne – není v souladu (označte křížkem)</p>			
1.1. Soulad s Ústavou a zákony ČR (zejména rovnost pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství).	Ano	☐	Ne	☐
1.2 Soulad s klíčovými kompetencemi a vzdělávacími cíli.	Ano	☐	Ne	☐
1.3. Soulad s očekávanými výstupy vzdělávacího oboru rámcového vzdělávacího programu (u průřezového tématu soulad s přínosem průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka).	Ano	☐	Ne	☐
1.4. Soulad se Společným evropským referenčním rámcem (pouze pro učebnice cizích jazyků).	Ano	☐	Ne	☐
1.5. Soulad s výchovou směřující k:				
a) toleranci (včetně schopnosti rozpoznat její meze) a k vytvoření plurality názorů (podložených vědeckým poznáním),	Ano	☐	Ne	☐
b) demokracii, k pozitivní hodnotové orientaci, k osobní odpovědnosti jedince,	Ano	☐	Ne	☐
c) uplatňování principu rovných příležitostí mužů a žen (učebnice neobsahuje stereotypní přístupy ve vztahu k pohlavím a vytváří předpoklady k rovnocennému formování obou pohlaví),	Ano	☐	Ne	☐
d) udržitelnému rozvoji života a k ochraně zdraví	Ano	☐	Ne	☐
e) porozumění textu, využití a kritickému vyhodnocení zdrojů informací a k obraně před manipulací.	Ano	☐	Ne	☐
1.6. Učebnice obsahuje jen objektivní a tolerantní názory bez xenofobií postojů k různým národům a národnostem, k náboženstvím a církvím, případně k jiným společenským a kulturním organizacím a k jejich duchovním a kulturním hodnotám.	Ano	☐	Ne	☐
1.7. Učebnice obsahuje pouze texty a grafické materiály, které nevedou k vytváření negativních stereotypů a zjednodušených zobecnění o konkrétních sociálních skupinách, národech, národnostech, rasách, pohlaví atp.	Ano	☐	Ne	☐

2. Odborná správnost obsahu učebnice		
<p style="text-align: center;">Stupnice hodnocení</p> <p>Recenzent/recenzentka uvede počet bodů pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno plným počtem bodů, je výčet chyb uveden v části 8.</p>	<p>0 – obsahuje hrubé chyby 1 – obsahuje časté drobné chyby, nejasná vyjádření 2 – obsahuje jednotlivé drobné chyby, nejasná vyjádření 3 – neobsahuje chyby</p>	
2.1. Odborná správnost textové složky učebnice (soulad podávaných informací se stavem poznání v příslušných vědeckých oborech).		<p>Celkem pro 2. oblast:</p> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 20px; margin: 0 auto;"></div> <p>Minimum: 12</p>
2.2. Odborná správnost grafické složky učebnice.		
2.3. Jazyková kultura textu učebnice podle pravidel českého pravopisu.		
2.4. Komplexnost daného tématu. Učebnice obsahuje všechny podstatné informace pro komplexní / ucelené osvojování tématu s ohledem na možnou úroveň dosažení klíčové kompetence nebo očekávaného výstupu cílové skupiny žáků.		

3. Přiměřenost učebnice věku a dosaženým kompetencím žáků		
<p style="text-align: center;">Stupnice hodnocení</p> <p>Recenzent/recenzentka uvede počet bodů pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno plným počtem bodů, je hodnocení odůvodněno v části 8.</p>	<p>0 – zcela nepřiměřené 1 – z větší části nepřiměřené 2 – z větší části přiměřené 3 – zcela přiměřené</p>	
3.1. Obtížnost textu ve vztahu k cílové skupině žáků (např. přiměřenost a četnost užití odborných, faktografických a numerických pojmů, jmen a názvů, délka vět, apod.).		<p>Celkem pro 3. oblast:</p> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 0 auto;"></div> <p>Minimum: 8 (pro bod 3.1. a 3.2. je minimum 3 body)</p>
3.2. Přiměřenost, vhodnost a obsahová správnost grafické složky učebnice (ilustrace, grafy, písmo,...) vzhledem k věku žáků, tématu vzdělávacího obsahu, návaznosti na text atd.		
3.3. Technické zpracování učebnice (zejm. velikost a typ písma, šířka řádků, typ a odolnost vazby, hmotnost, použitý papír – ekologické hledisko).		

4. Metodické a didaktické zpracování učebnice

Stupnice hodnocení	0 – nenaplní kritérium 1 – obsahuje jednotlivé prvky 2 – směřuje k naplnění kritéria 3 – optimálně naplní kritérium	
Recenzent/recenzentka uvede počet bodů pro každé kritérium. Pokud některé kritérium není ohodnoceno plným počtem bodů, je hodnocení odůvodněno v části 8.		
4.1. Vyváženost základních poznatků a činností (výkladové texty, pokusy, otázky a úlohy, cvičení, shrnutí aj.) a doplňujících informací.		<p>Celkem pro 4. oblast:</p> <div style="border: 1px solid black; width: 40px; height: 40px; margin: 0 auto;"></div> <p>Minimum:</p> <p>14</p>
4.2. Provázanost výkladového textu s ostatními strukturními prvky učebnice verbálního i neverbálního typu.		
4.3. Vhodnost a použitelnost zařazených poznatků a činností z hlediska naplňování klíčových kompetencí a očekávaných výstupů.		
4.4. Motivační úroveň textové části učebnice.		
4.5. Motivační úroveň obrazové části učebnice.		
4.6. Podpora samostatné aktivity a tvořivosti žáka (prvky problémového učení).		
4.7. Uplatnění mezipředmětových vztahů.		
4.8. Uplatňování průřezových témat.		
4.9. Různorodost příkladů a ilustrativních textů, které obsahují i různé úhly pohledu na každodenní zkušenosti sociálních skupin žáků, ras, národů, pohlaví atp.		

Didaktická vybavenost učebnice (části 5 - 7)

V 5. - 7. části se sleduje pouze fakt, zda je v učebnici příslušná komponenta zastoupena, nehodnotí se četnost výskytů komponent. Pro posouzení didaktické kvality jednotlivých komponent učebnice je určena část 8. (Pokud recenzent/recenzentka v části 5 až 7 považuje neuvedení konkrétní komponenty nebo kvalitu či četnost jejího uvedení za snižující pro kvalitu učebnice, uvede v části 8 konkrétní hodnocení a další návrhy/připomínky k dané komponentě.)

U učebnic pro některé předměty a některé ročníky není výskyt některé komponenty relevantní popř. by měl jen formální význam. Při hodnocení je proto třeba brát ohled na skutečnost, zda učebnice může danou komponentu vzhledem ke svému určení obsahovat. V takovém případě uveďte stupeň hodnocení „N“.

V souhrnu pro každou oblast 5 – 7 se uvede celkový počet výskytů každého hodnocení (0, 1, N) v dané oblasti.

5. Zastoupení komponent aparátu prezentace učiva

Stupnice hodnocení	0 – neobsahuje komponentu 1 – obsahuje komponentu N – není hodnoceno	
5.1. Výkladový text prostý.		Souhrn pro 5. oblast: 0 ☐ 1 ☐ N ☐
5.2. Výkladový text zpřehledněný (přehledová schémata, tabulky a jiné k výkladu učiva).		
5.3. Shrnutí učiva k celému ročníku (učebnici).		
5.4. Shrnutí učiva k tématům (kapitolám, lekcím).		
5.5. Shrnutí učiva k předchozímu ročníku (učebnici).		
5.6. Doplnující texty (dokumentační materiál, citace z pramenů, statistické tabulky, aj.).		
5.7. Poznámky a vysvětlivky.		
5.8. Podtexty k vyobrazením.		
5.9. Slovníčky pojmů, cizích slov aj. (s vysvětlením).		
5.10. Umělecká ilustrace.		
5.11. Nauková ilustrace (schématické kresby, modely aj.).		
5.12. Fotografie.		
5.13. Mapy, kartogramy, plánky, grafy, diagramy aj.		
5.14. Obrazová prezentace barevná (plnobarevný tisk).		

6. Zastoupení komponent aparátu řídicí učení

Stupnice hodnocení	0 – neobsahuje komponentu 1 – obsahuje komponentu N – není hodnoceno	
6.1. Předmluva pro žáky (úvod do předmětu, průřezového tématu, ročníku, učebnice) obsahující přístup, plány a cíle autora/nakladatelství.		Souhrn pro 6. oblast: 0 ☐ 1 ☐ N ☐
6.2. Návod k práci s učebnicí.		
6.3. Podněty k zamyšlení, otázky aj. před celkovým učivem ročníku, učebnice.		
6.4. Podněty k zamyšlení, otázky aj. před nebo v průběhu lekcí, témat.		
6.5. Odlišení úrovní učiva (základní – rozšiřující, nad – pod vymezením RVP apod.).		
6.6. Otázky a úkoly za témata, lekcemi.		
6.7. Otázky a úkoly k celému ročníku, učebnici (opakování).		
6.8. Otázky a úkoly k předchozímu ročníku, učebnici (opakování).		
6.9. Instrukce k úkolům komplexnější povahy (návod k pokusům, laboratorním pracím, pozorováním aj.).		
6.10. Náměty pro mimoškolní činnosti s využitím učiva (aplikace).		
6.11. Explicitní vyjádření cílů výuky pro žáky.		
6.12. Prostředky a/nebo instrukce k sebehodnocení pro žáky (testy a jiné způsoby hodnocení výsledků učení).		
6.13. Výsledky úkolů a cvičení (správná řešení, správné odpovědi apod.).		
6.14. Odkazy na jiné zdroje informací (bibliografie, doporučená literatura, internetové odkazy aj.).		
6.15. Grafické symboly vyznačující určité části textu (poučky, pravidla, úkoly, cvičení aj.).		
6.16. Užití zvláštní barvy pro určité části verbálního textu.		
6.17. Užití vyznačovacího písma (tučné písmo, kurzíva aj.) pro určité části verbálního textu.		
6.18. Využití přední nebo zadní obálky (předsádky) pro schémata, tabulky aj.		

7. Zastoupení komponent aparátu orientačního

Stupnice hodnocení		0 – neobsahuje komponentu 1 – obsahuje komponentu N – není hodnoceno
7.1. Obsah učebnice		Souhrn pro 7. oblast: 0 ☐ 1 ☐ N ☐
7.2. Členění učebnice na tematické bloky, kapitoly, lekce		
7.3. Rejstřík (věcný, jmenný, smíšený)		

8. Slovní komentář k jednotlivým oblastem kritérií, další odborná vyjádření recenzenta/recenzentky

(recenzent/recenzentka doplní další řádky a stránky podle potřeby)

U konkrétních připomínek a návrhů na úpravy recenzent/recenzentka uvede, zda jde o připomínku ke zvážení či zda je připomínku nutno akceptovat. Připomínky je třeba formulovat dostatečně konkrétně, aby autor/ka učebnice mohl/a na připomínku konkrétně reagovat (včetně např. čísla stránky, odstavce, názvu kapitoly). Je třeba závazně navrhnout konkrétní znění textu, který recenzent požaduje doplnit nebo nahradit stávající.

V učebnicích, ve kterých jsou texty dotýkající se duchovních i kulturních hodnot a tradic různých národností a kultur, musí být tato problematika v recenzních posudcích zohledněna a komentována, stejně jako vyjádření recenzentů k aktuálním společenskovoědním tématům.

Pokud recenzent/recenzentka uvede v části 1 až 4, že učebnice některé kritérium nesplňuje nebo jeho naplnění neohodnotí plným počtem bodů, uvede v této části konkrétní zdůvodnění použitého hodnocení.

Učebnice musí být zcela přiměřená cílové skupině žáků, jak v textové, tak v grafické složce.

Pokud recenzent/recenzentka v části 5 až 7 považuje neuvedení konkrétní komponenty nebo kvalitu či četnost jejího uvedení za snižující pro kvalitu učebnice, uvede v této části konkrétní hodnocení a další návrhy / připomínky k dané komponentě.

9. Souhrnné vyjádření k udělení schvalovací doložky

(recenzent/recenzentka označí pouze jednu variantu)

☐	doporučuje bez připomínek
☐	doporučuje s připomínkami uvedenými v části 8
☐	nedoporučuje a navrhuje přepracovat podle připomínek uvedených v části 8

Prohlášení recenzenta/recenzentky

Prohlašuji, že

- 1) jsem byl/a zadavatelem seznámen/a s úplným a platným zněním Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic vydávaného MŠMT, č.j. 16 854/2007-20,
- 2) nejsem v pracovně právním vztahu k nakladateli ani k autorům recenzované učebnice,
- 3) nejsem podjatý/á vůči autorům recenzované učebnice a nakladateli,
- 4) nemám finanční zájem na pozitivní / negativní recenzi nebo prodlužování doby zpracování recenze,
- 5) recenzi jsem zpracoval/a výhradně na základě objektivních kritérií,
- 6) nejsem autorkou/autorem nebo spoluautorkou/spoluautorem učebnice stejného vzdělávacího oboru.

Beru na vědomí, že recenze může být zveřejněna či zaslána jinému posuzovateli jako dílčí podklad k dalšímu posouzení učebnice podle potřeb ministerstva.

Recenze byla zpracována dne	.....
Podpis recenzenta/recenzentky	.....

Převzato ze *Sdělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k postupu a stanoveným podmínkám pro udělování a odnímání schvalovacích doložek učebnicím a učebním textům a k zařazování učebnic a učebních textů do seznamu učebnic č. j. 16 854/2007-20. Nová úprava platná od 1. ledna 2008.* [online]. Dostupné z

<http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/Ucebnice_dolozky_310108/Sdeleni_16854.pdf>

[cit. 2009-02-16].

Příloha č. 4: Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ Zuzany Sikorové

Rastr pro hodnocení učebnic ZŠ a SŠ		
Kritéria	Co v učebnici hledat, na co se zaměřit?	
I. kategorie: Přehlednost		
1.	Má učebnice přehlednou strukturu, je dobře rozčleněná?	Bude žák schopen se učebnicí snadno a rychle orientovat? Napomáhá tomu grafické zpracování (různé úrovně nadpisů, různé druhy a velikosti písma, jasné oddělení jednotlivých částí učebnice)? Navazují na sebe logicky kapitoly a témata? Má učebnice přehledný „Obsah“? Je k dispozici rejstřík? Vystihují nadpisy a podnadpisy dobře obsah kapitoly (jejích částí)? Je v úvodu popsáno a vysvětleno, jak je učebnice strukturovaná, např. co označují jednotlivé grafické prostředky?
2.	Je vnitřní struktura textů v učebnici přehledná?	Jsou pojmy a hlavní myšlenky řazeny v logické posloupnosti? Navazují na sebe věty? Je jasná jejich hierarchie? Používá autor tzv. signální slova? Vychází prezentace nového učiva v kapitole z předchozího, tj. navazuje na dřívější učení žáků? Jsou využívány organizátory postupu? Jsou v textech zdůrazněny základní myšlenky a poznatky (nebo jsou „někde“ uvnitř odstavců a žáci je musí hledat)? Jsou jasně graficky rozlišeny jednotlivé části kapitoly, např. výkladová část, cvičení k opakování, shrnutí apod.?
II. kategorie: Přiměřená obtížnost a rozsah učiva		
3.	Jsou zadání úloh a cvičení a formulace otázek jasné a srozumitelné?	Používají autoři jazykový styl přiměřený žákům? Je použita slovní zásoba blízká žákům? Jsou slova, která pravděpodobně neznají, dobře vysvětlena?
4.	Jsou výklad a vysvětlování pro žáky srozumitelné a snadno pochopitelné?	Lze v textu nalézt prostředky, které napomáhají jeho srozumitelnosti: uvádění konkrétních příkladů, analogie a přirovnání, kontrast, přehledy a schémata, obrazové předvedení? Vychází výklad z dosavadních znalostí a zkušeností žáků? Zahrnují texty tzv. klíčovou větu, tj. jednoduchou formulaci, která vystihuje podstatu probíraného tématu? Je kladen důraz na hlavní myšlenky tak, aby žáci poznali, co je důležité? Jsou pojmy vysvětleny pomocí slov, které jsou žákům blízké?
5.	Je výběr a počet pojmů přiměřený úrovni chápání žáků?	Je „hustota“ textu přiměřená, tj. odpovídá množství odborných informací obsazených v odstavci (v kapitole) schopnostem žáků? Je v učebnici slovníček pojmů? Je vhodně zpracovaný? Je ilustrovaný? Využívá příklady? Jsou nové pojmy jen zmíněné nebo jsou vysvětlené do hloubky (včetně příkladů např.)? Opírá se odborný výklad pojmů o podstatné charakteristiky, které jsou zjednodušené pro úroveň chápání žáků?

III. kategorie: Odborná správnost		
6.	Obsahuje učivo odborně správné poznatky?	Je v učebnici používán jazyk, který je nejen srozumitelný žákům, ale také odborně správný? Jsou používány správné grafické prostředky (symboly, diagramy, znaky, schémata) z hlediska oboru? Kdo jsou autoři textu? Jsou to důvěryhodné osobnosti z odborné nebo učitelské komunity? Setkali jste se už s nějakou jejich kvalitní publikací?
7.	Odpovídají poznatky současnému stavu vědy, kultury a společenské praxe?	Obsahuje učebnice nějaké zastaralé poznatky, překonané představy? Vede učebnice žáky k činnostem (úkolům, cvičením), které jsou reprezentativní vzhledem k oboru? Zahrnuje učebnice úkoly nebo cvičení, které vyžadují, aby žáci používali odborný jazyk oboru?

IV. kategorie: Motivační charakteristiky		
8.	Je učivo vztažené k praxi?	Jsou výklady učiva a učební úlohy zaměřené na praktické příklady, situace ze života? Vztahují se příklady a učební úlohy k autentickým situacím? Jsou uváděné příklady žákům blízké, tj. dobře známé a snadno pochopitelné?
9.	Jsou výběr učiva a úlohy a otázky pro žáky zajímavé?	Mají žáci příležitost „vidět sebe sama“ v textech nebo úkolech? Odrážejí příklady a ilustrace jejich zkušenosti, zájmy, chápání světa? Je vysvětlen význam poznatků a dovedností pro praxi? Jsou použity také jiné druhy textů než výkladové (především vyprávění, příběhy)?
10.	Jsou používány grafické prostředky k řízení pozornosti?	Jsou různé typy učiva graficky odlišené? Je text přehledně členěn? Jsou klíčové pojmy a definice zvýrazněné? Je grafické zpracování učebnice pro žáky atraktivní (dostatečná barevnost, atraktivní fotografie, vtipné obrázky apod.)?

V. Kategorie: Řízení učení		
11.	Vyžadují úlohy také řešení problémů, objevování, tvořivou činnost apod. a nejen reprodukci učiva?	Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci/studenti reprodukovali jednotlivá fakta, pojmy, definice, pravidla, texty apod.? Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci vyjmenovávali a popisovali fakta nebo procesy, analyzovali je, porovnávali, třídili, zjišťovali vztahy mezi nimi (příčina, následek, funkce, způsob aj.), konkretizovali nebo zobecňovali? Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci sdělovali své poznatky, např. zpracovali výtah, přehled, referát, esej, projekt apod.? Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci/studenti používali produktivní myšlení, např. řešili problémové situace a úlohy, vymýšleli praktické aplikace učiva, formulovali samostatně otázky, objevovali na základě vlastního pozorování nebo vlastního uvažování?
12.	Vedou texty k uvažování, kritickému myšlení, hodnocení apod.?	Jsou v učebnici úlohy, které vyžadují, aby žáci interpretovali text (poznatky, učivo), vysvětlovali smysl a význam, zdůvodňovali, odvozovali, ověřovali, dokazovali, hodnotili? Požaduje se po žácích, aby zvažovali své činy (jednání, postupy) a jejich důsledky?

13.	Poskytuje učebnice dostatek možností k procvičování, upevňování a opakování učiva?	Jsou v učebnici úlohy, otázky nebo cvičení, pomoci nichž si žák skutečně může osvojit učivo? Jsou k dispozici úlohy, otázky nebo cvičení, které aktivizují předchozí znalosti a dovednosti žáků, na které nové učivo navazuje? Odpovídá pořadí úloh, otázek nebo cvičení logice výkladu? Poskytuje učebnice příležitosti k použití různých vyučovacích strategií, které jsou vhodné pro daný předmět (např. diskuse, hraní rolí, praktické zkoumání, brainstorming, vyhledávání v odborném textu, didaktické hry aj.)? Obsahují texty a úlohy podněty ke slcupinovým činnostem žáků vyžadujícím jejich spolupráci?
14.	Umožňuje učebnice v zásadě (v případě potřeby) také samostatné osvojení učiva žákem?	Poskytuje učebnice příležitosti pro žáky přemýšlet o svém učení, reflektovat svou práci? Vede je k tomu, aby uvažovali o tom, co se už naučili a co ještě musí zvládnout? Nabízí systém, jak postupovat při učení? Poskytuje učebnice žákovi možnost diagnostikovat úroveň zvládnutí učiva, např. pomocí řešení úloh (výsledků), odpovědí na otázky? Jsou součástí učebnice testy (zadání písemných prací, praktických úloh), které ověřují dosažené vědomosti a dovednosti?

VI. kategorie: Obrazový materiál

15.	Jsou ilustrace, tabulky, schémata, mapky a grafy jasné a smysluplné?	Je množství obrazového materiálu v učebnici přiměřené (tzn. na jedné straně, že je ho dostatek, na druhé straně, že stránky nejsou přesyceny obrázky a fotografiemi)? Zahrnují mapky a grafy legendu, ve které jsou vysvětleny všechny použité symboly? Je zřejmé, ke kterému učivu se ilustrace (fotografie, mapka, schéma apod.) vztahují? Jsou umístěny na stejné stránce jako text, ke kterému odkazují?
16.	Obsahuje učebnice dostatek takového obrazového materiálu, který pomáhá žákům porozumět učivu?	Napomáhá obrazový materiál porozumění, tím že objasňuje text, ilustruje text, nahrazuje výklad názornější formou apod.? Koresponduje obrazový materiál s textem? Nezahlcuje žáky dalšími nadbytečnými informacemi?
17.	Obsahuje učebnice dostatek obrazového materiálu, který je pro žáky přitažlivý?	Je použitý obrazový materiál aktuální? Odkazuje ke zkušenostem a zájmům žáků? Odpovídají náměty ilustrací a fotografií věku a úrovni žáků? Nejsou příliš infantilní nebo naopak příliš vzdálené jejich chápání? Využívají ilustrace a fotografie humor?

VII. kategorie: Shoda s kurikulárními dokumenty

18.	Je výběr učiva v souladu s kurikulárními dokumenty (rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací program aj.)?	Obsahuje ŠVP (jiný dokument) témata, která nejsou v učebnici zahrnuta? Budete muset hledat doplňkové zdroje nebo vytvářet vlastní materiály? Jsou témata zpracovaná dostatečně do hloubky (např. i s praktickými příklady, vysvětlením významu učiva, v souvislostech s předchozími tématy a jinými vyučovacími předměty, s náměty k dalšímu studiu, odkazy na odbornou literaturu)?
-----	---	--

19.	Jsou cíle výuky v zásadě dosažitelné prostřednictvím studia textů a vypracování učebních úloh prezentovaných v učebnici?	Jsou v učebnici nebo v metodické příručce pro učitele popsány jasně cíle a záměry autorů? Jsou formulovány obecně nebo se vyjadřují konkrétně k tomu, co by měl žák umět udělat po prostudování učebnice jednotlivých kapitol)? Odpovídá obsah učiva a jeho pojetí v učebnici obsahu a pojetí učiva v ŠVP (jiném dokumentu)? Vedou učební úlohy žáky/studenty k činnostem, které napomohou dosáhnout cílů? (Např. pokud jsou v učebnici pouze kontrolní otázky vyžadující reprodukci učiva, těžko dosáhnou žáci kompetence aplikovat poznatky).
-----	--	---

VIII. kategorie: Cena (dostupnost učebnice)

20.	Je cena učebnice přiměřená?	Srovnajte s cenami jiných učebnic na trhu.
21.	Je cena doplňkových materiálů k učebnici dostupná?	Např. pracovního sešitu, příručky pro učitele, video a audiokazet, CD, počítačových programů atd.

IX. kategorie: Ergonomické a typografické vlastnosti

22.	Jsou druh a velikost písma přiměřené?	Korespondují spolu velikost písma, délka řádku a mezery mezi řádky, a vytvářejí tak stránky, které jsou vizuálně působivé a zároveň se snadno čtou?
23.	Je vazba trvalá a odolná a papír kvalitní?	Je poměr „odolnosti“ a váhy učebnice přiměřený? Nerozpadne se učebnice při prvním použití?

X. kategorie: Doplňkové texty a materiály

24.	Jsou k dispozici doplňující didaktické prostředky vztahující se k učebnici?	Může jít o videokazety, audiokazety, sbírky úloh, materiál ke hrám, nástěnné mapy, výukové programy, modely, sady pro pokusy apod. Jsou tyto prostředky vhodně propojené s učebnicí, tj. např. navazují na učivo, odkazují na ně úlohy v učebnici apod.?
25.	Vydalo nakladatelství také vhodný pracovní sešit pro žáky k dané učebnici?	Je pracovní sešit dobře provázaný s učebnicí? Doplňuje dobře její funkce nebo jde jen o sbírku úloh? (K poznání vhodného pracovního sešitu by bylo nutné analyzovat ho podle většiny kritérií – můžete ho považovat za součást učebnice a hodnotit společně).
26.	Je k dispozici příručka pro učitele k dané učebnici?	Poskytuje příručka informace o základním pojetí a přístupu ke zpracování učebnice? Navrhuje rozčlenění učiva do vyučovacích hodin a zároveň vymezuje cíle hodin? Navrhuje vyučovací strategie včetně postupů jak přizpůsobit učivo žákům? Jsou tyto strategie stereotypní pro každou hodinu? Jsou navrženy varianty postupů? Poskytuje příručka materiál k hodnocení a zkoušení studentů? Odkazuje k dalším zdrojům poznatků – oborovým i didaktickým?

XI. kategorie: Diferenciace učiva a úloh		
27.	Obsahuje učebnice rozšiřující učivo a úlohy pro nadané žáky?	Je v učebnici jasně odlišeno, co se považuje za základní učivo a co je rozšiřující? Jsou rozšiřující učivo a úlohy zařazené u každého tematického celku? Je rozšiřující učivo chápáno kvantitativně (přináší prostě další poznatky k tématu) nebo je skutečně určeno pro nadanější žáky a zahrnuje složitější otázky a problémy?
28.	Obsahuje učebnice odlišné úlohy z hlediska obtížnosti (pro průměrné i podprůměrné žáky)?	Objevují se jak úlohy a otázky, které vyžadují jen jednoduché vybavení naučeného, tak úlohy a otázky vyžadující složitější myšlenkové operace (Proč...?, Jak vysvětlíte...?, Co by sestalo, kdyby...?). Jsou úlohy a otázky jasně rozlišeny podle obtížnosti? Jsou zařazeny úlohy, které vytvářejí příležitost „zvládnout úspěšně učivo“ i pro podprůměrné žáky?

XII. kategorie: Hodnoty a postoje		
29.	Obsahuje učebnice odkazy na společenská pravidla, mravní normy?	Jsou v učebnici odkazy na slušné chování, principy humanismu, tolerance, tradice, právní normy apod.?
30.	Prezentuje učebnice menšiny, rasy, náboženské skupiny, národnosti a pohlaví bez stereotypů a předsudků?	Např. objevují se v učebnicích příklady a situace, ve kterých vystupují jak chlapi, tak dívky? Je tato vyváženost patrná i v případě ilustrací? Jsou chlapi/muži a dívky/ženy zobrazovány stereotypně (chlapi si hrají na indiány, ženy stojí u sporáku v kuchyni)?
31.	Prezentuje učebnice vhodné hodnoty, které souvisejí s daným vyučovacím předmětem?	Může jít o respekt k životnímu prostředí, kulturu jazykového projevu, estetické hodnoty apod.

XIII. kategorie: Zpracování učiva		
32.	Je odborný obsah prezentován také ve vztahu k jiným oborům?	Jsou v textech odkazy na mezipředmětové vztahy? Mají žáci příležitost vidět pojmy nejen z hlediska daného předmětu, ale i z hlediska jiných oborů? Vyskytují se učební úlohy, které vedou k propojení učiva s jinými obory?
33.	Jsou některé poznatky prezentované z několika úhlů pohledu, různých perspektiv?	Týká se především společenskovedních předmětů, příp. přírodovědných témat, která souvisejí s různými výklady světa a člověka.
34.	Je v učebnici vysvětleno, proč je nutné se učit určité poznatky a dovednosti?	Obsahuje učebnice texty (poznámky), které srozumitelně objasňují žákům smysl jejich učení, nutnost získání určitých kompetencí pro osobní, rodinný, profesní, občanský život?

Převzato ze SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007, s. 43–47.

Příloha č. 5: Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání – český jazyk a literatura (2. stupeň)

Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011

Seznam zachycuje stav ke dni 1.3.2011. Přehled učebnic, kterým byla udělena schvalovací doložka po tomto datu, je průběžně zveřejňován ve Věstníku MŠMT.

O učebnicích jsou uvedeny tyto údaje:

autor: název učebnice; číslo vydání, kterému byla udělena schvalovací doložka							
číslo jednacích schvalovací doložky	datum vydání schvalovací doložky	termín platnosti schvalovací doložky	orientační cena v Kč podle sdělení nakladatelství	číslo jednacích schvalovací doložky před prodloužením platnosti **) (stav od března 2010)	materiál nosiče učebnice *)	SUŘ	název nakladatelství

Informace, zda je učebnice součástí ucelené řady učebnic (SUŘ)

*) papír – P

**) učebnice s vytištěným původním číslem jednacím mohou školy pořizovat v souladu s § 160 odst. 1 školského zákona pouze do vyprodání zásob.

Upozornění: V současné době se v základních školách vyučuje podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (v 5. ročníku podle postupně ukončovaných předchozích vzdělávacích programů Základní škola, Obecná škola, Národní škola). Specifikace předmětu a ročníku v názvu učebnice proto nemusí přesně odpovídat názvům předmětů a rozložení učiva do předmětů a ročníků v jednotlivých školních vzdělávacích programech. Výběru učebnic je proto třeba věnovat náležitou pozornost. Cena učebnice uvedená v tomto seznamu je pouze orientační, na aktuální ceny se informujte u Vašeho dodavatele.

Český jazyk a literatura (2. stupeň)

Hrdličková,H.;Beránková,E.;Rudolf,S.: Český jazyk pro 6. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Jazykové projevy, sloh, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
13485/2004-22	10.3.2005	10.3.2011	105 + 51 + 50		P	Ano	
Horáčková,M.;Klíma,I. a kol.: Český jazyk pro 7. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Komunikační a slohová výchova, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	108 + 51 + 54		P	Ano	
Hrdličková,H.;Beránková,E.;Klíma,I. a kol.: Český jazyk pro 8. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Sloh, sdělování a výměna informací, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	108 + 52 + 50		P	Ano	
Hrdličková,H. a kol.: Český jazyk pro 9. ročník ZŠ a nižší ročníky víceletých gymnázií (I. díl - Učivo o jazyce, II. díl - Sdělování a výměna informací, Sloh, III. díl - Přehledy, tabulky, rozbor, cvičení); vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednacích:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednacích:	nosič:	SUŘ	Alter
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	108 + 53 + 51		P	Ano	

Bradáčová,L.;Horáčková,M. a kol.: Čítanka 6; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
31457/2004-22	14.2.2005	14.2.2011	105/127		P	Ano		
Lískovcová,M.;Bradáčová,L. a kol.: Čítanka 7; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	128/152		P	Ano		
Horáčková,M.;Rezutková,H.: Čítanka 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	135/160		P	Ano		
Lískovcová,M.;Rezutková,H. a kol.: Čítanka 9; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	142/164		P	Ano		
Horáčková,M.;Staudková,H. a kol.: Literární výchova 6, Doplněk k Čítance 6; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
31457/2004-22	14.2.2005	14.2.2011	27		P	Ano		
Horáčková,M.;Staudková,H.: Literární výchova 7, Doplněk k Čítance 7; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	34		P	Ano		
Horáčková,M.;Staudková,H.: Literární výchova 8, Doplněk k Čítance 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	45		P	Ano		
Lískovcová,M.;Staudková,H. a kol.: Literární výchova 9, Doplněk k Čítance 9; vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Alter	
20834/2006-22	24.10.2006	24.10.2012	45		P	Ano		
Štěpán,L.;Richter,V.: Čítanka plná humoru pro 6. ročník; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Dialog	
26516/2005-22	8.9.2005	8.9.2011	129		P	Ano		
Štěpán,L.;Richter,V.: Čítanka plná humoru pro 7. ročník; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Dialog	
26516/2005-22	8.9.2005	8.9.2011	129		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 6. - 7. ročník ZŠ - Rozmluvy o světě literatury; vydání: 3. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	78		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 8. ročník ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií - Úvod do světa literatury I, II; vydání: 3. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	74 + 76		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 9. ročník ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií - Výpravy do světa literatury I; vydání: 4. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	79		P	Ano		
Nezkusil,V.: Literární výchova pro 9. ročník ZŠ a pro odpovídající ročníky víceletých gymnázií - Výpravy do světa literatury II; vydání: 2. vydání, platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fortuna	
30439/2005-22	23.3.2006	23.3.2012	79		P	Ano		
Krausová,Z.;Teršová,R.: Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
4757/2009-2	22.4.2009	22.4.2015	139		P	Ano		
Krausová,Z.;Teršová,R.: Český jazyk pro 7. ročník základní školy a sekundu víceletého gymnázia (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
19328/2010-22	5.10.2010	5.10.2016	139 + 60	23717/2004-22	P	Ano		
Krausová,Z.;Pašková,M.: Český jazyk pro 8. ročník základní školy a tercií víceletého gymnázia (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
23435/2005-22	19.7.2005	19.7.2011	129 + 60		P	Ano		

Krausová,Z.;Pašková,M.;Vaňková,J.: Český jazyk pro 9. ročník základní školy a kvartu víceletého gymnázia (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
20603/2006-22	30.8.2006	30.8.2012	129 + 59		P	Ano		
Lederbuchová,L.;Beránková,E.: Čítanka pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
13524/2009-22	15.7.2009	15.7.2015	129		P	Ano		
Lederbuchová,L.;Beránková,E.: Čítanka pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
19327/2010-22	4.10.2010	4.10.2016	97	23718/2004-22	P	Ano		
Lederbuchová,L.;Stehlíková,M.: Čítanka pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
24972/2005-22	5.8.2005	5.8.2011	149		P	Ano		
Lederbuchová,L.;Stehlíková,M.: Čítanka pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Fraus	
20604/2006-22	31.8.2006	31.8.2012	149		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 6 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	74 + 39		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 7 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	74 + 39		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 8 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	94 + 39		P	Ano		
Uličný,O. a kol.: Český jazyk 9 (učebnice a Cvičení); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Jinan	
25970/2005-22	12.1.2006	12.1.2012	89 + 47		P	Ano		
Klímová,K. a kol.: Český jazyk 6; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
10312/2010-22	4.6.2010	4.6.2016			P	Ano		
Janáčková,Z.;Fejfušová,M.: Čítanka pro 6. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
8740/2007-22	2.5.2007	2.5.2013	140		P	Ano		
Vieweghová,T. a kol.: Čítanka pro 7. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
5731/2008-22	22.4.2008	22.4.2014	120		P	Ano		
Vieweghová,T. a kol.: Čítanka pro 8. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
6836/2009-22	15.5.2009	15.5.2015	130		P	Ano		
Vieweghová,T. a kol.: Čítanka pro 9. ročník; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Nová škola	
7561/2010-22	29.4.2010	29.4.2016	130		P	Ano		
Hirschová,M.: Český jazyk 6; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
17555/2004-22	12.5.2004	12.5.2010	78		P	Ano		
Hirschová,M.: Český jazyk 7; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
24742/2010-22	16.2.2011	16.2.2017	78	17556/2004-22	P	Ano		
Hirschová,M.: Český jazyk 9; vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
10717/2007-22	5.4.2007	5.4.2013	40		P	Ano		
Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 6 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
11487/2010-22	30.4.2010	30.4.2016	100 + 28	17557/2004-22	P	Ano		

Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 7 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
15120/2005-22	20.7.2005	20.7.2011	135 + 30		P	Ano		
Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 8 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 2.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
18865/2006-22	31.7.2006	31.7.2012	133 + 30		P	Ano		
Dorovská,D.;Řeřichová,V.: Čítanka 9 (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Prodos	
10717/2007-22	5.4.2007	5.4.2013	147 + 40		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 6 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
6165/2010-22	12.4.2010	12.4.2016	89 + 99 + 59		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 7 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
6915/2006-22	23.3.2006	23.3.2012	89 + 99 + 59		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 8 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
20600/2006-22	5.9.2006	5.9.2012	89 + 99 + 59		P	Ano		
Müllerová,O.;Hoffmannová,J.;Hoffmann,B.: Český jazyk 9 (Mluvnice, Literatura a komunikace, Procvičujeme, opakujeme); vydání: 2., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPL - Práce	
20600/2006-22	5.9.2006	5.9.2012	89 + 119 + 59		P	Ano		
Styblík.V. a kol.: Základní mluvnice českého jazyka; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5680/2006-22	8.3.2006	8.3.2012	95		P	Ne		
Hošnová,E.;Bozděchová,I.;Mareš,P.;Svobodová,I.: Český jazyk pro 6. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
14937/2006-22	17.7.2006	17.7.2012	109 + 65		P	Ano		
Hošnová,E. a kol.: Český jazyk pro 7. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5730/2008-22	14.5.2008	14.5.2014	109		P	Ano		
Hošnová,E. a kol.: Český jazyk pro 8. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
1803/2009-22	16.3.2009	16.3.2015	109		P	Ano		
Hošnová,E. a kol.: Český jazyk pro 9. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
8332/2010-22	25.5.2010	25.5.2016	109 + 69		P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 6; vydání: 3., přepracované a rozšířené								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
15751/2007-22	11.8.2007	11.8.2013	115		P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 7; vydání: 1.								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
21108/2007-22	31.8.2007	31.8.2013			P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 8; vydání: 3., přepracované								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5515/2008-22	17.6.2008	17.6.2014	115		P	Ano		
Soukal,J.: Čítanka 9; vydání: 3., přepracované								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
5514/2008-22	17.6.2008	17.6.2014	115		P	Ano		
Soukal,J.: Literární výchova pro 2. stupeň ZŠ; vydání: 4., přepracované								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	SPN, a.s.	
13405/2009-22	16.7.2009	16.7.2015	115		P	Ano		
Bičíková,V.;Topil,Z.;Šafránek,F.: Český jazyk pro 6. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena								
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tobiáš	

25651/2005-22	2.8.2005	2.8.2011	96 + 49		P	Ano	
Bičíková,V;Topil,Z.;Šafránek,F.: Český jazyk pro 7. ročník (učebnice a pracovní sešit); vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tobiáš
23529/2007-22	8.10.2007	8.10.2013	116 + 50		P	Ano	
Martinková,V.: Literatura 7; vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
14338/2005-22	30.8.2005	30.8.2011	95		P	Ano	
Martinková,V.: Literatura 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
34594/2005-22	22.2.2006	22.2.2012	90		P	Ano	
Martinková,V.: Malá čítanka 7; vydání: 1., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
14338/2005-22	30.8.2005	30.8.2011	90		P	Ano	
Martinková,V.: Malá čítanka 8; vydání: 2., platnost doložky prodloužena							
číslo jednací:	vydáno dne:	platnost do:	cena (v Kč):	předchozí číslo jednací:	nosič:	SUŘ	Tripolia
34594/2005-22	22.2.2006	22.2.2012	95		P	Ano	

Převzato ze *Seznam učebnic a učebních textů se schvalovací doložkou pro základní vzdělávání platný ve školním roce 2010/2011 zachycující stav k 1. 3. 2011*. Dostupný na <http://www.msmt.cz/uploads/VKav_200/uceb_110311/Seznam_doložky_ZS_brezen_2011.doc> [cit. 2011-05-10].

**Příloha č. 6: Ukázky z čítanky, pracovního sešitu a metodiky
k literární výchově pro žáky 6. ročníku ZŠ autorky
Mgr. Vlasty Vaňkové**

Ukázka z čítanky

**Čtení
Rudolf Matys**

Odleva napravo a potom zase zpátky.
Tohle je slovo. To věta. A to zas tisíc vět.
Jak je to pěkné sám trefit do pohádky!
S básničkou potkat se a jet s ní na výlet!

A oči pasou se. Po loukách stránek chodí
a každé písmeno je malý černý květ...
Ty stránky plachty jsou. Plachty velikých lodí.
Budeš-li chtít, i s tebou obeplují svět.

Ukázka z pracovního sešitu

**Čtení
Rudolf Matys**

1. Vysvětli verše:

a) Jak je to pěkné sám trefit do pohádky

---

b) S básničkou potkat se a jet s ní na výlet

---

2. Doplň podle 2. sloky básně:

oči se _____, oči chodí po _____,

stránky jsou _____, každé písmeno je _____

Doplněná slova jsou **básnické výrazy**, kterým se říká **METAFORA** = obrazné pojmenování na základě nejrůznějších **podobností**. Jedna věc mi něčím připomene jinou – tvarem, barvou, zvukem. Je to nový pohled na svět kolem nás.

3. Na stejném základě jsou lidové hádanky, poznáš, co to je?

a) Plná škola dětí a nemají kudy ven - _____

b) Sedí panna na hrádkách o devíti kabátkách, přec je jí zima- _____

c) Panna na pařízku s pejskem na řetízku - _____

d) Malý pevný domeček, který skrývá stromeček - _____

(cibule, pecka, jahoda, makovice)

4. Vytvoř vlastní hádanku (hádanky):

Ukázka z metodiky

Čtení

Rudolf Matys

(čítanka str. 5, pracovní sešit, str. 9)

Děti se učí hledat obrazná pojmenování v básni a rozumět jim. Pro čtení je důležitá fantazie. Hledáme s dětmi, jak se projevuje fantazie v této básni.

Za domácí úkol děti vyhledají lidové hádanky a budou si je navzájem dávat.

Např. Nemám oheň, nemám dým, ale všechny popálím. (kopřiva) Vaří se to, peče se to, nejí se to. (špejle)

Ukázka z čítanky

O mnichovi, který měl mnoho knih

Lubomír Feldek

Byl jednou jeden mnich a ten měl hodně knih a neměl je už ani kam dávat. Tak si ten mnich řekl: „Nechám si jen dobré knihy a ty špatné odnesu do antikvariátu“.

Jak ten mnich řekl, tak udělal. Když otevřel nějakou knihu a zdálo se mu, že je dobrá, už ji ani dál nečetl a odložil ji na hromadu, kam dával dobré knihy. Těšil se, že až se zbaví špatných knih, bude pak už napořád číst jen dobré knihy z té hromady a bude mu hej.

Zato když se tomu mnichovi zdálo, že některá kniha je špatná, přečetl ji celou, aby se ujistil, že je opravdu špatná, aby se nezmýlil a neodnesl do antikvariátu některou dobrou.

Tak četl mnich jen samé špatné knihy a po přečtení je odnášel do antikvariátu. Ke čtení dobrých knih se nikdy nedostal.

Ukázka z pracovního sešitu

O mnichovi, který měl mnoho knih

Lubomír Feldek

1. Co si myslíš o mnichovi?

---

2. Jak si vybíráš knihu ty?

---

3. Co právě čteš? _____

4. Co čteš nejraději? (O čem?)

---

5. Proč lidé čtou?

---

6. Jak poznáš dobrou a špatnou knihu?

Dobrá kniha: ☺	Špatná kniha: ☹

7. Jaké ponaučení si můžeš vzít z příběhu?

Ukázka z metodiky

O mnichovi, který měl mnoho knih

Lubomír Feldek

(čítanka str. 7, pracovní sešit, str. 11)

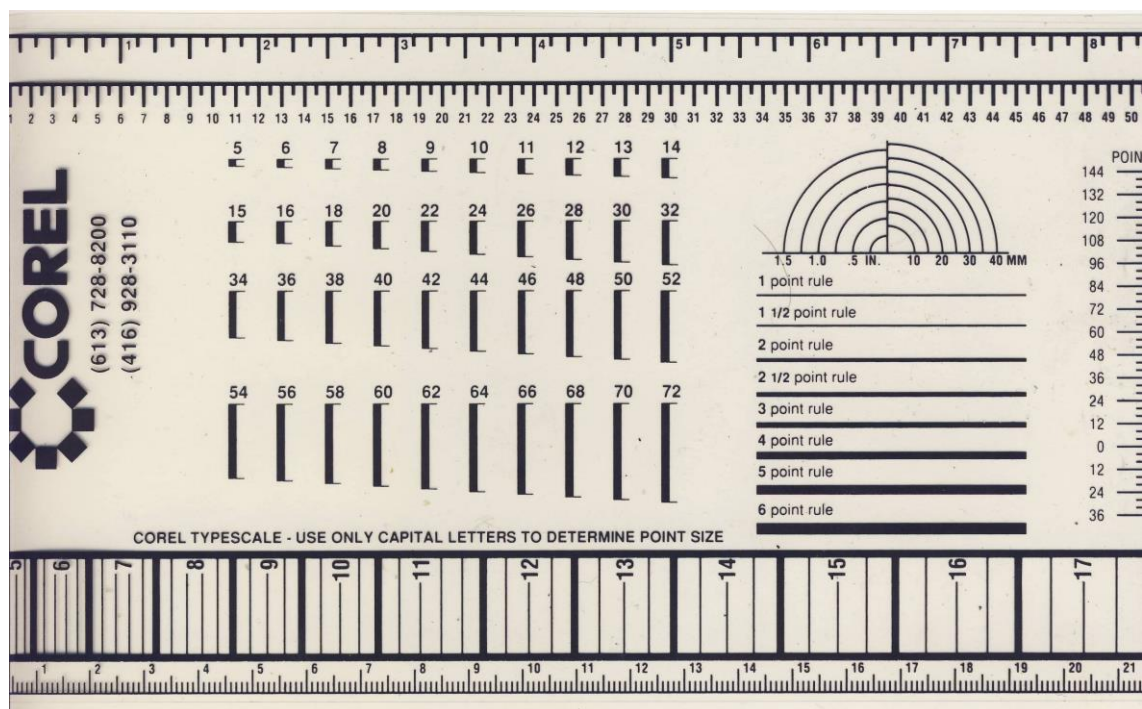
Z hodiny by mělo vzejít ponaučení, že je dobré umět si vybrat vhodnou knihu.

Při řešení problému, jak poznat dobrou a špatnou knihu, pracují nejdříve žáci ve dvojicích nebo malých skupinkách. Každá dvojice nebo skupina napíše po domluvě na arch papíru vlastní názor na dobrou a špatnou knihu. Archy kolují, každá další skupina se k původnímu názoru písemně vyjádří, doplní vlastním názorem. Když se arch vrátí původní skupině, následuje prezentace skupin před třídou.

Na závěr vytvoří třída společnou tabulku pro dobrou a špatnou knihu, na kterou se vyberou nejzajímavější postřehy.

Všechny ukázky byly citovány s laskavým svolením autorky Mgr. Vlasty Vaňkové.

Příloha č. 7: Typometrické pravítko

Obrázek pravítka, které jsme používali při měření vybraných ergonomických a typografických parametrů.

Příloha č. 8: Dotazník předkládaný učitelům

Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání – dotazníkové šetření

Vážené kolegyně a kolegové,

předkládáme Vám dotazník zaměřený na čítanky pro 2. stupeň základních škol a jejich užívání. Získané informace budou využity v disertační práci, ale především by měly posloužit učitelům jako vodítko při výběru čítanek. Současně by se získané poznatky mohly stát cenným zdrojem informací pro autory a vydavatele učebnic. Mohly by tak přispět k lepšímu poznání konkrétních potřeb pedagogické praxe a ke zkvalitnění nových čítanek.

Dotazník je anonymní a jeho vyplnění je dobrovolné.

Otázky jsou rozděleny do několika tematických okruhů.

Vyberte a označte prosím odpovědi, které nejlépe odpovídají Vašemu názoru a Vašim zkušenostem, v případě potřeby doplňte údaje stručným komentářem.

Velice Vám děkujeme za ochotu pomoci, Váš čas i Vámi poskytnuté informace.

Mgr. Martin Gregor
PdF UP v Olomouci

Váš věk: _____ Délka Vaší praxe: _____ let

Vaše aprobace: _____

Jste: _____ muž _____ žena (zakroužkujte)

1. Jaká převažuje praxe při výběru čítanek na školách, do jaké míry ho ovlivňují vyučující a jaká hlediska jsou při tomto rozhodování uplatňována.

a) O výběru čítanek používaných při výuce (můžete uvést více možností)

- rozhodovalo vedení školy
- předsedkyně/předseda předmětové komise
- jsem rozhodoval/a já
- rozhodovali jiní učitelé ČJ na škole
- rozhodovali zaměstnanci školy, kteří ČJ nevyučují
- nevím, kdo o výběru čítanek rozhodoval
- jiná odpověď (prosím, uveďte)

b) Při výběru čítanek (můžete uvést více možností)

- rozhodovala především hlediska kvality obsahu a provedení čítanek
- rozhodovala především cena pořizovaných čítanek
- hledal se kompromis mezi cenou a kvalitou čítanek
- není mi známo, co především rozhodovalo o výběru čítanek
- jiná odpověď (prosím, uveďte)

2. Používané čítanky a čítankové řady

– při výuce na 2. stupni ZŠ používám tyto čítanky. (Vypište čísla, podle seznamu, který je na konci dotazníku):

v 6. ročníku

_____

v 7. ročníku

_____

ročníku _____

v 9. ročníku

v 8.

a) Do jaké míry jste s těmito čítankami spokojena/spokojen?

v 6. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 7. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 8. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 9. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

b) Jde o čítanky, které patří do ucelené řady učebnic:

ano – ne – nevím

c) Používáte v jednom ročníku více druhů čítanek?

ano – ne – nevím

d) Pokud ano, tak v jakém ročníku a jaké další čítanky (Vypište čísla, podle seznamu, který je na konci dotazníku):

v ____ ročníku

_____

v ____ ročníku

_____

v ____ ročníku

_____

ročníku _____

v ____.

e) Pokud používáte další čítanky jako doplňující, do jaké míry jste s těmito čítankami spokojena/spokojen?

v 6. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 7. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 8. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

v 9. ročníku jsem zcela nespokojena/nespokojen 1 – 2 – 3 – 4 – 5 zcela spokojena/spokojen.

3. Z používaných čítanek považuji za nejlepší čítanku (prosím, uveďte):

_____

a) Oceňuji u ní zejména (můžete označit více možností):

- kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek
  - množství zařazených literárních ukázek
  - ukázky ze současné české i světové literatury
  - zařazené motivační, aktivizační prvky
  - uplatňování mezipředmětových vztahů
  - grafickou úpravu čítanky
  - použité ilustrace a jejich propojení s textem
  - didaktické zpracování čítanky
  - úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci žáků
  - úlohy před čtením a po čtení
  - formát čítanky
  - velikost základního písma textů v čítance
  - příručku pro učitele k dané čítance/čítankám
  - orientační aparát (rejstříky děl, autorů, ilustrátorů aj.)
  - doplňkové materiály (pracovní sešit, audionahrávky, online podporu formou doplňkových textů aj.)
  - jiné (prosím, uveďte)
-
-

b) Méně jsem spokojená/ý s (prosím, uveďte)

---

c) Vykazují stejné kvality i ostatní díly příslušné ucelené řady čítanek?   ano – ne – nevím

d) Z čítanek, které znám, ale nepoužíváme je, považuji za kvalitní tyto:

---

e) Dokázali byste uvést stručně, proč je za lepší považujete? Zdůvodněte, prosím:

---

4. Z používaných čítanek považuji za nejhorší čítanku (prosím, uveďte):

---

a) Výhrady mám zejména (můžete označit více možností)

- kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek
- množství zařazených literárních ukázek
- ukázky ze současné české i světové literatury
- zařazené motivační, aktivizační prvky
- uplatňování mezipředmětových vztahů
- grafickou úpravu čítanky
- použité ilustrace a jejich propojení s textem
- didaktické zpracování čítanky
- úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci žáků
- úlohy před čtením a po čtení

- formát čítanky
  - velikost základního písma textů v čítance
  - příručku pro učitele k dané čítance/čítankám
  - orientační aparát (rejstříky děl, autorů, ilustrátorů)
  - jiné (prosím, uveďte) _____
-

b) Naopak, spokojený/á jsem s (prosím, uveďte)

---

c) Vykazují stejné nedostatky i ostatní díly příslušné ucelené řady čítanek? ano – ne – nevím

5. U čítanek obecně upřednostňuji (můžete označit více možností):

a) převahu prózy , převahu poezie , rovnoměrné zastoupení prózy a poezie
zastoupení i jiných žánrů např. komiksy , novinové články , rébusy ,

b) velké množství ukázek umožňující učiteli výběr , jen typické ukázky umožňující představení
příslušného autora, stylu, žánru apod. a ostatní lze najít jinde

c) zastoupení klasiků české literatury , světové literatury , zastoupení soudobých autorů
domácích a světových jiné (prosím, uveďte) _____

d) Které autory považujete v čítankách za opomíjené:

---

e) O kterých autorech se naopak domníváte, že je jim věnována nepřiměřená pozornost:

---

f) strukturování obsahu podle žánrů , historického vývoje , propojení s ročními obdobími ,
tematické členění , jaké jiné členění považujete za vhodnější

---

g) ilustrování čítanky jedním výtvarníkem , použitím ilustrací z původních děl a dalších autorů,
což umožňuje žáky seznámit s větším okruhem výtvarníků

h) u jednotlivých ukázek příslušné výkladové poznámky a motivační otázky ,
nepotřebuji je,
vím, na co se mám děti ptát a co jim vysvětlit , měly by být jen někde, jako podpora samostatné práce žáků

6. Čítanky nabízejí mezipředmětové využití

dostatečně , zejména k předmětům:

---

nedostatečně , zejména k předmětům:

Podle Vašeho názoru ke kultivaci citového prožívání, mezilidských vtažů a toleranci čítanky přispívají dostatečně , nedostatečně , v tomto směru by měl být kladen větší důraz na (prosím, uveďte):

---

7. Z čítanek, které používáme, stačím v průběhu školního roku s žáky probrat

přibližně ____ ukázek za vyuč. hodinu a za celý rok nejvýše ____ ukázek

8. Z hlediska polygrafického provedení

a) považuji za vhodnější:

- brožované provedení , pevnou knižní vazbu
- formát A4 /velký sešit/ , A5 /malý sešit/ , nějaký atypický formát
- barevné provedení , nevadí mi kombinace barevných a černobílých prvků , na barevnosti nezáleží

b) ergonomické parametry při výběru a úpravě písma v čítanekách podle mého názoru

- specifickým potřebám žáků v příslušném věku odpovídají ano – ne – nevím
  - výhrady mám zejména k (prosím, uveďte)
-
-

9. Multimediální podpora čítanek (prosím, označte jednu z možností)

- Je podle Vašeho názoru dostatečná , nedostatečná , nevím
  - Jaké vidíte perspektivní možnosti uplatnění multimediálních pomůcek (prosím, uveďte):
-
-

Seznam čítanek pro 2. stupeň ZŠ

1. Čítanky nakl. Alter (BRADÁČOVÁ, L.; HORÁČKOVÁ, M. aj.).
2. Čítanky nakl. Fortuna (ČEŇKOVÁ, J.; SOLFORNÍKOVÁ, J.; MARTÍNKOVÁ, H.).
3. Čítanky nakl. Prodos (DOROVSKÁ, D.; ŘEŘICHOVÁ, V.).
4. Čítanky nakl. MOBY DICK (FIALOVÁ, Z.; PODZIMEK, J.) JANÁČKOVÁ, Z.).
5. Čítanky nakl. Nová škola (FEJFUŠOVÁ, M.).
6. Čítanky nakl. Fraus (LEDERBUCHOVÁ, L.; BERÁNKOVÁ, E.; STEHLÍKOVÁ, M.).
7. Malé čítanky nakl. Tripolia (MARTINKOVÁ, V.).

8. Čítanky nakl. SPN (SOUKAL, J.).
  9. Čítanky nakl. Scientia (ŠRUT, P.; LUKEŠOVÁ, B.; SLAVÍKOVÁ).
  10. Čítanky nakl. Dialog (ŠTĚPÁN, L; RICHTER, V, Čítanky plné humoru pro 6., 7. roč. a Čítanka plná příběhů pro 8., 9. ročník).
  11. Čítanky nakl. Jinan (STEJSKALOVÁ, A.; HRABÁKOVÁ, J.)
  12. Čítanky nakl. FRAGMENT (ŽÁČEK, J., HANZOVÁ, M.)
  13. Jiné. (prosím, uveďte jejich název):
-

Příloha č. 9: Data průzkumu

Tabulka č. 45: Věk respondentů

Věk.			
rel. č.	věková skupina	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. 18 - 25 let	5	5.81 %
9.20 %	2. 26 - 30 let	8	9.30 %

10.34 %	3. 31 - 35 let	9	10.47 %
11.49 %	4. 36 - 40 let	10	11.63 %
17.24 %	5. 41 - 45 let	15	17.44 %
18.39 %	6. 46 - 50 let	16	18.60 %
13.79 %	7. 51 - 55 let	12	13.95 %
9.20 %	8. 56 - 60 let	8	9.30 %
3.45 %	9. nad 60 let	3	3.49 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

Tabulka č. 46: Délka praxe respondentů

Věk.			
rel. č.	věková skupina	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. 18 - 25 let	5	5.81 %
9.20 %	2. 26 - 30 let	8	9.30 %
10.34 %	3. 31 - 35 let	9	10.47 %
11.49 %	4. 36 - 40 let	10	11.63 %
17.24 %	5. 41 - 45 let	15	17.44 %
18.39 %	6. 46 - 50 let	16	18.60 %
13.79 %	7. 51 - 55 let	12	13.95 %
9.20 %	8. 56 - 60 let	8	9.30 %
3.45 %	9. nad 60 let	3	3.49 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

Tabulka č. 46a.: Věk v závislosti na délce praxe

		0 - 5 let	6 - 10 let	11 - 15 let	16 - 20 let	21 - 25 let	26 - 30 let	31 - 35 let	36 a více let		
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	Celkem	Průměr
18 - 25 let	1.	4	0	1	0	0	0	0	0	5	4.60
26 - 30 let	2.	5	3	0	0	0	0	0	0	8	4.56
31 - 35 let	3.	3	3	3	0	0	0	0	0	9	7.83
36 - 40 let	4.	1	4	4	1	0	0	0	0	10	10.45
41 - 45 let	5.	1	1	3	9	1	0	0	0	15	15.63
46 - 50 let	6.	0	0	1	3	10	2	0	0	16	22.06
51 - 55 let	7.	0	0	0	1	1	4	6	0	12	29.25
56 - 60 let	8.	0	0	0	1	1	0	4	2	8	31.12
nad 60 let	9.	0	0	0	0	0	0	0	3	3	38.00
Celkem		14	11	12	15	13	6	10	5	86	17.86
Průměr		29.14	34.36	37.50	45.33	48.77	51.33	55.00	61.00	43.17	

Tabulka č. 47: Podíl žen a mužů ve zkoumaném vzorku

Podíl žen a mužů.			
rel. č.	muži/ženy	abs. č.	rel. č.
6.90 %	1. muž	6	6.90 %
93.10 %	2. žena	81	93.10 %

Tabulka č. 48: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovalo vedení školy

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovalo vedení školy			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
27.59 %	1. ano	24	27.91 %
71.26 %	2. ne	62	72.09 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

Tabulka č. 49: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval předseda předmětové komise

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval předseda předmětové komise			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
48.28 %	1. ano	42	48.28 %
51.72 %	2. ne	45	51.72 %

Tabulka č. 50: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval učitel českého jazyka a literatury vyplňující dotazník

O výběru čítanek používaných při výuce jsem rozhodoval/a já			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
43.68 %	1. ano	38	43.68 %
56.32 %	2. ne	49	56.32 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 51: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní učitelé českého jazyka a literatury

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní učitelé ČJ			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
58.62 %	1. ano	51	58.62 %
41.38 %	2. ne	36	41.38 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 52: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní učitelé, kteří český jazyk a literaturu nevyučují

O výběru čítanek používaných při výuce rozhodovali jiní, kteří ČJ nevyučují			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. ano	1	1.16 %
97.70 %	2. ne	85	98.84 %
1.15 %	nevyplněno - 1		

Tabulka č. 53: Učitelé českého jazyka a literatury, kteří nevěděli, kdo o výběru čítanek rozhodoval

O výběru čítanek používaných při výuce: nevím, kdo o výběru čítanek rozhodoval			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. ano	2	2.30 %
97.70 %	2. ne	85	97.70 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 54: O výběru čítanek používaných při výuce rozhodoval – jiná odpověď

O výběru čítanek používaných při výuce: rozhodoval - jiná odpověď			
rel. č.	text	abs. č.	rel. č.
8.05 %	1. ano	7	100.00 %
91.95 %	nevyplněno - 80		

Zajímavé jsou zjištěné údaje o tom, kdo na školách rozhoduje o výběru a nákupu příslušných čítanek. Jen přibližně ve čtvrtině případů (27,91 %) o výběru čítanek rozhodovalo „direktivně“ vedení školy. Nejčastěji o výběru čítanek rozhodovali předšedové předmětových komisí (48,28 %) a lze předpokládat i širší posuzování výběru učebnic v kolektivu členů komisí. Přesvědčení o vlastním rozhodujícím podílu při výběru čítanek má téměř polovina respondentů (43,68 %). Zainteresovanost učitelů na výběru učebnic dává předpoklad do budoucna, že jejich zkušenosti získané při práci s učebnicemi budou využity při dalším rozhodování o čítankách.

Tabulka č. 55: Preference hlediska kvality obsahu a provedení při výběru čítanek

Při výběru čítanek rozhodovala především hlediska kvality obsahu a provedení čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
51.72 %	1. ano	45	51.72 %
48.28 %	2. ne	42	48.28 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 56: Preference hlediska ceny při výběru čítanek

Při výběru čítanek rozhodovala především cena pořizovaných čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
9.20 %	1. ano	8	9.20 %
90.80 %	2. ne	79	90.80 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 57: Preference kompromisu mezi cenou a kvalitou při výběru čítanek

Při výběru čítanek se hledal kompromis mezi cenou a kvalitou čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
29.89 %	1. ano	26	29.89 %
70.11 %	2. ne	61	70.11 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 58: Není mi známo, co především rozhodovalo o výběru čítanek

Při výběru čítanek: není mi známo, co především rozhodovalo o výběru čítanek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
22.99 %	1. ano	20	22.99 %
77.01 %	2. ne	67	77.01 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 59: Při výběru čítanek rozhodovalo – jiná odpověď

Při výběru čítanek: rozhodovalo - jiná odpověď.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. ano	5	100.00 %
94.25 %	nevyplněno - 82		

Při výběru čítanek se podle vyjádření respondentů přihlíželo hlavně ke kvalitě obsahu a provedení těchto učebnic (51,72 %). Cena učebnic kupodivu nehrála až tak důležitou roli, rozhodující byla pouze u necelé desetiny případů (9,20 %). Jistý kompromis mezi cenou a kvalitou hledali na necelé třetině škol (29,89 %).

Lze předpokládat, že uvedená situace platila zejména u prvotního rozhodování o nákupu učebnic. Nezanedbatelným ekonomickým hlediskem pro každou školu je však pokračování ve využívání zvolených učebnic i v dalších letech a pouze jejich průběžné dokupování oproti nákupu zcela nových druhů čítanek. To samozřejmě omezuje možnosti pozdějších změn –

přehodnocení původního výběru čítanek na základě získaných zkušeností s nimi. Další faktor omezující možnosti změny čítanek je požadavek používání příslušných ucelených řad učebnic. Při případné změně učebnice se pak neřeší problém pouze u jednoho ročníku, ale u všech ročníků na příslušném stupni školy. A to již představuje značnou finanční investici.

Tabulka č. 60: Používané čítanky pro 6. ročník ZŠ

Při výuce v 6. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
9.20 %	1. čítanky nakl. Alter	8	10.13 %
5.75 %	2. čítanky nakl. Fortuna	5	6.33 %
19.54 %	3. čítanky nakl. Prodos	17	21.52 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
1.15 %	5. čítanky nakl. Nová škola	1	1.27 %
28.74 %	6. čítanky nakl. Fraus	25	31.65 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.80 %
18.39 %	8. čítanky nakl. SPN	16	20.25 %
1.15 %	9. čítanky nakl. Scientia	1	1.27 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
2.30 %	12. čítanky nakl. Fragment	2	2.53 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.27 %
9.20 %	nevyplněno - 8		

Tabulka č. 61: Používané čítanky pro 7. ročník ZŠ

Při výuce v 7. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
6.90 %	1. čítanky nakl. Alter	6	7.69 %
5.75 %	2. čítanky nakl. Fortuna	5	6.41 %
18.39 %	3. čítanky nakl. Prodos	16	20.51 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
0.00 %	5. čítanky nakl. Nová škola	0	0.00 %
28.74 %	6. čítanky nakl. Fraus	25	32.05 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.85 %
20.69 %	8. čítanky nakl. SPN	18	23.08 %
1.15 %	9. čítanky nakl. Scientia	1	1.28 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
3.45 %	12. čítanky nakl. Fragment	3	3.85 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.28 %
10.34 %	nevyplněno - 9		

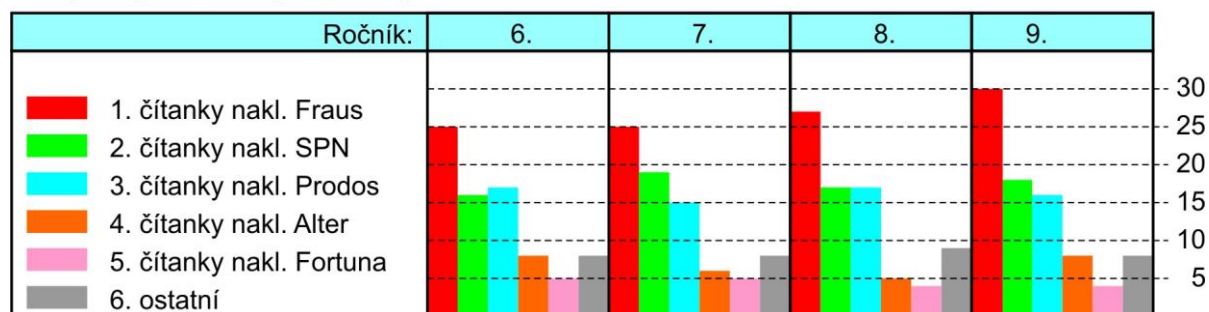
Tabulka č. 62: Používané čítanky pro 8. ročník ZŠ

Při výuce 8. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
5.75 %	1. čítanky nakl. Alter	5	6.33 %
4.60 %	2. čítanky nakl. Fortuna	4	5.06 %
19.54 %	3. čítanky nakl. Prodos	17	21.52 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
0.00 %	5. čítanky nakl. Nová škola	0	0.00 %
31.03 %	6. čítanky nakl. Fraus	27	34.18 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.80 %
19.54 %	8. čítanky nakl. SPN	17	21.52 %
2.30 %	9. čítanky nakl. Scientia	2	2.53 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
3.45 %	12. čítanky nakl. Fragment	3	3.80 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.27 %
9.20 %	nevyplněno - 8		

Tabulka č. 63: Používané čítanky pro 9. ročník ZŠ

Při výuce v 9. ročníku používám tyto čítanky:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
4.60 %	1. čítanky nakl. Alter	4	5.00 %
4.60 %	2. čítanky nakl. Fortuna	4	5.00 %
18.39 %	3. čítanky nakl. Prodos	16	20.00 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
0.00 %	5. čítanky nakl. Nová škola	0	0.00 %
34.48 %	6. čítanky nakl. Fraus	30	37.50 %
3.45 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	3	3.75 %
20.69 %	8. čítanky nakl. SPN	18	22.50 %
2.30 %	9. čítanky nakl. Scientia	2	2.50 %
0.00 %	10. čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
2.30 %	12. čítanky nakl. Fragment	2	2.50 %
1.15 %	13. jiné...	1	1.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Při výuce používám tyto čítanky

Graf č. 5: Nejvíce používané čítanky při výuce v 6.–9. ročníku ZŠ

V současné době je nabídka čítanek a čítankových řad poměrně široká. Pro 2. stupeň ZŠ je možné si vybírat čítanky z produkce mnoha nakladatelství. Kdybychom měli sestavit žebříček nejúspěšnějších čítanek, tak podle zjištěných údajů ve zkoumaném vzorku měly výrazně největší zastoupení čítanky nakladatelství z *Fraus*, na druhém místě jsou čítanky z nakladatelství *SPN* a na třetím místě, téměř se stejnými počty, čítanky z nakladatelství *Prodos*. Poté s větším odstupem jsou ještě zastoupené čítanky z produkce nakladatelství *Alter*

a Fortuna. Tuto situaci je třeba vidět v širších souvislostech. Čítanky z produkce SPN představují na řadě škol dlouholetou tradici. Sice již ne zcela vyhovují, ale nejsou zase tak špatné, aby bylo nutné investovat do radikální obnovy učebnicového inventáře. Za úspornější je považováno pouhé dokupování chybějících výtisků. Na školách, kde došlo k radikálnější obměně čítanek, jednoznačně nejvíce uspěly čítanky z produkce nakladatelství Fraus. Že nejde jen o výsledek úspěšného marketingu této firmy svědčí fakt, že téměř polovina dotázaných učitelů, kteří se ke kvalitě čítanek vyjádřili, tyto čítanky označila jako nejlepší z dostupné nabídky.

Tabulka č. 64: Používání čítanek patřících do ucelené řady učebnic

Používám čítanky, které patří do ucelené řady učebnic:			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
88.51 %	1. ano	77	91.67 %
4.60 %	2. ne	4	4.76 %
3.45 %	3. nevím	3	3.57 %
3.45 %	nevyplněno - 3		

Ve zkoumaném vzorku používané čítanky z více než devadesáti procent patří do ucelených řad.

Jednou z předností ucelených řad je žádoucí vzájemná návaznost učební látky v jednotlivých ročnících, bez zbytečného překrývání, a také ucelenost učiva, bez nežádoucích bílých míst – neprobrání chybějících témat.

Tabulka č. 65: Používání více druhů čítanek v jednom ročníku

Používáte v jednom ročníku více druhů čítanek?			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
41.38 %	1. ano	36	43.90 %
52.87 %	2. ne	46	56.10 %
0.00 %	3. nevím	0	0.00 %
5.75 %	nevyplněno - 5		

Zajímavá jsou také zjištění o množství případů využívání vícero druhů čítanek v jednom ročníku (necelá polovina všech). Dokládá to nedostatečnost používaných čítanek a potřebu

učitelů chybějící látku vyhledávat i v jiných čítankách. Tyto doplňující čítanky jsou učiteli vnímány jako pouhý doplňující zdroj učební látky, nikoli jako plnohodnotná alternativa, jako učebnice, které by preferovali, kdyby měli možnost jejich výběru.

Tabulka č. 66: Míra spokojenosti s čítankami pro 6. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 6. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. zcela nespokojen/a	2	9.52 %
6.90 %	2. nespokojen/a	6	28.57 %
5.75 %	3. částečně spokojen/a	5	23.81 %
6.90 %	4. spokojen/a	6	28.57 %
2.30 %	5. zcela spokojen/a	2	9.52 %
75.86 %	nevyplněno - 66		

Tabulka č. 67: Míra spokojenosti s čítankami pro 7. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 7. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. zcela nespokojen/a	1	5.00 %
4.60 %	2. nespokojen/a	4	20.00 %
9.20 %	3. částečně spokojen/a	8	40.00 %
6.90 %	4. spokojen/a	6	30.00 %
1.15 %	5. zcela spokojen/a	1	5.00 %
77.01 %	nevyplněno - 67		

Tabulka č. 68: Míra spokojenosti s čítankami pro 8. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 8. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. zcela nespokojen/a	1	4.35 %
5.75 %	2. nespokojen/a	5	21.74 %
6.90 %	3. částečně spokojen/a	6	26.09 %
8.05 %	4. spokojen/a	7	30.43 %
4.60 %	5. zcela spokojen/a	4	17.39 %
73.56 %	nevyplněno - 64		

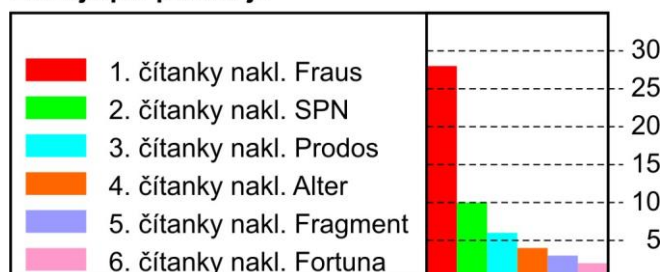
Tabulka č. 69: Míra spokojenosti s čítankami pro 9. ročník ZŠ používanými jako doplňkové

Pokud používáte v 9. ročníku doplňující čítanky, jak jste s nimi spokojen/a?			
rel. č.	Míra spokojenosti	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. zcela nespokojen/a	1	4.00 %
4.60 %	2. nespokojen/a	4	16.00 %
10.34 %	3. částečně spokojen/a	9	36.00 %
8.05 %	4. spokojen/a	7	28.00 %
4.60 %	5. zcela spokojen/a	4	16.00 %
71.26 %	nevyplněno - 62		

Tabulka č. 70: Nejlepší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Z používaných čítanek považují za nejlepší:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
4.60 %	1. Čítanky nakl. Alter	4	6.90 %
2.30 %	2. Čítanky nakl. Fortuna	2	3.45 %
6.90 %	3. Čítanky nakl. Prodos	6	10.34 %
0.00 %	4. Čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
2.30 %	5. Čítanky nakl. Nová škola	2	3.45 %
32.18 %	6. Čítanky nakl. Fraus	28	48.28 %
1.15 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	1	1.72 %
11.49 %	8. Čítanky nakl. SPN	10	17.24 %
1.15 %	9. Čítanky nakl. Scientia	1	1.72 %
0.00 %	10. Čítanky nakl. Dailog	0	0.00 %
0.00 %	11. Čítanky nakl. Jinan	0	0.00 %
3.45 %	12. Čítanky nakl. Fragment	3	5.17 %
1.15 %	13. Jiné...	1	1.72 %
33.33 %	nevyplněno - 29		

Za nejlepší považují:

Graf č. 6: Nejlepší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Největší skupina z dotázaných učitelů považuje za nejlepší čítanky z produkce nakladatelství *Fraus*.

Za nejlepší je považují i mnozí z těch učitelů, kteří podle nich neučí. S velkým odstupem se na druhém místě popularity umístily čítanky z produkce nakladatelství *SPN*. Zde se zřejmě odráží již zmíněné tradiční přijímání těchto učebnic na mnohých školách. Ojedinelá ocenění se dostalo i čítankám z produkce *Prodosu*, *Alteru*, *Fragmentu* a *Fortuny*.

Tabulka č. 71: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: kvalitní výběr a přiměřenost literárních ukázek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
71.26 %	1. ano	62	76.54 %
21.84 %	2. ne	19	23.46 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 72: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – množství zařazených literárních ukázek

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: množství zařazených literárních ukázek.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
42.53 %	1. ano	37	45.68 %
50.57 %	2. ne	44	54.32 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 73: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – ukázky ze současné české i světové literatury

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: ukázky ze současné české i světové literatury.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
47.13 %	1. ano	41	51.25 %
44.83 %	2. ne	39	48.75 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 74: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – zařazené motivační, aktivizační prvky

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: zařazené motivační, aktivizační prvky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
28.74 %	1. ano	25	30.86 %
64.37 %	2. ne	56	69.14 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 75: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – uplatňování mezipředmětových vztahů

U nejlepší čítanky oceňují zejména: uplatňování mezipředmětových vztahů.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
31.03 %	1. ano	27	33.75 %
60.92 %	2. ne	53	66.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 76: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – grafická úprava čítanky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: grafickou úpravu čítanky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
36.78 %	1. ano	32	39.51 %
56.32 %	2. ne	49	60.49 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 77: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – použité ilustrace a jejich propojení s textem

12. U nejlepší čítanky oceňují zejména: použité ilustrace a jejich propojení s textem.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
31.03 %	1. ano	27	33.33 %
62.07 %	2. ne	54	66.67 %
6.90 %	nevyplněno - 6		

Tabulka č. 78: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – didaktické zpracování čítanky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: didaktické zpracování čítanky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
20.69 %	1. ano	18	22.50 %
71.26 %	2. ne	62	77.50 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 79: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci

U nejlepší čítanky oceňují zejména: úlohy k samostatné činnosti a skupinové práci.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
27.59 %	1. ano	24	30.00 %
64.37 %	2. ne	56	70.00 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 80: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – úlohy před čtením a po čtení

U nejlepší čítanky oceňují zejména: úlohy před čtením a po čtení.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
16.09 %	1. ano	14	17.50 %
75.86 %	2. ne	66	82.50 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 81: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – formát čítanky

U nejlepší čítanky oceňují zejména: formát čítanky.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
17.24 %	1. ano	15	18.75 %
74.71 %	2. ne	65	81.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 82: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – velikost základního písma textů v čítance

U nejlepší čítanky oceňují zejména: velikost základního písma textů v čítance.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
22.99 %	1. ano	20	25.00 %
68.97 %	2. ne	60	75.00 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 83: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – příručka pro učitele k dané čítance/čítankám

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: příručku pro učitele k dané čítance/čítankám			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
33.33 %	1. ano	29	36.25 %
58.62 %	2. ne	51	63.75 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 84: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – orientační aparát (rejstříky děl, autorů, aj).

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: orientační aparát (rejstříky děl, autorů, aj.)			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
18.39 %	1. ano	16	20.00 %
73.56 %	2. ne	64	80.00 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

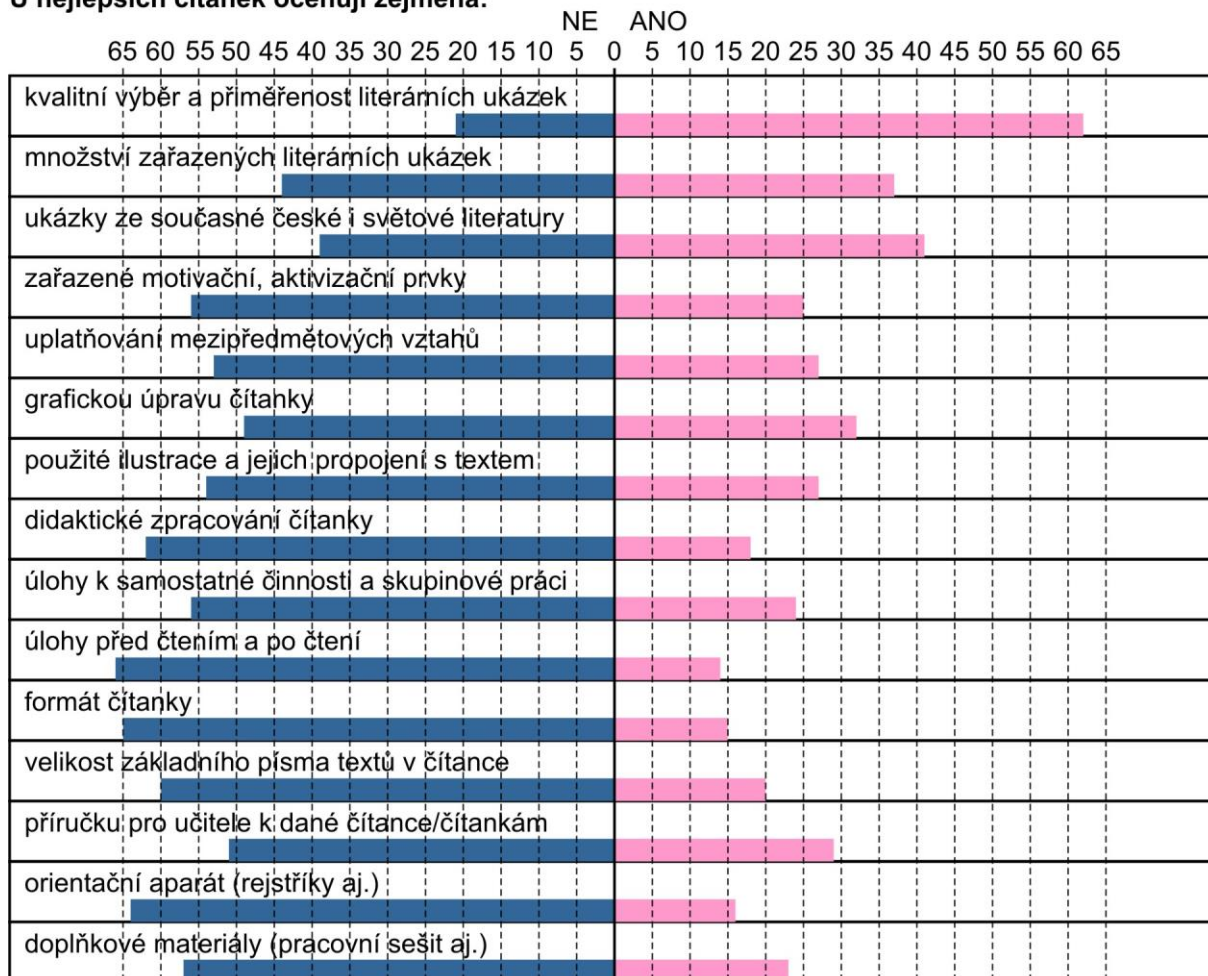
Tabulka č. 85: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – doplňkové materiály (pracovní sešit, audionahrávky, online podpora formou doplňkových textů aj.)

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: doplňkové materiály (pracovní sešit, audionahrávky, online podporu formou doplňkových textů aj.)			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
26.44 %	1. ano	23	28.75 %
65.52 %	2. ne	57	71.25 %
8.05 %	nevyplněno - 7		

Tabulka č. 86: Oceňovaná vlastnost nejlepší čítankové řady – jiná vlastnost

U nejlepší čítanky oceňuji zejména: jiné			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
10.34 %	1. ano	9	100.00 %
89.66 %	nevyplněno - 78		

U nejlepších čítanek oceňují zejména:

Graf č. 7: Nejlepší čítankové řady – oceňované vlastnosti

Zajímalo nás nejen to, které čítanky učitelé považují za nejlepší, ale také to, v čem spočívá v očích učitelů kvalita těchto čítanek. Z jejich vyjádření k námi nabídnutým otázkám vzniká zajímavý obrázek o jejich preferencích, které s přihlédnutím k jejich zkušenostem lze brát jako žádané vodítko při budoucím koncipování nových čítanek.

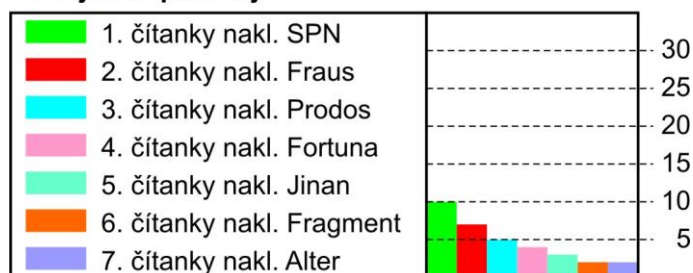
Učitelé u svých preferovaných čítanek oceňují zejména kvalitní výběr a přiměřenost zařazených literárních ukázek. Asi polovina z nich je spokojena, ostatní by přivítali jejich větší množství. Obdobné je to se spokojeností/nespokojeností s množstvím ukázek ze současné literatury. Větší část učitelů si všímá menších nabídek aktivizačních prvků a možností k mezipředmětovým vztahům. Většina učitelů vidí u těchto čítanek rezervy v jejich didaktickém zpracování, malém množství úloh k samostatné činnosti žáků, úloh využitelných před zahájením četby ukázky a po jejím přečtení (i když lze očekávat, že právě toto jsou záležitosti, které by měl zkušený učitel zvládat i bez návodu v učebnici).

Ještě kritičtěji je viděna grafická úprava a propojení ilustrací s textem, zvolený formát učebnice, volba písma. Postrádán je často kvalitní orientační aparát, doplňkové materiály pro zintenzivnění a zpestření výuky, jako jsou např. pracovní sešity, různé audionahrávky apod.

Tabulka č. 87: Nejhorší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Z používaných čítanek považují za nejhorší:			
rel. č.	Používané čítanky	abs. č.	rel. č.
2.30 %	1. čítanky nakl. Alter	2	5.00 %
4.60 %	2. čítanky nakl. Fortuna	4	10.00 %
5.75 %	3. čítanky nakl. Prodos	5	12.50 %
0.00 %	4. čítanky nakl. Moby Dick	0	0.00 %
1.15 %	5. čítanky nakl. Nová škola	1	2.50 %
8.05 %	6. čítanky nakl. Fraus	7	17.50 %
0.00 %	7. Malé čítanky nakl. Tripolia	0	0.00 %
11.49 %	8. čítanky nakl. SPN	10	25.00 %
2.30 %	9. čítanky nakl. Scientia	2	5.00 %
1.15 %	10. čítanky nakl. Dailog	1	2.50 %
3.45 %	11. čítanky nakl. Jinan	3	7.50 %
2.30 %	12. čítanky nakl. Fragment	2	5.00 %
3.45 %	13. jiné...	3	7.50 %
54.02 %	nevyplněno - 47		

Za nejhorší považují:

Graf č. 8: Nejhorší ucelená čítanková řada podle hodnocení učitelů českého jazyka a literatury pro 2. stupeň ZŠ

Za pozornost stojí srovnání údajů z tabulky č. 15 a tabulky č. 17. Ta první vypovídá o popularitě čítanek a ta druhá o jejich nepopularitě. Za povšimnutí stojí zejména umístění

čítanek z produkce SPN. V jednom případě se řadí mezi druhé nejoblíbenější, v druhém případě jsou na prvním místě mezi neoblíbenými. Jako vysvětlení se nabízí určitá potřeba některých učitelů vymezit se vůči těm dříve používaným učebnicím a odůvodněním jiné volby. Za povšimnutí stojí také velký počet učitelů, více jak polovina, kteří nechtěli žádnou čítanku uvést jako nejhorší. Je to zřejmý projev tolerantnosti a uvážlivosti.

Tabulka č. 88: Obecná preference převahy prózy v čítankách

U čítanek obecně upřednostňuji: převahu prózy.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
44.83 %	1. ano	39	44.83 %
55.17 %	2. ne	48	55.17 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 89: Obecná preference převahy poezie v čítankách

U čítanek obecně upřednostňuji: převahu poezie.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
1.15 %	1. ano	1	1.15 %
98.85 %	2. ne	86	98.85 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 90: Obecná preference rovnoměrného zastoupení prózy a poezie

U čítanek obecně upřednostňuji: rovnoměrné zastoupení prózy a poezie.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
58.62 %	1. ano	51	58.62 %
41.38 %	2. ne	36	41.38 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 91: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – komiksy

U čítanek upřednostňuji zastoupení i jiných žánrů: komiksy.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
55.17 %	1. ano	48	55.17 %
44.83 %	2. ne	39	44.83 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 92: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – novinové články

U čítanek upřednostňuji zastoupení i jiných žánrů: novinové články.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
45.98 %	1. ano	40	45.98 %
54.02 %	2. ne	47	54.02 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 93: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – rébusy

U čítanek upřednostňuji zastoupení i jiných žánrů: rébusy.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
55.17 %	1. ano	48	55.17 %
44.83 %	2. ne	39	44.83 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 94: Obecná preference zastoupení jiných žánrů – velké množství ukázek umožňující učitelé výběr

U čítanek upřednostňuji: velké množství ukázek umožňující učitelé výběr.			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
55.17 %	1. ano	48	55.17 %
44.83 %	2. ne	39	44.83 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 95: Obecná preference typických ukázek umožňujících představení příslušného autora, stylu, žánru apod.

U čítanek upřednostňuji: jen typické ukázky umožňující představení příslušného autora, stylu, žánru apod., ostatní lze najít jinde.

rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
28.74 %	1. ano	25	28.74 %
71.26 %	2. ne	62	71.26 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 96: Obecná preference zastoupení klasiků české literatury

U čítanek upřednostňuji zastoupení: klasiků české literatury.

rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
75.86 %	1. ano	66	75.86 %
24.14 %	2. ne	21	24.14 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 97: Obecná preference zastoupení klasiků světové literatury

U čítanek upřednostňuji zastoupení: klasiků světové literatury.

rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
72.41 %	1. ano	63	72.41 %
27.59 %	2. ne	24	27.59 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

Tabulka č. 98: Obecná preference soudobých domácích autorů

U čítanek upřednostňuji zastoupení: soudobých domácích autorů.

rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
72.41 %	1. ano	63	72.41 %
27.59 %	2. ne	24	27.59 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

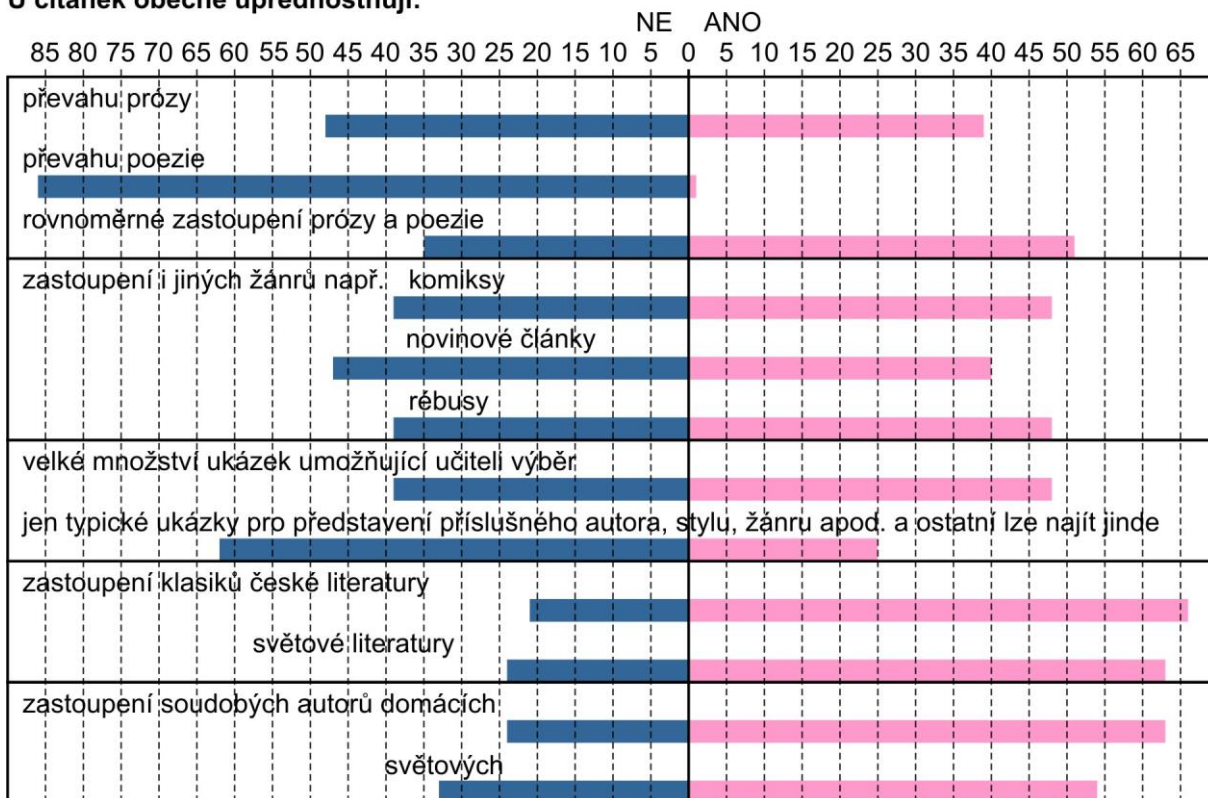
Tabulka č. 99: Obecná preference soudobých světových autorů

U čítanek upřednostňuji zastoupení: soudobých světových autorů.

rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
62.07 %	1. ano	54	62.07 %
37.93 %	2. ne	33	37.93 %
0.00 %	nevyplněno - 0		

U čítanek obecně upřednostňují:

Graf. č. 9: Obecné preference vnitřní žánrové a tematické skladby čítanek

Každého autora a vydavatele čítanek by měly zajímat preference učitelů týkající se vnitřní žánrové a tematické skladby těchto učebnic. Nejvíce zastánců má rovnoměrné zastoupení prózy a poezie s mírnou převahou prózy. Ukázky, které překračují rámec tradičního pojetí literatury a reflektují potřeby každodenního života ve společnosti a trávení volného času, jako jsou ukázky komiksů, novinových a časopiseckých článků, rébusů apod., chce v čítankách více jak polovina dotázaných učitelů. Je nesporné, že tyto ukázky pomáhají dětem v orientaci na kvalitu „běžného čtiva“ a současně přispívají k větší pestrosti obsahu čítanek.

Učitelé převážně upřednostňují větší množství ukázek, před stručnějším pojetím čítanek nabízejících jen typické ukázky umožňující představení příslušného autora, stylu, žánru apod. Takové čítanky předpokládají intenzivní práci s vlastními literárními díly.

Učitelé ve stejné míře preferují v čítankách zastoupení klasiků české a světové literatury jako i zastoupení soudobých autorů domácích i světových. Přitom více by chtěli ukázek od českých autorů.

Tabulka č. 100: Mezipředmětové využití čítanek

Čítanky nabízejí mezipředmětové využití:

rel. č.	dostatečně/nedostatečně	abs. č.	rel. č.
65.52 %	1. dostatečně	57	73.08 %
24.14 %	2. nedostatečně	21	26.92 %
10.34 %	nevyplněno - 9		

Tabulka č. 101: Preference v polygrafickém provedení čítanek – barevnost tisku

Z hlediska polygrafického provedení považují za vhodnější:			
rel. č.	barevnost tisku	abs. č.	rel. č.
39.08 %	1. barevné provedení	34	40.48 %
45.98 %	2. nevadí mi kombinace barevných a černobílých prvků	40	47.62 %
11.49 %	3. na barevnosti nezáleží	10	11.90 %
3.45 %	nevyplněno - 3		

Tabulka č. 102: Ergonomické parametry písma v čítančích a specifické potřeby žáků v příslušném věku

Ergonomické parametry písma v čítančích dle mého názoru odpovídají specifickým potřebám žáků v příslušném věku:			
rel. č.	ano/ne	abs. č.	rel. č.
70.11 %	1. ano	61	71.76 %
8.05 %	2. ne	7	8.24 %
19.54 %	3. nevím	17	20.00 %
2.30 %	nevyplněno - 2		

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Mgr. Martin Gregor

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Autoreferát k disertační práci

Studijní program: Pedagogika

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Katedra českého jazyka a literatury
PdF UP v Olomouci

Olomouc 2014

UNIVERZITA PALACKÉHO

V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Autor: Mgr. Martin Gregor

Název: **Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ**

Obor: Pedagogika

Školitel: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Školitel-konzultant:

Oponenti:

Místo a termín obhajoby: Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo nám 5, 771 40 Olomouc

.....
Místo, kde bude práce vystavena: Pedagogická fakulta UP v Olomouci
Žižkovo nám 5, 771 40 Olomouc

Obsah autoreferátu

Klíčová slova	4
Úvod	7
1 Cíle disertační práce	9

2	Struktura disertační práce	10
3	Teoretická východiska disertační práce	11
4	Výzkum a metodologie disertační práce	12
	Závěr	13
5	Výběrová bibliografie	16
6	Publikační činnost autora disertační práce	19
7	Anotace	22

Klíčová slova

Analýza čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Četba

Čítanka pro 2. stupeň ZŠ

Čtenářství

Čtení

Čtenářská gramotnost

Druh písma

Ergonomické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Formát knihy

Hodnotící kritéria učebnic

Knižní vazba

Komunikační parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Kritéria hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Papír

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Pedagogický výzkum

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Schvalovací doložka MŠMT ČR

Typografické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Velikost písma

Vzdělávací program Základní škola

Key words:

Analysis of 2nd grade reading books at Elementary Schools, reading materials,
Reading book for 2nd grades at Elementary Schools
Reading in general
Reading
Literacy
Font
Ergonomic parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools
Book format
Evaluating criteria of textbooks
Book binding
Communication parameters for 2nd grade reading books at Elementary Schools
Evaluation criteria of 2nd grade reading books at Elementary Schools
Paper
Educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools
Research in education
General educational program for elementary education, approval clause of MEYS of CZ
Typographic parameters of reading books for 2nd grades at Elementary Schools
Font size
Elementary School educational program

Schlüsselwörter

Analyse von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe

Lektüre

Lesebuch für die 2. Grundschulstufe

Lesegeohnheit

Lesegeohnheit

Lesekompetenz

Schriftart

Ergonomische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Buchformat

Bewertungskriterien der Lehrbücher

Bucheinband

Kommunikationsparameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Papier,

Pädagogisch-didaktische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Pädagogische Forschung

Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung

Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen

Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik

Typographische Parameter der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe

Schriftgröße

Ausbildungsprogramm Grundschule

Úvod

Čítanku považujeme za specifický druh učebnice, která neztrácí své místo mezi didaktickými prostředky školy v podmínkách nové kurikulární politiky prvního desetiletí 21. století a je schopna naplňovat cíle základního vzdělání tak, jak je stanovují platné kurikulární dokumenty.

Čítanky pro 2. stupeň ZŠ se staly atraktivním zbožím a předmětem boje o přízeň učitelů. Nabídka učebnic, tedy i čítanek, se značně rozšířila. Trh dává možnost zvolit čítanky různých autorů, koncepcí i kvality. Žádná z ucelených řad čítanek, které mají platnou schvalovací doložku MŠMT ČR, nemůže vyhovovat všem žákům a taktéž učitelům, kteří mohou mít rozdílné koncepty výuky a představy o pomůckách. Učitelé by proto měli mít možnost pracovat s více než jednou ucelenou řadou čítanek a vybírat z nich texty podle specifických potřeb žáků a svých pedagogických záměrů. Nedostatek finančních prostředků na nákup učebnic je pro tyto záměry trvale limitujícím faktorem. Pedagogové pak často musí užívat učebnice, které škola pořídila bez ohledu na jejich představy a požadavky, většinou z jednoho nakladatelství.

Není snadné se v nové situaci orientovat. Výzkumu čítanek pro 2. stupeň základní školy není podle našeho názoru věnována dostatečná pozornost. Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ vnímáme jako aktuální výzkumný problém.

V procesu tvorby čítanek i jiných učebnic v České republice probíhá interakce mezi státem, reprezentovaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen MŠMT ČR), nakladatelstvími, která učebnice vydávají, a v neposlední řadě autorem nebo kolektivem autorů, kteří učebnice tvoří. Stát vytváří kurikulární dokumenty, jež jsou pro tvorbu učebnic závazné.

Vlastní tvorbu učebnic pak zajišťují nakladatelé. Hodnotitelem a strážcem kvality jednotlivých učebnic a taktéž jejich ucelených řad je v České republice stát, reprezentovaný MŠMT ČR, který učebnice posuzuje a hodnotí prostřednictvím svých odborných lektorů. Znakem kvality, didaktické vhodnosti, přiměřenosti a jedním z rozhodujících kritérií pro konečnou volbu a využití učebnic a jejich ucelených řad na školách by mělo být udělení tzv. schvalovací doložky MŠMT ČR.

V disertační práci jsme se zaměřili na analýzu všech ucelených řad čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsou v současné době na našem knižním trhu.

V empirické části práce se zaměřujeme na dvě oblasti výzkumu. První oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je užívání čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury 2. stupně vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Druhou oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je analýza vybraných ergonomických a typografických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR. Chtěli jsme využít osobních zkušeností a praxe z práce nakladatelského redaktora v nakladatelství specializujícím se na vydávání učebnic a upozornit na mnohovrstevnou problematiku grafické úpravy knihy a používaných ergonomických parametrů, kterým doposud byla v pedagogickém výzkumu věnována podle našeho názoru nedostatečná pozornost.

1 Cíle disertační práce

Hlavním cílem disertační práce je analyzovat současnou nabídku čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Dílčí cíle:

Změřit didaktickou vybavenost čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Analyzovat spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ (se zaměřením na kraj Hlavní město Praha a Olomoucký kraj).

Analyzovat vybrané ergonomické parametry v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

2 Struktura disertační práce

Disertační práce má část teoretickou i empirickou.

Teoretická zahrnuje tematické okruhy:

- Teoretická východiska.
- Kurikulární východiska.
- Typografická a ergonomická východiska.
- Kriteriaální východiska.
- Čítanky a jejich variantnost jako výzva pedagogické teorii i praxi.
- Čítanky pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Empirickou část disertační práce členíme na:

- Průzkum, který se zaměřuje na čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání učiteli vybraných úplných škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji.
- Výzkum, ve kterém se zaměřujeme na vybrané ergonomické a typografické parametry u vybraných ucelených řad čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ.

3 Teoretická východiska disertační práce

V teoretické části se soustředíme na funkce a strukturu učebnice z pohledu teorie učebnic, charakterizujeme základní pojmy, jakými jsou čtení, četba, čtenářství čtenářská gramotnost. Vycházíme i z platných kutikulárních dokumentů, kterými pro nás jsou *vzdělávací program Základní škola* a *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Velkou pozornost věnujeme kritériím hodnocení učebnic v České republice se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ.

Charakterizujeme vybrané ergonomické a typografické parametry, jakými jsou formát knihy, knižní vazba, rozsah textu, barevnost, papír, druh a velikost písma i šířka sloupců (délka řádků) a velikost řádkování. Všechny tyto parametry později analyzujeme v rámci druhého empirického šetření v praktické části disertační práce.

Zaměříme se na charakteristiku kritérií MŠMT ČR a další vybraná kritéria hodnocení učebnic, aplikovatelná na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, jakými jsou:

- Hodnotící nástroj Zuzany Sikorové.
- Kritéria hodnocení čítanek pro 2. stupeň podle Ladislavy Lederbuchové.
- Návrh kritérií pro tvorbu a hodnocení učebnic Věry Martinkové a Miroslavy Váňové.

V dalším tematickém bloku se věnujeme aktuálnímu tématu variantnosti čítanek pro 2. stupeň ZŠ, ve které spatřujeme výzvu současné pedagogické teorii i praxi. Čítanky s platnou schvalovací doložkou MŠMT řadíme do skupin podle různých hledisek: uspořádání textů v čítankách, jejich podpory dalšími didaktickými prostředky aj. Okrajově si všímáme i problematiky využití ilustrací a uplatnění multimediální podpory čítanek.

V posledním bloku teoretické části stručně charakterizujeme všechny ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ, které mají v době psaní disertační práce platnou schvalovací doložku MŠMT ČR.

Přitom využíváme i analytického nástroje míry didaktické vybavenosti učebnice, který zkonstruoval pedagogický odborník Jan Průcha pro měření didaktické vybavenosti učebnic.

4 Výzkum a metodologie disertační práce

Empirickou část disertační práce rozdělujeme na dvě části. V první prezentujeme průzkum realizovaný mezi učiteli českého jazyka a literatury na 2. stupni ZŠ vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Jehož prostřednictvím jsme zjišťovali, spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ, míru kritičnosti s čítankami pro 6.–9. ročník ZŠ v závislosti na délce praxe učitele a také, jestli se liší preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska knižní vazby a z hlediska formátu čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ.

Ve druhé části se zaměřujeme na analýzu a komparaci vybraných ergonomických a typografických parametrů u vybraných čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

Hlavní výzkumnou metodou průzkumu mezi učiteli v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji zaměřeného na užívání a preference čítanek pro 2. stupeň ZŠ je dotazník. Jedná se o nestandardizovaný dotazník vlastní konstrukce – Čítanky pro 2. stupeň ZŠ a jejich užívání.

Při analýze ergonomických parametrů ve druhém empirickém šetření jsme využívali metodu měření pomocí pravítka a typometrického pravítka.

Závěr

V teoretické části disertační jsme se zaměřili na čítanku pro 2. stupeň ZŠ a na vybraná klíčová východiska k dalšímu výzkumu. Definovali jsme základní pojmy i směry dalšího postupu. Zaměřili jsme se na čítanku z pohledu obecné teorie učebnice i dalších důležitých aspektů. Zmínili jsme i proces tvorby a schvalování učebnic v České republice a upozornili jsme na některé z dlouhodobých problémů a nedostatků celého procesu.

Soustředili jsme se také na charakteristiku vybraných hodnotících kritérií učebnic v České republice, které podle našeho názoru můžeme aplikovat i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ, zaměřili jsme se také na oblast nakladatelské práce a praxe, s kterou máme osobní zkušenosti. Charakterizovali jsme vybrané ergonomické parametry čítanek, kterým v pedagogickém výzkumu zatím není věnována důstojná pozornost. Upozornili jsme na důležitost a jedinečnost grafické úpravy každé knihy a na úlohu pracovníků nakladatelství, kteří tuto podobu tvoří.

Při základní charakteristice čítanek jsme se soustředili na čítanky s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsme posuzovali dle vlastních kritérií. Využili jsme přitom i míru didaktické vybavenosti učebnic Jana Průchy, kterou jsme aplikovali na čítanky pro 2. stupeň ZŠ.

Věnovali jsme se vybraným ergonomickým parametrům u čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Naším záměrem bylo na těchto příkladech upozornit na tuto specifickou oblast, která se týká všech učebnic bez rozdílu a je podle našeho názoru v pedagogickém výzkumu v České republice stále upozaděna.

V empirické části práce jsme se zaměřili na průzkum užívání a preferencí čítanek mezi učiteli na 2. stupni ZŠ (se zaměřením na učitele v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji). Zjišťovali jsme spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ, míru kritičnosti s čítankami pro 6.–9. ročník ZŠ v závislosti na délce praxe učitele a také, jestli se liší preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska knižní vazby a z hlediska formátu čítanek pro 6.–9. ročník ZŠ.

První výzkumnou hypotézu: Spokojenost učitelů s čítankami pro jednotlivé ročníky 2. stupně ZŠ je srovnatelná jsme nemohli zamítnout, a to s velkou přesvědčivostí.

Druhou výzkumnou hypotézu: Míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník ZŠ je u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí srovnatelná, jsme naopak mohli s velkou přesvědčivostí zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že míra kritičnosti k čítankám pro 6.-9. ročník

ZŠ se u učitelů s kratší praxí a učitelů s delší praxí liší. Ukázalo se, že učitelé s kratší praxí (do 15 let praxe) jsou k čítankám kritičtější než učitelé s delší praxí (nad 15 let praxe).

Třetí výzkumnou hypotézu, že se preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek neliší, nebylo možné zamítnout. Můžeme tedy očekávat, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska brožované a pevné knižní vazby čítanek je srovnatelná.

Čtvrtá výzkumná hypotéza, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se neliší, můžeme zamítnout a přijmout tak hypotézu alternativní, že preference učitelů v polygrafickém provedení z hlediska formátu A4, A5 a atypického formátu čítanek se liší.

Cílem našeho výzkumu bylo analyzovat vybrané ergonomické a typografické parametry v čítankách pro 2. stupeň ZŠ.

Očekávali jsme významné rozdíly v naměřených hodnotách, především v parametru velikost základního písma, délka řádku a velikost řádkového prokladu.

Předpokládali jsme, že hodnoty zvolených ergonomických parametrů se budou lišit v závislosti na jednotlivých ročnících 2. stupně základní školy. Tento předpoklad se v žádném případě nepotvrdil. Ergonomické a typografické parametry byly povětšinou pevně nastaveny jednotně pro celou příslušnou ucelenou řadu čítanek. Rozdílný věk a rozdílné čtenářské předpoklady žáků v jednotlivých ročnících zohledněny nebyly. Uplatněné parametry sazby písma mohly s výhradami vyhovovat nejstarším žákům z 9. ročníků. Ale převládající malé desetibodové písmo v 6. ročníku vyhovuje jen málo. Pro jednotné parametry sazby v čítankách pro všechny ročníky není žádný rozumný důvod. Pokud by však takové parametry byly zvoleny správně, musely by zejména vyhovovat těm nejmladším čtenářům.

Jak jsme již uvedli, podle našeho názoru formát učebnic, použité druhy písma a shodné grafické prvky, jednotná podoba titulků jsou dostatečnými nástroji pro vytvoření sjednoceného vzhledu učebnic v příslušné ucelené řadě. Ale rozdílná velikost písma a řádkování základního písma jednotný vzhled nenarušuje.

Je škoda, že věk recipientů a jejich čtenářské zkušenosti neměly na hodnoty ergonomických a typografických parametrů dopad. Použité typografické parametry přímo ovlivňují pohodlí čtenáře při čtení, jeho schopnost se z textu učit a porozumět mu.

Dříve užívané oficiální typografické normy pro ergonomické parametry byly bez náhrady zrušeny. Většinou vycházely ze zkušeností celých generací sazečů, grafiků a nakladatelů. Následkem toho se rozšířily při úpravách knih laické přístupy. Nemalý vliv mají i

ekonomická kritéria, tlak na co největší úspornost. Nemalým příspěvkem ke zkvalitnění učebnic by bylo opětovné respektování již dříve známých typografických pravidel. Ty by mohly být vhodně aplikovány v souladu se současnými moderními možnostmi polygrafické výroby, které umožňují větší využití barev a ilustrací.

Prozatím i učebnice, které jsou oceňovány jako kvalitní, vycházejí spíše z citu a intuice jejich tvůrců. Nikde totiž nenajdou radu, např. jaká velikost písma a řádků je vhodná pro žáka 1. ročníku, jaká pro 6. nebo 9. ročník. Jaká délka vět, členění odstavců atd. jsou pro ten který školní věk nejvhodnější. To je oblast, která by ke zkvalitnění učebnic velmi přispěla a je velkým prostorem pro budoucí výzkum.

Z údajů, které se nám podařilo shromáždit, lze usoudit na některé trendy, které naznačují bezprostřední možnosti zkvalitňování ergonomických a typografických parametrů čítanek. Patří mezi ně využití větších formátů učebnic, větší barevnosti ploch a dílčích textů, volba větších typů písma a volnější řádkování, použití výraznějších titulků a nápaditých grafických prvků přispívajících k lepší orientaci čtenářů. Jejich množství však by nemělo přesáhnout rozumnou mez, aby naopak nevytvářely nepřehledný chaos. Bez ohledu na zažitá představy o podobě „kvalitních“ knih by u knižních vazeb učebnic a použitého materiálu mělo být preferováno hledisko praktičnosti, trvanlivosti, malé hmotnosti a nízkých výrobních nákladů a potažmo nízké prodejní ceny.

Změření didaktické vybavenosti čítanek nás přesvědčilo o úspěšné použitelnosti této metody i na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Naměřené hodnoty zkreslil fakt, že jsme se rozhodli míru didaktické vybavenosti učebnice zjišťovat pouze u čítanek, nikoliv již u pracovních sešitů a metodických příruček. Tímto směrem navrhujeme napřít pozornost výzkumníků, aby míra didaktické vybavenosti čítanek byla zjišťována ještě přesněji.

Velmi perspektivní pole dalšího pedagogického výzkumu čítanek spatřujeme v analýze didaktického zpracování úkolů před čtením, během čtení a po čtení textu i oblast spojenou s uplatňováním metod čtení a psaní ke kritickému myšlení a metod rozvoje čtenářské gramotnosti, která se prosazuje i v mezinárodním kontextu. Pozornost výzkumníků si zaslouží i analýza školních vzdělávacích programů jednotlivých škol.

Formulování ergonomických a typografických parametrů, třeba jen v podobě doporučení, by jistě přispělo ke zkvalitnění nejen čítanek, ale i všech ostatních učebnic pro žáky 2. stupně ZŠ.

Zatím pominutou oblastí zůstává výzkum čítanek, které si učitelé tvoří pro vlastní potřebu.

5 Výběrová bibliografie

- BLAŽEJ, B. *Grafická úprava tiskovin pro IV. ročník SPŠG, studijní obor polygrafie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1990. 192 s. ISBN 80-04-23201-9.
- ČEŇKOVÁ, J. *Česká čítanka pro starší školní věk v letech 1870–1970 a její kanonické texty*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 150 s. ISBN 978-80-246-1924-8.
- HOMOLOVÁ, K. *Pedagogicko-didaktické a psychosociální aspekty pubescentního čtenářství*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7368-641-3.
- HENZL, J.; ŠIKULOVÁ, R. (eds.) *Od klíčových kompetencí učitele ke klíčovým kompetencím žáka.: Metodika rozvíjení klíčových kompetencí , průřezová témata, diagnostika*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a Pedagogické centrum Ústí nad Labem, o. p. s., 2008. 890 s. (tištěná publikace 160 s. + práce absolventů a podpůrný materiál – nečíslováno). ISBN 978-80-7414-004-4.
- KNECHT, P.; JANÍK, T. a kol. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. 198 s. ISBN 978-80-7315-174-4.
- MAŇÁK, J.; KNECHT, P. (ed.) *Hodnocení učebnic*. 1. vyd. Brno: Paido, 2007. 142 s. ISBN 978-80-7315-148-5.
- MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Vstupní výzkumná zpráva*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1992. 88 s. Bez ISBN
- MARTINKOVÁ, V.; VÁŇOVÁ, M. *Grantový úkol: Tvorba učebnic. Výzkumná zpráva – II. část*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a Ústav pedagogických a psychologických výzkumů Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1993. 48 s. Bez ISBN.
- NADOLSKI, D. (Hrsg.) *Didaktische Typografie. Informationstypografie, Pädagogische Typografie*. 1. Auflage. Leipzig: VEB Fachbuchverlag, 1984. 296 s.
- PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Praha a Litomyšl : Paseka, 2005. 256 s. ISBN 80-7185-774-2.
- PISTORIUS, V. *Jak se dělá kniha: Příručka pro nakladatele*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2011. 288 s. ISBN 978-80-87053-50-8.
- PRŮCHA, J. *Učení z textu a didaktická informace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1987. 92 s.
- PRŮCHA, J. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele,*

- autory učebnic a výzkumné pracovníky*. 1. vyd. Brno: Paido, 1998. 150 s. ISBN 80-85931-49-4.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003. 328 s. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7367-647-6.
- PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. 936 s. ISBN 978-80-7367-546-2.
- ŘEŘICHOVÁ, V. *Výchova čtenáře v české počáteční škole (1774 – 1948)*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 1999. 122 s. ISBN 80-244-0044-8.
- SIKOROVÁ, Z. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. 1. vyd. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2004. 154 s. ISBN 80-7042-373-0.
- SIKOROVÁ, Z. *Hodnocení a výběr učebnic*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. 72 s. ISBN 978-80-7368-412-9.
- SÝKORA, M. *Učebnice. Její úloha v práci učitele a ve studijní činnosti žáků a studentů. Dodatek: Tvorba učebnic – Kritéria výběru učebnice*. 1. vyd. Praha: EM – EFFECT, 1996. 78 s. ISBN 80-900566-1-X.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. 2. rozšiř. a aktual. vyd. Praha: Grada, 2007. 328 s. ISBN 978-80-247-1821-7.
- WAHLA, A. *Strukturní složky učebnic geografie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 84 s.
- ZUJEV, D. D. *Ako tvoriť učebnice*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, 1986. 298 s.

Odborné statě a články – výběr

- DOUBRAVA, L. Chybí strategie k podpoře čtenářské gramotnosti: ČŠI zjistila, že češtině se školy věnují stále méně. In *Učitel'ské noviny* 2011, roč. 114, č. 14, s. 12–13. ISSN 0139-5718.
- GÓSYOVÁ, M. Závislost pochopení textu na typu a velikosti písma. In KUCHARSKÁ, A. (ed.) *Specifické poruchy učení a chování. Sborník 1997–98*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 35–40. ISBN 80-7178-244-0.
- KLUMPAROVÁ, Š. Jak rozumějí pojmu čtenářská kompetence v Německu? In *Kritické listy*, 2006, roč. 6, č. 24, s. 6–11. ISSN 1214-5823. Dostupné online z <http://www.kritickemysleni.cz/klisty/24/_komplet.pdf> [cit. 2008-04-12].
- LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). In *Český jazyk a literatura*, 2003–2004, roč. 54, č. 1, s. 1–7. ISSN 0009-0786.

- LEDERBUCHOVÁ, L. K čítankám na 2. stupni základní školy (se zaměřením na čítanky pro 6. ročník). — pokračování. In. *Český jazyk a literatura*, 2003—2004, roč. 54, č. 2, s. 53—56. ISSN 0009-0786.
- POKORNÁ, I. Výzkum čítanek pro 6. ročník ZŠ a primu víceletého gymnázia. In. *Pedagogická orientace*, 2003, roč. 13, č. 2, s. 114—119. ISSN 1211-4669.
- POKORNÁ, I. Charakteristika čítanek pro 6. ročník základních škol. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 186—190. ISBN 80-244-1002-8.
- SLADOVÁ, J. Výběr textu jako projev profesionální kvalifikace učitele literární výchovy. In. POLÁK, M.; VODRÁŽKOVÁ, K. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole: Sborník prací z mezinárodní konference konané 19. března 2004 na Pedagogické fakultě UP v Olomouci*. Olomouc: UP, 2005, s. 216—219. ISBN 80-244-1002-8.
- SULOVSÁ, J. Čítanka – cesta ke čtenářství. In. ŠINK, R. (ed.) *Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí 12. Kulatý stůl: komunikace s dětmi a mládeží – spojující i rozdělující*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 162—167. ISBN 978-80-7368-765-6.

6 Publikační činnost autora disertační práce

GREGOR, M. Knihovna – věrná kamarádka. In *Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 12.–13. 4 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. Olomouc: UP, 2008, s. 41–45. ISBN 978-80-244-1947-3.)

GREGOR, M. Inovativní soubor čítanek a jeho využití ve výuce. In VAŠŤATKOVÁ, J.; FIALA, B. (ed.) *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů VI. Sborník příspěvků z VI. ročníku konference konané dne 10. prosince 2008*. 1. vyd. Olomouc: VOTOBIA Olomouc, 2009, s. 97–102. ISBN 978-80-7220-315-4.

GREGOR, M. Mezinárodní studentský pedagogicko-vědecký tábor na PdF UP v Olomouci. In *Žurnál UP 2007/2008*, roč. 17, č. 22, s. 8. Bez ISSN.

GREGOR, M. Rámcový vzdělávací program a čítanky pro 2. st. ZŠ. In MAREŠOVÁ, H.; MACOUN, T. *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 10. – 11. 4. 2008 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: VUP, 2009, s. 80–84. ISBN 978-80-244-2240-4.

GREGOR, M.; ROZEHNALOVÁ, B. Je literární výchova skutečně esteticko-výchovnou disciplínou? In KASÁČOVÁ, L. (ed.) *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinarodnou ucastou Prostriedky edukácie v škole 21. storočia*. 1. vyd. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela a Centrum vzdelavania doktorandov pri PF UMB, 2008, s. 95–98. ISBN 978-80-8083-565-1.

GREGOR, M.; HURTÍKOVÁ, K.; STRÁNSKÁ, E. VI. ročník mezinárodní studentské vědecké konference. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 12, s. 2. Bez ISSN

GREGOR, M. Setkání s poutníkem P. Františkem Líznu. In *Žurnál UP 2008/2009*, roč. 18, č. 20, s. 3. Bez ISSN.

GREGOR, M. Písmo – rozhodující ergonomický parametr učebnic. In LIPTÁKOVÁ, L.; VUŽŇÁKOVÁ, K., RUSŇÁK, R. (eds.) *Slovo o slove. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Ročník 15*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 286–292. ISBN 978-80-8068-972-8

GREGOR, M. Čítanka – úspěšný nástroj rozvoje čtenářství a klíčových kompetencí. In KOUDELKOVÁ, E. (ed.) *Současnost literatury pro děti a mládež. Liberec 25.–26. března 2009*. 1. vyd. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009, s. 81–89. ISBN 978-80-86807-79-9.

DOBEŠOVÁ, P.; GREGOR, M. Ústav pedagogiky a sociálních studií Pedagogické fakulty UP pořádal VII. ročník mezinárodní studentské vědecké konference

doktorských studijních programů. In *e-Pedagogium* 2009, roč. 9, č. 2, s. 131–134. ISSN 1213-7758 (tištěná verze); ISSN 1213-7499 (elektronická verze).

HURTÍKOVÁ, K.; GREGOR, M. VI. ročník studentské vědecké konference Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů. In *Pedagogická orientace* 2009, roč. 19, č. 3, s. 131–133. ISSN 1211-4669.

GREGOR, M. Čítanka – specifický typ učebnice. In KUSÁ, J.; SLÁMA, J. (eds.) *Tradiční a netradiční metody a formy práce ve výuce českého jazyka na základní škole. Sborník prací z mezinárodní konference konané ve dnech 2. – 3. 4. 2009 na Katedře českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci*.

1. vyd. Olomouc: VUP, 2010, s. 67–74. ISBN 978-80-244-2435-4.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 1. díl (pro 3. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 80 s. ISBN 978-80-7320-159-3.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 2. díl (pro 4. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-154-8.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 1. stupeň základní školy praktické, 3. díl (pro 5. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2011. 72 s. ISBN 978-80-7320-155-5.

GEBHARTOVÁ, V.; GREGOR, M. *Čítanka pro 2. stupeň základní školy praktické, 4. díl (pro 9. ročník)*. 1. vyd. Praha: Parta, 2013. 80 s. ISBN 978-80-7320-185-2.

Recenze

GREGOR, M. Recenze na odbornou publikaci Ivy Švarcové *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Nakladatelství PARTA, 2012. 220 stran. ISBN 978-80-7320-176-0. In *Speciální pedagogika* 2013, roč. 23, č. 2, s. 180–182. ISSN 1211-2720.

GREGOR, M. Inspiration for Pedagogic Research and Praktice. recenze na odbornou publikaci Jaroslava Valy a Igora Fice. *Poezie a mladí čtenáři: výzkum recepce konkrétních básní*. Olomouc: Hanex, 2012. 88 stran. ISBN 978-80-7409-054-7. In *e-PEDAGOGIUM* 2013, roč. 2013, č. 4, s. 70–72. Dostupné online z <http://www.pdf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PdF/e-pedagogium/2013/e-Pedagogium_4-2013.pdf> [cit. 2014-08-14].

Další aktivity autora tezí

Člen Studentského vědeckého kroužku při Ústavu pedagogiky a sociálních studií PdF UP v Olomouci.

Člen České pedagogické společnosti.

Člen České sekce IBBY.

Editace sborníku

MÁDROVÁ, L.; GREGOR, M. (ed.) *Sborník příspěvků ze Studentské vědecké odborné konference konané dne 19. 4. 2007 na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 162 s. ISBN 978-80-244-2152-0.

Redakční práce – jazyková korektura

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Moderní trendy ve speciální pedagogice s přesahem do sociální sféry*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 62 s. ISBN 978-80-7409-014-1.

VAŠŤATKOVÁ, J.; VYHNÁLKOVÁ, P. (ed.) *Právo*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 82 s. ISBN 978-80-7409-015-8.

VAŠŤATKOVÁ, J.; HOFERKOVÁ, S. (ed.) *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: UP, 2008. 232 s. ISBN 978-80-244-1991-6.

Práce v Nakladatelství PARTA, s. r. o.

Zaměstnán jako nakladatelský redaktor v Nakladatelství PARTA, s. r. o. (2005–dosud)

V průběhu spolupráce s nakladatelstvím se až dosud podílel na více než patnácti publikacích. Mimo jiné i vysokoškolské učebnici Psychopedie. V tiráži těchto publikací je uveden jako odpovědný redaktor.

Spoluautor ucelené řady čítanek pro 1. stupeň základní školy praktické.

Granty

Participace na grantu FRVŠ: Rozvoj a podpora vybraných studijních programů a oborů realizovaných v kombinaci prezenční a distanční formy studia (Rozvojový projekt na rok 2008).

Participace na grantu CVV: Lektor českého jazyka pro cizince: „Smlouva o realizaci českého jazyka“ s garancí Ministerstva zdravotnictví (listopad 2008 – březen 2009).

7 Anotace

Disertační práce se zabývá tematikou pedagogicko-didaktických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ. Hlavním cílem práce je analýza a komparace kritérií hodnocení čítanek pro 2. stupeň ZŠ.

V teoretické části se soustředíme na funkce a strukturu učebnice z pohledu teorie učebnic, charakterizujeme základní pojmy jakými jsou čtení, četba, čtenářství čtenářská gramotnost. Vycházíme i z platných kutikulárních dokumentů, kterými pro nás jsou vzdělávací program Základní škola a Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Velkou pozornost věnujeme kritériím hodnocení učebnic v České republice se zaměřením na čítanky pro 2. stupeň ZŠ. Také charakterizujeme vybraná ergonomické a typografické parametry, jakými jsou formát knihy, knižní vazba, rozsah textu, barevnost, papír, druh a velikost písma i šířka sloupců a řádkování. Těmto vybraným typografickým i ergonomickým parametrům se věnujeme i v empirické části práce.

V disertační práci prezentujeme všechny ucelené řady čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR, které jsou v současné době na našem knižním trhu, abychom učitelům v praxi usnadnili orientaci v nabídce čítanek a usnadnili jim tak jejich výběr a další použití v podmínkách každodenní pedagogické praxe.

V empirické části práce se zaměřujeme na dvě oblasti výzkumu. První oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je užívání čítanek pro 2. stupeň ZŠ mezi učiteli českého jazyka a literatury 2. stupně vybraných základních škol v kraji Hlavní město Praha a v Olomouckém kraji. Druhou oblastí našeho profesního zájmu a výzkumu je analýza vybraných ergonomických a typografických parametrů čítanek pro 2. stupeň ZŠ s platnou schvalovací doložkou MŠMT ČR.

Využíváme osobních zkušeností a praxe z práce nakladatelského redaktora v nakladatelství specializujícím se na vydávání učebnic a upozorňujeme na mnohovrstevnou problematiku grafické úpravy knihy a používaných ergonomických parametrů učebnic, kterým podle našeho názoru zatím nebyla z pohledu pedagogického výzkumu věnována dostatečná pozornost.

Abstract

Dissertation work focuses on the topic of educational didactic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools. The work's main objective is the analysis and comparison of criteria for evaluating 2nd grade reading books at Elementary Schools.

In the theoretical part we discuss function and structure of textbook from the perspective of textbook theory, characterize basic concepts such as reading, reading materials, reading in general, and literacy. We are also using current curricular documents, which in our case are the educational programs Elementary School and General Educational Program for Elementary Education.

We pay great attention to criteria used to evaluate textbooks in the Czech Republic with a focus on 2nd grade reading books at Elementary Schools. We also characterize select ergonomic and ergonomic and typographic parameters such book formats, book binding, text length, color, paper, font type and size as well as column width and spacing. We also focus on these select typographic and ergonomic parameters in the empirical part of the work

The dissertation work presents all versions of 2nd grade reading books at Elementary Schools with an approval clause of the MEYS of CZ, which are currently available on our book market in order to help the teachers in schools easily select from the reading book selection and further use in the environment of daily educational practice.

The empirical part of the work focuses on two areas of research. Our first professional interest and research area is the use of 2nd grade reading books at Elementary Schools among Czech Language and Literature teachers at the 2nd grade of Elementary in Prague City Region and in Olomouc Region. Second area of professional interest and research is the analysis of ergonomic and typographic parameters of 2nd grade reading books at Elementary Schools with current approval clause of the MEYS of CZ.

We are using personal experience and practice from the position of a chief editor with a publisher specializing in textbook publishing and we point out the multilayer issue of book graphic design and ergonomic parameters used in cases where from the educational perspective we think insufficient attention was paid to the textbook.

Annotation

Die Dissertationsarbeit beschäftigt sich mit der Thematik von pädagogisch-didaktischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Hauptziel der Arbeit sind die Analyse und der Vergleich von Bewertungskriterien der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe.

Im theoretischen Teil konzentrieren wir uns auf die Funktionen und Struktur der Lehrbücher aus Sicht der Theorie der Lehrbücher und charakterisieren die Grundbegriffe wie Lesen, Lektüre, Lesegewohnheit, Lesekompetenz. Wir gehen auch von den gültigen Kutikular-Dokumenten aus, was für uns das Ausbildungsprogramm Grundschule und das Rahmenausbildungsprogramm für die Grundausbildung ist. Große Aufmerksamkeit widmen wir den Bewertungskriterien der Lehrbücher in der Tschechischen Republik mit Ausrichtung auf die Lesebücher für die 2. Grundschulstufe. Ebenfalls charakterisieren wir ausgewählte ergonomische und typographische Parameter, wie das Buchformat, den Bucheinband, Textumfang, die Farbigkeit, das Papier, die Schriftart und -größe wie auch Kolonnenbreite und Zeilenabstände. Diesen ausgewählten typographischen sowie ergonomischen Parametern widmen wir uns auch im empirischen Teil der Arbeit.

In der Dissertationsarbeit präsentieren wir alle geschlossenen Reihen von Lesebüchern für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik, die zurzeit auf unserem Büchermarkt vorhanden sind, um den Lehrern in der Praxis Orientierung im Angebot von Lesebüchern zu erleichtern und so ihnen deren Auswahl und Weiterverwendung in Bedingungen der alltäglichen pädagogischen Praxis leichter zu machen.

Im empirischen Teil der Arbeit konzentrieren wir uns auf zwei Forschungsbereiche. Der erste Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Verwendung der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe unter den Lehrern der tschechischen Sprache und Literatur der 2. Stufe von ausgewählten Grundschulen in der Region der Hauptstadt Prag und in der Olmützer Region. Der zweite Bereich unseres berufsbezogenen Interesses und unserer Forschung ist die Analyse von ausgewählten ergonomischen und typographischen Parametern der Lesebücher für die 2. Grundschulstufe mit einer gültigen Genehmigungsklausel des Ministeriums für Schulwesen, Jugend und Körperkultur der Tschechischen Republik.

Wir nutzen persönliche Erfahrungen und Praxis aus der Arbeit eines Verlagsredakteurs im sich auf die Herausgabe von Lehrbüchern spezialisierenden Verlag und machen auf eine vielschichtige Problematik des Layouts von Büchern und der benutzten ergonomischen

Parameter von Lehrbüchern aufmerksam, welchen unserer Meinung nach aus Sicht der pädagogischen Forschung bisher viel zu wenig Beachtung geschenkt wurde.

Pedagogicko-didaktické parametry čítanek pro 2. stupeň ZŠ

Mgr. Martin Gregor
Autoreferát k disertační práci
Olomouc 2014